Gh. Jurgea-Negrileşti

Troica amintirilor

Sub patru regi

CARTEA ROMÂNEASCĂ

Table of Contents

La ediția a doua
Prefață: Un boier autentic al literaturii române
Consulatul
Automobilul bunicului
Yachtul Carolus Primus
Amiralul „samadur“. Goga și Sadoveanu
Șapte vaci grase
Umbra lui Rasputin
Clipa decisivă
Cizmarul Goroho
Iarna lui 1917
Escorta
Corso și Corsoleto
Între războaie
Dejun în Aleea Vulpache
Diagonala olandeză
10 Mai, în 1940
Revelionul din fundătură
Dragă Păstorel
Floarea-Soarelui în aprilie
Hanul cu tei
Vara ’44
„Mon Jardin“
Pasajul
Fotografii din perioada 1900-1944
Postfață

Gh. Jurgea-Negrileşti

Troica Amintirilor

Sub patru regi

Ediţia a II-a revăzută şi adăugită

Prefaţă de Constantin Ţoiu

Postfaţă de Doris Jurgea-Negrileşti

Cartea Românească

2007

© 2007 by Editura POLIROM

www.cartearomaneasca.ro

Editura CARTEA ROMÂNEASCĂ

Bucureşti, Calea Victoriei nr. 115, sect. I

ISBN ePub: 978-973-46-2345-7

ISBN PDF: 978-973-46-2346-4

ISBN print: 978-973-23-1923-9

Lector: Mădălina Ghiu

Redactor: Delia Damirescu

Coperta: Radu Răileanu

Fotografiile aparţin arhivei familiei.

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

La ediţia a doua

Faptul că Gh. Jurgea-Negrileşti se opreşte în memoriile sale la 23 August 1944, refuzând să-şi continue relatările după aceea, a creat un interes sincer pentru o carte şi o preţuire morală pentru autor, care a fost martor obiectiv al trecutului.

În afară de aceasta, critici de prestigiu au subliniat că memoriile sunt scrise cu „talent de prozator“.

Astfel se explică succesul cărţii şi interesul deosebit stârnit de aceasta.

Voi încerca să anexez câteva capitole uitate. Le urez cititorilor o distribuţie cât mai largă a acestei ediţii pe atât de dorită, pe cât de apreciată a fost cea dintâi când a apărut.

Doris Jurgea-Negrileşti
Mai 2007

Un boier autentic al literaturii române

Născut în noiembrie 1904, din tată moldovean – Paul Jurgea-Negrileşti – şi mama rusoaică – Nataşa, fata consulului rus din Galaţi, noul născut, hărăzit unei cariere aventuroase, primeşte numele de Gheorghe Paul Jurgea-Negrileşti. Acesta, după moşia pe care domnitorul Alexandru cel Bun a dăruit-o unui străstrăbun şi păstrată generaţie de generaţie. Iar numele de Jurgea (Jurg de la înrudirea cu o familie nobiliară poloneză) este menţionat de Paharnicul Sion în *Arhondologia Moldovei*. De altfel, în primul capitol al cărţii, *Consulatul,* detaliile biografice ale autorului acestui volum nu sunt de memorii sau jurnal, ci mai curând de amintiri, povestiri, naraţii, trădând un prozator excepţional; fără să vrea, ele introduc cititorul într-o lume plină de caractere puternice, pierite în urgia vremurilor şi care astăzi par neverosimile. Adevărate personaje de roman. Nişte ficţiuni ieşite din pana unui scriitor realist. Fiindcă Gh. Jurgea-Negrileşti, pe care am avut norocul să-l cunosc personal, în ultimele decade ale secolului trecut, cred că ar fi putut deveni un profesionist al literaturii. Nu este interesant faptul că el avea o mare pasiune pentru Balzac? Şi că, deseori, în conversaţiile noastre se referea la baronul Nucingen sau la Rastignac sau la eroul din *Iluzii pierdute,* Lucien de Rubempré?...

Nu aş greşi dacă aş spune că în urma discuţiilor pe care le aveam în deambulările noastre nocturne – între Dorobanţi şi Floreasca – imaginaţia mi-a fost deseori stimulată, în sensul bun al cuvântului, de către acest spirit strălucit.

Obiceiul lui de a mă sili la plimbările noastre în marş forţat, cu acel juvenil *Si tira avanti* (să ne târâm) – s-o ţinem, oricum, înainte!... Un boier! Fără nici un fel de fumuri sau fasoane. Cu un simţ democratic acut, în pofida obârşiei sale. Unul dintre aristocraţii luminaţi, cu un simţ de pătrundere extraordinar – la oameni, ca şi în orice împrejurări. Din cei ce întotdeauna slujesc cauza dreaptă. În carte există sumedenie de astfel de exemple şi de situaţii potrivnice celor deprinşi să trăiască în huzur. Şi invers, din cei trăind la o înălţime ideatică, părtaşi adevăraţi ai unei clase alese.

Curios! Georgică, aşa cum îmi îngăduia să-i spun în intimitate, nu a scris, nu a făcut însemnările tipărite acum decât până la 23 August 1944... Ca şi cum orgoliul lui de aristocrat s-ar fi oprit la această dată. Fără a mai înregistra pe hârtie evenimentele ulterioare, atât de dramatice. Să fi fost teama? Date fiind represaliile împotriva clasei sale? Iarăşi, posibil... În orice caz, Georgică n-a făcut vreo opoziţie pe faţă, păstrându-şi luciditatea şi înţelegând, cum îmi spunea la ureche, anume: că e vorba de un *acces,* de un pojar, de o scarlatină ce avea să treacă repede: regimul instaurat, domnia mitocanilor şi a mediocrilor. În general, cu acei indivizi neputând să se asigure o bază de susţinere cât de cât serioasă şi durabilă...

Gh. Jurgea, fecior răsfăţat al unei duble familii avute şi aristocratice, vorbind în copilărie mai mult franţuzeşte – când nu vorbea cu maică-sa, cu Duduia – , ruseşte, nici nu prea ştia bine limba română, pe care avea s-o înveţe cu scriitori români de vază, când nu vorbea cu logofeţii, cu vătafii şi celelalte figuri ale unei moşii vechi şi întinse... Sigur, era şi o *instrucţiune populară,* nu lipsită de umor. Româneşte, Gh. Jurgea avea să înveţe româna cultă cu Duiliu Zamfirescu, pe yachtul lor de la Sulina. Duiliu sau Duiţă, cum îi zicea, fiind

primul scriitor român cunoscut de autor în frageda lui copilărie.

Au urmat, mai târziu, la Bucureşti, în plină maturitate, scriitori mari precum Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, Cezar Petrescu, Mateiu Caragiale, Camil Petrescu, Ion Vinea, Alexandru Philippide, N.D. Cocea şi alţi clasici ai istoriei literaturii române, fiindu-le bun prieten (sunt câteva pagini acide, cum sunt cele despre M. Sadoveanu şi alţii, foarte puţin măgulitoare, semn că Georgică avea un simţ critic neiertător), autorul volumului de faţă negândindu-se măcar, în tinereţile sale, să scrie... Îndemnul acesta cert a început după 30 de ani, perioada întâlnirii lui cu mari personalităţi ale literaturii până la cea mai înaintată senectute.

Oisive jeunesse à tout asservie, par délicatesse j'ai perdu ma vie... versul epocii, avea obiceiul Georgică să-l citeze pe marele poet francez.

De altfel, el a fost un autodidact. N-a urmat studii superioare, nici o universitate, nici măcar cursul oficial al învăţământului primar. Ce a învăţat a învăţat cu profesoare şi cu profesori ori scriitori de seamă – în mod princiar. Era în acelaşi timp o veritabilă enciclopedie vorbită, moldovenească în special. În rest, în limbajul cult, teoretic, cel mai bine se exprima în franceză. Când era cazul, în ruseşte. Cunosc de la el cuvântul rusesc *samadur,* care revenea des la el şi care înseamnă ori un nebun ori un tip dur, tare. În orice caz, o personalitate.

Deşi nu cunoştea perfect limba română, făcea portrete memorabile. Cum e acesta, pe care am fost gata să-l învăţ pe dinafară, despre *Amiralul „samadur"*.

„În 1915, amiralul Vessiolkin cântărea şase puduri şi jumătate (102 kg), numai muşchi, putere, fără grăsime. Întocmai ca tatăl său, Alexandru al III-lea al Rusiei. Era fiul lui, dintr-un accident cu o dansatoare. Şi fiul, şi tatăl îndoiau potcoava cu

mâna.“ La Capşa, Vessiolkin sărea peste mese, fără să atingă un pahar. „Am servit – povestea bătrânul ober Traian de la Capşa – atâţia generali, miniştri, ambasadori, dar nici unul nu era atât de voinic şi de sprinten... Lumea rămânea mută de uimire.“

„— Dar asta n-ar fi nimic – observa Mateiu Caragiale –, care-l văzuse într-o seară la Capşa pe Vessiolkin. Rusul cu mişcări de urs începea să declame din *Hamlet.* Ce mimică, ce talent, ce accent englezesc! Se pare că vorbea unsprezece limbi. Eram toţi fascinaţi.“

Sau textul notat la începutul capitolului *Umbra lui Rasputin.*

Iată naraţia lui Gh. Jurgea, transcrisă literar, cu dialoguri, ceea ce întăreşte ideea mea că, în timpul acestor *memorii*, să le spunem. Georgică avea *accese de prozator,* sans le vouloir...

Citez mai mult, dată fiind această veritabilă *premieră* în România.

„Prin 1915, când începeam să-i aud numele, împlinisem unsprezece ani. «C’est un Rasputin»... Era vorba de popa Talpă, din cale-afară de beţiv şi de afemeiat. Pe urmă şi alţii de la consulat îl pomeneau atât de des, încât Rasputin era ca o prezenţă abstractă şi permanentă, o umbră a Diavolului.

— Cine e Rasputin? am întrebat pe Inovici (majordomul consulatului).

Făcându-şi cruce, el mi-a răspuns:

— E blestemul sfintei Rusii, fiindcă am intrat într-un război nebun, în cârdăşie cu *Antichristul.*

Antichristul pentru el era Franţa francmasonică şi atee...“

„O vizită la Reni – continuă povestea Gh. Jurgea-Negrileşti – mi-a sporit perplexitatea. Acolo domnea amiralul Vessiolkin (cel al cărui portret a fost făcut mai sus – n.n.), cu care am fost sfătuiţi să ne punem bine, şi astfel ne-am îmbarcat pe Carolus.

Sosind la Reni, am văzut un grup de ofiţeri, în frunte cu amiralul, care, cu multă cordialitate, ne-a poftit, pe bunicul şi pe noi, pe vasul Ruşi.

Foarte repede mi-am dat seama că, dintre toţi membrii familiei, eu eram personajul care îl interesa mai mult. Ştiam că Vessiolkin n-are copii, dar îi adora.

— Mă cheamă Georges, m-am prezentat eu, în franţuzeşte.

— Eu am să-ţi spun Igorka. Îţi place ciocolata?

— Da, dar numai cu lapte, nu amară.

— Atunci, să coborâm la mine în caiută (cabină), să vedem dacă mai găsim aşa ceva...

În timp ce el umbla într-un dulăpaş, eu mă uitam curios la fotografiile din cabină. Una dintre ele era portretul ţarului... Una era a fiului său, Alexei, dar ce mă intriga era, într-o ramă de argint, fotografia unui popă bărbos, nepieptănat şi cu o privire ciudată, parcă avea ochii albi. Sub fotografie se vedea o dedicaţie scrisă cu litere ruseşti, pe care încă nu ştiam să le citesc.

— Cine e acest popă?

— Acest popă e sfântul părinte Grigore. N-ai auzit niciodată de el? Grigore Rasputin (desfrânatul)... El e acela ce ocroteşte ţara noastră...“

În cartea lui Gh. Jurgea, subiectul Rasputin nu este extins. Însă simpla apariţie a călugărului demonic în mintea unui copil de unsprezece ani, văzându-l doar într-o poză, constituie un adevărat certificat biografic de luat în seamă şi de comentat. Fiindcă, – nu-i aşa?, – Rasputin şi evocarea sa în paginile acestei cărţi de amintiri nu fac decât să surprindă esenţa ori, simbolic, *cauza,* dacă nu *efectul* unei acumulări de evenimente nefaste ce aveau să ducă Rusia ţaristă până în pragul exploziei sociale ce va teroriza lumea atâta vreme.

Nu degeaba s-a spus că *Rasputin este Rusia*! El este, cu adevărat, un erou. Un produs însă negativ, în felul în care alte ţări se remarcă prin câte un ins benefic, un salvator al neamului căruia îi aparţine.

De aceea, ca un simbol al epocii corespunzătoare în România, domnia primilor doi regi, Carol I şi Ferdinand, urmaţi de ceilalţi doi regi români, Carol al II-lea şi Mihai I; de aceea voi să zic, punerea prin contrast a numelui funest încearcă să sugereze urgia vremii trecute. Vreme despre care se scrie, aşadar, în această carte numai până la 23 August 1944, o dată cu intrarea ruşilor în România.

Deşi, cel puţin personal, datorită prieteniei cu omul de duh şi de farmec care a fost, îmi permit iarăşi să spun, amicul Georgică, multe alte întâmplări le-am auzit cu urechile mele, nemaiîndrăznindu-se aşternerea lor pe hârtie...

Pot să vă spun şi cum vorbea, şi cum mergea, şi cum îşi făcea loc în spaţiu eroul acestor atât de valoroase mărturii... El mergea cu graţie de spadasin, cât îl mai ţineau tânăr puterile, cu umărul drept uşor împins înainte, ca şi cum spaţiul ar fi fost un obstacol fizic ce trebuia obligat să cedeze în faţa mersului său sprinten, elegant, cu acea decizie întâlnită numai la floretiştii de anvergură... Cu ochii său albaştri, de nordic, cu pantofii săi albi vara, cu straiele uşoare, lejer croite, cu, dacă mă pot exprima astfel... cu un fel de *haihui* atât de juvenil, totdeauna perfect ras şi curat, deşi despre oamenii bătrâni se spune că sunt neglijenţi şi neîngrijiţi.

Se cuvine să mai arăt că *apucăturile* mele de prozator câştigară mult în compania distinsă ce mă onora atâta şi care, în vremuri deloc priincioase, mă făcea să ţin sus capul, văzând sau ascultând cu câtă semeţie privea viaţa şi o înfrunta acest Domn; aristocrat întâi şi întâi prin sclipitoarea inteligenţă cât şi prin sensibilitatea sa acută.

* * *

În preajma Primului Război Mondial, şi după aceea, legăturile noastre cu Rusia erau foarte restrânse, mai cu seamă relaţiile particulare ale românilor de suşă nobilă. În această privinţă, este vrednică de amintit scena cu delegatul ţarului la Bucureşti, Poklevski, polonez de origine, moştenitor al unei mine de aur din Siberia. Un personaj într-adevăr balzacian, obsesia autorului.

Acest Poklevski rămăsese în Bucureşti, după revoluţia rusă, şi prin 1936 locuia pe strada Mercur, unde îşi avea sediul *Junimea.*

Georgică povesteşte cum îl vizita pe Pok – cum îi spunea el – şi cum îi aducea trabuce Villar y villar şi făceau politică externă ca la cafeneaua Corso. Se discuta mai mult despre Rusia comunistă, care îl izgonise pe diplomatul rus... femeile frumoase de la Maxim's, la Paris, şi minele de aur din Siberia sunt refrenul acestui polac bătrân, refugiat şi sărăcit în Bucureşti.

Georgică, generos, cu firea aleasă şi cu dictonul preferat că prieteniile mari le fac micile cadouri, pe lângă trabuce îi mai procura rusului caviar, şampanie, coniac franţuzesc Hennessy. În carte este excepţională mărturia lui Poklevski, destăinuită lui Jurgea şi reprodusă de acesta în stilul său spumos şi plin de francheţe.

Autorul îl pune să vorbească pe Pok:

„Eram la Iaşi – spune acesta – în anul 1917, în modestul palat unde Regele Ferdinand mă convoca la belotă... când s-a prezentat Regelui telegrama lui Diamandi, ministrul României la Petersburg, în care anunţa că ţarul a abdicat şi nu se ştia unde se găseşte."

Belota „s-a transformat într-un fel de Consiliu de Coroană". A sosit şi Regina Maria, care l-a întrebat pe Poklevski, în englezeşte, ce se întâmplă. După o serie de replici, Regina i-a tăiat vorba. Avea – spune acesta – un stil direct, chiar brutal.

«Mon cher Pok – îi zice Regina – *nu uit că sunt în mare parte o Romanov,* dar cunosc pe ruşi. Odată ţarul plecat, totul se duce.»

Brătianu asculta enervat. Nu suporta femeile în politică, dar n-avea încotro. Regele părea amuzat de intervenţia soţiei lui.

În cele din urmă, Regina, în culmea enervării, se întoarce spre Pok şi-l întreabă:

«Cum îl chema pe acel călugăr beţivan?» şi plesni din degete ca un ofiţer de husari.

«Cred că vă gândiţi la Rasputin, Majestate.»

— Da, da, la el mă gândesc, nu-i aşa că el a telegrafiat ţarului: Dacă faci război îţi pierzi capul? Există o asemenea telegramă?»“

Poklevski încuviinţă şi îi dădu şi alte amănunte, spre oripilarea sentimentalei Regine-poete, a cărei inimă este îngropată la Balcic: că Rasputin ar fi prevestit sfârşitul Romanovilor, cu familie cu tot; că toată Rusia va fi înecată în sânge; că Rasputin ştie că va muri înaintea lor de o moarte năprasnică; şi că va urma, în Rusia, un regim de teroare şi că oamenii vor muri de foame.

Paradoxal la acest călugăr pervers, faptul că era un lucid şi un apărător sincer al păcii şi bunei înţelegeri între oameni, tocmai el, care înspăimânta privitorii, dar ale cărui pase magnetice, a cărui energie biologică alinau suferinţele ţareviciului Alexei, hemofilul.

A fost un roman, un roman rusesc.

Cartea lui Gh. Jurgea capătă deseori caracterul unei cronici istorice subiective, desigur, însă plină de interes. Dar, mai ales, plină de mult farmec, de un stil spontan, atrăgător. Am stăruit, cât am putut, ca redactarea să nu modifice stilul oral şi uneori mai puţin românesc. Ceea ce conferă, de altfel, originalitate şi, am mai spus, mult şarm scrierii.

E ceva – păstrând, desigur, toate proporţiile – în genul „parşivului“ marchiz de Custine, minus

apucăturile...

Pline de originalitate şi de o anume percutanţă psihologică sunt replicile „istorice“ semănate de-a lungul acestui text fluent, făcând, cu siguranţă, deliciul cititorului.

De exemplu, relaţia dintre ţarul tragic al Rusiei pravoslavnice, cu puţin înainte de revoluţia din octombrie, şi călugărul fatal, protejat de ţarina îndurerată de maladia prinţului moştenitor.

Ţarul, reticent, şi care nu putea să-l sufere pe Rasputin, îl întrebă pe „monstru“:

„— Cum arată Sfântul Duh? a întrebat ţarul, bănuitor.

— Ca de obicei – i-a răspuns Rasputin imperturbabil –, o lumină mare, pătrată.“

Genial!

Este exclus ca acest imprevizibil „ca o lumină mare, pătrată“, referitoare la o a treia forţă a divinităţii, să fie „născocirea“ lui Georgică, al cărui respect pentru sacralitate era cunoscut, în ciuda „jemanfişismului“ şi a unui fel de cinism estetic, uneori tipic scriitorilor pătrunzători de observaţie individuală, socială; exagerări, probabil dictate de un exces de adevăr, care, deseori ocultat de oameni, trebuie dezvelit mai mult decât ar fi nevoie şi chiar cu un fel de brutalitate.

Nu-i cazul lui Gh. Jurgea. Facem o simplă supoziţie.

Cred că o treime şi ceva din manuscris se referă la relaţiile cu ruşii de tot felul şi în general la atmosfera antebelică (primul război mondial, când eram aliaţi) şi imediat postbelică, în perioada revoluţiei bolşevice, condusă mai întâi de Lenin (făcut sifilitic de autor), apoi de Stalin, mai ales după încheierea războiului, când autorul acestor amintiri – pot să le spun scandaloase uneori, fără a depăşi limita bunului-simţ sau gust; fără a luneca, aşadar, în vulgaritate, trivialitate, cancanuri ieftine şi, pardon, „mitocănii“ – chiar şi când e vorba de *surorile Patulea* şi în general de casele de toleranţă

ale epocii – Gh. Jurgea rămâne acelaşi domn cuceritor, cu purtările lui atât de alese, deşi nu lipsite de umor şi de o anume facondă, tipic moldavă. *C'était très moldave*! exclama el uneori.

De la Jurgea am învăţat fel de fel de expresii cu parfum de epocă, în care nu-şi făcea loc tonul urât... De pildă, când descria un babalâc impotent, zicea de individ, pe franţuzeşte, traducând, că tipul „n-are demaraj!"...

O jumătate aproape din manuscris este dedicată legăturilor strânse pe care autorul cărţii le-a avut cu mari scriitori şi pictori ai vremii. E o altă *enciclopedie...* această *en pantoufles,* cu detalii picante, care lipsesc, desigur, din istoriile literare oficiale, grave. Nici măcar G. Călinescu – un spirit ludic, cu gustul superior al *farsei* – nu şi-ar fi îngăduit să descrie episodul cu M. Sadoveanu luând bani de la guvern pentru o revistă nouă, *Comoara,* pe care îi păpase. Sadoveanu este arătat, după aceasta, apărând în lume cu hainele cele mai elegante, cu lavalieră cumpărată direct de la Paris.

În fine, boema bucureşteană de soi figurează în carte prinsă ca într-un insectar. Să nu luăm însă prea în serios această latură jucăuşă a scrisului spumos al lui Jurgea. Multe lucruri în carte sunt de o seriozitate apăsătoare, uneori, pentru noi, românii de azi, în sfârşit liberi, deşi neconvinşi deocamdată că libertatea obligă. E ce se citeşte printre rândurile lui Gh. Jurgea-Negrileşti, al doilea boier autentic al literaturii române, după Golescul... care, la vremea sa, publicarisea şi el despre civilizaţia ţărilor din Apus măsurate cu stânjenul...

La Golescul, obsesia era Vestul Europei. Dată fiind înapoierea extremă a micii Românii. La Gh. Jurgea-Negrileşti, născut în zorii veacului XX, în plină aristocraţie răsăriteană şi cu mamă rusoaică, accentul cade pe vocaţia organică, a românului ortodox, de a se înţelege cu Estul. Deşi, dintr-un spirit latin înrădăcinat, îl antipatizează; când,

politic, Estul poate să transforme uşor în sclavie sfera geografică de influenţă.

* * *

Un rol de seamă, ca inspiratoare şi companioană a acestei cărţi, l-a jucat soţia de o viaţă a lui Jurgea, doamna Doris Jurgea-Negrileşti.

Ea nu a „participat“ la nici una dintre întâmplările figurând în carte. Nici nu avea cum... cunoştinţa lor având loc după 23 august 1944.

Totuşi, întreg restul vieţii, trăită frumos împreună, avea să stea sub semnul evocărilor acestei cărţi. O parte din ea, câteva fragmente revăzute de mine, a fost tipărită înainte de revoluţie, în *Almanahul* Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti.

Înzestrată cu o memorie excepţională, Doris Jurgea este păstrătoarea fidelă a experienţei autorului, supusă atâtor întortocheli. Spiritul ei ager din dreapta Oltului are ceva din precizia, distincţia şi autoritatea *des grandes dames* ale saloanelor pariziene de odinioară, prin care se perindaseră atâtea somităţi literare.

Doris Jurgea este o Obrenovici, străbunica dânsei făcând parte din neamul regesc Obrenovici.

Nu spun că cine se aseamănă se adună. Proverbele însă au întotdeauna dreptate.

Ce pot eu să afirm e că această carte, captivantă, este, de fapt, rodul unei uniuni desăvârşite, al cărei liant a fost şi este nobleţea autentică.

Constantin Ţoiu

1 septembrie 2001

Consulatul

La Slănicul Moldovei, prin 1902, atunci când nimeni nu bănuia ce ascunde veacul în faşă, Nataşa, fata consulului rus din Galaţi, întâlnea pe moldoveanul Paul Jurgea-Negrileşti. A urmat o idilă, o idilă în franţuzeşte. Nataşa nevorbind româneşte, şi moldoveanul încă mai puţin ruseşte. Pe urmă, o nuntă, iar la timpul cuvenit, un preafrumos botez. Al meu. După obiceiul de atunci, s-a bătut o medalie, pe care scria *Iordache Jurgea-Negrileşti, botezat la 2 Dec. 1904.* Pe dos se vedea Sf. Gheorghe călare, luptând cu un balaur. Era din argint şi bătută la Viena. La Tedy Calimachi sau la Matei Basarab de Brâncovan (coborâtori din mari familii domneşti) am văzut medalii din aur bătute la Paris. Dar eu nu puteam să râvnesc la treapta lor decât dacă aveam o recoltă bună.

Însă în anul acela, după cum spunea Iancu Mănăilă, vechilul, a dat Domnul o secetă, încât degeaba a adus boierul (tatăl meu) maşinile alea de secerat din America. Din colbul toamnei abia au smuls oamenii sămânţa.

Medalia mea, chiar de argint, nu era de lepădat, mă plasa, îmi dădea un start bun. Numai fiindcă eram fiul tatii, aveam să votez la colegiul I, puteam fi sigur de admiterea mea la Jockey (clubul conservatorilor cu mare influenţă). Cum se spunea pe atunci, eram un copil cu speranţe. Doi unchi bogaţi şi fără copii îmi lăsau averea. Pentru a completa zodia unui tânăr de familie, mătuşile mele mi-ar fi găsit o fată bună, adică cu o zestre bogată. Asta, fiindcă aşa a vrut Cel de Sus. „Nihil sine Deo“ era deviza ţării, o vedeam pretutindeni: pe steag, pe stemă, pe edificiile publice. Tot Cel de Sus n-a mai dat zile tatălui meu. A murit în 1906.

La Dobrică, cel din strada Aurel Vlaicu, din Bucureşti, ultimul cârciumar particular prin ’950, mă întâlneam cu unul din cele mai extraordinare specimene din câte a produs Moldova. Mă întâlneam cu Toto Pallady, pictorul. Boier scăpătat, egoist şi orgolios, acrit de sărăcie, Pallady nu era numai unul dintre cei mai mari artişti ai noştri, dar şi o minte rafinată, foarte pătruns de cultura franceză. Însă pentru a-l cunoaşte mai bine trebuia să înghiţi multe insolenţe. Astfel înţelegea Pallady să-şi apere izolarea, singurătatea. Când povestea, şi mai ales când evoca tinereţea lui, putea să fie foarte interesant. Avea o bună memorie şi era prea mândru ca să mintă.

— L-am cunoscut bine pe tatăl tău, mi-a spus el într-o seară, în timp ce eram în doi. Fără ifosele lui Jean şi ale lui Alexandre (unchii mei, fraţii tatei), Paul avea darul veseliei. Ţin bine minte când s-a prăpădit. Pe atunci, sifilisul era mai teribil decât „le mal napolitain“ din timpul Renaşterii. Nu cruţa pe nimeni. De la ultimul ţigan, până la primul ministru. De exemplu, ruda ta. „Dar unde e Sturdza?“ a întrebat Regele Carol I, la un Consiliu de Coroană. „Cucu“, s-a auzit de sub masă. Era primul-ministru al ţării. *Treponema pallidum* mai mâncase un creier. Ca şi pe al lui Nietzsche, Baudelaire, Van Gogh, Lenin şi alţii, şi alţii. Mulţi, în aparenţă perfect sănătoşi, au condus lumea având boala până în măduva oaselor.

Văduvă la 22 de ani, mama n-avea ce căuta la Negrileşti. S-a găsit un grec pezevenghi şi harnic care a luat moşia în posesie. Arenda era aşa de mare, încât unchii mei, care o detestau pe mama fiindcă era rusoaică, au insinuat că grecul era îndrăgostit de ea. Ne-am mutat la Galaţi, la Consulatul Rus.

La bătrâneţe, mama îmi povestea:

— Acum, când ajung la socotelile trecutului, îmi dau seama că niciodată n-am fost mai fericită ca atunci. Tânără, sănătoasă, frumoasă, aveam ceea

ce pentru proşti e robie şi numai pentru unii e libertate. Aveam aur. În fiecare toamnă, grecul de la Negrileşti îmi aducea un săculeţ cu 1 500 de cocoşei, arenda. Luam cu mine vreo trei sute de napoleoni şi plecam în lume. Nu-mi cerea nimeni paşaportul, nu era obiceiul, în schimb aveam un talisman cu care, la Paris, la Florenţa, la Monte-Carlo, mă aşteptau numai zâmbete şi plecăciuni. Era profilul cu cioc al lui Napoleon al treilea, sau cocoşul republican de pe monedă.

Să fi avut vreo doi-trei ani când mama m-a dus la consulat. Aici, totul era rusesc, până şi Nagradka şi Tunam, cei doi ogari cu care mă plimbam în grădina publică.

1907?... 1908?... Nefiind un copil-minune, nu pot preciza. Totuşi, din pâcla acelui trecut atât de îndepărtat răsar înseninări. Văd intens culorile fustei scoţiene cu care alergam pe pajişte. Aveam deci mai puţin de cinci ani, când am fost îmbrăcat cu pantaloni scurţi. Aşa se cuvenea. Conştient de importanţa evenimentului, am alergat peste drum, la domnişoarele Abramov. Erau două fete bătrâne care mă răsfăţau.

— Acum sunt băiat mare, le-am declarat foarte mândru şi, pentru a le convinge, m-am descheiat la pantaloni şi, întors spre un copac, l-am tratat întocmai ca adulţii surprinşi de mine în grădina publică. Ulterior, povestea a fost atâta repetată de bătrânele fete, la vârsta lor viaţa fiind monotonă, încât nu mai ştiu din care memorie purcede.

La intrarea consulatului, fixat pe o placă ovală, se răsfăţa un uriaş vultur bicefal, din zinc aurit. Nu semăna cu nimic din ce văzusem până atunci. Nici cu ciorile, nici cu curcanii, nici cu găinile. Mai ales că cele două capete scoteau nişte limbi care pur şi simplu mă hipnotizau. Foarte impresionat, l-am întrebat pe Inovici, majordomul, de ce pasărea de la intrare are două capete şi dacă se mănâncă. Sever, Inovici mi-a răspuns că nu e o pasăre, ci e stema Împărăţiei. Nu, nu se mănâncă, iar dacă are

două capete, e fiindcă aşa a poruncit Ţarul. N-am insistat, nu înţelegeam de ce era cam supărat.

Soarta stemei cu pasărea care nu se mănâncă a fost ciudată. În 1918 (bunicul meu nu mai era consul, nu mai era cu noi), autorităţile guvernului Mackensen-Marghiloman ne-au poruncit să scoatem stema de pe faţada consulatului. Am dus-o în pod, iar mama mi-a spus:

— Trebuie să lichidăm Cancelaria.

S-a adunat în fundul grădinii un munte din tot ce n-am putut vinde: dosare, rapoarte ultraconfidenţiale, fotografii de miniştri şi portretele ţarilor Alexandru II, Alexandru III şi Nicolae al II-lea. Hârtie multă şi foarte uscată. A ieşit un foc de toată frumuseţea. Din convingeri politice, Inovici a refuzat să-l aprindă, aşa că eu i-am pus chibritul.

— Vai, vai! Ce ne facem dacă se întoarce Ţarul? se văicărea Inovici.

— Lasă prostiile, i-a răspuns mama. Acolo unde sunt hârtii sunt şi ploşniţe.

Toţi erau stăpâniţi de spaima gângăniilor care răspândeau exantematicul.

Stema a ajuns în podul conacului de la Negrileşti.

Cu aurul ascuns de bunicul meu făceam agricultură ştiinţifică şi când, în 1927, am realizat că mergem spre o ruină totală, mama a lichidat şi moşia. Atunci Mandrea, cârciumarul din Negrileşti, a dat de stemă.

— Ce e asta, Duduie? (Aşa i se spunea mamei.)

Chiar după atâţia ani, aurul de pe pajură lucea şi îl fascinase pe Mandrea.

— E un tablou de grădină, i-a explicat mama, care avea răspuns la toate.

Bătrânul Crocodil (aşa îl botezase ea) s-a codit niţel şi după o scurtă tocmeală a luat stema pe o curcă grasă. În ciuda anilor, a soarelui, a ploii,

pajura strălucea ca nouă, momind pe bravii cetăţeni ai locului. Până în toamna anului 1944. Atunci se pare că Mandrea a avut discuţii grele cu armata sovietică.

Construit de meşteri italieni, stilul consulatului trăda nostalgia pentru patria lor. Erau ornamente, forme care cu timiditate încercau să evoce splendoarea Renaşterii. Eu, în special, eram foarte intrigat de două statui care străjuiau la intrarea principală, în câte o nişă. Ce rost aveau ele acolo şi de ce erau atât de dezbrăcate, am întrebat, ca de obicei, pe Inovici, care ştia tot, dar el a dat din umeri.

— Câte nu trec prin mintea boierilor!

Ăsta nu era un răspuns, dar mi-am dat seama că nu ştie mai mult. De aceea, peste câteva zile, pe când ne plimbam prin grădina publică, l-am întrebat pe bunicul:

— Spune-mi, grand-papa, de ce la statuia din dreapta se vede o frunzuliţă sub burtă, iar la cea din stânga, nu.

Nu cunoşteam deosebirea dintre sexe şi nici mitologia. Altă dată, bunicul mi-ar fi vorbit de Venus, de zeii greci, poate mi-ar fi explicat că grecilor din Antichitate nu le era ruşine de trupul lor etc. etc. Mai târziu l-am auzit dizertând în acest sens, dar atunci era preocupat de ceva şi n-avea chef de vorbă. De aceea, fără alte comentarii, mi-a răspuns scurt „aşa e la greci“. Răspuns foarte imprudent.

Chiar în aceeaşi zi am coborât la cancelarie, unde lucra secretarul Hagiopol, grec sadea. E uşor de închipuit ce ochi a făcut sărmanul când l-am întrebat ce are între picioare – o frunzuliţă, sau nimic?

Mai presus de Inovici nu-mi închipuiam nimic cu putinţă. În universul meu de copil singuratic, el era o stea care, ca în antichitate, călăuzea păstorii

din deşert. Însă imediat după el şi înaintea părinţilor venea vardistul Ilie. Cât de marcantă ia fost prezenţa am realizat abia la bătrâneţe. O întâmplare oarecum ridicolă, dar autentică. Însă mai întâi trebuie să spun că natura mi-a dat şi o memorie olfactivă îngrozitoare. Lista de specimene umane, care pe măsură ce înaintăm în viaţă este îmbogăţită de experienţa personală, e completată, în ceea ce mă priveşte, printr-un larg şi nuanţat repertoriu de mirosuri. Practic, pentru mine oricine are mirosul său. Oricât ar fi de îngrijit. Pozitiv sau negativ. Plăcut sau neplăcut. Ion Vinea, poetul, m-a dus odată la Camil Petrescu să joc şah. Am fost foarte bine primit, dar nu mai m-am dus a doua oară. „De ce?“ m-a întrebat prietenul meu. „Fiindcă miroase ca episcopul Antonovici din Huşi!“ „Asta e grav?“ „Foarte. Episcopul m-a blestemat, fiindcă m-am dus la mânăstirea Adam cu nepoata lui. Cică am spurcat mânăstirea.“

Odată, mai târziu, mă duceam cu tramvaiul spre Obor, când deodată am simţit un şoc. După o jumătate de veac, cineva din apropiere mirosea a vardistul Ilie. Chiar lângă mine se aşezase un gospodar modest şi demn. Unul care avea murături bune în pivniţă şi afumături de porc în pod. Aceeaşi mustaţă, aceeaşi privire înţeleaptă a mahalagiului trecut prin toate şi care nu se miră de nimic. Un amestec subtil de tutun, de sudoare, de usturoi şi poate de leuştean mi-l amintea cu intensitate pe prietenul meu din copilărie. Nimic supărător sau exagerat. Românul e curat. Portul naţional, cu dominantă albă, şi religia ortodoxă au asimilat curăţenia cu demnitatea, cu „obrazul“ individului. Un „nespălat“, un „puturos“ au altă rezonanţă la noi.

La intrarea consulatului, pe o bancă, sub pajura imperială, şedea Ilie. Pus acolo de Prefectură după 1907. Atunci, spunea el, lumea s-a făcut rea.

— Care lume? întrebam foarte interesat.

— Oamenii din Bădălan, de pe lângă Brateş, care nu se duc la biserică şi vor să împartă averea boierilor.

Despre 1907, bunicul îmi povestea:

— Atunci Nataşa te-a luat în braţe şi cu toţii ne-am adăpostit la bordul staţionarului – o canonieră rusească pusă la dispoziţia consulatului. Aici, sub Crucea Sfântului Andrei – drapelul Marinei Militare Ruse avea o cruce albastră pe un fond alb – ne-a venit inima la loc. Din mijlocul Dunării, unde era ancorat vasul, vedeam cu jumela cum urca puhoiul spre oraşul de sus. Fugiseră prefectul, procurorul, iar soldaţii din Regimentul 2 Siret erau consemnaţi în cazarmă. Nu era nimeni în siguranţă. Atunci, locotenentul Antonescu, ştii tu, cel care făcea curte doamnei Heilpern, soţia bancherului, maiorul Mihăiţă Rosetti şi Piki Vasiliu, în fruntea unui escadron de călăraşi cu schimbul, au ieşit în faţa răsculaţilor. De pe canonieră am auzit nişte salve. Mulţimea fugea înnebunită. Soldaţii foloseau o armă nouă. Nu mai ţin minte cum i se spunea.

— Poate Manlicher?

— Aşa, aşa, Manlicher. După cum mi-a spus Mihăiţă Rosetti (unchiul meu), glonţul, căptuşit cu oţel, trecea prin câte cinci-şase suflete.

După treizeci şi opt de ani, tot glonţul românesc căptuşit cu oţel s-a oprit în pieptul lui Antonescu, devenit Mareşal, şi al lui Piki Vasiliu, ajuns ministru de Interne.

Ilie vardistul avea trei accesorii care mă interesau foarte mult. Un ţignal, un „livorvor“, adică un pistol cu butoi pe care scria ceva în franţuzeşte – nu mai ştiu ce – şi un sac pentru copiii răi. Existenţa sacului nu putea fi pusă la îndoială, însuşi Inovici mi-a confirmat-o. Dacă nu l-am văzut niciodată, e fiindcă eram un copil bun, chiar foarte bun dintr-un anumit punct de vedere. De la ceaiurile bunicii, furam cu neruşinare prăjituri, sandvişuri, pentru fata bucătăresei, iar din

biroul bunicului, Ilie primea un „tain“ de ţigări Pelişor cu muştiuc de aur. Buzunarele îmi erau pline cu maioneză, cremă de ciocolată, tutun, aşa că spălătoresele au protestat, şi eu m-am ales cu buzunarele cusute.

— Te rog, domnule Ilie, fluieră din ţignal.

De mântuială, Ilie scotea un şuierat scurt, ca pentru a chema o birjă.

— Nu, nu aşa, protestam eu dezamăgit. Vreau din ăla de noapte, ca pentru hoţi.

— Apoi, conaşule – se încrunta Ilie sever –, aiasta nu-i de joacă.

— Numai o dată! mă milogeam eu ştiind că îmi va face pe plac, ca de altfel toată lumea. În sfârşit, Ilie se ridica în picioare, îşi umfla pieptul cu gravitate şi scotea un sunet lung, modulat în ton minor şi care se stingea într-o notă mai gravă. Un ecou, o rezonanţă a Orientului Îndepărtat.

Liniştea Galaţiului din 1913 era, ca să zic aşa, rurală. Şuieratul vardistului era prelungit de cadenţa ciubotelor care măsurau caldarâmul. La depărtări periferice, câini insomniaci se istoveau în dialoguri lătrate. Câte un cocoş anunţa cu aproximaţie zorile. Când vântul era prielnic, auzeam din strada Zimbrului chiote de beţivi şi cântece de femei. Toată copilăria mea am avut parte de nopţi albe, fără somn. Iar când adormeam, era pentru a visa lucruri îngrozitoare. Mă vedeam într-o birjă cu bunicu, urmăriţi de un „triceratops“ (!?). Când fiara era gata-gata să ne ajungă, trezeam toată casa cu urlete: „Ajutor, Duduia (aşa îi spuneam şi eu mamei), ajutor!“ Eram impresionat de atlasul meu cu animale preistorice, în care, ocupând toată pagina, fiara ţinea în dinţi un om care părea cât o mâţă.

Nu mai ştiu bine când am început plimbările instructive şi igienice. Să fi avut şapte ani? Cel puţin, dar şi atunci mă ţineam cu greu de pasul bunicului. Pe la ceasurile zece, aproape zilnic porneam spre grădina publică, într-un marş rapid.

„Pasul mare, genunchiul întins, suge burta, sus capul, să nu te văd că umbli balcanic.“ De atunci am rămas cu obiceiul de a umbla repede şi de a judeca oamenii după alură, după călcătură. Ca un geambaş la iarmarocul de cai – criteriu nu prea obiectiv. Dar cu femeile, mai ales, nu m-am înşelat niciodată. Dacă mai aveau şi mâna transpirată, putea fi Venus în persoană, că pentru mine s-a zis cu ea.

La plimbări ne mai însoţea câteodată Marheineke, delegatul Germaniei la Comisiunea Europeană a Dunării. Neavând copii, îl invidia pe bunicul meu că are un nepoţel atât de „drăgălaş“. Dar grand-papa, care ştia ce-mi poate pielea, era mai rezervat. I-a spus că nici copiii nu trebuie judecaţi după aparenţe. Totuşi, Marheineke îmi aducea întotdeauna ciocolate şi bomboane.

În multe privinţe, domnişoara Florescu avea păreri apropiate de ale bunicului. Dar profesoara mea era o intelectuală. Pe când doamnele de la consulat erau „femei de lume“. Ştiau să scrie aproximativ, cântau la pian şi se pricepeau la multe altele. E o distincţie între „le savoir et le savoir faire“ (ştiinţă şi pricepere).

Când o întrebam pe mama ce e aia glorie sau de ce domnişoara Bourguignon, guvernanta mea, face crucea altfel decât Inovici, răspunsul era mereu acelaşi:

— Ai tot timpul să-ţi umpli capul cu prostii.

De fapt, doamnele de la consulat nu credeau în nimic şi în nimeni. Nici în ţar, nici în samovar, nici în dracu şi nici în Dumnezeu. De unde atâta dispreţ faţă de lume şi atâta siguranţă de sine? Numai din ignoranţă? Şi mama, şi bunica erau ignorante ca nişte ştiuci. Mai târziu am văzut şi la alţi ruşi aceeaşi negare a tot ce e admis şi respectat. Negare ce poate a lăsat ceva urme şi în firea mea. „Lumea – îmi spunea mama – e alcătuită din proşti şi din canalii. Prostia şi invidia conduc omenirea. Iar dacă, printr-o minune, întâlneşti unul care ţi se

pare a fi şi deştept, şi cinstit, s-ar putea să te înşeli, nu uita.“

Partenerii de bridge ai bunicului erau „oameni de lume desăvârşiţi“. În franţuzeşte are altă rezonanţă, dar n-aveam pe Balzac, pe Proust, care să-mi explice, iar pe la opt ani, prin aceste vorbe înţelegeam automobile, blănuri. Pe urmă, parfumurile Ylang-Ylang, Opoponax. Prezenţa bunicului se manifesta prin verbină sau heliotrop.

De la părinţi, şi mai ales de la invitaţi, furam vorbe, noţiuni legate de omul de lume: „împuşcat într-o afacere de onoare“, „o creatură pierdută“, „şi-a zburat creierii, n-avea altă cale“, „surprins în flagrant delict şi-a descărcat browningul“, „ e oribil, dar just“. „Ca ofiţer de cavalerie şi ca om de onoare, era normal.“ Inovici n-a putut să-mi spună ce era „flagrant delict“, dar ştiam că browningul era un pistol. Din ce culegeam pe furiş, am dedus că pistolul e strâns legat de onoare. Era, ca să zicem aşa, un accesoriu indispensabil.

În timpul unei plimbări l-am întrebat pe bunicul dacă are un pistol.

— Desigur, dar de ce te interesează?

— Vreau să ştiu dacă ai cu ce să-ţi aperi onoarea.

Râzând, bunicul mi-a spus că onoarea lui n-are nevoie de pistol.

— Când ai să fii mare, ai să înţelegi.

Deocamdată, înţelegeam că la cea mai mică răceală sau amigdalită regimul pedagogic devenea mai blând. Tolănit în pat, primeam jucării, cărţi interesante, venea Volovici, bucătarul, să mă întrebe ce prăjitură doream, etc. etc. Dar mi se interzicea să citesc *Universul* şi *Furnica.* Într-o după-masă de singurătate, am reuşit să fac rost de o foaie de mică publicitate, unde am citit: „Blenoragia nu mai este o problemă. Doctorul X o vindecă garantat în trei zile“. Era un subiect de reflecţie. În ultimul timp nu mai avusesem un strănut, un sughiţ, nimic. O blenoragie simulată

timp de trei zile era foarte binevenită. Şi aşa, într-o după-masă, domnişoara Florescu m-a găsit într-un fotoliu, cu capul lăsat într-o parte, cu o mână atârnată spre covor. Aşa şedea căpitanul Nemo (în *Insula misterioasă*), în timp ce lăsa, cu limbă de moarte, inginerului Cyrus Smith, ultimele instrucţiuni.

— Ce-i cu tine, drăguţule? m-a întrebat ea, vădit impresionată.

I-am răspuns că mă simt ciudat. Că am ameţeli, greţuri.

— Mama ştie?

— Nu cred că e ceva grav, cred că am o uşoară blenoragie. Dar doctorul X mă va vindeca, „garantat“, în cel mult trei zile.

Ca arsă, a sărit de pe scaun şi a adus-o pe mama şi pe bunicul – îi auzeam cum galopau pe coridor. Şaşie de emoţie, mama, consecventă firii ei, mi-a împuşcat o pereche de palme.

— Scoate-ţi pantalonii!

Îngrozit, crezând că îşi va pune în aplicare vechea ameninţare de a-mi jupui fesele, am început să strig:

— Nu-i nevoie, spun tot.

— Lăsaţi-l să explice, a intervenit bunicul.

Domnişoara Florescu şi-a acoperit faţa cu mâinile. Dar, pe măsură ce povesteam despre descoperirea mea din mica publicitate, vedeam că toţi se liniştesc şi se ţin să nu râdă. Bunicul, pentru a se stăpâni, a ieşit grăbit, pretextând întâlnirea de la club.

La ieşirea noastră din consulat, Ilie lua poziţia reglementară şi ne saluta. Din spatele bunicului, îi făceam cu ochiul. Ilie mă înţelegea. Seara, modesta lui locuinţă avea să fie parfumată de tutunul de Macedonia şi de Bektinis al ţigărilor Pelişor. Era un secret pe care Inovici nu trebuia să-l cunoască. Pentru grenadirul din garda ţaristă nu putea fi decât o trădare faţă de Sfânta Rusie, unde

aceste ţigări erau foarte apreciate, considerate la Petersburg ca fiind cele mai bune din lume.

Dimineaţa, bunicul purta o gambetă de culoarea havanei clare. Asemenea îndrăzneală nu-şi permiteau decât câţiva membri de la Intim-Club. Altfel, pentru toată lumea, gambeta nu putea fi decât neagră.

Despre importanţa pălăriei îşi aminteşte cineva azi? Sosind cu yachtul de la Sulina, grand-papa şi-a văzut pălăria smulsă de vânt. Legănată de valuri, se pierdea în depărtare gambeta englezească. Ce era de făcut? Grand-papa a ordonat să se continue drumul, dar, acostând la Galaţi, a trimis repede un birjar la consulat să-i aducă altă pălărie. Dacă trecea prin oraş cu capul descoperit (afară de cazul când însoţea un dric), lumea ar fi crezut că a înnebunit.

Pe urmă, era bastonul ţinut în mâna înmănuşată. Mănuşile, de culoarea untului proaspăt, se schimbau de două ori pe zi. De la bunicul meu am moştenit 114 perechi. Bastonul era ceva foarte important. În vestibul era un vas mare, chinezesc, cu vreo douăzeci de bastoane din bambus, din abanos, cu mânere de fildeş, de argint, cu măciulii de argint neted sau uvrajat, aurite etc. Toate aveau monograme.

Cu bastonul chemai birja, conduceai trăsura sau maşina, înfigând vârful în coastele vizitiului sau ale şoferului. Lui Manzanos, băcanul din strada Domnească, ce saluta cu pălăria până la genunchi, i se răspundea cu bastonul dus la borul gambetei, gest însoţit de un zâmbet protector. Pentru alţii – o privire severă. Erau nuanţe pe care dacă nu le cunoşteai erai imediat simţit de prostime. Băcanul din Dogărei, Climis, când s-a văzut milionar, şi-a cumpărat baston şi gambetă. A ieşit la biserica grecească, acolo unde erau muscalii cu trăpaşi Orlov, şi a făcut semn celui mai de lux birjar:

— Mai aşteaptă! i-a strigat Fedia, arătându-i biciul.

Atunci, Climis şi-a cumpărat un automobil care rivaliza cu cel al lui Auschnit, bogătaşul.

La colţul străzii Holban cu strada Domnească, ne saluta Sofronie, veteran cu un picior de lemn şi cu decoraţii pe piept. De Bobotează, aşa cum era, sărea în Dunăre şi, dintre sloiuri, aducea prefectului crucea. În schimb, primea un ban de aur. Atunci Sofronie intra într-un paradis de votcă ce dura o săptămână. Pe urmă, din nou începea cerşitul, ocupaţia lui de bază.

— Să trăiţi, Înaltă Nobleţe! îi spunea bunicului, care îi dădea un ban fără gaură. Probabil un cincizeci de bani de argint.

Iarna, vara, sub arşiţă sau în viscol, barba roşie a lui Sofronie era la datorie, cu o precizie de cronometru. La unsprezece fix, ora la care lumea bună îşi făcea plimbarea de dimineaţă. Cu un zâmbet de o candoare irezistibilă – farmecul slav –, saluta pe fiecare după importanţă. Avea o excelentă memorie şi mult spirit de observaţie. De mai toată lumea era considerat un monument viu al Galaţiului. Se pare că primea şi o pensie de la guvernul rus, în calitate de invalid decorat cu Sf. Gheorghe. Exantematicul din 1917 a avut grijă de el. Prin ’923-’24, Mihailov, fost conţopist la cancelaria consulatului, mi-a destăinuit că Sofronie nu primea pensie de invalid, ci ca informator al Ohranei (poliţia politică a ţarului). Prin Galaţi se perindau destui revoluţionari ruşi trecuţi peste graniţă de pescarii lipoveni. Iar piciorul de lemn, la spălarea răposatului, după obiceiul pravoslavnic, s-a dovedit plin de cocoşei de aur, pe care i-a moştenit ţiitoarea lui. Totul e bine când se termină cu bine!

Automobilul bunicului

1913. Toamna împlineam nouă ani. E vârsta etapelor uriaşe. Apare cuvântul scris, citit. Revelaţie magică cu implicaţii, înţelesuri tot mai largi, mai îndepărtate. De la abecedar cu doi ani în urmă, acum eram în plin Jules Verne. Trăiam în intimitatea căpitanului Nemo, străbăteam oceanele cu submarinul Nautilus, mă certam cu piratul Bob Harvey şi nu învăţam mai nimic. „Ce vice impuni, la lecture“ („Acest viciu nepedepsit, lectura“), scria Valéry Larbaud. Şi ce viciu! M-am lăsat de tutun, de băutură, dar de lectură sper că numai moartea mă va scăpa.

De teama microbilor şi a relaţiilor nepotrivite pentru un nepot de consul rus, n-am fost dat la şcoala comunală. Cu românească mea de atunci nici nu ştiu cum m-aş fi putut descurca. Pe de altă parte, cum spunea bunicul, nu puteam să am educaţia unui tunguz, a unui sălbatic. Au fost consultări, discuţii, după care bunicul l-a convocat pe Hagiopol, secretarul Cancelariei. Grecul se bucura de atâta trecere la consulat, încât avea acces la WC-ul nostru englezesc. Numai el, restul lumii din subsol era condamnată la un mic colţ turcesc.

Nu mai ştiu cât a alergat Hagiopol, dar până la urmă a găsit ce i s-a cerut: o profesoară prezentabilă, curată – „să n-aibă microbi“ –, bine pregătită şi care să vorbească franceza. Fără franceză nu se putea înţelege nici cu mine şi nici cu ai mei.

Acum, când mă gândesc la ea, îmi dau seama că profesoara mea, domnişoara Florescu, semăna cu Ana Ipătescu din pictura lui Ciucurencu. Avea şi o personalitate asemănătoare, ar fi putut fi o luptătoare pentru dreptate. Îmi amintesc că atunci

când i-am spus că am învăţat cuvântul „democraţie“ m-am speriat de efectul vorbelor mele.

— Democraţia! a exclamat ea cu o privire fulgerătoare. Ea e speranţa cea mare! Dacă azi aveam democraţie în lume, nu izbucnea războiul, această ruşine a omenirii.

Pe atunci ne vizita des prinţul Urusov de la Reni (Rusia); pentru care aveam o mare simpatie. Avea, fără îndoială, ceea ce la Paris se numea „le charme slave“ („farmecul slav“). Era frumos, tânăr, vioi şi foarte bogat.

Părea întotdeauna amuzat de lungile discuţii purtate cu mine. Vorbeam despre automobile, arme şi... din nenorocire, şi despre politică. Astfel, într-o zi când eram singuri, l-am întrebat dacă ruşii îi mai trimit pe români în Siberia.

— Cine ţi-a spus asta? m-a întrebat el sever şi mirat.

Mi-am dat seama, speriat, că nu mai era Pavlic, prietenul meu cel glumeţ, ci un om şocat, stăpânit de curiozitate. Aş fi vrut să dau înapoi, dar nu ştiam cum şi era prea târziu. Ca un om care sare în lac de spaima focului, i-am tradus în franţuzeşte poezia *Pohod na Sibir*.

S-a spus că muzica îmblânzeşte moravurile, dar, pe măsură ce-i traduceam pe Alecsandri, îl vedeam cum se înseninează.

— Linişteşte-te, mi-a spus el, bătându-mă pe umăr. La noi nu se mai deportează. Nu se mai deportează fiindcă s-a găsit ceva mult mai practic şi mai radical... frontul!

Pavlic Urusov râdea de propria-i butadă, când a intrat bunicul, care a vrut să ştie de ce-i atâta veselie.

Explicaţia l-a încremenit. Eu tremuram numai pentru domnişoara Florescu, la mine nu mă mai gândeam, dar n-au fost urmări grave. Pavlic l-a liniştit, iar eu am respirat uşurat.

Cu o răbdare şi o pătrundere sufletească demne de o cauză mai bună, domnişoara Florescu m-a târât prin cele patru clase primare şi m-a băgat la liceu. N-a fost lesne! Faţă de manualele şcolare aveam un dispreţ uşor de înţeles. Cum puteam să compar cartea de citire din clasa a doua cu un tom aurit, legat în piele, din *Voyages extraordinaires* ale lui Jules Verne? Ca să nu mai vorbim de conţinut.

Totuşi, în acel duel zilnic, frumoasa mea profesoară înregistra succese indiscutabile. Avea metodele ei.

— Dacă nu-mi reciţi ca lumea *Ginta Latină* (poezie la care ţinea în chip deosebit), nu scriu firmei Panhard et Levasseur.

Era important! Prin scrisul elegant al profesoarei mele întreţineam o vastă corespondenţă cu diversele firme de automobile din Europa. Fabricanţii de maşini se lăsau impresionaţi de hârtia englezească cu antet a consulatului. Bietul bunic nu înţelegea de ce atâtea cataloage, prospecte, oferte etc. Scârbit, arunca totul la coş, de unde le luam pentru a le băga sub salteaua mea. Era o lectură „nesănătoasă şi cretinizantă“. Aşa spunea mama.

Născut în epoca lămpii Carcel cu ulei de balenă (am moştenit una ce se întoarce cu o cheiţă, ca o jucărie), bunicul detesta tot ce era nou. Instalarea telefonului a fost o dramă. Ideea că poate fi „chemat“, „sunat“ oricând şi de oricine, ca un servitor, i se părea absurdă.

Despre automobil spunea că românii, tare deştepţi în unele privinţe, îi spun maşină, pe drept cuvânt. E o maşină infernală.

Dacă pot fixa cu precizie anul 1913, e fiindcă atunci a pătruns la consulat „invenţia diabolică“. Poate că era în aprilie sau în mai.

Concomitent cu „holera“, am învăţat cuvântul „război“, tradus în alte trei limbi: „la guerre“ în franceză, „vainá“ pe ruseşte, şi „the War“ în

engleză. Cunoscând patru limbi, aveam patru reprezentări diferite ale aceluiaşi fenomen. Deci un orizont mult mai larg decât dacă aş fi ştiut numai o limbă. Vainá însemna Port Arthur, Mukden, generalul Kuropatkin etc., despre care îmi povestea Inovici, în timp ce „la guerre“ era asediul Parisului, foametea, cruzimea prusienilor în războiul din 1870, comentate de bătrâna mea guvernantă, domnişoara Bourguignon. Războiul, pentru mine personal, însemna campania din 1913, când am fost trezit de un zgomot infernal. Băteau clopotele, fluierau vardiştii, se auzeau sirenele din port. Desculţ, în cămaşă de noapte, am sărit din pat să văd, să întreb.

— Nu e nimic – m-a liniştit bunica – e război. Regele Carol vrea să-l pedepsească pe regele Ferdinand al Bulgariei. Prea s-a obrăznicit, năsosul.

Bunica avea în toate simţul simplificării. De astă dată, cred că era inspirată de o caricatură din *Furnica,* în care Regele Carol îl bătea la fund pe un Ferdinand mic, ţinându-l pe genunchi, cu faţa în jos.

Îndemnat de domnii din Piter (birourile Ministerului de Externe rusesc din Petersburg), Carol I dorea să fie arbitrul Balcanilor sau, cum se spunea pe atunci, jandarmul Balcanilor. Ţara era bogată, armata – odihnită, Bulgaria – sleită de războaie. Europa – obosită de ambiţiile lui Ferdinand. Pe scurt, momentul era perfect pentru intervenţia noastră. Cam aşa scria Take Ionescu într-o scrisoare adresată lui Nestor Cincu. Scrisoare citită de mine prin 1930 la Frunzeasca, moşia familiei Cincu. Lui Take Ionescu i s-a ridicat o preafrumoasă statuie cu nişte femei goale la picioarele lui, pentru Cadrilater.

În jurul meu se vorbea numai de holeră şi de războiul care bântuia cu furie prin Balcani.

Într-o dimineaţă coborâsem să iau cafeaua cu lapte. În timp ce Inovici, majordomul consulatului, mă servea, în jiletcă galbenă cu dungi roşii, am observat că pregătea ceva. Avea aerul surprizelor plăcute, ca atunci când am primit bicicleta.

— Conaşul n-a binevoit să se uite afară?

Nu, în adevăr nu mă uitasem, dar fără amânare am lăsat cafeaua şi, cu brioşa caldă în mână, m-am repezit în curte. Lucind din toate alămurile – pe atunci automobilul nu cunoştea nichelul – trona în mijlocul curţii un „Landaulet de Ville“ – Fiat de 12 cai-putere. Nou-nouţ, se vedea cât de colo.

— A... cui e asta? mă bâlbâiam de emoţie.

— E al nostru. Slugile de altădată confundau interesele lor cu ale stăpânilor, Pavel, şoferul Prefecturii, l-a adus de la gară dis-de-dimineaţă.

Am simţit cum mă cuprinde umilinţa, frustrarea. Cum s-a putut ticlui ceva atât de important, fără să ştiu eu?

— Ştiai de asta?

— Da, mi-a răspuns ruşinat bravul grenadier. Apoi, cu o scurtă ezitare: Boierul mi-a poruncit să nu vă spun nimic, să nu vă zăpăcească prea mult... şi Natalia Vasilievna (mama) spunea că dacă aflaţi n-are să mai fie de trăit în casă.

Subit, privirea lui Inovici s-a împietrit. Numai faţă de bunicu avea atâta sfială.

Mă întorc. În halat tătăresc şi papuci de safian (piele fină), cum se cuvenea unui boier moscovit din veacul al XIX-lea, coboară în curte bunicu. Are mutra zilelor negre, ca după anumite partide însemnate cu negru în analele familiei. Totuşi, trebuie să spun că, în genere, la cărţi era proverbial de norocos şi de talentat, avea puţine pase rele. Acum, însă, maşina i se prezenta ca un hap amar, băgat pe gât de către „doamnele de la consulat“.

Costase 12 000 lei, adică patru kilograme de aur. Şi încă era o maşină ieftină. Unele costau 50 000 şi chiar 60 000 lei. Pe măsură ce se apropia, părea mai ostil, mai suspicios. Plin de fericire şi de

entuziasm, am început să-i explic rostul pedalelor, al levierelor şi al manetelor. Deodată, mi-a venit o inspiraţie:

— Te rog, grand-papa chéri, treci la volan, iar eu voi sta lângă tine, să-ţi explic mai bine.

Bunicul, care mă răsfăţa mai mult decât toţi ceilalţi, m-a înţeles foarte bine. Zâmbind pe sub mustaţa albă, dar fără să-şi abandoneze severitatea obişnuită, a trecut la volan. Toate maşinile de atunci aveau volanul în dreapta. M-am instalat la stânga lui; cu papucii proptiţi în pedale, se însenina sub privirea uimită a lui Inovici. Nu-i venea să creadă că sub papucul drept, pe pedala cea mai mică, numită accelerator, stăpânea o herghelie de cai.

— *C'est un miracle*! (Este un miracol!) a exclamat cu un entuziasm cu totul în afara firii lui.

Nu ştiu cât ar mai fi durat euforia noastră dacă nu apăreau mama şi bunica. Pe loc, vraja era spulberată. Surprins la volan, bunicul recunoştea implicit victoria lor într-o problemă atât de discutată.

— Acum te-ai jucat destul, mi-a spus el deodată sever.

Apoi a coborât din maşină, urmărit de privirile ironice ale bunicii.

— Nu suntem destul de bogaţi pentru o jucărie de 600 de napoleoni, mi-a mărturisit altă dată.

Ca mulţi de vârsta lui, bunicu socotea în napoleoni, pe când românii bătrâni, – în galbeni. În timpul plimbărilor „igienice", bietul om îşi descărca sufletul de ceea ce nu îndrăznea să spună acasă. Aveam o convenţie nemărturisită, nu suflam o vorbă din ce discutam la plimbare „între bărbaţi".

Dar pe atunci automobilul nu era numai o jucărie, ci şi un instrument de paradă, de prestigiu. Făcea parte din preocupările de seamă ale omului „de lume", îmi explica prin 1926 conu Costică

Plagino (favoritul Regelui Ferdinand), împreună cu banii şi cărţile (de joc, bineînţeles).

Deocamdată, automobilul zăcea în curte în aşteptarea şoferului şi a garajului. Din fericire, nu era încuiat. În fiecare zi o invitam afară pe domnişoara Florescu, pentru lecţia de română. Instalată la locul de onoare, pe pernele din postav *gris perle*, iubita mea profesoară părea foarte amuzată. Carosat de Henry Labourdette, „landaulet“-ul era un salon în miniatură, cu tot rafinamentul parizian. Avea două mici vase de cristal pentru flori şi un „nécessaire“ de toaletă cu oglindă, pudrieră, puful respectiv şi un vaporizator cu parfum. Mirosul de benzină se combina cu parfumul Origan de Coty şi crea o ambianţă de neuitat pentru mine.

Aici, într-o euforie totală, devenisem cel mai silitor elev. Nu era de mirare că domnişoara îmi îndeplinea multe dorinţe: în momentele de recreaţie treceam în faţă, la volan. Printr-un tub acustic de mătase împletită, primeam ordinele „stăpânei“. Dispozitivul era înzestrat cu un fluier care, în prealabil, îţi perfora literalmente timpanul. Vai, ce fericire! Dar ne-a surprins mama... O plăcere atât de intensă nu putea fi decât efemeră. Am îngheţat, nu atât pentru mine, cât pentru domnişoara Florescu.

— Ce faci acolo? s-a răstit mama.

— Suntem în recreaţie, şi Georgică e...

Iubita mea profesoară ar fi vrut să-i spună că niciodată n-am fost mai silitor, dar mama nu i-a dat prilejul.

— Mă aşteptam la mai multă seriozitate din partea dumitale. Vă rog să coborâţi, ca să pot încuia maşina. De acum încolo, lecţiile vor avea loc numai în casă.

Am coborât din maşină beat de mânie şi de umilinţă. Descopeream sentimentul de ură. Cred că nu eram singurul copil rău. Pe atunci părinţii practicau interdicţiile cu o delectare sadică.

În sfârşit, problema automobilului a fost rezolvată. Prin Constantin de Plagino, a fost angajat un şofer „stilat“, adică unul cu multe pretenţii. De la început a refuzat să mănânce cu servitorii. Trebuia servit la el în cameră. Complicaţii, discuţii. Inovici refuza să-l servească. Bunicul triumfa:

— Automobil v-a trebuit!

Pe urmă a fost amenajat garajul. Alte cheltuieli, alte regrete.

Pe atunci leul (i se spunea „francul“) era o divinitate supremă şi definitivă. Până la urmă însă a venit ziua cea mare. Într-o dimineaţă cu soare ne-am urcat în maşină, după un protocol bine studiat: bunicul în faţă, lângă şofer, arbora o caschetă albă cu cozoroc de lac, iar ochelarii de praf erau fixaţi cu un elastic deasupra cozorocului. În spate, la dreapta, stătea bunica, eu la mijloc, iar mama la stânga. Pe urmă, s-a repezit Inovici cu un pled, pe care ni l-a întins pe genunchi. Solemn, înmănuşat, Alecu, şoferul, a coborât pentru a învârti manivela de pornire. S-a auzit o răpăială promiţătoare, iar Alecu a catadicsit să ne declare că motorul a pornit la sfert. Noi ne-am prefăcut că înţelegeam. Porţile mari fiind deschise, vardistul Ilie a ieşit în mijlocul străzii şi a scos un ţignal. Nu era nevoie, strada fiind pustie, dar mai degrabă „dădea“ bine. Încet, fudul, cum se cuvenea unui Fiat nerodat, am ieşit din strada Foti şi am apucat spre centru.

Periplul clasic era strada Domnească până la statuia lui Costache Negri şi înapoi, până la Grădina Publică. Plimbarea putea fi repetată de trei ori, nu mai mult! Toată lumea ştia asta, afară de Climis, băcanul. Când i-a sosit maşina, un Pipe cât un tramvai, nu mai contenea să salute alte maşini, din care i se răspundea doar „din gene“. Pentru a arăta că plimbarea noastră e mai serioasă, purtam toţi nişte halate lungi până la pământ. După o singură raită „de paradă“, am văzut şi am fost văzuţi de toată protipendada Galaţiului: vreo

douăzeci de automobile şi cam tot atâtea echipaje particulare. Iată un Cotin Desgouttes, iată un Clément Bayard, un Turquat-Merry. De la volanul unui torpedo sport Gobron-Brillet ne saluta tânărul M. Auschnit.

— Dacă ţi-ai şti lecţiile la fel de bine! constata mama amar.

După turul de rigoare, grand-papa a vrut să mergem până la lacul Brateş. Acolo, înspre satul Tulucești, era o porţiune de şosea bine cunoscută de automobilişti. Netedă, fără prea multe gropi sau bolovani, se preta încercărilor de performanţă. Grav, aş putea spune solemn chiar, bunicu şi-a tras pe nas ochelarii. Şoferul a accelerat. Ceva misterios, fermecător ne-a apucat de ceafă, pentru a ne răpi tot mai repede. Descopeream vraja vitezei.

Pentru generaţiile care au urmat, e greu de înţeles. Noi însă eram prea aproape de cotitura cea mare ca să nu resimţim tranziţia. De la faraoni încoace, graba nu cunoştea altă soluţie decât calul, „cea mai frumoasă cucerire a omului“. Nici Iuliu Cezar, nici Regele Soare şi nici Napoleon nu puteau concepe altceva. Gândirea nu cuteza. Ce a fost de atâtea şi atâtea milenii n-avea să se schimbe tocmai acum! Dar iată că deodată, răscolind omenirea, sfidând cerul, apare aburul, şi o dată cu el, locomotiva, vaporul. Printr-un accident de alambic, se descoperea benzina. *Cracking* e numele accidentului. Părinţii mei au trăit în zodia locomotivei, dar eu mă consider din era motorului cu explozie. El m-a condus, şi nu eu pe el.

În plin avânt, şoferul ne-a declarat peremptoriu:

— Acum am depăşit 70 km pe oră.

Foarte impresionaţi, l-am crezut pe cuvânt. Nu exista speedometru, ca să nu mai vorbim de pornire automată sau lumină electrică.

Personal mă simţeam destul de mândru de uriaşa dâră de praf lăsată în urmă. La întoarcere,

cam în dreptul Episcopiei Dunării de Jos, l-am întâlnit pe Fortunescu, la volanul unei comèdii ciudate. Aducea mai mult a gândac pe roţi decât a automobil. Ironic şi condescendent, bunicul comenta:

— E o maşină venită din America. A costat patru mii de lei... a treia parte din preţul unei maşini modeste. E făcută „la bandă“. Ca nişte cutii de conserve. Ford, aşa îl cheamă pe constructor. Nu e nici măcar inginer. Are o ambiţie absurdă, să-i vadă pe toţi muncitorii din uzina lui proprietari ai unui Ford. În acest scop a dublat salariile. Chiar în America trece drept nebun. Totuşi, Fortunescu, care e departe de a fi prost, îl consideră cel mai de seamă revoluţionar din Statele Unite.

După război, adică prin 1919, când toate automobilele au fost mistuite de teribila încercare (inclusiv al nostru), singurul supravieţuitor era Fordul lui Fortunescu şi care, spre uimirea „specialiştilor“, circula ca înainte.

În afară de Tuluceşti, mai era plimbarea de la Calica. Aici avea Serfiotis (cămătar şi doctor cu renume) o imensă moşie. Odată, la înapoiere, când coboram dealul Barboşilor, am fost zguduiţi de o teribilă bubuitură. Explodase un cauciuc, de la o potcoavă. „Encore trois louis“ („încă trei ludovici“)! a exclamat bunicu, resemnat, dar acru. Pe atunci, o pană de cauciuc costa cel puţin o oră de chin pentru şofer. Am luat-o pe jos, deşi mai erau vreo patru-cinci kilometri. Asta nu-i deranja pe ai mei. Totdeauna le-a plăcut mişcarea. Cu canotiera trasă pe frunte, bunicu înlătura cu vârful bastonului obiectele de fier de pe şosea.

— Un „Landaulet de Ville“ nu e făcut pentru drumuri barbare. Maşina trebuie cruţată. La Sinaia, la Constanţa nu zic... dar aici trebuie folosită numai în oraş.

La Constanţa soseam cu yachtul Carolus Primus, pus la dispoziţia bunicului meu de către Comisiunea Europeană a Dunării. Ancoram lângă pavilionul Reginei Carmen Sylva. Maşina era adusă pe o platformă C.F.R. cu Alecu. S-a încercat o aventură spre Mangalia. Ai mei voiau să ajungă până acolo şi să facă o surpriză unor prieteni. Fiind considerat prea mic pentru o expediţie de peste o sută de kilometri, am fost lăsat pe yacht. Bine au făcut! Drumul era atât de accidentat, încât pe la Agigea s-a rupt un arc. Traşi de doi boi, ai mei s-au întors noaptea târziu. Din cabina unde eram culcat, îi auzeam comentând accidentul.

De atunci, maşina n-a mai fost folosită decât pentru Mamaia. Aici era cu totul altceva. Nu numai că drumul era neted, dar era şi stropit de tulumbele primăriei, la zece şi jumătate. La unsprezece apăreau maşinile bogătaşilor, care, astfel feriţi de praf, se duceau la „băi“. Să ne înţelegem: prin cuvântul „baie“ nimeni nu se gândea la un contact direct cu apa. Lumea se plimba agale, pe o podea de scândură, pusă de-a lungul mării. Cei cu automobile organizau un fel de „corso“ pe splendida plajă care ducea spre Gargalâk. După vreo trei ture de saluturi şi zâmbete, cei mai mulţi se întorceau la cazinoul de la Constanţa.

Seara, după ce isprăveau cu încărcatul şi descărcatul vapoarelor, hamalii înotau în jurul yachtului. Căpitanul le azvârlea câte un ban, pentru care se băteau sub apă, câte trei-patru, ca chiorii. Victoriosul apărea cu banul în mână. Erau turci din cei cu ochii albaştri şi cu dinţi sclipitori. Din Agigea. Le aruncam şi eu câteodată un ban, doi. Mama şi bunica făceau mare haz, dar, văzând scena, bunicul mi-a interzis „asemenea barbarie“. „Cum de nu vă e ruşine, femei în toată firea!“ Delicateţea bunicului n-a fost apreciată de hamali. Văzând că vizitele lor sunt zadarnice, au început să ne înjure pe turceşte.

„Marea e perfidă“, era bine cunoscut, dar pe de altă parte „se ştia“ că apa de mare vindecă sifilisul. Pentru a împăca una cu alta, primăria a instalat nişte parâme care, prinse în pari groşi, înaintau în mare. Am văzut câţiva bărbaţi sportivi care, cu canotiera pe cap (de frica insolaţiei), se ţineau de funii şi călcau apa pe loc. După câteva minute apăreau pe plajă, păşind ţanţoşi. Doamnele, pudice, priveau în altă parte. Dar n-aveau de ce. În chiloţi lungi, mai jos de genunchi, şi în tricouri tărcate roşu cu alb sau cu galben, estivanţii n-aveau nimic indecent.

Pe când mă bălăceam odată pe buza plajei, un val mai puternic m-a stropit din cap până-n picioare. O răcoreală, un deliciu! Aşteptam încă un val, încă o fericire, dar pentru asta aveam să aştept vreo douăzeci de ani. În locul valului a venit înspăimântată domnişoara Bourguignon. Catolică, având profundă aversiune faţă de apă şi săpun, guvernanta mea mă şi vedea bolnav de pneumonie, ofticos.

— *Malheureux, suppôt de Satan* (Nenorocitule, trepăduş al Satanei), *allons vite* (hai repede!)

Urcat în maşină, am fost fricţionat cu atâta vigoare şi disperare, încât am crezut că într-adevăr sunt în mare pericol. Să nu uităm că pe atunci soarele, apa şi aerul erau cei mai periculoşi duşmani ai omului. Aşa considerau igiena vremurilor şi religia.

În vara aceea a avut loc vizita Reginei Carmen Sylva pe yachtul nostru. Nu ştiu dacă am câştigat în prestigiu, dar am pierdut prietenia celor omişi de protocol. Domnişoara Bourguignon s-a căznit destul să mă înveţe şi am reuşit să mă înclin în faţa Reginei şi totodată să mă las pe un genunchi, într-un fel de reverenţă. I-am sărutat mâna destul de speriat. O avea moale şi parfumată. Pe urmă mi-a spus câteva cuvinte amabile, pe care nu le-am

înţeles, fiind în nemţeşte. Nu prea impresionat, i-am răspuns printr-o frază învăţată pe de rost. În familie nu cultivam fibra monarhică.

După un ceai elegant şi copios, a fost ridicată ancora. Vremea era senină, cu o foarte uşoară briză. Totuşi, lăsând în stânga farul cel mare, am întâmpinat o hulă grea – un slab ecou al unei furtuni din largul îndepărtat, spunea căpitanul Firenze. Când, de pe creasta valului, vasul cobora în scobitura lui, oraşul pierea din zare. Curajoasă, Regina nu părea afectată de hulă. În schimb, două doamne de onoare şi aghiotantul de serviciu au restituit mării tot ceaiul elegant. Nici mie nu-mi era prea bine, dar mă consolam privind-o pe guvernanta mea. Era întinsă pe patul din cuşetă, verde ca lămâia crudă, şi nu-i mai ardea să mă cicălească.

Uneori prova se scufunda atât de adânc, încât bompresul atingea valul. Atunci, elicea ieşea din apă, sfârâind în gol. Mecanicul-şef a telefonat căpitanului că arborele-motor s-ar putea rupe. Regina a binevoit să accepte scurtarea plimbării, iar peste puţin timp am intrat în port, spre satisfacţia tuturor.

Pe urmă, nu mai ţin bine minte ce s-a întâmplat. În orice caz, automobilul a fost urcat pe o platformă C.F.R. şi expediat la Sinaia. Acolo se muta centrul de gravitaţie al ţării, în jurul castelului Peleş.

În fotografiile de la Sinaia, mă văd în parc sau la cofetăria Riegler, cu guvernanta. Apoi la plimbare cu bunicul.

Într-o zi, când mergeam cu el şi cu bunica spre Pelişor, ne-am întâlnit cu un ofiţer bătrân, care venea spre noi. Îmbrăcat în negru, purta un chipiu din doc şi o singură decoraţie la gât. Având o colecţie de timbre, l-am recunoscut imediat. Era Regele Carol I, care îşi făcea plimbarea cotidiană,.

Ne-am oprit pe marginea aleii, bunicul plecat şi cu canotiera în mână, iar bunica – gata să facă o reverenţă de curte.

— Nu s-ar fi oprit – povestea bunica de nenumărate ori mai târziu, dar Majestatea-Sa, care avea o excelentă memorie, ştia că sunt o baroană germană, cu neamuri la Potsdam. Altfel, pentru un consul rus s-ar fi mulţumit să ducă două degete la cozoroc şi ar fi trecut mai departe. Dar aşa, i-a întins mâna lui Petia şi mi s-a adresat în nemţeşte, spunându-mi: „Ce timp frumos!“ La care eu i-am răspuns în stilul de curte german: „Un timp Hohenzollern, Majestate“. (Ceea ce mai târziu, din slugărnicie, s-a transformat în „Ein Hitler Wetter“). Regele a binevoit să zâmbească, după care a spus: „Pe curând!“

A doua zi, ai mei erau la Palat, să-şi înscrie adresa din Sinaia – Vila Grozea. Au urmat zile de anxietate, de îndoială, deşi se ştia că Regele nu obişnuia să vorbească în vânt.

Cam peste o săptămână, un curier foarte galonat ne-a adus cartonul multaşteptat. Dar, vai, nu era un dineu de gală, cu decoraţii şi toalete de mare serată, ci un dejun la care fusese invitat şi ministrul Americii. Pe atunci, America era socotită o cantitate neglijabilă.

Cu asemenea preocupări, cui îi mai ardea de alpinism sau de alte sporturi? Totuşi, auzeam de unii care se căţărau pe munţi sau de alţii care jucau tenis la Chrissoveloni.

Pe urmă, mă văd în pasajul subteran care leagă hotelul de cazinou. E serată de gală. Teatrul cazinoului prezintă o trupă franceză. Nu mai ştiu ce s-a jucat. Cred că am adormit. În schimb, pasajul m-a impresionat definitiv. Mult mai târziu mi s-a explicat ce am văzut în acea seară. Numai fracuri, plastroane imaculate, şiroaie de briliante. Era tot corpul diplomatic. În rochie lungă din paiete roz-auriu, mama sclipeşte ca pasărea de foc. Are o egretă în frunte. Aşa e moda. La Sybil

Chrissoveloni, egreta e lângă ureche, înfiptă într-un cerc de briliante cât alunele.

Un monoclu arogant se înclină pentru a săruta mâna mamei.

— *Le baron a bien fait les choses* (Baronul a făcut bine pregătirile), e o serată cu adevărat pariziană.

E frumosul Radu Văcărescu. Pe plastronul fracului văd trei puncte închise la culoare. „Sunt perlele negre, oferite de o americancă bogată“, mi-a spus mama mai târziu.

Aici, în 1913, multe lucruri erau franţuzeşti. Mai întâi şampania. Exista şi românească, dar cine o comanda risca să fie definitiv discreditat în faţa personalului, care era şi el francez în majoritate.

Pe urmă, erau stridiile, spuma de pâté de ficat de gâscă, brânzeturile. Veneau în anumite zile cu Orient-Expresul.

Foarte bine se mânca atunci la Sinaia... Mă cuprinde o nostalgie...

De la Sinaia, urma să facem multe plimbări cu automobilul prin împrejurimi şi chiar până la Braşov – pe atunci în Austro-Ungaria.

Yachtul Carolus Primus

În 1904, şantierele Simpson and Strickland din Glasgow lansau yachtul Oithona. Construit din oţel, depăşind 300 de tone, cu un motor Compound de 300 cai-putere, vasul era trecut în registrele Lloyd (celebră societate de asigurări) ca „Oceanic yacht“. Catargele foarte înalte, cu vele de goeletă, îi dădeau o siluetă extrem de fină, de elegantă. Oithona trecuse oceanul până la New York de două ori, avea tot confortul şi luxul dorit de un lord căsătorit cu o milionară americană: numeroase săli de baie, lumină electrică – pe atunci o raritate –, un minunat salon cu cretonă frumoasă şi şemineu, o sufragerie din mahon şi o instalaţie Linde, adică un frigider, lucru banal astăzi, dar care avea să stârnească stupoarea invitaţilor noştri. Astfel, lordul Englis, proprietarul vasului, avea oricând şampanie rece, chiar în plină vară, sub arşiţa mediteraneană. Fiindcă, după cum spunea Firenze, căpitanul yachtului, dacă lordul nu aprecia peste măsură şampania, nu ajungeam nici unul pe această minune englezească.

Înalt, impunător, cu o mustaţă mereu zbârlită, căpitanul Firenze apărea pe puntea de comandă drept ca un brad. „Un om din alte timpuri – îi auzeam spunând pe ai mei –, din marina imperială austriacă.“

Îmi plăcea să-l ascult, deşi multe lucruri îmi rămâneau obscure, chiar pline de ameninţări. Aşa, de pildă, când, ridicând mâna spre cer, exclama: „Dar cine poate pătrunde căile Domnului?“ Urma o pauză, pe care nu trebuia să o întrerup cu vreo întrebare prostească. „Pe nobilul englez l-a lovit Domnul tocmai când era în culmea fericirii. Atunci, Atotputernicul a vrut să-mi arate mânia.“

— De ce Atotputernicul e mereu supărat? l-am întrebat eu la început.

— Ai să înţelegi mai târziu, mi-a răspuns el nervos, continuând (povestea am auzit-o de câteva ori):

Într-o seară la Monte-Carlo, în radă, petrecerea era în toi. Dineu de gală. Protocol britanic foarte strict. Aici, Firenze se încrunta ca la parada imperială. Toţi domnii în frac, doamnele în decolteu mare, pline de diamante, iar feciorii în livrea, cu mănuşi albe. Atunci când veselia şi huzurul erau în toi, Domnul a vrut să-şi arate puterea. L-a stârnit pe nobilul lord să propună un concurs de înot. Pentru englezii şi pentru americanii care erau acolo, propunerea părea cel mult amuzantă. Aşa, în frac, au sărit în mare, în timp ce doamnele, echipajul şi lumea de pe yachturile vecine aplaudau. Se pare că lordul era aproape de chei când, deodată, a dispărut. O congestie o făcuse văduvă pe Lady Englis, care apoi n-a mai vrut să audă de Oithona şi a ordonat să fie vândută imediat. Atunci, Comisiunea Europeană a Dunării a cumpărat vasul „pe o bucată de pâine“, cum s-a spus. De fapt – adăuga Firenze – era leafa unui amiral pe o sută de ani!

În sfârşit, scump-ieftin, yachtul ne ducea în fiecare an la Constanţa, unde petreceam trei săptămâni de arhimilionari. Toate spezele erau plătite de C.E.D. (Comisia Europeană a Dunării), care dispunea de fonduri imense... Era tare plăcut şi de atunci am rămas cu impresia că banul, mai ales la plural, ajută mult fericirii. De obicei, oamenii consideră norocul „merit“, iar dacă se permanentizează li se pare ceva cuvenit. Plimbările cu Carolus Primus – aşa fusese rebotezat Oithona –, vilegiaturile la Sinaia, recepţiile şi contrarecepţiile, în sfârşit tot alaiul de plăceri care constituia viaţa noastră era considerat de ai mei ca fiind ceva care emana dintr-o obligaţie a destinului.

Consulul Rusiei (bunicul) era direct implicat în C.E.D., după cum îl recomanda şi cartea lui de vizită:

PIERRE DE KARTAMISCHEW
Consilier d'état
Consul Général de Russie à Galatz
Délégué auprès de la Comission Européene du Danube

Cartea era gravată la Mützner (celebru gravor din Bucureşti) pe o placă de aramă, fapt foarte important pe atunci, deoarece când Klimenko, un diplomat de modă nouă, ne-a depus cărţile de vizită, mama şi bunica s-au grăbit să plimbe degetele pe relieful cartonului. Oroare! Nu era gravată!

I haham, i hohol! (Şi ţoapă, şi ucrainean), a exclamat bunicul cu greaţă, nu-l văd bine.

De fapt, curând după aceea Klimenko a fost mutat în Muntenegru, iar de acolo undeva şi mai rău, adică la Petersburg, ca arhivar la minister.

Comisiunea Europeană a Dunării fusese înfiinţată în 1858, din iniţiativa Marii Britanii şi îndreptată împotriva Rusiei. Rolul ei era de a face ca Dunărea să fie navigabilă de la Galaţi până la Sulina, adică până la Marea Neagră. Era un stat în stat, care ridica impozite, impunea legi sau, mai exact, regulamente cu putere de lege. Şi atunci, cu bună dreptate, România îşi considera lezată suveranitatea naţională, consolându-se însă cu faptul că această comisiune îi irita şi mai mult pe ruşi.

După dezastrul din Crimeea (1850), guvernul imperial avusese mari dificultăţi ca să fie admis în concertul marilor puteri care administrau C.E.D. Acum însă, adică în 1914, echilibrul forţelor se modificase în aşa fel, încât grand-papa devenise

preşedintele C.E.D. Iar în această calitate, bunicul avea dreptul la un „staţionar“, adică la un vas de război al Marinei Imperiale Ruse, care, teoretic, trebuia să apere – eventual cu tunul – consulatul. Nimeni nu avea însă intenţii duşmănoase, dar „staţionarul“ continua să ancoreze în mijlocul Dunării. Aşa stabilise protocolul din 1856. Or, guvernul român protestase de mai multe ori, invocând din nou suveranitatea naţională, de care însă marile puteri, adică cele cu tunuri multe, nu prea ţineau seama.

Când, în 1914, am ridicat ancora cu destinaţia Constanţa, nimeni din lumea noastră nu bănuia că în Europa se cocea o imensă tumoare. O tumoare care pândea cel mai stupid prilej pentru a exploda.

Vasul imperial a fost escortat de o canonieră antediluviană care abia se putea ţine de Carolus Primus cu maşinile lui moderne. Comandanţii navelor erau ofiţeri cu bune propteli, trimişi fiind pe o astfel de ambarcaţiune pentru a petrece pe banii Marii Puteri respective. Şi printre aceştia era şi unul Poguliaev, un crai celebru din Petersburg. Avea mustăţile date cu Opoponax şi le învăţa pe cucoanele din Galaţi să danseze adevăratul tangou argentinian.

După o scurtă escală la Sulina, am sosit seara la Constanţa şi am ancorat lângă pavilionul de pe dig al Reginei. Ai mei erau în bune relaţii cu Edgar D’Alorso, secretarul Reginei Carmen Sylva, care ne aranja de fiecare dată o vizită a Reginei. Vizita fiind „neoficială“ şi „absolut întâmplătoare“, lista invitaţilor a fost întocmită de mama şi de bunica. Astfel, „scorpiile de la consulat“ – aşa am aflat mai târziu că li se spunea – plăteau poliţe mondene, invitând şi mai ales neinvitând. Fiindcă pentru o „femeie de lume“ nimic nu era mai penibil decât să fie întrebată:

— Cum? N-aţi fost pe yacht cu Regina?

În 28 iunie, la Constanţa am avut un dejun foarte vesel. Fiind de câteva zile acolo, prietenii avuseseră timp să afle de sosirea noastră. Şi astfel, în sufrageria de mahon a yachtului erau adunaţi: oncle Sacha Lisakowski, secretar de ambasadă rusă, admiratorul mamei mele, contele Potocki, admiratorul bunicii, şi şeful Ohranei pentru Basarabia şi Odessa, baronetul Pitz, consulul britanic la Brăila şi şeful Serviciului Secret Britanic pentru Dunărea de Jos; Baranovski cu soţia, consilier de ambasadă la Bucureşti; Zanchevici, ataşat militar rus la Bucureşti; Poguliaev, comandantul staţionarului care ne însoţea la Constanţa, la un capăt al mesei fiind căpitanul Firenze, iar la celălalt – bunicul. Dejunuri, sindrofii mai mult sau mai puţin vesele aveam destule. Dar în acea zi soarta ne-a trimis un semn pe care nimeni dintre cei din jurul mesei nu l-a putut tălmăci.

În Antichitate, Fatalitatea avea politeţea să-şi prevină victimele: Regele Balthazar văzuse scris cu litere de foc: *Mané, Tekel, Pharès* (ceea ce a fost tălmăcit de profetul Daniel: „condamnat, cântărit, nimicit“); pentru a îmblânzi stihiile, Polycrat, tiranul din Samos, a aruncat în mare un inel foarte preţios. Inelul însă i-a fost întors, respins de destin, printr-un peşte care îl înghiţise. Polycrat a înţeles, dar prea târziu. A fost jupuit de viu, din porunca satrapului Orontes. Dar de ce să mergem atât de departe? După dezastrul de la Waterloo, Napoleon se consulta cu suita dacă va trece în America, sau se va preda flotei britanice care se vedea în larg. Atunci a intrat pe fereastră un pescăruş. „*C’est un présage*!“ („E un semn!“), a exclamat corsicanul. *„Voyons de quel côté il se dirigé“* („Să vedem încotro se îndreaptă“), a mai spus el şi pasărea s-a îndreptat către escadra engleză. Superstiţioşi cum sunt italienii, Napoleon a strigat apoi: *„Le sort est jeté*!*“* („Soarta a

decis!“) – şi s-a predat englezilor (*Napoleon* de Lord Roseberry, o carte minunată).

La noi, însă, mesagerul destinului a fost un uriaş matroz rus. Intrând în sufragerie, s-a oprit intimidat de privirea severă a lui Poguliaev.

— Ce este? a întrebat comandantul, enervat. Am spus doar de atâtea ori că nu vreau să fiu deranjat.

— Să mă ierte Înalta Nobleţă, dar m-a trimis locotenentul de la telegraful fără fir.

Cu scuzele cuvenite, Poguliaev a deschis plicul. Pe măsură ce citea, părea mai nedumerit. Pe urmă a întins misiva şi bunicului.

Bunicul însă n-a citit tare telegrama şi, ca un adevărat jucător de poker, a continuat să „fileze“ şi să ţină lumea în „suspans“. Deodată, însă, i s-a adresat căpitanului Firenze în nemţeşte (la masă, în afară de mine, toată lumea vorbea nemţeşte), deşi până atunci conversaţia avusese loc numai în franceză:

— Dacă nu mă înşel, Arhiducele Franz Ferdinand era moştenitorul tronului?

— Bineînţeles, a răspuns Firenze. Dar de ce mă întrebaţi la trecut?

— Fiindcă – acum bunicul gusta din plin efectul veştii-bombă – după toate probabilităţile, arhiducele a fost omorât, împreună cu soţia.

Locotenentul captase „în clar“, adică necifrat, următoarea telegramă: *La Sarajevo a fost asasinat Arhiducele Franz Ferdinand, cu soţia sa. Ucigaşul, sârbul Gavrilo Princip, a fost arestat.*

Efectul veştii a depăşit cu mult speranţele bunicului. Elegantul Johann, feciorul, cât era de stilat, tot a răsturnat o ceaşcă de cafea! Peste două luni a căzut ciuruit de gloanţe sârbeşti, pe când încerca să treacă în uniformă ungurească Drava.

Comandantul Firenze, cu mustaţa mai zbârlită ca niciodată, s-a ridicat de pe scaun.

— Nu se poate! La noi în Imperiu! Dacă era...

După cum comenta mai târziu bunica, era gata să spună „dacă era în Rusia“, dar s-a oprit la timp.

Aproape toţi cei de la masă erau ruşi. După o clipă, a avut puterea să întrebe:

— Se ştie cine e asasinul?

Asistenţa atârna de buzele bunicului.

— Se pare că e un oarecare Gavrilo Princip, un sârb... la Sarajevo.

— Bineînţeles! a izbucnit blândul, politicosul Firenze. Nici nu se putea altfel... un porcar sârb (la Viena, toţi sârbii erau socotiţi porcari), un... şi căpitanul nu-şi mai găsea cuvintele. Un balcanic, era cuvântul cel mai potrivit cu putinţă. Dar pot să vă asigur – a continuat el – că niciodată iubitul nostru Împărat nu va răbda asemenea provocare.

S-a ridicat apoi şi, cu un salut ceremonios, adresat întregii asistenţe, s-a retras în cabina sa.

— E foarte „cuc“, a constatat Pitz, după ce s-a asigurat că nu poate fi auzit de afară.

În Europa centrală de atunci exista o anumită educaţie denumită K.u.K. (*Kaiserliche und Königliche*), adică imperială şi regală. K.u.K. dispreţuia tot ce nu era K. und K. şi, cu o politeţe glacială, uşor ironică, erau înjosiţi toţi cehii, românii, sârbii şi toţi balcanicii. Mult mai târziu, am cunoscut şi eu câteva rămăşiţe din această categorie socială. Epave ale unor splendori apuse, tăvăliţi de revoluţii şi de război, care, instalaţi la barul de la Athénée Palace, îi priveau de sus pe „puturoşii de regăţeni“ (contele Staray, baronul Sankt Kerestey ş.a.).

Deocamdată, K. und K. rostit de Pitz suna ca un nume de pasăre. Eram necăjit pentru dragul meu Firenze. Conversaţia însă continua.

— Totuşi – constata Baranovski –, lumea ar fi considerat mai normal ca atentatul să fi fost comis de un anarhist italian sau spaniol.

— De ce nu de un nihilist rus? a întrebat Pitz sarcastic.

— Ferească Dumnezeu! a exclamat Baranovski. Austriecii ar invoca mâna Ohranei. Dar şi cu un sârb fanatic, cine ştie ce va inventa Ball-Platz-ul?!

În Austria nu exista pedeapsa cu moartea pentru nici un fel de crimă. Şi, la adăpostul gratiilor, Gavrilo Princip timp de patru ani a putut să vadă cum se prăbuşeşte Imperiul habsburgic, cum se realizează scopurile pentru care a comis atentatul. Nici un criminal politic n-a avut asemenea satisfacţie. Fiind încă în viaţă, ajunsese un idol viu acolo, în Croaţia, de unde era. Se înjghebase organizaţia „Ustaşa“, organizaţie teroristă care mai târziu l-a ucis pe regele Alexandru al Serbiei împreună cu Louis Barthou, iar după aceea, sub conducerea lui Ante Pavelici, despre care se spunea că e nepotul lui Gavrilo Princip, a masacrat zeci de mii de evrei din ordinul lui Hitler.

Acum, consilierul rus Baranovski constata că „cette canaille“ de Lexo va fi foarte fericit. Toţi au fost de acord, în afară de mine, care nu ştiam cine e canalia de Lexo.

L-am întrebat pe Firenze, între patru ochi. Eram mare specialist în indiscreţii. Când i-am spus că Pitz l-a făcut „cuc“ şi că acea canalie de Lexo se bucură de moartea arhiducelui, Firenze, cu un zâmbet amar, mi-a zis să nu-i cred niciodată pe englezi, şi în special pe Pitz, care e un spion. Cât despre Lexo, am aflat că e cancelarul Austriei, baronul Lexo de Aerenthal.

La masă se lăsă o clipă de tăcere, când bunica propuse să ne mutăm pe puntea din spate. Aici, cu ajutorul cafelei şi al coniacului, lumea va reveni la buna dispoziţie iniţială, care nu putea fi clintită de asasinarea unui arhiduce.

S-a discutat apoi despre proiectele de toamnă. O raită până la Constantinopol? Cea din 1911 fusese foarte plăcută.

Bunica se adresă lui Baranovski:

— Oare o excursie pe mare nu l-ar amuza pe Poklewski (noul ministru rus la Bucureşti)?

— În nici un caz, a răspuns el categoric. Lui Poklewski i se face greaţă numai când îi arăţi

marea într-o carte poştală, dar încă la bordul unui vas relativ mic.

Bunicul trecuse la pian să descifreze nişte note aduse de Pitz. Un dans american, „Cake-walk“: te lăsai pe spate cât puteai, ridicând genunchii, în paşi mari şi cu braţele întinse înainte. Pitz ne-a făcut demonstraţia. Nu era uşor, dar mama, talentată, a prins repede. Au urmat Poguliaev, Lisakowski şi ceilalţi. La coadă încercam şi eu, dar fără succes. La dans n-am avut niciodată noroc. Muzica s-a oprit brusc şi am auzit cum închidea bunicul capacul de la pian. Observase că pe chei se adunase o mulţime foarte amuzată de exerciţiile noastre.

— Nu trebuie să ne dăm în spectacol în faţa prostimii!

Apoi, bunicul a poruncit să se întindă o prelată, care să stopeze privirile indiscrete. S-au pus mese de bridge şi nimeni nu se mai gândea la radiogramă. Cine dintre cei prezenţi putea să-şi închipuie că acea „Belle époque“, cum i s-a spus mai târziu, avea să mai dureze doar treizeci şi trei de zile?!

* * *

De departe se auzea o muzică militară. Estompată de distanţă, ne mângâia cu o undă care se propaga până departe în zarea mării. Pe atunci erau multe muzici militare.

Şi la Viena, sub acelaşi soare de iunie, în Prater, un capelmaistru cu mustaţa în furculiţă dirija „Gold und Silber“. Un capelmaistru ceh, bineînţeles. În jurul chioşcului, după un protocol străvechi, domni în redingotă de vară se înclinau în faţa unor doamne severe. Locotenenţi de husari, plini de onoare, salutau fecioare pline de pudoare. Ce mai cizme „Chantilly“ de lac, ce mai gurmete à la Kronprintz Imperial! Trap-trap, trap-trap, defilau lipitzanii prin aleea principală. Tropăiau fuduli, cu capul sus, conştienţi parcă de rolul lor.

Trăsuri sclipind de alămuri şi de lacuri plimbau uniforme albe cu „Lâna de aur“ (importantă decoraţie străveche) la gât.

„E arhiducele Karl, e prinţul Palavicini“, şoptea publicul, plin de respect. Un respect secular, moştenit de la împărăteasa Maria Tereza.

Dar ce se întâmplă? De ce a tăcut deodată muzica? De ce domnii în jachetă albă ameninţă cerul cu bastonul? Unde aleargă agenţii de poliţie?

— E doliu. A fost împuşcat moştenitorul tronului şi soţia sa. La Sarajevo... un sârb... un oarecare Gavrilo Princip...

Patru focuri de pistol – şi iată tot caruselul oprit.

În munţi, stâncile sunt uneori atât de şubred cumpănite, încât un strănut dezlănţuie avalanşa. În 1914, câteva împuşcături – şi iată pornită cascada de tronuri, de dumnezei, de tradiţii.

Dar Gavrilo Princip? „E mucul de ţigară ajuns la şură“, spun unii istorici. „E mâna lui Dumnezeu“, a spus Împăratul Franz Joseph. „Arhiducele a încălcat legile divine.“ Şi toţi vienezii erau de acord cu el. Nu numai că făcuse o căsătorie morganatică, adică luând o persoană fără sânge albastru, dar – şi asta nici un K.u.K. nu putea să ierte – persoana era cehoaică. La Viena se spunea: „Toţi oamenii sunt egali, afară de cehi, bineînţeles“.

A doua zi, *Universul,* cu chenar negru, publica necrologul lui Franz Ferdinand de Habsburg-Lorena.

— Prin alianţa cu ilustra familie de Lorena – ne explica bunicul – familia de Habsburg şi-a înscris în horoscop violenţa şi moartea tragică.

— În această privinţă, nici familia de Wittelsbach (a Bavariei) – observă Baranovski – nu e mai prejos. Vezi sfârşitul tragic al lui Ludovic al II-lea al Bavariei, al împărătesei Sissy (soţia lui Franz Joseph) şi al ducesei de Alençon, arsă de vie la Paris.

M-am uitat la portretul arhiducelui Karl. Nu mi-a plăcut. O figură severă.

— Nu pot spune că e simpatic, constată şi bunicul.

„N-am nevoie de simpatie – spunea arhiducele –, vreau să fiu temut şi ascultat.“

Nu mai ţin minte cât am stat la Constanţa. Într-o dimineaţă, pe când trăgeam la lopeţi, cârmaciul Doreliei (era numele bărcii), un dalmat, m-a întrebat dacă ne întoarcem la Galaţi.

— De ce? l-am întrebat eu.

— Păi, vine războiul.

— Vine războiul? am repetat plin de spaimă. În mentalitatea mea de copil de zece ani, vedeam războiul ca pe balaurul din basme.

— Da, da, a continuat matrozul cu un râs amar. La noi aşa se spune: „Când bogatul dă de prea multă slănină turbează“.

Bineînţeles că la dejun n-am ratat ocazia să le spun comesenilor despre conversaţia mea cu marinarul. Le-am explicat că va fi război, fiindcă în Austria bogaţii au mâncat prea multă slănină şi au turbat.

Cine, din Bucureşti, nu l-a cunoscut pe comandorul Sablin? Rus alb, refugiat la noi prin 1922, îl invitam uneori la Tripcovici – o bodegă excelentă. Aici ne-a arătat fotografii unde el, Sablin, juca tenis cu ţarul, trăgeau la lopeţi sau curăţau zăpada din faţa palatului (Nicolae al II-lea practica mult acest exerciţiu). Sablin, cu lacrimi în ochi, îmi povestea cum, înainte de a iscăli decretul de mobilizare, ţarul martir – aşa cum îi spunea – s-a dus la duhovnicul lui. Acolo, cu ajutorul sfântului părinte, a avut o revelaţie. Numai atunci, având girul Celui de Sus, a iscălit decretul de mobilizare. L-am întrebat pe Sablin dacă acel confesor nu era plătit de serviciul secret englezesc sau de francezi.

— Vai de mine, Gheorghi Pavlovici (numele meu, în ruseşte), mi-e ruşine pentru dumneata, cum poate să-ţi treacă prin gând asemenea întrebare?

Istoria Franţei şi a Spaniei e plină de confesori cumpăraţi. Dar Sablin n-a mai răspuns. Era străin de orice perversiune a gândirii. Cred că atâta inocenţă se mai găseşte, poate, doar în senatul american.

În 1914 am stat la Constanţa mai puţin decât de obicei. La bordul staţionarului a fost o serbare. O serbare rusească cu balalaici, cu coruri de matrozi, dar şi cu multe sticle de şampanie franţuzească. Şampania a fost pentru invitaţi şi pentru ofiţeri. Pentru echipaj – aplauze şi cvas. Am coborât pe altă punte, să mă joc cu tunurile şi să vizitez maşinile. Marinarii păreau încântaţi de vizită şi mă tratau ca pe un fel de jucărie. De fapt, mă plictiseam grozav, neavând voie să cobor în port. „Din cauza bolilor venerice.“ Încă o vorbă al cărei sens aveam să-l aflu mult mai târziu.

Într-o dimineaţă am fost trezit de un freamăt neobişnuit. Era cabestanul cu aburi, care ridica ancora. Parâmele de acostare fiind retrase, vasul fila pe lanţul ancorei. În faţa noastră defila tot portul. Ne saluta bătrânul crucişător Elisabeta. De pe puntea pachebotului România, comandantul Tăut, un prieten al nostru, ne saluta şi el cu trei şuierături de sirenă. Pe când ieşeam din port, am fost ajunşi de staţionar. Trei urale din partea echipajului, aliniat pentru onor. Multe saluturi din partea ofiţerilor adunaţi pe puntea de comandă. Canoniera s-a îndreptat apoi spre Sevastopol, iar noi spre Galaţi. Am urmărit canoniera până ce a dispărut dincolo de zare, lăsând numai o dâră de fum. Simţeam o nespusă tristeţe. Parcă acolo, departe, se topeau cele mai fericite clipe din copilăria mea.

De canonieră n-am mai auzit nimic, iar ai mei, ajunşi la Galaţi, au fost prinşi într-un vârtej de împrejurări neobişnuit de complicate. Intram într-o zodie trudnică şi violentă, din care aveam să ieşim doar după mulţi ani.

Totuşi, întâmplarea a vrut ca prin 1927 să aflu epilogul canonierei.

Eram la Nisa, într-un restaurant modest, dar unde se servea o minunată *bouillabaisse* (supă de peşte). Fusesem frapat de politeţea chelnerului. În Franţa, în restaurantele mai modeste, chelnerii sunt de obicei de o mitocănie tipic franceză.

— Avem o langustă superbă, m-a prevenit chelnerul, aducându-şi castronaşul, care răspândea mirosul de şofran atât de caracteristic. L-am privit mai atent. Era spătos, nu prea tânăr, şi vorbea cu un accent rusesc abia perceptibil. Accentul unui rus care vorbea franţuzeşte din copilărie. „Blagadariu vas“ i-am mulţumit în ruseşte. Chelnerul a tresărit, vădit nemulţumit. Pe atunci, în Occident orice rus îi era suspect altui rus. Ne-am privit intens şi, deodată, nici nu ştiu cum mi-a venit, am exclamat: „Ovodin“... Era numele secundului de pe canonieră.

— Da – a recunoscut chelnerul, şi mai speriat –, dar cine sunteţi dumneavoastră?

Până atunci vorbisem franţuzeşte, dar deodată am luat-o pe ruseşte.

— Constanţa, vara, yachtul Carolus Primus.

— Doamne – a exclamat el, făcând semnul crucii larg, cum numai ruşii ştiau să-l facă –, e Jorjik, e Jorjik!

Ovodin avea şiroaie de lacrimi pe faţă şi a început să povestească:

— Zăceam bolnav de tifos într-un lazaret din Sevastopol, când a început masacrul ofiţerilor. Pe urmă, un felcer evreu m-a prevenit că patrule ale Comitetului Revoluţionar îi căutau pe suspecţii din spitale. „Execută pe loc! mi-a explicat felcerul. Te întoarce cu burta pe saltea şi îţi trage un glonţ în

ceafă.“ Eram o umbră, dar am putut să ajung până la o moaşă-ghicitoare. I-am dat o sumă bunicică să mă ascundă. Mai aveam bani destui, şi femeia putea să mi-i ia pe toţi şi pe urmă să mă denunţe... Dar avea suflet... mi-a luat banii şi m-a ascuns până a venit flota engleză. Între timp, Poguliaev, telegrafistul şi mecanicul-şef au fost împuşcaţi. La Halkisa (insulă din Marmara, unde au fost deţinuţi militarii ruşi fugiţi din Crimeea) am încercat să mă spânzur... Ştii cum era acolo?

— Da, mi s-a povestit.

— Atunci, nu insist. Nişte camarazi m-au desprins din laţ prea devreme. Acum sunt ceea ce vezi, căsătorit cu o franţuzoaică. Dragă Jorjik, să nu te căsătoreşti niciodată cu o franţuzoaică.

— De ce? l-am întrebat eu cu candoare. Nu vă este credincioasă?

— Unde ar fi norocul acela! a exclamat Ovodin vehement. E prea credincioasă şi nespus de pisăloagă. Pentru un muc de ţigară găsit în pantoful ei, mi-a făcut mutre cinci zile. Confidenţial, apoi, Ovodin s-a aplecat la urechea mea: M-a luat din răzbunare!... Da, ce te uiţi aşa? Sunt sigur că familia ei a fost complet ruinată, deoarece avea toate economiile investite în renta de stat rusească. Or, aşa ceva francezii nu iartă şi de câte ori ne certăm mi se fac aluzii la „mârşăvia ţaristă“.

Dar să revin la 1914. La Galaţi am sosit o dată cu veştile proaste. Mai întâi a venit prefectul Gussi, un prieten de-al nostru, să ne spună că războiul e inevitabil. Bine, asta mai auzisem de la asasinarea arhiducelui. Dar Gussi era de părere că România nu se va putea sustrage de la obligaţiile tratatului cu Puterile Centrale, cu atât mai mult cu cât Carol I era ferm decis să respecte clauzele alianţei.

— E, înainte de toate, un Hohenzollern – a adăugat Gussi –, şi pentru el, nerespectarea tratatului ar reprezenta o trădare.

Eventualitate tragică. Conflictul dintre Rusia şi România însemna sigilarea Consulatului Rus, plecarea bunicilor în Rusia şi rămânerea mamei şi a mea în România. Am trăit sub această ameninţare până la moartea lui Carol I, adică până în noiembrie 1914. Pe urmă, cu urcarea pe tron a lui Ferdinand I, atmosfera s-a înseninat. Iar până la moartea lui Ferdinand (1928), România avea să fie guvernată de faimoasa troică: Regina Maria, Barbu Ştirbey şi Ionel Brătianu. Făcând abstracţie de excepţionalele defecte şi calităţi ale celor aleşi de destin, trioul se bucura totuşi de darul suprem al omului de stat.

Despre acea troică nu s-au spus decât banalităţi superficiale. Bârfeli inspirate de invidie şi de prostie. Cei care preluaseră cârma ţării prezentau toate garanţiile. Niciodată nu se vor alătura Puterilor Centrale. Nu numai atât. Erau speranţe serioase, temeinice, ca România să intervină de partea aliaţilor. Dar aici, în această casă pur rusească, erau numai sumbre aşteptări. De la Inovici, majordomul care „ştia“ că vine Antihristru, o dată cu războiul, până la bunicul, care repeta mereu „e începutul sfârşitului“. Pesimismul rusesc! Ce vechi e şi cât de puţin îl cunoaşte Occidentul! „Tot binele e spre rău“, spune ucraineanul. Dar ce mai, ai mei erau convinşi că sosise „anul negru“ al Rusiei.

Pentru mine, războiul s-a manifestat prin dispariţia prăjiturilor, a torturilor etc. Ţarul a poruncit „austrietate“, mi-a explicat Inovici. „Ce e aia?“ Destul de încurcat, Inovici mi-a spus că Rusia fiind în război nimeni nu trebuie să huzurească. Aşa cum pronunţa el cuvântul, mă făcea să cred că e o măsură îndreptată împotriva Austriei.

— Nu se spune „austrietate“, ci austeritate şi n-are nimic a face cu Austria, mi-a explicat bunicul la masă.

Apoi, bunica, ascultând şi ea, i-a certat pe toţi:

— Nu trebuie să împuiaţi capul copilului cu tot felul de vorbe. Am să-ţi explic eu ce e aia. Ţarul a interzis spirtul. Sub toate formele. Nici colonie nu mai poţi cumpăra... Multe năzbâtii au scornit ţarii, dar nici unul dintre ei n-a îndrăznit una ca asta, ca printr-un ucaz să-i faci pe ruşi să renunţe la votcă de dragul cvasului. Fiindcă, ascultă aici, Jorjik, rusul fără votcă e ca ştiuca pe uscat!

Ucazul lui Nicolae al II-lea a avut şi asupra României repercusiuni neaşteptate. Precursoare a Mexicului faţă de America prohibiţionistă, ţara noastră, timp de doi ani, avea să fie raiul „bootleger“-ilor armeni, lipoveni şi greci.

Atanasulis, domnul George Atanasulis, până la izbucnirea războiului era trepăduşul consulatului rusesc. Fiecare consulat mai important îşi avea „omul de încredere“ pentru treburi inavuabile. Consulatul Austriei şi al Germaniei foloseau evrei. Baldwin, consulul britanic, avea un armean, noi un grec (pe Atanasulis), iar francezii, din calicie, nici unul. După un an de neutralitate românească, Atanasulis avea două automobile, un yacht, care transporta spirtul negru la Ismail, un palat cumpărat la Galaţi şi cele mai frumoase „cocote“ din Bucureşti. Toate obţinute prin contrabanda cu alcool. Afacerea era simplă, dar periculoasă. Dacă reuşeai să transporţi spirtul până la Odessa, să zicem, şi dacă puteai dovedi că e spirt românesc (în Rusia era cel mai bine cotat), ţi se plătea de opt ori preţul distileriei Prodrom din Galaţi. Am spus „dacă“, deoarece mulţi pescari lipoveni se aleseseră cu câte un glonte rusesc în ceafă, tocmai când treceau frontiera. Aceiaşi lipoveni cu privirea albastră şi zâmbetul inocent, care îi transportau peste frontieră şi pe nihilişti. Era o afacere mai grozavă decât morunul de 500 kg, deoarece

introducerea nihiliştilor în România nu prezenta nici un risc, iar plata era grasă. Ca şef al Ohranei, contele Potocki le ştia pe toate. Singura frontieră neutră şi într-adevăr accesibilă Rusiei era cea cu România.

Cu războiul ai mei au fost puşi în faţa unor probleme complicate şi neobişnuite. Mai întâi, bunicul. De unde se vedea ajuns la capătul carierei şi stabilit la Beaulieu, iată că se pomenise prins într-o activitate din ce în ce mai febrilă. Seară de seară se încuia cu Hagiopol, secretarul lui, pentru a cifra şi descifra rapoarte, telegrame, directive. Toate erau întocmite după cifrul nou (*top secret*), care nu putea fi cunoscut de nimeni. Consulatul era vizitat tot mai des de nişte figuri întunecate, care nu ştiau să zâmbească. Inovici îi anunţa: „Au venit ăia“.

Nu le ţinea paltonul, dar nici ei nu salutau pe nimeni. Uneori, seara, înnoptau la consulat, în subsol. Se trânteau de-a dreptul pe nişte saltele de paie, fără să se dezbrace şi fără să-şi scoată ciubotele. Plecau dis-de-dimineaţă, lăsând un miros de iuft şi de mahorcă. Urcând Dunărea până la graniţa austriacă, asigurau trecerea convoaielor cu muniţii destinate Serbiei. Începuse să funcţioneze faimoasa expediţie.

Iată însă cum, la zece ani, am descoperit acea expediţie şi implicit o fărâmă din Rusia ţaristă. Mă întorceam de la lecţia de pian, când din salonul rotund am auzit rumoare de conversaţie rusească. Intrând, am dat de un grup de domni cu buchete de flori, care o aşteptau pe bunica. Aşa cum îi vedeam în mijlocul salonului, mi s-au părut atât de uriaşi, încât mă miram cum de îi mai ţine duşumeaua. Era amiralul Vessiolkin cu suita lui.

Pe amiral şi pe Urusov îi cunoşteam. După obicei, i-am salutat pe franţuzeşte. Ei mi-au răspuns în aceeaşi limbă. În afară de prinţul Pavlic Urusov, mai era şi Tzurlic Maklakov, Alexei Samaraki şi comandantul Ermakov. Toţi din

echipajul de gardă al flotei ruse. Urusov, însă, era dragon (din cavalerie) şi proprietarul a 300 000 de hectare în Ucraina. (Mulţumită lui, am putut să văd primul Rolls-Royce). Urusov venise cu tot dichisul cuvenit unui Urusov. Prin puterea magică a banului, restaurase o casă splendidă. Avea bucătar tătar, valet francez şi pe faimoasa Esmée, mai târziu devenită soţia ministrului Gr. Gafencu.

Intrarea mea în salon a stârnit destulă curiozitate. Foarte slab, mi se spunea Juk (gândac, în ruseşte), blond şi îmbrăcat în haine englezeşti, eram privit de gălăţeni ca o comedie exotică. „Nepotul consulului rus“ – nu aveam altă identitate.

— De ce nu vorbeşti ruseşte? a întrebat Vessiolkin – Doar eşti rus!

— Vorbesc ruseşte, dar nu sunt rus... tata era român, i-am răspuns înţepat.

— Nu e nimic, mi-a spus Vessiolkin foarte vesel, are să-ţi treacă. După război, Galaţiul va fi rusesc, iar pe tine am să te dau la şcoala de cadeţi. Uite, Pavlic te va lua în regimentul său. Nu-i aşa? i se adresă lui Urusov.

— Nici vorbă, a răspuns acesta, îl şi văd locotenent de dragoni.

Toţi au început să râdă de mutra pe care o făceam.

Furtuna de râsete a fost întreruptă de intrarea mamei şi a bunicii. Am fost trimis în odaia mea, să-mi pregătesc lecţiile, fiindcă aveam oră cu domnişoara Florescu. I-am povestit indignat vizita lui Vessiolkin. Trimiterea mea la o şcoală de dragoni nu părea să o impresioneze, dar când am ajuns la anexarea Galaţiului a sărit ca arsă. Astfel, în incinta consulatului ţarist se înjghebase un mic complot antirus.

Toţi românii se temeau de ruşi, şi, copil fiind, simţeam asta. Să nu uităm că românii i-au cunoscut pe ruşi sub o singură formă. A armatei de ocupaţie.

Cunoşteam situaţia politică – în spiritul rusesc! Serbia martiră, fiind atacată de Austria hrăpăreaţă, Rusia generoasă şi nobilă a sărit în ajutorul ei. La rândul ei, Franţa loială s-a alăturat Rusiei, dar în ajutorul Austriei a venit Germania. Învăţasem istoria contemporană şi din caricaturile lui Karandache, care o reprezenta pe Germania pieptoasă, în platoşă şi cu coif de jandarm. Subţirică, cu o bonetă ciudată pe cap şi elegantă, deşi cu picioarele goale, Franţa îmi era cunoscută din mărcile poştale. Ştiam că i se spune Marianne. Cu Rusia era mai complicat. În *Furnica,* lectură interzisă, cam obscură, dar uneori pasionantă, apărea un urs care ţinea în labă un knut. Să fie sfânta Rusie, de care vorbea Inovici? Sfântă sau urs, acum era în război cu Germania. De aceea, când Nicuşor Racoviţă mi-a spus că ruşii sunt laşi şi barbari şi că ar vrea să fie bătuţi de nemţi, i-am împuşcat coapsa cu o săgeată mică.

Într-o zi am fabricat o bombă cu nişte praf de puşcă găsit într-un sertar. L-am pus într-o cutie de tablă cilindrică, împreună cu un cartuş pentru focuri de artificii, şi i-am ordonat prietenului meu, Adi, pe care l-am numit locotenent, eu fiind căpitan, să o pună sub cartierul general al Kaiserului – un fost chioşc aproape distrus, din fundul grădinii. A urmat o explozie înspăimântătoare. Adi a fugit, eu m-am ascuns în pod şi toată lumea a crezut că e vorba de un atentat al nihiliştilor. Numai mama, mai suspicioasă, m-a ţinut trei zile în palme. Pe urmă a venit amiralul Vessiolkin, alertat de informatorii lui. I-am mărturisit cum am fabricat bomba, la care el întâi m-a sărutat, spunându-mi că sunt un adevărat rus, iar după un moment de gândire a recunoscut că, totuşi, mi-ar fi prins bine zece cureluşe la fund.

Mamele nu îşi mai lăsau copiii să vină la mine şi stăteam după-mesele singur pe gânduri, visând la alte năzbâtii.

Când am auzit că Marghiloman e vândut Kaiserului, i-am trimis o scrisoare de amenințare. Era adresată *Domnului Minstru Marghiloman. Palatul Marghiloman în centru – Bucureşti*, în care îl preveneam că dacă nu termină cu uneltirile de trădător, va fi mort (subliniat de două ori). Nu găsisem o hârtie mai frumoasă ca a Comisiunii Europene, englezească, foarte groasă, dar m-am gândit să-i tai antetul. Mult mai târziu, când bunicul a fost predat nemţilor de guvernul Marghiloman, m-am întrebat dacă n-a contribuit şi scrisoarea!

Când am găsit o colecţie de pistoale şi revolvere moştenite de la tatăl meu, a trebuit să le încerc, şi unul avea un glonţ atât de puternic, încât a trecut prin podea şi s-a oprit în biroul de jos.

Mă interesa războiul, dar mă pasionau în special luptele navale. Cu ajutorul diverselor reviste, am ajuns să construiesc machetele navelor de război care au luat parte la bătălia de la Iutland.

— Iată – îi povesteam profesorului meu de română – escadra germană de crucişătoare: Derflinger, Seidliz, Von der Thor, Blucher, care înaintează. Acum vine escadra engleză etc. etc. Domnul Păunescu m-a ascultat un timp, uimit de cunoştinţele mele navale, apoi, clătinând din cap, regreta că nu sunt la fel de bine pregătit şi la gramatică.

La zece ani e timpul când aduni acele noţiuni generale de care nu te mai lepezi niciodată. De fapt, noţiunile nu erau atât de generale, cât de specifice mediului şi vremurilor de atunci.

Trăiam într-o casă unde nimeni nu făcea nimic, consideram eu, afară de mine, care eram foarte ocupat. De dimineaţă mă înfruntam cu guvernante, profesori, profesoare care se luptau să mă înveţe limbi străine, româna, matematica, pianul şi câte altele. Doar faţă de domnişoara Florescu, singura persoană în care aveam cu adevărat încredere, mi se întâmpla să izbucnesc: „Doamne, când am să

ajung şi eu mare ca să nu mai fac nimic?“ În timp ce eu trudeam, bunica şi mama erau prinse într-un vârtej de distracţii. Inovici le spunea „faiflocuri“. Auzise de *five o’clock*. Ceaiurile, dineurile, vizitele şi contravizitele se ţineau lanţ. „Comme c’est ennuyeux de s’amuser!“ („Ce plicticos e să te distrezi!“), exclama uneori bunica. Ele se oboseau doar cicălind slugile, în total opt. Nici profesorilor mei nu le era uşor cu mama, care îi învăţa cum să se poarte cu mine. Profesorului de matematică, care într-o zi a spus că sunt un element recalcitrant, mama i-a arătat cum trebuie să-mi facă educaţia, trăgându-mi o palmă. Cuvântul recalcitrant mi s-a întipărit în minte legat de palma aceea.

Am trecut prin momente penibile, dar erau şi surprize. Odată, când mă aşteptam la o pedeapsă binemeritată, m-am pomenit cu un motoraş cu aburi, care funcţiona cu o lampă de spirt şi fluiera. Mama era în toane bune. Se înţelege că la reacţii atât de haotice sentimentele erau pe măsură. Cu bunicul aveam cu totul alte relaţii.

La opt fix, Inovici îl trezea pe grand-papa, anunţându-l: „Baia e gata!“ Din acea clipă, până la nouă, Inovici nu mai ieşea de la el. Îl spăla, îl bărbierea, îl îmbrăca şi îi dădea raportul de cele petrecute prin consulat. De exemplu: „Panici (boierul cel mic), adică eu, a împuşcat geamul de pe coridor cu puşca de aer comprimat“. Ca pedeapsă, mi se confisca puşca pe trei zile.

La nouă şi cinci minute, bunicul intra în salonul cel mic, salonul verde, unde îl aşteptam pentru micul dejun. Observasem că bunicul se îmbrăca altfel decât ceilalţi domni. Avea paltoane scurte, „ou de raţă“, cu guler de catifea. Părea că se şi mişcă altfel decât restul oamenilor de pe stradă. Înainte de a ieşi în oraş, îmi controla caietele, pe care trebuia să le ţin curate şi scrise caligrafic. Tot atunci, Hagiopol urca din cancelarie pentru iscălituri şi aducea ultimele telegrame. După care

plecam amândoi la plimbare. Treceam şi pe la Palatul Comisiunii Dunărene din Mihai Bravu, unde mai iscălea ceva. La douăsprezece fix ne întorceam să luăm masa, mereu cu musafiri. Dar de trei ori pe săptămână, dimineaţa, făcea scrimă cu un trăsnit de italian, care vroia să mă înveţe şi pe mine. Când am obiectat că n-am timp, italianul mi-a spus că un „gentiluomo“ se naşte cu spada în mână, iar un „fachino“ – cu cizma în fund. Dar n-am acceptat o belea suplimentară.

După-masă, grand-papa se ducea la Intim-Club, unde se întâlnea cu alţii, care nici ei nu făceau nimic. Erau moşieri sau mari proprietari de imobile, care încasau doar chiriile şi arenzile. Erau şi unii care munceau, aveau industrii, făceau negoţ, dar nu erau „oameni de lume“. E adevărat că li se ierta condiţia dacă erau foarte bogaţi. De exemplu, fraţii Max şi Edgar Auschnit erau primiţi la consulat pentru că tatăl lor era imens de bogat, aşa că nimeni nu avea nimic de obiectat. Nici măcar mătuşa mea Catinca Catargi.

Cum trebuie procedat pentru a fi bogat şi să nu faci nimic? Foarte simplu. Să te naşti bogat şi să te căsătoreşti cu o zestre mare. Dacă un om de lume dorea cu tot dinadinsul să muncească, putea să intre în diplomaţie sau în armată, dar atunci numai la cavalerie. Orice derogare însemna degradare, decădere, nu mai erai „om de lume“. „Un homme du monde, c’est un homme du monde“ („Un om de lume e un om de lume“), îmi spunea unchiul Petrus (senator şi membru la Jockey-Club). Dacă nu ştii, înseamnă că nu eşti.

N-am insistat, am înţeles abia mai târziu. Era un fel de dictatură a convenţionalismului, a arbitrarului.

Eu nu eram ceea ce se chema pe atunci un om bogat. „Nu uita, îmi spunea unchiul meu Petrus Jurgea, că deşi faci parte dintr-una din cele mai

vechi familii din Moldova, nu te poţi potrivi tinerilor din familiile moşierilor stabiliţi în Capitală. Lor le sunt rezervate numirile pe lângă curţile imperiale din Viena, Berlin sau Londra şi zestrele mari. Ai putea să fii numit la Petersburg, fiindcă ştii ruseşte, dar numai dacă vei fi serios.“ (După 1918, expropriere, moşierimea pierduse 90% din averi, iar prin votul universal – toate privilegiile politice.)

Când, pe la nouăsprezece ani, am venit să văd Bucureştiul postbelic, mai exista ceva, de faţadă: Jockey-Clubul avea tot atâtea ifose, la Capşa mai era masa abonaţilor, la Didina Cantacuzino se mai dădeau recepţii, la mătuşa mea, Didi Romalo, soţia doctorului Romalo de la Palat, întâlneam tineri care vorbeau limba mea, dar cu care nu mă înţelegeam prea bine. Păreau jerpeliţi, obosiţi înainte de vreme, şi totuşi pe Calea Victoriei sau la Şosea erau multe maşini noi, conduse de tineri zgomotoşi şi bine îmbrăcaţi, către care, la restaurante, se repezeau toţi chelnerii. Se ridica o lume dinamică şi cutezătoare. Erau politicieni, afacerişti, industriaşi, regăţeni, ardeleni, bucovineni etc. La Capşa nu prea intrau, fiindcă pretindeau că mirosea a mucegai. Când discutam cu rudele mele, auzeam numai vorbe de dispreţ pentru ei, faţă de noi aveau cam aceleaşi sentimente. Mă întrebam dacă nu aveau dreptate ambele părţi.

Dar să mă întorc la 1914. La consulat, relaţiile cu inferiorii erau occidentale. Bunăoară, n-aveam voie să tutuiesc pe nimeni. Nu se auzeau strigăte sau palme. De obicei, bătaia era considerată ruptă din rai, consulatul nostru însă făcea excepţie. De exemplu, când a căzut Port-Arthur – îmi povestea bunica – Mihai, vătaful din curte, a venit beat de

bucurie că „muscalul a mâncat mardeală“. Era atâta obrăznicie şi sfidare în atitudinea lui, încât bunicul a vrut să ridice bastonul, dar s-a stăpânit, nu era de demnitatea lui.

În Rusia, soldaţii şi marinarii prinşi beţi erau deferiţi tribunalelor şi executaţi. La Reni, însă, amiralul Vessiolkin îi chema la el în birou şi îi bătea până leşinau. După care, nenorocitul avea trei zile de odihnă.

Vessiolkin era de o violenţă teribilă, de la care trecea la remuşcări sincere şi profunde. Putea doborî un om dintr-o palmă, ca după aceea să-l ridice pentru a-l săruta. Nebunie rusească.

Amiralul „samadur“. Goga şi Sadoveanu

În 1915, amiralul Vessiolkin cântărea şase puduri şi jumă tate (102 kg). Numai muşchi, putere, fără grăsime. Întocmai ca tatăl lui, Alexandru al III-lea al Rusiei. Era fiul lui, dintr-un accident cu o dansatoare. Şi fiul şi tatăl îndoiau potcoava cu mâna.

La Capşa, Vessiolkin sărea peste mese, fără să atingă un pahar.

— Am servit – povestea bătrânul ober Traian de la Capşa – atâţia generali, miniştri, ambasadori, dar nici unul nu era atât de voinic şi de sprinten. Când Excelenţa Sa ajungea pe cealaltă parte a mesei, se cutremura tot restaurantul, iar lumea rămânea mută de uimire.

— Dar asta n-ar fi nimic – observa Mateiu Caragiale – care-l văzuse într-o seară, la Capşa, pe Vessiolkin. Rusul cu mişcări de urs începea să declame din *Hamlet.* Ce mimică, ce talent, ce accent englezesc perfect! Se pare că vorbea unsprezece limbi. Eram toţi fascinaţi.

Amiralul avea metodele lui. Seara, la Capşa, la un moment dat, bătea din palme. Se făcea tăcere. Atunci, întreba în franţuzeşte:

— Cine vrea să ciocnească un pahar pentru Ţar?

Pe loc se ridicau conservatorii, cei de la Jockey (club, pe atunci, germanofil), domnii cu cărarea până la ceafă. Tacticoşi, demni, părăseau localul. Rămâneau francofilii, rusofilii şi mulţi „pleşcari“ – cum spunea Cezar Petrescu. Cu vocea lui de bas, Vessiolkin poruncea:

— *Trejean, champagne et caviar à discretion*!

Începeau năzdrăvăniile, extravaganţele care îi speriau pe români, dar nu pe ruşi. Aceştia dădeau

din umeri şi spuneau: „Eh, încă un samadur“.

În noaptea Învierii din 1915 eram la biserica din Reni, lângă el, când i s-a părut că preotul escamotează unele pasaje din slujbă. L-a trimis pe aghiotantul său să-i spună că nu e mulţumit. Bietul popă, bătrân şi fără dicţie, a început să se bâlbâie, de nu mai înţelegea nimeni nimic. Lui Vessiolkin i s-a făcut deodată milă, şi după slujbă s-a dus cu tot ştabul să îngenuncheze pentru binecuvântare în faţa preotului, pe care l-a poftit la banchetul Învierii, după care, păşind între două rânduri de marinari care prezentau onorul, a părăsit biserica. Pentru ultima oară îmi era dat să văd atâtea fireturi, cordoane, decoraţii. Erau uniformele de gală din garda şi din echipajul flotei. După ce am fost culcat într-o cabină de pe vasul Ruşi, n-am putut dormi de tropăieli, chiote şi pahare sparte. În adevăr, se putea spune că votca, vinul şi şampania curgeau în valuri. Sticlele golite se aruncau în Dunăre, pentru a nimici corpurile delicte. Comandorul Ermakov spunea că dacă mai ţine războiul vasul Ruşi va eşua pe o piramidă de sticle.

A doua zi, pe nişte şlepuri se încărcau tunuri destinate Serbiei. Erau piese mai mari decât cele obişnuite. În faţa noastră, Vessiolkin asista la îmbarcare, operaţie destul de anevoioasă. Deodată, a dat la o parte un soldat şi, cu stupoare, am văzut un tun rostogolindu-se ca un cărucior de copil sub opintirea amiralului. Apoi, scoţându-şi tunica, i-a ajutat pe soldaţi până când toată bateria a fost instalată. La sfârşit le-a împărţit tuturor ruble pentru cvas. Aruncând în vânt şepcile, toţi soldaţii strigau: „Să trăiască Excelenţa-Sa! Ura! Ura!“ Ochii lui Vessiolkin zâmbeau atât de senin, de copilăros, încât nu-l mai recunoşteam.

Potemkin, alt „samadur“, acorda decoraţia sa ovală, prinsă în diamante, cu portretul princiar pe o parte, iar pe cealaltă – cu posteriorul său gol. Când se supăra pe cineva, îl pedepsea cu „cinci zile de

posterior“. Osânditul trebuia să poarte decoraţia întoarsă.

De la Reni, Vessiolkin venea des în vizită la Galaţi, la bunicul meu.

— Igorka, mă întreba amiralul –, ţi-a adus ciocolată Samarski?

— Da, oncle Mischa – aşa îmi ordonase să-i spun. Vă mulţumesc, am primit o tabletă Suchard.

Deodată, faţa lui Vessiolkin devenea teribilă.

— Samarski! răcnea el la aghiotant. Cum ţi-ai permis să aduci doar o tabletă? De la mine, de la amiralul Vessiolkin! Acum, Igorka crede că sunt un spiţer, un ofiţer de intendenţă! Scoate peruca, o vei purta cinci zile în buzunar.

Fără crâcneală, Samarski şi-a scos peruca. Devenit chel, elegantul Samarski, săracul, nu mai era de recunoscut.

— Acum plecaţi după ciocolată! ne-a poruncit amiralul.

Ajunşi la Manzanos (băcanul), Samarski şi-a pus peruca la loc.

— Sper – mi-a spus el – că nu eşti un „fiscal“.

— Nu, nu! (Învăţasem cum se spune în ruseşte turnător.)

Ne-am întors cu cincizeci de tablete.

— Aşa mai zic şi eu! ne-a aprobat amiralul.

Până în august 1914, Vessiolkin a dus o viaţă veselă şi activă. Felinare împuşcate din goana trăpaşilor Orlov, domnişoare scăldate în şampanie etc. etc. Făcea parte din anturajul lui Grişa Rasputin, al Anei Virubova, doamna de onoare a ţarinei. Dar a început războiul. L-a chemat ţarul. Tocmai când Vessiolkin a vrut să fie numit ataşat naval la Londra.

Pentru o mai bună înţelegere, trebuie să spun că ţarul n-avea prieteni şi nici favoriţi. Pe Rasputin îl suporta numai pentru că oprea hemoragiile ţareviciului. Pe Vessiolkin îl ierta de toate păcatele fiindcă avea vocea, statura şi gesticulaţia lui Alexandru al III-lea, părintele său, pentru care

avea un cult. Se pare – povestea comandorul Sablin, cu care ţarul făcea canotaj – că uneori Nicolae al II-lea era emoţionat de apariţia lui Vessiolkin. Avea impresia că a înviat tatăl lui. Audienţa la ţar ne-a povestit-o Vessiolkin de mai multe ori. Am reţinut-o, deşi pe atunci eram destul de mic.

— „Mişa – mi-a spus Majestatea-Sa –, Cel de Sus a vrut război, şi război este. Iar dacă eu, robul lui supus, am luat apărarea Serbiei, este tot din voinţa Celui-de-Sus! Acum însă Serbia trece prin grele încercări şi strigă după ajutor. Multe nopţi m-am închinat până ce mi-a venit gândul de la Cel de Sus. Ai să pleci la Reni, pe Dunăre. Te numesc şeful Expediţiei cu însărcinări speciale. De la Reni vei asigura aprovizionarea Serbiei cu tot ce are nevoie: arme, muniţii, alimente. Am încredere în tine, Mişa... Vei avea tot ce ai să ceri. Cu o singură condiţie: să ajuţi Serbia cât de repede.“ Ţarul s-a ridicat, m-a îmbrăţişat şi m-a binecuvântat cu semnul crucii. Doamne, prin ce am trecut! Câte suflete au pierit pe malul Dunării!

La Reni au fost aduse nişte remorchere uriaşe, armate cu tunuri Schneider. Un cadou din partea Franţei. Comandorul Strahovski, un rus cu credinţă veche, sobru, care bea numai lapte, pleca cu convoaiele, luând Dunărea în piept. Ajungând în dreptul localităţii Cladova, Strahovski trebuia să înfrunte flota austriacă de Dunăre. „Dar – cum ne povestea el – la război trebuie noroc. Dintr-un obuz bine plasat, a sărit în aer un monitor austriac. Restul a luat-o la fugă. Am descărcat marfa în linişte. Ca să fiu obiectiv, trebuie să spun că marina austriacă este deosebit de prudentă.“

Sever, comandorul Strahovski nu participa la agapele amiralului. Acesta i-a cerut socoteală, iar Strahovski i-a răspuns cu o deferenţă de gheaţă: „Ucazul imperial nu face excepţii (ucazul ţarului, care interzicea alcoolul sub orice formă). N-aş putea să beau votcă acum, când pe front sunt

împuşcaţi soldaţii găsiţi în stare de beţie.“ A trecut un timp şi a fost „avansat“ la Vladivostok! până atunci, însă, Expediţia specială a funcţionat aşa de bine, încât a venit ţarul să-l felicite pe Vessiolkin. „Dacă la Reni ateriza luna, lumea nu era mai mirată“, ne relata comandorul.

Pe vasul Ruşi am văzut fotoliul pe care stătuse ţarul. Era acoperit cu drapelul imperial şi nimeni n-avea voie să-l folosească. „Corul de matrozi era adus pe bordul lui Ruşi să cânte lui Vessiolkin şi suitei, până ce aceştia se rostogoleau sub masă“. Cred că Strahovski exagera, Vessiolkin ţinea la băutură ca nimeni altul. Ştiu asta de la comandorul Ermakov din marina militară (cu studii în Anglia, sincer şi lucid şi duşmanul lui Vessiolkin). Convoaiele de la Cladova erau studiate de nemţi. Aceştia, mai serioşi decât austriecii, şi-au dat seama că însuşi prestigiul Puterilor Centrale e în joc. Au intervenit câteva divizii germane şi tot malul sârbesc al Dunării a fost ocupat. Prin asta, Expediţia specială nu mai avea nici o raţiune de a fi.

Prinţul Pavlic Urusov, Tzurlic Maklakov şi mulţi alţii urmau să plece pe front. Oribilă perspectivă! Dar Vessiolkin veghea. S-a dus la Petersburg, pe la Grişa Rasputin, pe la Ana Virubova, prin ministere, şi până la urmă ţarul s-a convins că expediţia va activa pentru a determina România să intre în război. Faimoasele serate de la Capşa şi orgiile de la hotel Sofia din Galaţi intrau în cadrul acelei activităţi. Trebuie să ţinem seama că asupra rusului România exersa o fascinaţie irezistibilă. Ca Mexicul asupra Americii din epoca prohibiţionistă. O „navilcă“ (sticlă de coniac „Naville“) costa la Galaţi patru lei, iar la Odessa – treizeci de ruble. Iar prinţul Urusov, din suita lui Vessiolkin, declara: *„Ici c’est le paradis*! *La dive bouteille et le jupon*!*“* („Aici este paradisul! Sfânta butelcă şi fusta!“).

Între anii 1916 şi 1918 România a fost cotropită, călcată de nemţi, austrieci, unguri, bulgari şi ruşi. În timp ce românii erau pe front, nevestele creşteau copiii şi-i înfruntau pe ocupanţi, sau... pe aliaţi. Un bătrân din Râmnicu Sărat îmi spunea:

— Pe aici s-au perindat toate liftele pământului. Dar n-am văzut om mai cinstit, mai omenos, mai darnic decât bavarezul. Când îţi intră în curte un ostaş cu blană de viţel pe raniţă, să ştii că e un prieten.

La Negrileşti s-a oprit o divizie rusească... aliată.

— Cum era? l-am întrebat pe Costină Pristavu, fost hoţ de cai, fost erou de la Doaga, fost primar averescan al satului. Costică era de o rară sinceritate.

— Apoi, cucoane, ce să vă spun? De la cazanele cu ciorbă s-a hrănit tot satul. Pe prispă vedeai ciolovecul cu ţâncul în braţe. Erau blânzi, darnici, cântau tare frumos... până ce dădeau de rachiu. Atunci, vai de muierile noastre... Nu că le lăsa cu câte un rusnac mic, asta n-ar fi cine ştie ce pagubă, dar pe multe le-au îmbolnăvit. Multe muieri s-au prăpădit.

La Consulatul Imperial din Galaţi n-aveam voie să vorbesc şi nici să pun întrebări. Dar ascultam. Nu numai la masă, dar şi după uşă, când ai mei se credeau singuri. Era mult mai interesant.

— Astăzi în România hotărăşte numai Vulpoiul (I.C. Brătianu). Vrea Foxy, România intră în dans, în război. Nu vrea, România rămâne neutră şi continuă să alimenteze submarinele germane cu păcură. Pentru Marea Britanie e o problemă vitală, declara, după o sticlă de vin roşu, baronetul Pitz, consulul britanic la Brăila.

Amiralul vedea lucrurile cu totul altfel.

— Piotr Alexeici – spunea el bunicului, ţarul mi-a dat mână liberă. Să fac cum ştiu. Numai să-i fac pe „romaneşti“ să intre şi ei în rahatul în care ne-am băgat! Că pe urmă – continua Vessiolkin tot mai sincer – au să vadă ei: Galaţiul cu toată partea de jos a Dunării va fi a noastră. Le vom lăsa Constanţa şi drumul de fier de la Cernavodă. Comisiunea Dunăreană va primi un picior în fund, iar dumneata, Piotr Alexeici, vei fi numit rezident imperial la... Constantinopol. Voi avea eu grijă. Dar până atunci, iată ce am adus. Pentru „romaneşti“. Le plac cadourile mult. Cui nu-i plac?

Bietul meu bunic! După război, cred că era prin anii ’21-’22, bunicul zăcea pe fundul strâmtorii Messina, înecat cu valiza plină cu aurul consulatului. Atunci am reuşit să-i deschidem casa de bani, marca Chatwood-London. A avea o casă de bani era o treaptă. După cum la unii era biliardul altă treaptă. Despre bogătaşul Climis se spunea cu respect: „Are salon cu biliard şi cupeu tras de Orlovi“.

În casa de bani am găsit, din cadourile lui Vessiolkin, o tabacheră de la Fabergé cu un vultur imperial care cântărea 120 de grame de aur de 18 carate; un cronometru în cutia lui de marochin roşu, tot din aur, tot cu vulturul imperial. Mai erau nişte diplome iscălite în alb de Nicolae al II-lea. Pentru decorarea cu Ordinul Stanislas. Şi, în sfârşit, am găsit unul din portofelele cu zece hârtii de câte o mie de lei. Leul era în plină devalorizare.

Într-un pachet frumos şi promiţător, bunica şi mama au sperat că sunt bilete de bancă. S-au găsit nişte cărţi poştale „galante“. Grăsani mustăcioşi, în izmene şi jartele, se luptau cu persoane durdulii în chiloţi bufanţi cu dantelă. Toţi păreau foarte veseli.

— Nu te uita, stricatule! a strigat mama.

— Lasă, Nataşa! interveni bunica. Toţi bărbaţii sunt porci.

Lumea de astăzi cu greu îşi poate închipui ce era banul înainte de 1914. Banul era etern, în timp ce omul era trecător. Banul se dezgropa, şi atunci era încă mai puternic, pe când omul putrezea. Astăzi fie că i se spune dolar, liră, franc, banul se topeşte. Dolarul din 1980 face zece la sută din dolarul din 1930. Până în 1914 erau războaie, revoluţii, dar nimeni nu îndrăznea să se atingă de monede.

În lume sunt multe lucruri sfinte – scria Anatole France –, dar pentru francez banul este cel mai sfânt.

Astfel stând lucrurile, nu e de mirare că Take Ionescu a primit de la Vessiolkin două portofele.

În aceeaşi situaţie, bietul meu bunic a încercat să protesteze, dar Vessiolkin i-a spus:

— Lasă, Piotr Alexeici... ştiu ce fac. Avem nevoie de el, de altfel o să i se ridice statuie.

Însă faţă de Goga şi părintele Lucaci, Vessiolkin s-a dovedit mai puţin clarvăzător. Cred că era prin toamna lui 1915. Inovici, majordomul, îşi îmbrăcase ţinuta de gală. Haine cu nasturi aurii, papillon şi mănuşi albe.

— Cine vine la masă? am întrebat, în timp ce el aşeza cartonaşele.

— Domnul Vessiolkin, domnul Octavian Goga, Sfinţia-Sa Părintele Lucaci. Nişte români. Sunt veniţi din Transilvania. Excelenţa-Sa vrea să-i cunoască... Nu ştiu ce rost au la noi... Cred că sunt cu politica. La cuvântul „politică“, nasul borcănat al lui Inovici se încreţi dispreţuitor.

Am fost pregătit sever de mama şi chiar de bunica.

— Gura cusută, fără întrebări de-ale tale.

— Să nu vorbeşti franţuzeşte şi nici ruseşte, a intervenit bunicu pe un ton mai blând. Musafirii sunt români, români din Austria.

— Din Austria! am exclamat foarte interesat. Atunci, sunt ardeleni.

— Da – a admis bunica – sunt ardeleni. Nu trebuie să se ştie că au venit la noi.

Scorţos, protocolar la început, dejunul a evoluat repede spre o veselie spontană, sinceră.

Cafeaua şi coniacul au fost servite în cabinetul bunicului pentru cei patru bărbaţi. Doamnele au trecut în salon. Bărbaţii au stat în jurul unei mese rotunde la care scriu astăzi. E în stil Biedermeyer rusesc. Masa vine de la Kremlin. Acolo, generalul Kartamischew, tatăl bunicului, era guvernator. Dar să nu ne speriem. Acum un veac, Kremlinul nu era inima unei lumi, ci un muzeu, ceva mai mare, de provincie.

Pe postavul verde (e o masă de joc) au apărut două din acele portofele oferite de Vessiolkin.

— Petia – îmi povestea bunica mult mai târziu – n-avea sclipirile lui Mihail Alexandrovici (Vessiolkin), dar avea simţul măsurii. A ceea ce se poate sau nu se poate. În zadar însă l-a prevenit pe Vessiolkin că Goga şi Lucaci nu sunt din regat. Mare i-a fost uimirea amiralului când i-a văzut pe cei doi invitaţi ridicându-se brusc în picioare, fără să atingă portofelele şi dând să plece.

„Noi nu primim cadouri. Sub nici o formă!“ i-a tăiat-o, scurt, Goga.

Deşi mic de statură, era neînchipuit de impunător.

„Chiar dacă în regat se obişnuieşte... Am venit aici, în speranţa că sunteţi alături de neamul nostru... Noi suntem gata să vă ajutăm“, a adăugat părintele Lucaci.

Sensul acestor cuvinte s-a văzut mai târziu.

„Nu trebuie să înţelegeţi greşit, domnilor, a intervenit amiralul. La noi se spune că fiecare pasăre cântă pe glasul ei (ca toţi velico-ruşii, Vessiolkin adora zicătorile populare). Iar eu am cântat ca la Petersburg. Acolo, fără cadouri nu merge nimic. Iar aceşti bani am crezut că ar putea însemna un ajutor pentru refugiaţii ardeleni.“

Răspunsul lui Vessiolkin i-a împăcat. Atât Goga, cât şi Lucaci au luat loc din nou.

— Peste câteva luni, pe la începutul lui 1916, l-am înţeles pe Lucaci, a continuat bunica. Acesta, când a promis că ne ajută, nu s-a lăudat. Nu ştiu dacă îţi mai aminteşti de Caledin.

— Cum să nu? am sărit. Sunt primul care i-am vorbit în curtea consulatului.

— Prietenii lui Goga şi ai lui Lucaci l-au ajutat pe generalul Caledin să fugă dintr-un lagăr austriac de prizonieri, din apropierea Aradului, mi se pare... Au fugit mai mulţi, dar singur Caledin a reuşit să treacă graniţa românească şi să intre la Legaţia Imperială de pe Calea Victoriei. S-a crezut scăpat. Dar era prea naiv, prea optimist. Văzând un cioban vorbind ruseşte, portarul, foarte galant, bătrân şi suspicios, l-a luat la goană. „Sunt generalul Caledin“, a încercat să-i explice omul. „Ştim noi! a răspuns portarul. Generali cu bombe în desagă. Şterge-o până nu chem poliţia românească, e alăturea.“

Caledin, îngrozit, a luat-o la fugă. România fiind neutră, ar fi urmat să fie internat. Atunci, Lucaci i-a plătit biletul până la Galaţi: „Du-te la Galaţi, la consulul Rusiei, din partea mea. El ştie. Totul se va rezolva.“

Atanasulis, fostul secretar al bunicului, ajuns acum arhimilionar prin contrabanda cu spirt, l-a trecut peste Prut – un mic serviciu, pentru care grecul s-a ales cu „Sfânta Ana“. Nici măcar cu un „Stanislas“ de piept, decoraţie ţaristă de consolare.

* * *

Oamenii se găsesc, se pierd, întocmai ca planetele zodiacului. Mânaţi de puteri venite din abisul înstelat. La drept vorbind, nu ştiu cum, prin anii ’937 a ajuns Goga la un dineu al mamei. Era cu Veturia, soţia lui. Goga părea trist, epuizat. Era prim-ministru. Cu el, cu A.C. Cuza, Regele Carol al II-lea încerca să contracareze influenţa Gărzii de

Fier. Experienţa n-a reuşit. Oamenii tânărului Cuza n-au fost la înălţime.

În seara dineului m-a impresionat Veturia. Semeaţă, frumoasă, cu un aer de regină, nu puteam bănui ce rol avea să aibă această falnică persoană în destinul nostru.

În anii ’24-’25, Păstorel Teodoreanu era Gardianul Sublimului Secret, Mihail Sadoveanu – venerabil de gradul 33 în loja masonică din Iaşi, iar Goga (Tavi pentru intimi) – ministru de Interne.

Voinic ca un urs, mereu cu aceeaşi lavalieră, măsurat în vorbă – fiecare virgulă era programată –, Sadoveanu i s-a adresat lui Păstorel. Orice vorbă la Sadoveanu începea cu un fel de clătinat sfătos al capului.

— Frate Teodoreanu, ştiu că eşti prieten cu domnul Goga, cu ministrul de Interne, am auzit că vă spuneţi pe nume.

— Este adevărat, coane Mihai.

— Aş vrea să-i vorbesc, a continuat marele prozator. M-a bătut un gând bun.

— Apoi, coane Mihai, nimic mai uşor. Poimâine plec la Bucureşti. Veniţi cu mine. Am camera reţinută la Metropol. (Toţi moldovenii trăgeau la hotel Metropol.)

Zis şi făcut.

— La Bucureşti – povestea Păstorel –, conu Mihai a ştiut să-l vrăjească pe Goga. Problema era delicată. Din fondurile secrete ale Ministerului de Interne, Goga urma să avanseze câteva milioane pentru revista *Comoara* – o revistă de mare prestigiu, a explicat conu Mihai, în pas cu România Mare etc. etc.

— Nu miroase a...

— Nicidecum, a răspuns Sadoveanu, cu calmul lui teribil. În loc de minciuni, cumpăraţi poveşti.

Chestia cu cumpăratul minciunilor era o aluzie la destinaţia fondurilor secrete, plata agenţilor informatori.

Goga avea simţul umorului. A început să râdă.

— Aveţi dreptate, dar trebuie să mă consult cu şeful.

Şeful lui Goga era generalul Averescu, pe atunci preşedintele Consiliului de Miniştri.

— Nici Goga şi nici Averescu nu se pricepeau la chestii băneşti, povestea Păstorel. Unul poet, iar celălalt militar.

— Dacă maestrul Sadoveanu răspunde de bani – a conchis generalul –, cred că o revistă bună merită mai mult decât atâtea lepre care mănâncă din fonduri.

Zis şi făcut. A apărut *Comoara.* Tot ce România de atunci avea mai cu renume a contribuit la ea. Tipărită pe hârtie scumpă, în condiţii de mare lux, *Comoara* a fost prezentată lui Goga de însuşi Sadoveanu.

Comoara a apărut doar de câteva ori.

— Îl iubeam pe Tavi, mi-a mărturisit Păstorel. Avea un suflet luminos, credea în oameni. Ca şi şeful lui, generalul Averescu, alt visător iremediabil. Iar dacă Tavi a căzut victima lui Carol al II-lea nu e de mirare. Carol al II-lea Rex era cea mai profundă şi fermecătoare canalie din câte a cunoscut Europa modernă – spunea Titulescu. Dar să mă ierţi pentru paranteză. De fapt, numai boul e consecvent, a râs Păstorel. Şi totuşi, să mă întorc la subiect. M-a chemat Goga la Bucureşti şi m-a rugat să fiu punctual pentru o dată. Tavi m-a primit la minister, pe strada Academiei. „Peste un sfert de oră – mi-a spus el – vine şi Sadoveanu. Pentru o chestie gravă. Cred că vrea să-mi ceară bani. Se pare că a avut cheltuieli mari.“

Punctual, după obicei, a sosit conu Mihai. Nu era de recunoscut. Avea o jiletcă nouă, cu nasturi de sidef, adusă din Englitera, şi o lavalieră proaspătă! Dar cămaşa nu mai era din cele ţesute şi cusute de maici... ştii tu. Avea şi dungă la pantaloni. Mă rog, ce să-ţi mai spun?! Călcătura, mersul erau aceleaşi. Ca pe pâslă. A pus în cui pălăria cu boruri mari, s-a apropiat de Tavi, care

stătea în picioare, i-a strâns mâna şi a depus pe birou o cheie. Calm, stăpân pe sine, era ca la o şedinţă de „lojă“.

„Asta ce reprezintă?“, a întrebat Goga.

„E cheia redacţiei, a *Comoarei.“*

Faţa lui Goga s-a împietrit.

„Îmi închipui, sper, domnule Sadoveanu, că această cheie apără şi milioanele avansate de Ministerul de Interne!“

„Ştiţi, domnule ministru, noi, oamenii condeiului, nu prea ne pricepem la socoteli. Aceasta fiind situaţia, a încheiat conu Mihai – vorbea ca de obicei rar şi foarte articulat –, nu-mi rămâne decât să mă retrag.“

Tacticos, şi-a luat pălăria din cui şi, cu aceiaşi paşi măsuraţi, a plecat.

— Ce zici? l-am întrebat pe Goga.

— Ce să zic? O comoară!

Şapte vaci grase

O fi pokerul un dar american – aşa se spunea la Tecuci –, dar e şi un blestem , o „belè“, cum se exprimau moldovenii mai bătrâni.

— Nu e chiar din atât de negru, comenta conu Cocriţă, boier de neam, dar prea scuturat de vremuri. Sunt altele venite tot de acolo... vezi filoxera! Ce, s-a pricopsit careva de pe urma ei? Pe când pokerul... Conu Cocriţă oftează cu nostalgie: Poate fi ciumă, dar şi mumă... Vorba moldoveanului: „Ai carte, ai parte!“

— Vai, coane! sar ca focul, cu candoarea tinereţii. De altă carta e vorba...

Dar conu Cocriţă mi-a tăiat-o scurt:

— Ştiu, bobocule, la ce te gândeşti. Doar nu m-am născut ieri – alaltăieri. Dar mă întorc şi zic: când a fost găsită vorba asta, nu se ştia de liceu, diplomă, bacalaureat şi altele de care „surtucarii“ sunt atât de mândri. Era vremea faraonului, a endecamisului, a stosului. Atunci domnea voia întâmplării, norocul şi... nenorocul. Nimenea nu credea în Merit. De altfel, nici azi n-aş vrea să te văd uitat de noroc! Atunci, ajungi ca Enache Cârnu. Ştii dumneata... cel care era premiant la toate şcolile, universităţile. Dar când a murit, nu s-a găsit cu ce să fie plătită muzica militară! (A fi dus la cimitir fără muzică militară trecea la Tecuci drept culmea degradării.) Iar dacă zic „carte“, e că mă gândesc la chinta regală de carou, din partida cu Caravelas, sau cu optarul şi asul, tot de carou, de la şmen (*chemin de fer*).

Conu Cocriţă se umfla în pene, moldoveneşte:

— „Banco“, a spus baronul. Eram în frac, la cazinoul din Constanţa. În faţa mea era baronul de Marsay, stăpânul celor două cazinouri: Sinaia şi

Constanţa. Şi continuă ca în transă: Milioane, dame, limuzine, palmieri...

De când fusese la Hotel Bulevard, conu Cocriţă era convins că palmierii reprezentau culmea splendorii, a fastului. Acum mă priveşte cu milă de sus:

— Ce ştii mata, bobocule?!

— Ba ştiu foarte bine! răspund cam vexat. Marsay era un vestit spion german.

— Eh, spion! A fost o vreme când toţi erau spioni. Când Caravelas s-a prăpădit, aici la masa asta, coana Alexandrina, nevastă-sa, a umplut târgul cum că eu l-aş fi omorât, ajutat fiind de jidovul Berl. Asta fiindcă m-am dat cu nemţii. Ce prostie! La drept vorbind, unii ţineau cu aurul englez, alţii cu aurul nemţesc şi austriac. Ba, stai niţel, că era să uit! Mai era şi aurul rusesc. Mult. Nu se ştie cât! Intra noaptea peste Prut. Şi tot peste Prut trecea spirtul, trăscăul şi coniacul nostru. În Rusia, ţarul, când a declarat rezbelul, a şi interzis votca, spirtul şi chiar apa de colonie. Auzi nebunie! Nici lui Ivan cel Groaznic nu i-a trecut aşa ceva prin cap. Fără votcă, celoviecul e ca peştele pe uscat! Pentru asta, bietul Nicolae a plătit cu capul!

Conu Cocriţă se opreşte pentru a-şi răsuci o ţigară. Dintr-o splendidă tabacheră de aur, tabachera lui Vodă Mihalache Sturdza, scoate nişte tutun de Macedonia amestecat cu niţel Bektinis de Smirna. Degete lungi şi foarte curate aşază tutunul într-o foiţă „Job“ (elveţiană). Când aprinde, în salon miroase nespus de frumos şi de aparte. Nu insist. E cum spunea Păstorel Teodoreanu: „Cu hârtie şi cerneală nu evoci buchetul vinului de Pâhneşti“. Cred că e bine să amintesc că România trecea cândva ca având printre cele mai bune ţigări şi tutunuri din lume.

Dar să mă întorc la conu Cocriţă.

Visător, suge din ţigară şi din când în când îşi smulge câte un păr rătăcit în vârful nasului. Îl are

coroiat şi tare zbârcit. A trecut de şaptezeci de ani. Veteran din ’77. Plecat ca voluntar. Nu numai atât. La mobilizarea din 1916 s-au prezentat unsprezece cu semnul campaniei din ’77. „Pe mine Comisia (medicală) m-a trimis acasă... m-au găsit prea hodorog. În schimb, l-au luat pe vărul meu. Pe Donici. Cel care a căzut la şarja de la Robăneşti.“

Deci, în această gaură cu praf şi sărăcie, în Tecuciul din 1922, pe care îl descopeream atunci, exista un patriotism tot atât de profund pe cât era de pudic. Nu se făcea paradă de el. În schimb, exista un şovinism local deschis, manifest. Nu era prudent să emiţi rezerve asupra pârjoalelor moldoveneşti, asupra alivencilor sau asupra „Cuvioasei Parascheva“ din Iaşi. O spun din experienţă! Dar şi asta am înţeles mai târziu. Deocamdată, mă cam supărau vorbele ce auzeam pe seama lui conu Cocriţă. Mi-era mai mult decât simpatic şi încă nu ştiam cu câtă măiestrie se practica bârfeala. De aceea, am apucat buhaiul de coarne. L-am întrebat de-a dreptul:

— Coane Cocriţă, aş vrea să ştiu chiar din gura matale cum s-a prăpădit Caravelas şi cum aţi luat două mii de lire englezeşti. Pe de altă parte, vreau să înţeleg cum aici, la Tecuci, se băteau „foiţele“ pe munţi de aur, când azi văd o mizerie cumplită.

Conu Cocriţă mă privi cu o uşoară ironie.

— E bine că mă întrebi direct, pe faţă, şi nu te iei după unele vorbe. Am să încep cu partida de poker. Mizele fiind foarte ridicate, se juca într-o duşmănie, cu o încordare greu de înţeles azi. Pokerul era o luptă, nu un joc! O luptă pe viaţă şi pe moarte! Cine n-avea inima bine prinsă în chingi, cine nu-şi stăpânea furtuna din creier cădea cu nasul pe postavul verde. Câţi nu s-au prăpădit ca grecu!... Numai că ceilalţi n-aveau o turbată drept soţie. Ani de zile m-a împroşcat coana Alexandrina, ajutată de fetele ei. Dar... Conu Cocriţă, cu ţigara în mână, arătă spre cer: Cel de Sus nu bate cu ciomagul... Ai să vezi ce pedeapsă

cumplită i-a pregătit, că, oricum, fiecare pasăre pe limba ei piere.

Se opreşte niţel, răscolit de îndoială.

— Poate că e mai bine să încep cu mânia Domnului?

— Nu! Coane Cocriţă, nu! sar eu, plin de nerăbdare. Vreau să ştiu cum a fost în noaptea aceea de pomină.

Începeam să cunosc poveştile moldoveneşti, interesante, dar cu „deraieri“. De la Nataliţa, fata grefierului, frumoasă, pură, dar fără noroc, se ajungea la catastrofa de la Ciurea, cea mai mare din Europa!

— Bine. Atunci, ascultă aici! Că cele care urmează n-ai să le găseşti la nici un scriitor, la nici un deştept de la noi. Era în iarna lui 1915. Iarnă destul de grea. Acum eram lămuriţi. Războiul va fi lung, pe istovite. Iar la noi câţiva mai deştepţi, cum era Berl Rosenberg, spuneau că războiul, cu cât e mai lung, cu atât e mai bun! Pentru noi, bineînţeles, care stăteam deoparte. Şi aşa, în timp ce Europa se omora pentru Serbia, Alsacia, Constantinopol sau alte prostii, aici, la această masă în stil franţuzesc, lucrată de robii lui conu Manolache, s-a încins un pokeraş de toată frumuseţea. În dreapta mea îl aveam pe Berl. Fiul lui Akiba. (În iureşul de personaje, de evenimente, n-am putut să aflu cine a fost acel Akiba.) La stânga era conu Iancu. Fost prefect, senator, şef de partid. Acum mergea cu un picior târâş şi cu gura strâmbă. „Din prea mult mercur“, spuneau unii. „Ba din prea puţin şi... prea târziu“, susţineau alţii. Mă rog. Aşa cum era, cu cât a mai păstrat, punea în cofă tot târgul. Al patrulea era Spiru Caravelas. Omul lui Pitz, baronetul. Aici, toţi evreii ţineau cu nemţii; armenii şi grecii – cu Anglia, iar noi, moldovenii – cu Franţa. Partida era moale, fără vlagă. Cărţile, fudule, nu voiau să ştie una de alta. Asta a început. Berl şi conu Iancu au zis „pardon“ – s-au retras din joc. Am rămas cu Spiru în faţa

mea. Pe masă, din atâtea „pasuri“, s-au adunat vreo sută de lire englezeşti. Am aruncat două javre, două exofle. Păstrasem trei carale. Mergeam la culoare. Dar fără mare nădejde. De la o vreme, mă cam ocolea norocul. Caravelas a schimbat numai o carte. Când a primit-o, nici nu s-a uitat la ea. Toţi am observat asta. Că era să uit! Mai erau trei chibiţi. Avocatul Aroneanu, care avea atunci 88 de ani, un grec din Brăila... Conu Cocriţă rămâne pe gânduri. Cum dracu îl chema?... Avea şlepuri multe...

— Dar n-are importanţă, intervenii nerăbdător. Mai bine spune ce ai gândit.

— Toţi am bănuit cacealmaua. Să ne facă să credem că avea un careu servit. Dar mai era ceva. O superstiţie! Când schimbă cartea, mulţi jucători nu se uită la ea îndată. O clocesc sub palmă, ca şi cum s-ar putea schimba într-una mai bună. O prostie. Şi eu, când am tras cele două cărţi, am aşteptat să le încălzesc niţel. Pe urmă, numai din vârful buricelor, mi-am dat seama că am culoare. Culoarea de carou. Pe mine, de când mă ştiu, caralele m-au ocrotit... ca Maica Domnului! În timp ce picile – faţa lui conu Cocriţă exprima dispreţ şi silă – sunt semnul curvelor!... „Plus două sute“, am anunţat cu tărie. Totodată am început să aşez, să rânduiesc cărţile. Numai aşa conu Iancu, care se ţinea în spatele meu, mi le-a văzut, căci am simţit un deget care îmi intra în coaste. Îmi făcea semn. „De ce?“ mă întrebam.

„Plus cinci sute“, a răspuns Caravelas.

Toţi ne-am uitat la grec. Era din cale-afară de aprins la faţă. Vreau să spun toţi, afară de conu Iancu. De la ultimul „şlog“ păstrase un singur ochi. Dar bun. Văzuse ce mie îmi scăpase. Iar degetul lui se înfunda tot mai tare în spatele meu. Pronia cerească, sau poate dracu m-a îndemnat să mai mă uit la cărţile mele. Şi am văzut minunea. Mutând valetul de caro şi aşezându-l unde îi era locul,

adică la stânga damei, aveam chintă regală. Auzi, coane Iordache? Chintă regală!

Era atât de răscolit de evocare, încât gâfâia. Mi-a fost chiar teamă, dar îşi reveni.

— Şi de atunci mă întreb şi azi dacă viaţa se măsoară cu asemenea clipe, sau cu anii de impiegat sau de „pesmet“ (ofiţer de intendenţă“).

— Plus o mie! am strigat, în timp ce de la conu Iancu primeam un ghiont de aprobare.

— Plătit, răspunde grecu cu glas destul de măsurat, ca să nu simţim ce furtună trăia în taina lui. „Plătit – a repetat el – dar nu văd miza!“

Auzi neobrăzare grecească! Ce-a trebuit să audă această curte boierească!

— Bine, Coane Cocriţă, bine. Dar atunci? Aveai cu ce să acoperi?

După obicei, conu Cocriţă îşi scărpină vârful nasului. Semn că era la grea cumpănă.

— La drept vorbind, aveam trei sute de poli. Mari şi laţi. Dacă pierdeam, singura ieşire era pistolul. Şi acum îl am. Rămas de la ’77... Dar din fericire s-a auzit glasul lui Berl. Berl, care, de la conu Iancu aflase de cartea mea.

Conu Cocriţă se opri niţel.

— Acum, că s-a prăpădit, n-aş vrea să vorbesc cu păcat, dar există unii care văd prin cărţi. Mă întreb, şi nu numai eu, dacă Berl n-a văzut şi cărţile grecului. Oricum o fi, l-am auzit că anunţă din spatele meu:

— Răspund pentru conu Cocriţă. Răspund până la două mii!

Acum, mi-am adus aminte că tocmai în clipa acea s-a stins lumina primăriei. Aşa era regula la Tecuci. Electrica lucra până la miezul nopţii. Maria, care era pregătită, a intrat cu o gazolină patent Roşculeţ. O minune românească: ardea „piftie de gaz“, adică petrol solidificat, şi lumina ca electrica. Ca să se arate grozav, grecu a scos cincisprezece hârtii de câte o sută de lire. Nişte cearceafuri albe, cu Anglia rezemată de un stup,

care străjuia colţul stâng. Când mă gândesc ce s-a ales de ele... Toate au ajuns la Moscova... Şi aurul, şi...

— Lasă asta! – am sărit iar nerăbdător – şi spune ce a urmat.

Văzând că Berl răspunde pentru mine, grecu l-a apostrofat cu o aroganţă de fanar:

— Iată unde se duce aurul Berlinului!

Conu Cocriţă vrea să se asigure că îl urmăresc cu atenţie.

— Cred că ai înţeles. Într-adevăr, Berl cumpăra tot ce îi trebuia armatei germane şi austriece, adică, ce mai tura-vura, era omul lui Günther. Iar Günther era cel care trăgea iţele politicii germane în România, von Busche, ministrul Germaniei, fiind mai mult de paradă. Întocmai ca maiorul Thompson la engleji.

— Urma alege! a răspuns Berl, fioros de stăpânit. Acum, când s-a plătit sec, a sosit ceasul de cumpănă... coane Cocriţă, dumneata vorbeşti.

— Cred că am culoare, am declarat cu parşivenie şi totodată am mutat valetul la margine.

În felul acesta, şi la prima vedere, nu apărea chinta regală. Cu un zâmbet, care singur merita cinci palme, grecul, care ca tot omul era pornit să creadă ceea ce speră, a luat de bună vorba mea.

— Frumoasă, nu zic, frumoasă culoarea, ma... şi grecu se opri, căutând cuvântul potrivit – ma insuficientă – şi, etalând cele cinci cărţi, ne-arată careul de aşi.

— Mâine dimineaţă la opt fix – i se adresă lui Berl – te aştept, „nea cutare“!

— Auzi, cucoane?!

Şi Berl a avut puterea să nu-l trosnească cu lampa în cap. Caravelas se aplecă să-şi adune câştigul.

— Stai binişor! – interveni conu Iancu, – s-a spus culoare, dar priveşte!

Şi, împiedicat cum era de prea mult Salvarsan, conu Iancu ia valetul de caro şi îl aşază unde

trebuie.

— Acum poţi saluta chinta regală de caro!

— Asemenea minune – interveni Berl – se salută cu şampanie!

Nu mai era cazul.

— Skată, a mai apucat să răcnească grecu.

Cu cele o sută de chile cât avea, s-a lăsat pe masa mea în stil franţuzesc. I-a rupt un picior...

— Bine, coane, dar grecu ce-a făcut? Ce s-a întâmplat până la urmă? am vrut eu să-l readuc la subiect.

— A intrat Maria. Vrednică femeie! În nopţile de joc tricota după uşă, gata să sară la prima poruncă. Din ochi i se vedea numai albul.

— Fugi la doctorul Vrabie!

— Ia cupeaua mea! a zis conu Iancu.

— Mă duc, dar degeaba, a răspuns biata Maria. Are dunga morţii pe frunte! Semnul nu minte. Îl ţinem din moşi-strămoşi.

Elegant şi în toiul nopţii, a venit doctorul Vrabie. N-a luat în seamă fâşia de sânge negru care se tot lăţea pe fruntea nenorocitului. Acolo departe, la Paris, învăţase semnele vieţii, nu ale morţii. Dar oricum, după ce i-a luat pulsul, ne-a declarat că nu poate rămâne aici, pe canapea. Trebuie dus la spital sau acasă.

— La spital! Numai la spital! Nu era un sfat, era o poruncă.

Încă o dată, conu Iancu dovedea că nu degeaba stăpânise judeţul atâţia ani. Era căpitanul care pe furtună salvează corabia.

— Îţi dai seama? Să-mi cadă pe cap coana Alexandrina, cu soţul trăgând să moară. Trezea tot Parchetul!

Conu Cocriţă rămâne pe gânduri.

— Când omului i se face de dric – reia el povestea – e şi mai greu. Eram cinci care ne-am înhămat, dar n-a fost o glumă! În sfârşit, cu doctorul lângă el şi cu Berl pe capră, lângă vizitiu, a pornit careta. Apoi, în faţa icoanei Maicii

Domnului din Kiev, făcătoare de minuni, m-am închinat de trei ori.

— Încă n-ai sărit hopul! Era conu Iancu. Îşi aştepta trăsura! Mai întâi să vină Ilie cu veşti de la spital.

Spitalul Cincu era la celălalt capăt al oraşului. La pas, neagră ca o stafie, a trecut careta prin târgul cufundat în beznă.

— „Mai încet, mai încet“, se tot ruga doftorul, ne dădu socoteala Ilie, la întoarcere. Mai trăia când l-am coborât, dar nu putea să vorbească. Când l-am văzut dus pe targă, spre odaia boierească, am dat bici cailor şi-am venit.

— Asta-i tot? întrebă conu Iancu dezamăgit şi bănuitor. N-ai uitat nimic?

A stat Ilie o clipă pe gânduri, apoi niţel ruşinat de uitare:

— L-am auzit pe doftor, care i-a poruncit lui Gaspar (Gaspar era vătaful spitalului): „Fuga la Rapaport!“

Conu Iancu îl privi pe Ilie sever.

— Cu asta trebuia să începi. Apoi, către mine, tot pufăind dintr-un trabuc urâcios: Acum poţi să te închini Maicii Precista şi să dormi liniştit. Văzându-mă mirat, nedumerit, continuă: Te-ai născut în târgul aista deochiat şi n-ai învăţat atâta măcar? Când Vrabie trimite după Rapaport, sau când Rapaport se consultă cu Vrabie, înseamnă că pacientul e copt!

Conu Cocriţă clătină din cap, pătruns de admiraţie:

— Şi chiar aşa a fost. În dimineaţa următoare, coana Alexandrina nu-şi credea ochilor. Scăldat, bine pieptănat, proaspăt bărbierit, sulemenit delicat de Gaspar, grecu arăta mai bine decât viu. La căpătâi avea două lumânări cât cotul... plătite tot de mine. Oftează dus pe gânduri vechi: „A fost o greşeală! Tocmai din dărnicia mea, clevetirile coanei Alexandrina au găsit temei“.

— Le dă mâna, tâlharilor! După ce l-au jefuit pe bietul Spirache. Dar n-am să mă las. Mă duc până la regele Angliei!

— Regele Angliei? am întrebat perplex. Ce caută regele Angliei în povestea asta?

— Apoi să vezi!... Ca să nu ajungă pâinea noastră în gura neamţului, Anglia a trimis aur să se cumpere tot ce i-ar fi trebuit armatei germane. Treabă bună, cu belşug mare pentru cei din fruntea ei... Mă gândesc la baronetul Pitz, consulul britanic din Brăila, şi la Jean Chrissoveloni, cel cu palatul de la Ghidigeni şi cu velniţa (fabrica de spirt). Baronetului i se mai spunea „ochi de sticlă“. Purta monoclu. Agentul lor de la Tecuci era Caravelas. Îţi dai seama? Avea pâinea şi cuţitul! Mai departe am să-ţi arăt cum pâinea românească a salvat Austria. De la Ludendorff cetire, nu de la mine. Acum dă-mi voie să mă întorc la acea seară fatală lui Caravelas. Într-un colţ moţăia Aroneanu. Berl mi-a strecurat la ureche:

— E cam vorbăreţ... fă-l să tacă. Iar dacă e întrebat, să spună că era o partidă ieftină, de surtucari. Pentru mai multă siguranţă, bagă-i în mână un fişic cu cincizeci de poli.

Haţ! a făcut cu mâna lui Aroneanu, cu o vigoare neaşteptată pentru cei 88 de ani ai lui.

— Ce-i asta?

Nu îndrăznea să creadă. Avea o pensie de 87 de lei.

— Norocul vine în somn – îi explică conu Iancu –, iar tăcerea e de aur.

— Aha! a exclamat bătrânul, care, din mână, tot cântărea fişicurile. S-a prăpădit grecul?

— Încă nu – a răspuns Berl, rânjind parşiv –, dar nu e departe!

— Vai de noi! Când o afla coana Alexandrina, răstoarnă tot târgul. E şi vară cu judecătorul de instrucţie!

— Tocmai de aia. Acum veneam şi eu cu sfatul: „Nici o vorbă despre aur, lire, plusuri... Da, a fost

un pokeraş. Dar bleg, calic, fără «ciocniri». Iar când i s-a făcut rău, a venit Vrabie, pe care-l puteţi întreba...“

— Chiar aşa m-am gândit să vorbesc, a răspuns Aroneanu. Totodată băgă fişicurile în buzunarul de la jiletca brodată. De surtucari m-am frecat o viaţă. Când procurorul sau judecătorul ar afla cât ai câştigat nu te-ar ierta! Trebuie să te pui în pielea lor. Îşi va spune surtucarul: „Ca să câştig cât a apucat Cocriţă într-o noapte, trebuie să mă chinui, să-mi stric gura zece ani! Cum vine asta? Unde e dreptatea?“ Atunci, coane Cocriţă, să vezi citaţii, interogatorii, chichiţe... Pe când aşa, înţeleşi cum suntem, rămâne să vezi ce faci cu Maria...

— Maria! am exclamat... ce poate să spună?

— Multe şi nevrute. Dacă... dacă ajunge pe mâna lui Ghivenţel...

M-a străbătut un fior. Ghivenţel era porecla poliţaiului-şef. Afurisit, iscoditor din cale-afară! de! Avea dreptate bătrânul. Zaharisit bine, scăpa şi zgomote ruşinoase, dar la minte rămăsese teafăr. Am chemat-o pe Maria. Între noi erau relaţiile boiereşti de atunci. Nu-i plătisem leafa de patru ani!

— Dacă te întreabă cineva ce-ai văzut astă-seară?

Mirată, încă adormită, Maria m-a privit cu o uşoară teamă.

— Apoi, cucoane, ce să văd? Că nu eram în salon. Când am auzit zgomot, am intrat; l-am găsit pe grec, care horcăia, după care am luat făraşul şi mătura şi am adunat aurul de pe covor. Trei făraşe pline! Sunt acolo...

Maria ne-a arătat măsuţa de lângă fereastră:

— Nu lipseşte...!

— Nici nu-i vorba de asta! am liniştit-o pe biata slugă.

Nu era ţigancă! Se trăgea din moldoveni curaţi. Tatăl său, răzeş din Vultureni, a scăpătat; făcuse prea mulţi copii, doisprezece! Fiind cea mai mică,

Maria a fost dată mamei. Să crească într-o curte boierească. Iar eu am moştenit-o. Mă fura, bineînţeles – conu Cocriţă mă priveşte cu o sublimă sinceritate –, că altfel ar fi murit de foame, dar mă fura cu credinţă!

— Maria! – am strigat gâtuit de emoţie – dacă spui că ai văzut aur sau bani, mă nenoroceşti! Ai să mă vezi ca pe Strugure (tâlhar renumit), în haine vărgate şi cu belciuge la picioare! Iar tu ai să te întorci la Vultureni.

Cât era de sfioasă, de cuviincioasă, dar de emoţie n-a mai ţinut socoteală de nimic. S-a lăsat în fotelul verde, scăldată în lacrimi.

— Dacă o bagi în sperieţi! În aşa hal, nu e mai e bună de nimic! mi-a şoptit conu Iancu.

Cu multă blândeţe, cu o uimitoare răbdare, conu Iancu a ştiut s-o lămurească. A ştiut să-i vorbească pe limba şi înţelesul ei:

— Dacă-l ţii pe nu în braţe şi nu-i dai drumul, n-ai nici o grijă. Dacă însă scapi o vorbă despre aur sau despre bani, e jale! E jale mare! Din mormânt, coana Casuca te vede şi te judecă. Coana Casuca era mama mea.

Conu Iancu devenea tot mai impunător:

— Ştii ce te aşteaptă dacă îl nenoroceşti pe boier?... El, care te-a crescut ca pe copilul său...

— Nu! Nu! a izbucnit Maria. Totodată, din fotoliu se repezi să-mi sărute mâna. Nici pe jeratec n-am să...

Conu Iancu n-o lăsă să isprăvească. Cu un gest al mâinii, îi tăie vorba:

— Bine. Atunci, du-te şi dormi în pace.

Pe urmă, conu Iancu a spus ceva care m-a lăsat cam încurcat:

— N-are să vorbească. E din stofa lui Jeanne d'Arc!

„Ei poftim, mi-am zis în sinea mea. Cine o mai fi şi asta? După cum sună, pare a fi franţuzoaică." Dintr-un îndemn sănătos, am tăcut. Ajuns la îndoială, e mai bine să taci, se zice. Dar, curând,

conversaţia a luat o întorsătură mult mai dureroasă. Cu fişicul în buzunar, plecase Aroneanu. Acum rămăsese Berl şi conu Iancu, care tot nu plecau. „De ce?“ mă întrebam – şi simţeam că mă paşte ceva. La o anumită vârstă, şi dacă nu eşti un tolomac, se formează în rărunchi un simţ suplimentar... al portofelului în primejdie... De la Karlsbad, conu Iancu venise cu un fel de baston care îl ajuta ca o cârjă. Proptit în acel baston, bătrânul vulpoi s-a ridicat.

— A venit clipa – a început el sever – să-ţi dovedeşti spiritul de echitate, de dreptate.

— Adică cum? am întrebat, deşi ştiam bine ce vine.

— De când fenicienii au inventat moneda – a urmat el imperturbabil – nu se pune întrebarea „cum“, ci „cât“. Cu Aroneanu, am văzut că ştii cum trebuie să se poarte o faţă boierească. I-ai drămuit tăcerea la mare fix. Noi, însă, cred că îţi dai seama, nu suntem oameni de cincizeci de poli! La anchetă vom fi siliţi să ne călcăm conştiinţa. În faţa Parchetului...

— Anchetă? Parchet?! am izbucnit fără să-l las să continue. Ce rost are într-o partidă de poker?

Conu Iancu m-a măsurat cu ochiul sănătos, că celălalt pornise brambura, a stat o clipă în cumpănă, apoi, cu hotărârea omului care sare în lac:

— Pokerul e floare la ureche! Acum e în cauză un mort şi o sumă de bani care a pierit!

— S-a şi prăpădit Spirache? am întrebat, pătruns de zbucium, de teamă, în timp ce Berl schimba cu conu Iancu priviri complice.

— Da, răspunse Berl. Vrabie i-a făcut o injecţie grozavă, adusă de la Paris, după care s-a dus acasă. L-a lăsat în seama lui Rapaport. Ne-a rugat să mai aşteptăm efectul injecţiei. Ştia el ceva, că numai prost nu e! Atât cât puteam să-l vedem pe grec, că electrica primăriei nu mergea, arăta mai bine. Nu mai horcăia. Dar iată că deodată a încercat să se

ridice în şezut. Rapaport, care îl ţinea de mână, pentru puls, a încercat să-l potolească. Nu mai era nevoie! Cu un şuierat ciudat, s-a lăsat pe spate – şi cu asta, basta! Spiru Caravelas nu mai era. Prieten şi „frate“ (frate de lojă), Rapaport m-a ascultat. L-a trimis pe Gaspar la coana Alexandrina, s-o pregătească.

— E bine ales! aprobă conu Iancu. Târgu ştie că Gaspar scaldă morţii. Asta îi şi este meseria.

Conu Iancu şi-a controlat ceasornicul:

— Cred că au sosit la spital şi cele trei fete. Zâmbeşte amar: N-aş vrea să fiu în pielea doctorului. Încă unul de care va trebui să avem grijă. Până aici, toate-s bune. Mai împuţită e treaba care vine acum.

Conu Iancu clatină din cap cu competenţa unui Napoleon de judeţ:

— Mă tem de Nistor.

Nistor era avocatul lui Caravelas. O probă de caiafă, ce nu văzuse nici Bucureştiul.

— Când coana Alexandrina va constata lipsa a trei mii de lire sterline, adică a şaptezeci şi cinci de mii de lei...

— Cum trei mii? De ce trei mii, şi nu două mii? Că doar atâta a scos din portofel...

Pe măsură ce puneam întrebările, simţeam cum prindea cheag bănuiala. Ce s-a făcut cu portofelul? Unde a rămas? Cine l-a luat în primire? Atunci când a plătit, cu toţii am văzut că mai erau hârtii din alea englezeşti... Pe măsură ce ridicam tonul, vedeam cum Berl şi conu Iancu se făceau mai mici. Cu alte cuvinte, se fâstâceau.

— Nu te enerva, coane Cocriţă! a încercat Berl să mă potolească. Nu trebuie să-ţi închipui...

— Nu-mi închipui nimic! l-am repezit scurt pe doi. Nu vreau să ajung în gura târgului. Bănuiala e ca funinginea. Grasă, neagră, nu se şterge. Niciodată! Şi după o sută de ani se va spune: „Care conu Cocriţă? Cel cu portofelul lui Caravelas?“

Mă plimbam prin salon, în timp ce musafirii mei păreau tare pleoştiţi. De ce? Oricum, simţeam că i-am încălecat. Şi aşa cum erau, fiecare pe câte un fotoliu, am mers spre ei cu degetul întins.

— Care dintre voi are portofelul?

— Eu, răspunde conu Iancu. De aceea am rămas... Să ne sfătuim frăţeşte...

— Frăţeşte sau haiduceşte?

— Să zicem haiduceşte, mi-a răspuns conu Iancu. Între haiduci era cinste şi credinţă. În portofel mai erau zece hârtii englezeşti şi trei miare româneşti. Când mă gândesc la soarta portofelului, îmi vine să înnebunesc! Aşa o minune să ajungă în mâna „scorpiei“! da ce nu rabdă pământul ăsta moldovenesc! constată conu Iancu amar. Apoi, cu minunata lui experienţă: „La femeile astea cu mustăţi şi pielea albă, firea e mereu mai tare decât mintea. Când coana Alexandrina va vedea portofelul, va umple târgul cu blesteme şi înjurături... în loc să tacă. Atunci – conu Iancu ne privi cu o tristă resemnare – va veni englezul de la Brăila şi va lua hârtiile, lirele. Că ce e drept, e drept. Iar noi vom rămâne cu buzele umflate!

— Vai de mine! am sărit ca ars. Vrei să spui că trebuie să dau înapoi lirele câştigate?

— Nu, nu! Ce e al dumitale e pus deoparte... Dar ne gândeam la biata coana Alexandrina, zise Berl.

Acum, din „scorpie“ se făcuse „biata“. Eram tare curios să văd ce vine.

— Nici capul nu o durea, continuă Berl, dacă în portofel se găseau numai hârtii româneşti... să zicem vreo zece miare...

— Aha! mi-am spus. Iată unde e câinele îngropat! Frumoasă scamatorie! Cu şapte miare puse în locul hârtiilor englezeşti, se câştigă optsprezece mii de lei.

Trebuia să gândesc repede şi bine. Primind partea mea, deveneam complice la o adevărată

tâlhărie. La jaful unui mort. Făcând pe râiosul, pierdeam şase miare, dar şi prietenii se lingeau pe bot. Nu mai pupau din lirele câştigate la poker. De fapt, nici azi nu ştiu dacă am făcut bine... Cu aerul cel mai greţos, cu nasul cât de sus, i-am rugat să mă scutească de asemenea... am făcut o pauză, ca şi cum eram gata să spun „coţcărie“, dar am folosit cuvântul „socoteală“.

— În neamul nostru nu se obişnuieşte asemenea treabă!

Conu Cocriţă mă privi părinteşte:

— Să ştii că ifosele boiereşti sunt uneori bune. Îi sperie pe proşti, dacă ştii să le îmbraci. La Berl, mi-am dat seama că vorbele au prins. În schimb, am surprins la conu Iancu o umbră de ironie.

— Să lăsăm astea! mi-a răspuns bătrânul senator. Cunosc istoria Moldovei. Cea adevărată, nu cea scrisă de farsori. E numai omor, trădare şi jaf!

Am tăcut, că nu puteam să spun nimic.

Când Mihalache Sturdza l-a despuiat pe bunicu, cât ai bate din palme i-a luat moşia Cercelu şi i-a dat asta – Conu Cocriţă îmi arată o splendidă tabacheră de aur.

— Te cred, coane Cocriţă, te cred, dar spune-mi ce ai mai făcut în noaptea aceea.

— Ce să fac? M-am spălat pe mâini. Să facă ce ştiu cu portofelul, că eu plec la Chitog, la vânătoare. Era vremea sitarilor. De fapt, simţeam doar că e bine să plec din târg. Vânătoarea de la Chitog era un gând. Am mai avut şi altul: să mă duc la un prieten, stareţ, la schitul Carpenul. Prin părţile Prutului. Acum însă, pe acolo se făcuse vad de trecere, de când cu războiul şi cu neutralitatea României. Conu Cocriţă s-a oprit şi mă priveşte cu un aer vinovat: Iar m-am rătăcit! Ca s-o scurtez, află că nu m-am dus nici la Chitog şi nici la schit. Am făcut ceva mult mai înţelept. Am vizitat-o pe Leonora Tufan. *Ghicitoare autorizată de*

Prefectură. Aşa scria pe uşă. Hârtia purta pecetea şi iscălitura lui conu Cotinel.

Leonora nu era grasă, dar cântărea nouăzeci de kile. Numai ciolane şi muşchi. Iarna purta cizme cazone. Era tare delicată la frig, dar voinică. Dintr-un dos de palmă l-a trântit pe conu Zaharia. Omul lui Marghiloman venise s-o întrebe dacă mai e nădejde cu nemţii. Era în vara lui 1918. Nu exista radio, telegraf. De ziare – nici vorbă. Leonora s-a cufundat în globul cel mare. Adică ghicitul cel mai scump.

— Îl văd, a spus ea cu o voce puternică, de zdrahon.

— Pe cine? întreabă Zaharia cu sufletul la gură.

— Pe cine! Pe Kaiserul! Culcat în sicriu, e dus de patru cai negri. Îl văd pe Ionel Brătianu şi pe Regele Ferdinand, care din tribună privesc şi îşi freacă mâinile de bucurie... Parcă mai văd... mai văd dintr-o zare luminoasă, văd cum se ridică România. E mare şi rotundă, ca un ban de aur!

— Minţi, codoaşă blestemată! a izbucnit Zaharia care, peste umărul Leonorei, încerca să vadă în glob.

Conu Cocriţă se opri o clipă.

— Aşa ceva, după pravila ghicitorească, nu se cuvenea! Trosc! a răspuns vrednica femeie cu dosul palmei. Un icnet de clapon – şi bietul om zăcea pe podea. Dacă îl vedeai, nu te mirai. Pirpiriu, cârn, purta cioc cu fire rare. Era verde la faţă, cum e cazul când omul fierbe. I se potrivea vorba franţuzului: „Omul mic e răutăcios, fiindcă poartă inima prea aproape de fund“.

În loc să tacă, să-şi ascundă ruşinea, tolomacul s-a dus la Curtea Marţială. Colonelul l-a trimis acasă. Şi aşa, târgul a aflat că Leonora îl bătuse pe reprezentantul lui Mackensen! Să nu uităm că era timpul păcii de la Buftea. Leonora a devenit un fel de eroină. Era în legătură cu Scaraoschi!

— Cum puteţi să credeţi asemenea... – căutam cuvântul care să nu-l jignească pe bătrân, dar

acesta nu mi-a dat timp.

— Da, da – a continuat tot mai aprins. Ai multe de învăţat, care nu sunt în cărţi de şcoală. Biata Leonora s-a prăpădit, luată de „spaniolă“. Fusese în corespondenţă cu Dardarot (dracul) cel din părţile noastre, care stătea pe calea Plevnei şi avea cercel la urechea dreaptă. Era fiu de faraon.

— Multe trăsneli mai zac în Moldova! îmi spuneam atunci. Mă înşelam. Mai târziu l-am cunoscut pe Istrate Micescu. Mare avocat, ministru de Justiţie, dar credea în prezenţa Diavolului. Spunea că războaiele, revoluţiile şi alte catastrofe dovedeau cu prisosinţă prezenţa Satanei, în timp ce lui Dumnezeu i-au trebuit mii şi mii de ani ca să-l înveţe pe om să facă tinctura de iod sau serul antirabic.

Ieşite din gura unui Micescu, vorbele m-au impresionat. Eram şi tare tânăr. Curând însă, tot frecventând pe abatele Cipoloni, un iezuit răspopit pentru beţie, am aflat că asemenea argumentaţii se fac cu ghiotura în aşa-zisele ateliere din lojile masonice. „Sunt răsuciri ale logicii – îmi explica minunatul corsican – prin care imbecilii cu memorie reuşesc să pară deştepţi... în ochii altor proşti.“

— Dar mă întorc la Leonora. M-a primit – continuă conu Cocriţă – ca şi cum se aştepta la vizita mea. Stăteam cam departe, dar am mers pe jos. Mă feream de gura birjarilor. Nu mi-a fost uşor. Purtam ghete de porunceală, făcute de Panaite Miron, cel mai scump cizmar. Mă strângeau de îmi ieşeau ochii din cap. Dar ce să fac? Aşa era regula pe atunci.

— Pentru dumneata, coane Cocriţă – începu Leonora –, desfac un joc de „tarot“ proaspăt venit de la Budapesta.

Ştia că am încredere în tarot. E un gust!... Să vezi! Când conu Costică n-a mai fost poftit la Palat, Leonora i-a citit în zaţ de cafea. Aşa a vrut el. Venise cu cafeaua râşnită chiar de mâna ei.

— Văd – a spus ea – un crai de tobă călare pe un armăsar roib.

Femeia a făcut o pauză, apoi:

— Vrea să te mănânce de viu!

Conu Costică l-a recunoscut imediat. A întrebat-o dacă nu ar fi chip de un blestem, de o afurisenie.

— Da, i-a răspuns Leonora, dar te costă.

— Şi ce crezi? mă întrebă conu Cocriţă. Asta o ştiu chiar din gura lui conu Costică. La şapte zile după descântec, aghiotantul şi-a rupt un picior. La un concurs hipic. Iar Ferdinand, Regele, l-a poftit din nou pe conu Costică, dar... la belotă. Mai ai ceva de spus?

Bineînţeles că aveam. Cât timp trăieşte, omul are ceva de spus. Dar am preferat să tac. Astfel speram să aflu mai multe despre soarta celor două mii de lire. Şi am avut dreptate. Conu Cocriţă s-a întors la subiect:

— M-a pus să amestec cărţile, din care a scos una. Aşa, la întâmplare. Dar... cum spunea ea, „în tagma noastră, totul are un schepsis“.

— Te-am prins, ai intrat bine în cărţi. Se vede că le-ai pritocit cu credinţă. Vai, vai, vai!

— Ce, ce-ai văzut? Că nu era ea care să se sperie de un fleac.

— Ce plânsete, câtă jale şi... Leonora făcu o pauză, ca să pătrundă din privire – ce de bani!

— Bani? întreb, făcând pe miratul. Ştiam că Leonora îl întâlneşte pe Ghivenţel – poliţaiul.

— Da, bani. Nişte bani cum n-am mai văzut... streini...

— Mama ta de codoaşă – mi-am zis eu – asta n-ai văzut în cărţi!

— Ia să văd şi eu banii... streini! (Era gata-gata să spun „englezeşti“.)

— Nu poţi să-i vezi! N-ai trecut prin jurământul nostru. N-ai băut din elixirul celor şapte blesteme. Pe drum de seară, te văd ajuns departe, într-un loc luminos. Se aud viori ca în rai... Da.. e bine dacă poţi să pleci repede, cât de repede. Taroţii nu mint!

Te văd călare pe cal de foc... Înseamnă că pleci cu trenul... Mai ai două ceasuri până la rapidul de Bucureşti. Dar tot atunci vine şi rapidul de Iaşi. Ei – oftează ea –, altădată te trimiteam la Sibiu, la Împăratul Roman, sau la Coroana, la Braşov...

(Cetăţenii români intrau în Împărăţie pe o simplă declaraţie verbală. Când, de la Sinaia, Caragiale pleca la Braşov însoţit de Vasilică Ureche, el declara la Predeal vameşilor unguri: „Sunt Stan Păpuşă, cu fratele Vasilică Păpuşă“. După care trăgeau la nişte săsoaice de pe Warte, unde cei doi crai răscopţi chefuiau timp de două zile. *Ştiută de la Ureche-fiul.)*

...Acolo trăiai ca un grof. Acum însă, când puterile întunericului i-au tâmpit pe împăraţi, singurul loc unde ţi se pierde urma e Bucureştiul. Dacă ai bani... şi ştiu că ai.

S-a mai lăsat o clipă de tăcere, interval în care ea mă cerceta.

— Dacă în adevăr n-ai bani, atuncea zi „pardon“ şi rămâi în gaura ta... Nu uita că fără bani omul e totdeauna vinovat!

— Înţeleaptă femeie, nu? conu Cocriţă era răpus de admiraţie. Dar – zise el – totodată m-a bătut un gând cumplit: dacă, în timp ce cercetam taroţii, Parchetul era la mine să caute banii englezului?!

M-am ridicat ca ars în fund şi i-am dat un ban de aur românesc, cu chipul lui Carol. Eleonora s-a uitat lung şi la ban, şi la mine.

— Să nu te grăbeşti, că nu e nici o primejdie... Un bob zăbavă, şi te văd la aşternut, pe drum de seară, cu o pasăre măiastră.

Am crezut şi n-am crezut. În stradă – linişte, beznă. Singurul semn de viaţă era câte un lătrat sau cântatul câte unui cocoş insomniac.

Ghetele, după cum am mai spus, mă strângeau de înnebuneam. Să nu râzi, că nu e de glumit. Numai ajuns la Bucureşti, şi numai după ce „pasărea măiastră“ m-a dus la Pollak, am scăpat de

aceste chinuri. Atunci mi-am cumpărat ghete americane.

— Spune-mi, cum ai ajuns acasă? l-am întrebat eu, de teama ghetelor americane, care puteau să mă ducă cu totul aiurea.

— Acasă era tot linişte şi beznă. Am trezit-o pe Maria, care din pod mi-a adus „geamantanul din Carlsbad“. În fundul lui mi-am pus un săculeţ de piele cu bancnote şi aur. Deasupra – strictul necesar. Adică o cămaşă de noapte şi nişte ciorapi curaţi. Pentru planul meu, geamantanul trebuia să fie uşor. Din fundul grădinii dădeam într-un lan de păpuşoi. De acolo, tăind prin grădina lui Gheorghiade, ajungeam la gară. N-am luat bilet. Ştiam de la conu Costică. El mă învăţase să mă urc de-a dreptul în vagonul cu paturi. Acolo, contra unei atenţii oferite conductorului, se rezolva problema biletului. Buimac de somn, conductorul m-a instalat într-un compartiment căptuşit cu piele şi mahon. Mirosea bine, iar când s-a urnit trenul m-am simţit legănat într-o atmosferă de vis. Tot după sfatul lui conu Costică, am cerut „un quart de champagne“, mi s-a adus o sticlă de un format mic. Un sfert de litru, marca Pommery. Casă ilustră, care furniza companiei Cook. Cupa în formă de lalea purta gravat „Compagnie internationale des Wagons-lits et des grands express européens“. Această companie avea un singur scop: să satisfacă, să prevină dorinţele celor mai rafinaţi, mai bogaţi oameni din lume. Iar eu, în cămaşa mea de noapte de la mânăstirea Agapia, mă lăfăiam în aşternutul lorzilor şi al milionarilor. Ce departe mi se părea Tecuciul! Am stins lampa de la căpătâi. Legănat de cele mai bune arcuri englezeşti, am adormit adânc. Trenul sosea în Gara de Nord la opt. Dar nu trebuia să am această grijă. Conductorul avea delicateţea să-şi lase musafirii să doarmă după voie. Vagonul era tras pe o linie specială, aşa că pasagerii puteau dormi până la zece.

Naratorul a încercat şi el evaziunea cu wagon-lit-ul. Avea nouăsprezece ani şi tocmai citise *La madone des sleepings* a lui M. Dekobra. Aşadar, la ceasul unu noaptea s-a urcat în rapidul de Bucureşti, care se oprea în gara Berheci.

— Şampanie?! a exclamat bătrânul conductor, la cererea naratorului. Realizând apoi candoarea vârstei: A fost odată, dar s-a dus... şi Pommery, şi cei care o gustau. Apoi a făcut patul, după care, cu o uşoară ironie, parcă vrând să marcheze pasul vremurilor: Dacă vreţi, un borviz. Dar să ştiţi că e cald. N-avem gheaţă.

Dar să revin la povestire:

— Nu mă sperii eu lesne, reluă conu Cocriţă, dar când am intrat la hotel Bulevard m-am clătinat. Atâţia palmieri, atâtea oglinzi, atâta marmură – era greu de închipuit. Totuşi, nu m-am pierdut cu firea. Având grijă să păşesc cât de înfipt şi cu tot arţagul moldovenesc, m-am îndreptat spre portar.

— Dacă vezi – îmi spusese conu Costică – că portarul are nasul lung şi strâmb, iar şnapeţii îi sunt zbârliţi „à la Budapesta“, atunci îi spui că vii din partea mea. Îl cheamă Ioşka. Mă cunoaşte. Mă cunoaşte foarte bine. La început a încercat să fie obraznic, dar m-am plâns maiorului... (îmi scapă numele). Era secretarul Prefecturii de Poliţie. Maiorul i-a vorbit în limba internaţională, adică i-a împuşcat două palme. Numai două, dar care i-au zdruncinat maţele. De atunci, suntem cei mai buni prieteni. Nu mi s-a prezentat nota de doi ani.

Conu Cocriţă mă priveşte cu un fel de sfială. Ca omul care va emite o părere opusă ideilor admise.

— Ştii, coane Iordache, pe vremea aceea palmele erau ţinute la mare preţ... şi la armată, şi la poliţie, ca să nu vorbim de jandarmerie. Eu însă, că aşa mi-a fost firea, mereu am crezut că zăhărelul e

mai bun. Înainte de a urca în cameră, i-am strecurat un pol. De uimire, Ioşka a amuţit. De la un prieten de-al lui conu Costică, se aştepta la cu totul altceva. Apoi, deodată:

— „Să trăiţi! Să trăiţi! Voi avea grijă, veţi vedea!...“ Ce vrea el să spună, pezevenghiul?... Că avea o mutră! Magnet de palme!

M-am instalat pe balcon şi am cerut o cafea. Calea Victoriei era umflată ca apa Bârladului când se topesc zăpezile. De atâtea gambete, canotiere, jobene, nu se mai vedea trotuarul. Erau şi pălăriile damelor. Cu păsări, cu flori, cu voalete. Toţi se cunoşteau, toţi se salutau. Numai eu eram străin. De sus, mă uitam ca vaca la rapidul de Iaşi. La drept vorbind, mă plictiseam. M-am dus la Capşa, la restaurant. M-au primit, puteau să nu mă primească? Însă am simţit, după cum am fost plasat, în colţul întunecos din dreapta, că sunt un tolerat, un provincial. Mult mai târziu, de la conu Eduard, am aflat că a fi plasat la „gheridon“ – aşa i se spunea măsuţei aceleia – e mai rău decât să fii dat afară. Ei, dar conu Eduard le cam umflă. De fapt, oberul avea o vorbă pentru fiecare masă. Arăta ca un prefect conservator. Când a trecut pe lângă mine, m-am simţit străveziu ca vânticelul de primăvară. Neplăcut, dar ce să fac? Trebuia să rabd! Dacă mă duceam la Iordache, birt minunat, întâlneam, desigur, pe conu Alecu, senatorul, şi a doua zi afla tot târgul că sunt la Bucureşti şi toc banii grecului. Dar – observă conu Cocriţă cu resemnare – tarotul nu minte. Nici în bine, nici în rău.

Mă îndreptam să mă urc în cameră, când am auzit:

— Aveţi o scrisoare! Era Ioşka. Cu mutra lui de codoş rafinat, îmi prezenta un plic. Un plic ceva mai mic. Mirosea a săpun scump. De fapt, parfumului i se spunea Patchouli. Dar eşti prea crud ca să cunoşti aşa ceva.

— Ba ştiu foarte bine! am protestat eu destul de vexat. La consulat auzeam de Patchouli, de Opoponax, de Ylang-Ylang, de Corilopsis de Japon...

— Aşa?... Atunci, află că nu mai sunt. Au pierit o dată cu războiul. Au pierit şi duduile de lux, „rafinatele“, cum li se mai spunea. Pentru ele ne invidiau nu numai Sofia şi Belgradul, dar chiar Budapesta! Când o unguroaică dorea să înveţe meseria, venea la Bucureşti.

Pe un cartonaş cu muchie aurită, doamna Gepides, Yolanda Gepides, mă invita la o ceaşcă de ceai pentru ziua următoare.

— E văduva colonelului Gepides... de la Palat... o cunoaşte şi conu Costică Plagino... Casă serioasă!

— Casă serioasă? mi-am spus. De ce „acasă?“ În gura portarului, cuvântul avea o rezonanţă dubioasă. Mai aveam multe de învăţat. Nu ştiam că Bucureştiul era plin de case „serioase“. După toate pungile. La una din ele veneau miniştrii. La doamna Gepides veneau senatorii, prefecţii din provincie... Mai venea episcopul Dunării de Jos... asta ştiu de la Ortansa.

Birjarul cunoştea adresa, deşi era la dracu-n praznic. Strada Chibritului 7. Pe lângă gara Filaret. Altfel, casă arătoasă, cu hoch-parter şi grădină bine ţinută.

Mi-a deschis o rândăşiţă cu şorţ alb şi bonetă de dantelă, tinerică şi durdulie. Mi-a râs în nas. Pentru asemenea îndrăzneală, la mine acasă o repezeam de nu se vedea. Aici însă mă simţeam cu mâinile legate şi cu căluş la gură.

A venit gazda. După nume – Yolanda – mă aşteptam la o apariţie lungă, mlădioasă. De unde! Scurtă, îndesată, Yolanda mă sfredelea cu nişte ochi mici, de porc deştept.

— Îmi pare bine de cunoştinţă, domnule Ionescu!

Aşadar, mă ştia după cum m-am prezentat la hotel.

— Conu Costică mi-a vorbit de dumneata. Ortansa vă aşteaptă în salon.

— Ortansa? am repetat, complet dezorientat.

— Da, da. O floare delicată. A avut multe necazuri... un soţ care...

Am intrat într-un salon cu multe mobile. Mărunte şi prea aurite. Mai erau două perechi, dar n-am putut să-i văd. Lumina părea strecurată printr-un pahar cu lapte. Totuşi, am putut s-o văd bine pe Ortansa. Nu aducea a floare delicată, fulgerată de destin. Avea o dantură superbă! Conu Costică mă învăţase: „Dacă întâlneşti o femeie, indiferent unde, fie în tren, la mânăstire sau în pat, uită-te atent la dinţi. Dacă îi are perfecţi, însemnează că n-a cunoscut mercurul, a ocolit sfrenţia“. Vezi, asta e adevărata înţelepciune moldovenească, nu prostiile din cărţi..

Buzele cărnoase, abia umbrite de niţică mustaţă, ochii verzi cu un luciu de nestemată şi părul sârmos trădau ţiganca. Dar ţigancă din neamul cel frumos. Nu din cei veniţi din Ethiopia... cu buze groase. Aici, conu Cocriţă ridică doctoral un deget. Există două feluri de ţigani: cei frumoşi, veniţi din India, şi cei folosiţi mai demult de Domn pentru cazne, călăii. Azi sunt hingheri.

Ortansa avea mâini şi picioare de prinţesă şi – conu Cocriţă adaugă confidenţial: burta netedă, de catifea, fără păr la bijboc – promitea mari fericiri, după cum mi-am dat seama mai târziu.

— Ce e aia „bijboc?“ am întrebat eu. Cuvântul mă intriga. Conu Cocriţă mă privi amuzat:

— E păsărica femeii, în limba ţigănească. Eşti lămurit?

— Da, am răspuns eu fără convingere.

Timp de un an, la Odessa, în plină revoluţie, Duiliu Zamfirescu îmi fusese profesor de limba română. Dar nici de la el, de la „oncle Duiţă“, cum îi spuneam, şi nici de la cele patru guvernante pe

care le avusesem succesiv, două englezoaice şi două franţuzoaice, nu putusem afla ce-nsemnau cuvintele folosite de conu Cocriţă.

— Ceaiul era călduţ – sări deodată conu Cocriţă peste descrierea Ortansei, abordând un amănunt neaşteptat –, dar prăjiturelele miroseau niţel a naftalină. Dar n-avea importanţă. Eu mă gândeam la cuvintele „pe drum de seară, la aşternut, o pasăre măiastră“.

Te pomeneşti că pasărea măiastră din taroţi o fi tocmai Ortansa!

— Nu vreţi să luăm masa împreună? o întrebai după o clipă de tăcere; nu găseam subiect de conversaţie.

— Depinde unde! îmi răspunse ea cu o hotărâre bărbătească.

— La hotel Bulevard... acolo locuiesc, camera 7...

— Ocupaţi apartamentul cu balcon?

Acum mă privea cu alţi ochi.

— Da, îmi place să stau dimineaţa pe balcon şi să sorb în tihnă cafeluţa.

Nu m-am întrebat de unde cunoaşte atât de bine aranjamentul hotelului.

— Atunci, să ne grăbim, dar înainte de a pleca e bine să lăsaţi o atenţie pentru ceai, zâmbeşte Ortansa echivoc. E un pol.

— Un pol! – m-am gândit. Patru dejunuri la Capşa!

— Ştiţi, azi e zi de gală, sâmbătă. Aveţi frac?...

— Frac? răspund eu, ca omul luat prea repede. N-am frac şi nici nu văd...

— Cum nu vezi? (De la dumneavoastră, Ortansa trecuse la „tu“). Astă-seară e premieră la Teatrul Naţional. Va veni tot Corpul Diplomatic să supeze la Bulevard... E o tradiţie. Ortansa mă măsură tot mai severă: În sfârşit! dacă pui o cravată mai închisă şi mai ales dacă schimbi ghetele... Ortansa privea opera lui Panaite Miron, a celui mai bun

cizmar din Tecuci, cu un dispreţ nespus de sincer. Nu te strâng?

— Ba mă strâng de-mi sar ochii! recunoscui eu din tot sufletul.

— Bănuiam! constată Ortansa, tot mai competentă. Prea erai tăcut şi rezervat. Luni dimineaţă ieşim pe Calea Victoriei, şi problema se rezolvă. L-am vindecat de pacostea asta şi pe bancherul Lambrinidis. Deocamdată, să vedem cum ne descurcăm astă-seară...

Mai aveam un rând de haine nou-nouţe. Cusute de Mitelman. El îl îmbrăca şi pe doctorul Vrabie, cel mai elegant bărbat din târgul nostru.

Aşadar, la 8 fix, eram în holul hotelului. Când m-am văzut într-una din oglinzi, arătam ca un mire. Însă în picioare eram tot cu procletele de botine cu elastic – altele nu aveam.

Punctuală, Ortansa mă aştepta. M-a privit resemnată.

— Hai să încercăm!

Un maître d'hôtel bătrân, impunător, în frac impecabil, cu cravată neagră – amănunt esenţial – ne-a oprit:

— Astă-seară e ţinută de rigoare.

Din fericire, Ortansa ştia să spună ce trebuie la momentul potrivit.

— Conu Cocriţă a căzut chiar acum de la moşie; cufărul n-a putut fi adus de la gară.

Oberul a înţeles. Pe vremea aceea, un boier adevărat nu concepea să se deplaseze fără cel puţin un cufăr cât tramvaiul. Un chelner ne-a condus până la o măsuţă ascunsă de nişte plante. Acolo mai era o pereche, tot în haine de oraş. Locul îmi convenea. Nu riscam de loc să fiu văzut de vreun cunoscut din Tecuci, Bârlad sau Galaţi. „Astăzi, când plouă cu bani, îmi spuneam eu, orice nenorocit care mă cunoaşte poate nimeri aici. Şi apoi, să vezi vorbe la Tecuci! „L-am văzut pe conu Cocriţă la Bucureşti... toca banii grecului cu o farfuză de mare lux."

Era să uit, Ortansa era splendidă şi atât de gătită, de parfumată, încât mă speria. Din fericire, a intervenit şampania...

Sala arăta ca în poveştile lui conu Costică. Sclipeau plastroanele de la fracuri. Briliantele îţi luau vederea. Orchestra, în frac roşu, a început un ceardaş. Intra legaţia Austro-Ungariei. Contesa... numele îmi scapă – avea la gât o „gârlă de diamante“, dar era atât de frumoasă, încât uitai briliantele.

— Îţi place? m-a întrebat Ortansa. Află că a fost iubita lui Poklewski... trimisul ţarului la noi. Îl vezi? E la masa din dreapta. E cu doamna Paciurea şi cu câţiva diplomaţi ruşi. Continuând apoi, cu o notă de invidie: Tot ce era mai bun la Resch, bijutierul, a ajuns pe umerii ştoalfei... plătit de rus... dar ce-i pasă lui Poklewski? Are mine de aur în Siberia. Sute de celoveci sapă acolo de dragul doamnei Paciurea.

— De ce râzi? mă întrebă conu Cocriţă.

Mă amuza cât de bine era informată această Ortansa.

— Cina a fost excelentă, dar scumpă, urmă el. Pe listă am văzut că şampania franţuzească era de cinci ori mai scumpă decât cea românească. Am încercat să susţin produsul naţional, dar Ortansa a fost categorică:

— Mă faci de râs! Se va crede că am adus un ghiorlan de Crevedia.

Necunoscutul sperie, se ştie de când lumea, şi am capitulat pe loc. Ortansa i-a ordonat lui Filippo, chelnerul italian:

— *Un Moët et Chandon extra dry*.

— Ştiu, signora.

Ortansa era bine cunoscută pe aici. Ce minune!

Conu Cocriţă se opreşte puţin, să-şi adune fărâmele trecutului.

— După a treia înghiţitură am simţit un val de bucurie. Totul mi se părea cu putinţă. Ortansa nu mă mai speria. Lumea a început să danseze.

— Capelmaistrul e de curând venit de la Budapesta, adus cu bani grei, îmi explică Ortansa. Dacă te uiţi bine, ai să vezi în vârful arcuşului un diamant. Cântă tare bine, dar se zice că e spion... cel puţin aşa se spune acum despre foarte multă lume. E o modă.

Ortansa îi făcu semn lui Filippo. Cu un aplomb, cu o îndrăzneală de regină, arăta orchestra:

— Să-mi cânte *Sub ceru-albastru al Argentinei.*

Spre uimirea mea, orchestra a întrerupt deodată un boston şi a început tangoul.

— Dansezi tangou? m-a întrebat cu o notă peiorativă, de neîncredere. N-aş vrea să-mi distrugi pantofii... îi am de la Raftopol.

— Bineînţeles! am răspuns eu, fără să clipesc.

Inspirat de şampanie, mă simţeam în stare de orice. Pe de altă parte, ştiam că păşind târâş, cu tălpile lipite de parchet, salvezi sigur pantofii partenerei. Aşa am făcut două tururi. Dar ce tururi! O apucasem atât de strâns, încât simţeam şinele de la corset intrându-mi în piept. Pe atunci era moda corsetelor cu *busc*. Am vrut să încep un al treilea tur, dar Ortansa mi-a declarat că se simte ameţită. Ne-am aşezat la masă, tocmai când Filippo ne-a întrebat dacă nu cumva trebuia deschisă încă o sticlă.

— Desigur! a poruncit ea, cerând totodată încă o cupă.

— Pentru cine? m-am întrebat. Te pomeneşti că e pentru Filippo. Era un băiat drăguţ... Când colo, ce să vezi?

— Scoate un pol de aur! mi-a ordonat ea.

Avea harul lui conu Iancu: nu-ţi venea să-i spui „nu“. I-am dat o liră din cele câştigate de la Caravelas. A lăsat-o să cadă în fundul paharului. Făcusem ochii mari, aşa că vedeam bine chipul reginei Victoria de pe ban, scăldat în spumă franţuzească.

— Să-mi cânte *Habanera*!

— *Si, signora*, a asigurat-o Filippo, care ştia cui îi e destinată cupa.

Capelmaistrul gusta din şampanie şi totodată se căznea să vadă moneda din fundul cupei. Când a recunoscut-o pe venerabila regină, s-a înclinat adânc şi, cu privirea la Ortansa, a început *Habanera.* Iar eu cu greu îmi stăpâneam râsul. Mă gândeam la soarta banului englezesc. Vorba moldoveanului: nu era pentru cine se pregătise, ci pentru cine s-a nimerit, la hotel Bulevard.

Cu un aer de falsă modestie, conu Cocriţă continuă:

— Din ce a urmat, mi-am dat seama că sunt semne care nu mint. Ortansa a depăşit bănuielile mele. O leoaică, o turbată. Pe mine m-a lăsat lat, distrus. Distrus, dar plăcut distrus... mă înţelegi, nu? Sau poate eşti prea crud?

— Dar bineînţeles, am răspuns, sugrumat de evocări sardanapalice.

— Se crăpa de ziuă, când m-a trezit un foşnet. Biata femeie încerca să-şi încheie corsetul. Fără cineva care din spate să tragă şnururile, era foarte greu. Iar eu nu eram în stare. Până la urmă, a făcut corsetul sul într-o *Furnica* azvârlită lângă pat.

— Cocoşelule – mi-a spus afurisita –, trebuie o atenţie portarului de noapte. Mai e şi taxiul...

Buimac, i-am arătat portofelul. S-a servit după poftă! Mare greşeală! Dar de când e lumea şi pământul se ştie: din lupta la aşternut bărbatul iese mai bleg, iar femeia mai puternică.

— Pa, motănelule! Mâine, la şase, vin cu o surpriză!

M-am întors cu faţa la zid şi aşa m-am trezit la prânz. M-am deşteptat... deştept, cu mintea limpede. Minunea de şampanie franţuzească m-a păzit de mahmureală, de gură cleioasă. Totuşi, m-am gândit că nu mi-ar strica să mă opăresc, adică să mă duc la baia de aburi. Că aşa obişnuim noi, moldovenii, după chef.

— Duceţi-vă la biserica Ene... la băile lui Pont-Brillant... Mai sunt şi băile Eforiei, chiar alăturea. Dar nu garantez pentru fete!

Cam aşa mi-a vorbit portarul de zi, omul meu.

— S-o cereţi pe Mara Lipoveanca... dacă vă duceţi la băile lui Pont-Brillant... n-are să vă pară rău.

M-am urcat la etaj. Acolo erau cabinele de lux.

Aveam pe umeri un halat roz care mirosea a curat, şi iată că a intrat Mara. Blondă, voinică purta un halat alb, ca la spitalul Cincu. Părea foarte serioasă.

— Vreţi creştineşte, franţuzeşte, sau masaj ştiinţific?

Îngerul păzitor m-a îndemnat să cer masaj ştiinţific.

Mara a tras zăvorul şi şi-a scos halatul. Goală, rotundă, blondă, era ca o jimblă proaspăt ieşită din cuptor.

— Întâi mergem în camera cu aburi.

Pe măsură ce asudam, Mara, cu o lopăţică de lemn, îndepărta sudoarea. Cinci rânduri! După care mi-a declarat:

— Aveţi un kil mai puţin (atâta cântărea otrava şi jegul!). Să trecem la duş.

Că aşa era la lux: o cameră cu divan, una cu duş şi una cu aburi. După două săpunuri îmi scârţâia pielea ca la buhai!

— Acum, masajul!

— Masaj a rostit cu multe înţelesuri, dar m-am ţinut tare. De la băile Mitrasenschi, conu Iancu s-a ales cu... ştii ce.

Cu Mara n-a fost uşor... mai ales când s-a pus să-mi desfacă ciolanele. În timp ce trosneam din toate încheieturile, Mara îmi sucea capul la dreapta, la stânga, urcată pe spatele meu. Crac, crac, făceau oasele din ceafă.

— Aici se află vama sănătăţii! Pe urmă, cu o putere de urs, mi-a desfăcut omoplaţii. Am icnit de

durere. Dar m-am simţit tare bine când am ieşit din mâinile ei.

I-am dat o bumaşcă de douăzeci de lei.

— Mulţumesc – a spus ea cu demnitate –, dar să ştii că de obicei mi se plăteşte atâta pentru serviciul complet.

— Aşa suntem noi moldovenii!

Am plecat la hotel, fără să mănânc. Tocmai pe la cinci după masă m-am trezit. M-am trezit plin de aşteptări, de speranţe nelămurite, ca pe vremuri, când abia îmi mijea mustaţa.

La şase fără un sfert a venit Ortansa. De la Casa Novac, din faţa Palatului, îmi cumpărase o pereche de mănuşi de culoarea untului proaspăt.

— Fără asta nu se poate! – după care mi-a fixat o floare la butonieră. „E o gardenie! O poartă numai Marghiloman şi Radu Văcărescu. Mănuşile şi floarea te costă o sută de lei.“

Am plătit scrâşind din dinţi.

— La 6 vine Fedea, muscalul numărul 1 din Piaţa Teatrului Naţional. Are trăpaşi Orlov. Muşteriii lui sunt unul şi unul!

— Şi cât mă costă?

Ca tot moldoveanul, mă scumpeam la tărâţă.

— O sută de lei, mi-a declarat Ortansa. E cu aşteptarea de o jumătate de oră, când vom face câţiva paşi pe contra-alee, aşa se cuvine!

— O sută de lei, am repetat scos din fire, acuma chiar că îmi bat joc de banii grecului!

— Care grec? m-a întrebat farfuza, foarte curioasă, iscoditoare.

Mă luase gura pe dinainte.

— Bine, are să fie cum zici mata, am încheiat eu discuţia.

În adevăr, la 6 fix s-a înfiinţat Fedea. Înalt, voinic, arogant, nu părea să-şi fi pierdut fuduliile. Ştii mata, mă gândesc la credinţa aia muscălească, tâmpită.

Ortansa mă tot cicălea:

— Să nu te mai prind că saluţi primul la portar, ba îi şi zâmbeşti! Nu te uiţi nici în dreapta, nici în stânga. Să pari niţel supărat, dar nu prea. Iar când ne urcăm în trăsură, la salutul muscalului, tu dai din cap şi spui sever *la Şosea* şi atât.

Până la Capul Podului, adică până la Palatul Sturdza, nu era nimic deosebit. Forfotă, prea multă lume şi adesea automobile, care încă speriau caii; cei de neam prost, mai ales! Mai departe începea parada. Parada, care cu războiul avea să piară.

Ortansa îşi cumpărase o pălărie venită de la Paris. Erau pe ea şi păsări şi flori şi câte altele!

— Acum, că am intrat în Şosea, pune-ţi mănuşile şi stai picior peste picior. Poţi să-mi zâmbeşti, iar când cineva mă salută, nu stai de lemn Tănase. Răspunzi şi tu!

— Dar nu-i cunosc pe aceşti bărbaţi.

Cunoştea numai bărbaţi.

— N-are a face! Tu salută şi nu mai pune tot felul de piedici.

Conu Cocriţă clătină din cap filozofic.

— Atâta mă pisa, atâta mă cicălea, încât cred că o luam de nevastă dacă...

— Dacă?... am întrebat eu, ştiindu-l burlac înrăit, un singuratec.

— Dacă nu o prindeam cu o chestie... Îţi spun asta mai târziu. Deocamdată eram la Şosea, scăldaţi în miresmele teiului înflorit. Ortansa îmi tălmăcea apariţiile:

— Ăştia sunt lipiţanii lui Brătescu-Voineşti. Uite-l pe Marghiloman. Are trăpaşi irlandezi...

— Frumos mai calcă, – observă Fedea, intrând în vorbă –, dar nu se compară cu trăpaşii americani ai lui Coana Miţa Biciclista (cocotă celebră). Iat-o!

Într-un fel de trăsură ciudată, cu patru roţi la fel de subţiri şi mai înalte decât omul, trecea o blondă mărunţică. Ce-or fi găsind bărbaţii la ea?... Dar n-am avut timp s-o privesc, că Ortansa îmi dădu cu cotul.

— Scoate pălăria, înclină-te şi nu te acoperi decât după ce a trecut trăsura. Vine Regina!

Într-un atelaj cu decor englezesc, cu alămuri minunat lucrate, a trecut o femeie... Auzisem că e frumoasă, am văzut-o şi în poze, dar apariţia din trăsură m-a lăsat mut! Era şi zâmbetul, dar era şi zborul trăpaşilor de Kentucky!

— E frumoasă, nu? m-a întrebat Ortansa. Şi când te gândeşti că a făcut şase copii frumoşi, sănătoşi!... Eu ţi-aş spune secretul, dar mă întreb dacă eşti destul de deştept ca să pricepi. Are foc, mă înţelegi?

— Te înţeleg, dar struneşte-ţi gura, madam!

I-am spus „madam“ ca să înţeleagă, deşi lumea din Bucureşti nu e făcută cu delicateţea de la noi.

S-a uitat la mine pe sub pălăria pariziană şi n-a mai zis nimic. Ăst-timp, am ajuns la Hipodrom. De aici şi până la vila lui Minovici era o bucată de şosea unde caii îşi arătau vrednicia. Fără hăţuri, fără bici. Fedea a spus ceva cailor, ceva în limba lor, că deodată trăpaşii au pornit, parcă nici nu atingeau pământul. Îl înţepau doar într-o cadenţă perfectă, întretăiată de câte un sforăit.

Am ajuns la vila Minovici. Pe partea cealaltă a şoselei era restaurantul Sans-Souci.

— E scump, cu pretenţii şi fără haz, îmi explica Ortansa. Mai bine e la Burilă, cârciumarul.

— Burilă? am întrebat intrigat.

— E un ţigan deştept şi harnic. E atât de uriaş, încât uneori se propteşte cu mâna de tavan. E drept că tavanul bordeiului e tare jos. La urechea dreapta poartă un cercel, o inimă de aur. E semn că e ţigan mare. La alegeri merge cu Brătianu. E agentul lui electoral. L-am văzut cu chipul Vizirului (Brătianu) pe piept. Vezi tu – şi Ortansa arăta partea opusă vilei Minovici –, aici, după restaurantul Sans-Souci, sunt numai mărăcini, stufăriş, ţânţari şi ţigani. E împărăţia lui Burilă... Nici jandarmul nu o calcă. Am să ţi-o arăt. Dar deocamdată facem câţiva paşi ca să ne dezmorţim,

aşa se cuvine!... Mă iei de braţ şi facem conversaţie.

Cred că niciodată n-am să mai văd atâtea dudui frumoase, atâtea ţilindre, atâtea ghete albe. Dar în acest „cotillon“, unde fiecare îşi cunoştea rostul, eu mă simţeam stingher, ca un musafir nepoftit! Aici toţi se cunoşteau, se pândeau.

Pe contra-alee treceau călăreţi. Erau şi civili, mai toţi cu floare la butonieră, dar majoritatea erau ofiţeri de Roşiori sau călăraşi.

— Cei pudraţi, cu monoclu – îmi explica Ortansa –, sunt de la şcoala nemţească de la Potsdam.

Ea ştia tot. Păcat că noaptea îmi umbla prin portofel! M-am făcut foc când am prins-o şi am dat-o afară, în puterea nopţii, de la hotel.

— Ce prostie! mi-a spus conu Iancu, mai târziu. Atâtea muieri, neveste cinstite, fac la fel!

Dar mă întorc la Şosea. Din acel farmec boieresc, atât de vesel, atât de scump, parfumat, a rămas doar praf şi fum. Războiul a mistuit tot. Trăpaşii lui Fedea... vai de ei. Urât mai face calul când îl nimereşte artileria, când schija rupe din carnea lui.

În seara aceea am fost la Café de Paris. Am comandat sitari „flambé à la fine champagne“ – scria pe listă. A venit un căruţ pe care, lângă castronul de argint cu capac, ardea o lumânare într-un sfeşnic. Cu ea urma să ard capetele bietelor păsări şi să le mănânc, dar nu m-am lăsat convins. Dintr-o tavă, tot de argint, am gustat nişte suhari (pâine prăjită), unşi cu ceva tare bun.

— Ce-i asta?

— Sunt canapele cu maţele sitarilor.

— Vai, ce măgărie!

Am scuipat în farfurie. Ortansa s-a supărat, dar banul drege tot! A bătut din palme şi a cerut icre moi şi şampanie Roederer, „goût américain“ – adică fără zahăr, fiindcă americanii au observat că băutura dulce duce la mahmureală şi dureri de cap.

— Au dreptate, aşa e! confirmă conu Cocriţă, şi mă bate pe genunchi. Învaţă şi mata ceva de la americani. Dar ce icre! Aduse cu tot alaiul! Tronau într-un brâu de gheaţă şi luceau ca alicele de tras în iepuri. Şi mi le-au servit cu polonicul de aur al prinţului Gagarin!

Ce păcat că a pierit Café de Paris! Dar să lăsăm regretele, că de la ele te alegi cu ficaţii zbârciţi!

După război, după secetă, după sărăcie şi tifos, a venit şi exproprierea lui Brătianu. Aici, conu Cocriţă ridică sentenţios mâna. Altfel nu se putea! Era obrazul lui Vodă în joc. „Veţi avea pământ“, a spus „Urecheatul“ (porecla lui Ferdinand) ostaşilor. Dar a venit adevărata zguduire, cea despre care nu se vorbeşte... A venit exproprierea lui Averescu! Atunci, lui Jean Crissoveloni de la Ghidigeni, din zece mii de hectare i s-au lăsat cinci sute! Lui Nistor Cincu, de la Frunzăreasca, tot cinci sute. Până şi Barbu Ştirbey, cât era de prinţ, de iubit al Reginei, de prieten cu Ferdinand, şi tot cu cinci sute de hectare s-a ales. „Plafon“, spunea Mitiţă Constantinescu, tartorul Comitetului Agrar. (A nu se confunda cu Alecu Constantinescu, zis Porcu, ministrul Agriculturii.)

Atunci mi-a venit o idee. Bună! Pe vremea „vacilor grase“, adică a neutralităţii, am băgat plugul într-o bucată de patruzeci de fălci, căreia cândva i se spunea pădure. Dacă Comitetul Agrar îmi dădea certificat că e încă pădure, salvam bucata de la expropriere! Asta s-a petrecut anul trecut. L-am luat cu mine pe conu Alecu, senatorul de Tecuci, şi am ajuns la Bucureşti, la Mitiţă Constantinescu. Totul a mers ca pe roate, aşa că s-a ales şi conu Alecu cu patru fălci de deal, bun de soare, unde acum sădeşte via.

Dar nu de asta e vorba. La Bucureşti, am încercat să răscolesc trecutul... Ce jale!... Unde-s trăpaşii Miţei Biciclista? Unde sunt falnicii ofiţeri?

Unde-i tot alaiul? Cu un taximetru, o rablă rămasă de la armata austriacă în derută, am fost în strada Ţepeş Vodă. Acolo locuia Ortansa. Venisem cu bomboane şi flori... ca să mă ierte că am prins-o cu portofelul meu! Tata spunea: „Prostul uită şi numai deşteptul iartă“ (adică înţelege).

Casă neaşteptată faţă de rangul Ortansei, de avocat mai mărunţel la Tecuci. Dar acum... uşa de la intrare, uşă gospodărească, în trei canaturi, era bătută în scânduri. În cruce, la fel ca ferestrele! Iar pe treptele de la intrare crescuseră bălării, ca pe vremea holerei celei mari. Un motan se tot freca de ghetele mele, ţipând a foame.

Am strigat: „Ortansa, Ortansa!“

— Ortansa a murit, mi-a răspuns o voce.

Am crezut că venea de dincolo de mormânt. Era o ţaţă cu basma. Îmi vorbea de peste gard. Cu ochii mici, verzui, mă cerceta.

— N-aţi înţeles? Aici, numai Kaizer (îmi arătă motanul) a rămas. A trecut moartea spaniolă. De unde veniţi?... De la Tecuci? Apoi, după câte am auzit, acolo a fost mai rău decât la noi!

Conu Cocriţă iar se opreşte, apoi reia:

— Şi la Tecuci erau case cu ferestre oarbe, cu sigiliul primăriei. Acolo intrase păduchele cu crucea neagră pe spate, exantematicul. În mahalaua Cernicanilor, la Podul de Piatră, era cârciuma lui Spiridon Grasu, cu etaj, din cărămidă. El avea trei fete, care duminica priveau lumea de sus, din balconul din fier forgé. Pe toţi i-a secerat molima. După obicei şi în pas cu vremurile, au fost sparte şifonierele pentru sicrie; nu se mai găsea scândură! În alte case s-a smuls podeaua. Îţi spun toate astea ca să înţelegi.

Ţaţa nu m-a luat prin surprindere. Mi-am scos pălăria şi m-am înclinat.

— Dumnezeu s-o ierte, am spus femeii, şi totodată i-am întins bomboanele şi florile: de pomană, să-i fie ţărâna uşoară!

— Dumnezeu s-o ierte, a repetat scorpia... că păcate avea destule!

I-am întors spatele şi m-am urcat în maşină, fără o vorbă, fără nimic... Şi azi îmi pare rău de bomboane!

— Teribil – am exclamat eu – cum de la icre şi şampanie s-a ajuns la atâta mizerie!

Smuls din idila cu Ortansa, conu Cocriţă nu s-a formalizat. Mi-a zâmbit senin. Avea ochii albaştri, cum am observat la mulţi răzeşi moldoveni. Turcii i-au poreclit „Ak Valah“, adică valahii albi, în timp ce muntenilor le spuneau „Kara Valah“, adică valahii negri.

— Ai dreptate, coane Iordache, dar ca să înţelegi cum de la „vacile grase“, din timpul neutralităţii, s-a ajuns la „vacile slabe“, trebuie să asculţi un martor, un martor cinstit, iar cele ce urmează n-ai să le găseşti scrise nicăieri!

În 1914, noi, românii, credeam că suntem Belgia Orientului, iar Bucureştiul – un fel de sucursală a Parisului. Se şi zicea: „Când Parisul strănută, Bucureştiul are guturai!“ Dar foarte repede, nemţii şi-au dat seama că România nu era Belgia. În Belgia găsiseră numai cartofi, fier... Pe când în România, România era grădina minunată, un „wunder Garten“, la noi găsindu-se tot ce îi lipsea Germaniei. Aveam o pâine vestită, din bob sticlos, cu mult gluten, pierit însă cu foametea şi seceta din 1917... Aveam carne!

„Fără carne de porc, n-ai carne de tun“, declara un steag neamţ.

Aveam pâine albă, ovăz şi orz pentru cai. Or, până în 1914, se ştia, războiul se purta cu două dobitoace: cu omul şi cu calul. Acum însă, intrase în horă motorul. Motorul la avioane, la submarine, la tancuri. Iar pe măsură ce se încingea războiul, nemţii îşi mâncau caii, încercând să-i înlocuiască cu motoare. Şi în adevăr, motorul făcea treabă, dar nu puteai să-l prosteşti cu puţine paie şi o găleată de apă, trebuia să-i dai benzină. Aşa că Germania

conta pe ţara noastră, România fiind în Europa singura cu zăcăminte de petrol. Prin valea Prahovei treceau cisterne nesfârşite, ducând în Germania sângele războiului. Submarinele germane erau înzestrate cu motoare Diesel, cele mai economice, iar Serviciul Secret Britanic ştia că acestea funcţionau cu motorină de Buşteni. Dar flota? Escadra de crucişătoare de linie a lui von Ripper mergea numai cu păcura din valea Prahovei, şi la bătălia de la Iutland englezii au încercat pierderi enorme.

Din primele zile ale războiului, nemţii au resimţit şocul motorului. Von Klock înainta spre Paris. Rezistenţa franceză se dovedea tot mai slabă. Un general francez de origine italiană, Galieni, a avut atunci ideea să rechiziţioneze taxiurile din Paris (Renault de doi cilindri, am văzut într-un muzeu din Paris un exemplar cu eticheta *Le taxi qui a sauvé la France* – taxiul care a salvat Franţa), pentru a le trimite într-o masă de manevră, acolo unde nemţii se aşteptau mai puţin. Şi astfel, Parisul a fost salvat prin acel „le miracle de la Marne“.

Până la izbucnirea războiului, nemţii îşi aveau magazia alături, în Ucraina. După aceea, însă, nu mai aveau altă sursă decât România, şi atunci englezii, afurisiţi cum erau, s-au gândit să cumpere de la noi tot ce ar fi putut fi de folos Puterilor Centrale.

Eram la Gura Gârbovăţului. Beam o cafeluţă la canţilarie, când a venit Mihăilă. Omul meu de încredere. Un pezevenghi... mamă, mamă, dar harnic – conu Cocriţă ridică iar un deget doctoral –, că aşa e moldoveanul nostru. Ori harnic şi tâlhar, ori bleg şi cinstit.

(Din care categorie se considera, însă, conu Cocriţă nu ştiam.)

— De la oraş a venit un surtucan barosan... are aftomobil... vrea să vă vorbească...

Domnul Ahram – mai târziu ţăranii l-au botezat domnul Aramă – era armean, curat armean, deşi nu mirosea deloc a aşa ceva. M-a salutat, însă fără să-mi zâmbească. Ştia că aveam o partidă importantă de grâu şi porumb. Cam cincisprezece vagoane şi s-a declarat amator. Îmi vorbea de sus:

— Biroul nostru oferă condiţii cu totul excepţionale!

— Care birou? l-am întrebat eu, fără să-l poftesc pe scaun.

Cu mişcări potolite, el s-a aşezat însă pe scaunul din faţa mea şi, privindu-mă rece, drept în ochi, mi-a răspuns:

— Biroul Majestăţii-Sale Britanice din Brăila.

Auzisem eu ceva, dar nu-mi venea să cred. Era din cale-afară de minunat. Acum însă, cu vizita armeanului, zvonul prindea cheag. Englezul cumpăra pâinea românească, numai ca să nu ajungă în gura duşmanului, a neamţului. Cu alte cuvinte, mă plătea ca să nu vând.

— Şi care sunt condiţiile atât de avantajoase? l-am întrebat eu cu un ton plin de rezervă şi bănuială.

— Condiţiile noastre sunt întemeiate pe încredere reciprocă. Marfa plătită rămâne în custodia dumneavoastră, şi pentru asta îmi daţi o declaraţie. Apoi, când magaziile noastre vor fi gata, o vom ridica. Până atunci, suntem dispuşi să vă plătim contravaloarea, plus chiria hambarelor pe şase luni.

— Înainte de a discuta preţul, e bine însă să vedeţi marfa.

Nu prea impresionat de vorbele mele, Ahram s-a ridicat să mă urmeze.

— Frumoasă marfă – a aprobat Ahram –, dar dacă nu mă înşel, văd nişte orz.

— Da, i-am răspuns eu, de fapt e orzoaică. Are 71 de kile la hectolitru. E pusă deoparte... o ridică domnul Berl zilele astea.

Limba e moale – se zice la noi –, dar uneori rupe ciolane.

— Lui Berl – a sărit Ahram ca ars –, sau o ţineţi pentru armata Kaizerului?

— Nu ştiu, zău, ce vreţi să insinuaţi – i-am răspuns eu foarte tăios –, domnul Berl a fost pe aici şi mi-a spus că trimite zilele astea carele şi banii... o mie de lei.

La drept vorbind, Berl îmi spusese opt sute. Preţ bun şi acesta, pentru că nu de mult aş fi fost prea fericit să fi vândut vagonul de grâu cu atâta. Iar dacă cerusem o mie pe orzoaică, era numai ca să văd de zice. Armeanul însă a tăcut o clipă şi, după obiceiul seminţiei, şi-a mestecat limba în gură, izbucnind apoi:

— O mie! I-aţi văzut, îi avea?

— Cuvântul domnului Berl – i-am răspuns eu – e casaţie!

— Casaţie?

Din felul în care pronunţase cuvântul, se vedea tot dispreţul Levantului.

— Noi nu umblăm cu din astea, noi plătim cheş.

Din servietă a scos apoi un pachet cu hârtii de o sută nou-nouţe şi a început să le numere. De când mă ştiam, bancnotele noi mă răscoliseră, mai ales cele mari.

— Nu pot, nu pot! E obrazul meu la mijloc!“

Vorbeam fără convingere, ca fata mare în noaptea nunţii. Caiafa şi-a dat seama şi-a zis:

— Uite, aici am pus douăsprezece hârtii, dar am să fac o nebunie... şi a mai adăugat două hârtii, iar tot pachetul, adică o mie patru sute de lei, mi l-a băgat în mână.

Am simţit foşnetul bancnotelor. Când spun bancnote, dumneata, coane Iordache, tânăr cum te văd, te gândeşti la bumaştele, la stârpiturile de azi. Bancnota de atunci era uriaşă! Făceai gaură în cer cu ea. Ce mai tura-vura? Am primit.

— Să fie cu noroc! a exclamat misitul. Dacă mai calcă pe aici Berl, să-l dai afară cu picioare în

fund. N-ai nevoie de el.

— Ce copilărie! mi-am spus în sinea mea. Care boier moldovean putea trăi fără ovreiul său? Acum să vedem ce facem cu partida de grâu din magazie.

În vremurile acelea, şi numai dacă era secetă în Ucraina, puteam să visez douăsprezece mii. Văzând însă cum bate vântul, m-am obrăznicit. Fără să clipesc, am cerut cincisprezece mii de lei. Era ceva! Solda unui colonel pe doi ani.

Încruntat, armeanul a scos un carneţel. Scria, socotea şi tot socotea.

— Sunteţi cu două mii prea sus! şi mi-a zâmbit.

Mare greşeală! Când vrei să faci pe seriosul, apoi mergi până la capăt.

— Nu e nici o problemă... vine Berl zilele astea. Atât mi-a oferit, atât v-am cerut!

Prin curte trecea Mihăilă. L-am oprit să-l întreb:

— Când zici, mă, că a spus domnul Berl că vine să ridice marfa?

Luat din senin, altul s-ar fi fâstâcit şi ar fi spus cine ştie ce prostie. Pe când Mihăilă... şi-a dovedit încă o dată vrednicia. A răspuns atât de deschis, de spontan, încât m-am întrebat o clipă dacă în adevăr nu venea Berl:

— Apoi, conaşule, domnul Berl a spus că vine joi, adică poimâine. Chiar mă gândeam să înham nădişanca, să plec după saci.

Amănuntul cu sacii l-a convins pe armean.

— Spune-i să mai zăbovească un pic, doar nu vin turcii!

Din ochi, i-am făcut semn lui Mihăilă că poate să plece, şi armeanul a început iar socotelile, sugând vârful condeiului, ca şi cum de acolo putea să-i vină soluţia. De fapt, îl aveam în buzunarul cel mic, dar nici lui nu-i convenea să capituleze fără să rupă ceva din preţ. Totuşi, până la urmă a plătit 15 000 mii de lei pentru grâu şi 1 000 pentru magazie. 6 000 erau bani româneşti, iar restul – numai aur englezesc. Patru sute de lire sterline.

Aveau chipul Sfântului Gheorghe, care omora balaurul cu suliţa.

— E cavaleria Sfântului Gheorghe – explică Ahram; cu ea l-a învins Anglia pe Napoleon, dar – adaugă el cu toată parşivenia – cred că aţi mai văzut-o... prin Caravelas.

Atacat prin surprindere, puteam să cad în cursă. Am fost însă tare:

— Pe prietenul meu, pe Caravelas, v-aş ruga să-l lăsaţi în pace. Morţii cu morţi şi viii cu viii! Nu s-a demontat însă, deşi l-am măsurat cu ochi de piatră.

— N-am vrut să vă supăr, dar la Tecuci coana Alexandrina strigă sus şi tare că în acea noapte aţi câştigat de la Spiros două mii de lire sterline. Pătruns de sinceră admiraţie, Ahram suspină: Frumos pot, nimic de zis! Să fi fost alte vremuri, plecaţi la Viena, la Paris...

Era limpede, omul venise pentru târg, dar şi cu gândul să mă descoasă. Trimis oare de baronetul, de Consulul Pitz din Brăila? El şi Jean Crissoveloni, bancherul, gospodăreau interesele Angliei. Se impunea un contraatac, cât de cât. O fărâmă de îndoială băgată în mintea armeanului nu strică:

— Aşa cum o cunosc pe coana Alexandrina, mă mir că n-a spus cinci mii!

Armeanul a zâmbit plin de înţelegere, dar tot nu s-a lăsat:

— Portofelul lui Spiros a fost găsit apoi în spital cu nouă hârtii de câte o mie. Pe aici lumea e tare cinstită. Ahram era tot mai sarcastic. „Cât priveşte bancnotele de o sută de lire, problema e rezolvată! Seriile celor dispărute au fost comunicate la toate băncile.“

A fost însă ultima săgeată, întrebându-mă apoi cum să ajungă la conu Bally din Cârlomăneşti. Mihăilă i-a explicat:

— Dacă apucaţi pe şosea, nu ajungeţi. E din cale-afară de desfundată. La Crângul Tătarului vin

oamenii cu patru boi. Numai aşa trece careta boierului prin glod. Iar cu comèdia asta, acolo rămâneţi. Mihăilă arătă spre automobil. Să fiţi cu mare băgare de seamă. Dacă din sperietură caii răstoarnă o căruţă, e de rău! Oamenii din acele părţi nu glumesc. Când treci prin sat, nici nu-ţi dau bună ziua.

Conu Cocriţă începu să râdă.

— La Bucureşti, Ortansa îmi spunea: „Îmi plac moldovenii... sunt visători, poeţi, galanţi...“ Eu o lăsam cu iluziile, dar mă umfla râsul. Dacă am fi fost duioşi şi blânzi, cum ne credeau surtucarii de la oraş, ar fi pierit de mult seminţia noastră.

La Cârlomăneşti nu vezi hambare decât la boierul Bally. Oamenii, ca pe vremea tătarilor, îşi îngroapă ce au mai de preţ. Am văzut gropile şi m-am minunat. Din lut ars, cuprind omul în picioare. E un fel de oală uriaşă. În zadar a căutat Intendenţa în 1917. A găsit cât păr pe pielea broaştei! Fiindcă trebuie să ştii: în timpul războiului, Intendenţa noastră era mai temută decât jandarmul lui Mackensen! Pe de altă parte, oamenii de aici nu se pârau unii pe alţii. Chiar dacă erau certaţi, făceau zid. Aşa au trecut războiul fără să flămânzească, iar pe ruşi i-au împăcat cu trăscăul lor. Ştii de ce n-au tăiat stejarii din locul zis Crângul Tătarilor? Mi-a spus Sava Chervăsuţă din Cârlomăneşti. Era un gospodar mai răsărit. Avea nădişancă (trăsură cu două roţi, cu arcuri). Întocmai ca administratorul boierului...Aşadar, au venit tătarii, s-au strecurat atât de bine, încât nimenea n-a dat sfoară, adică n-a făcut semn cu fum. Tătarii, sau poate cazacii, nu se ştie bine, au adunat apoi muierile mai tinere şi le-au legat într-un loc deschis. Oamenii noştri, la adăpost în pădure, se rugau bunului Dumnezeu să-i apere. Şi ce crezi? Atotputernicul s-a îndurat! Tătarii au dat de nişte butoaie cu vin alb. Dacă era roşu, nu gustau. În legea lor scria că n-au voie să guste vin roşu. Aşa că, în loc să plece cu muierile, au căzut beţi, morţi, care pe unde apucau. Atunci

au ieşit moldovenii şi i-au legat de copaci. Nu i-au omorât. Nu! Au venit corbii să le mănânce ochii, şi ei tot cereau: „Apă, apă...“ După trei zile nu s-a mai auzit nimic.

„Dar – a mai spus acel Sava – şi pădurea are suflet. Din atâta chin şi jale, s-au uscat stejarii. Iar în nopţile de iarnă, când bate crivăţul, se aude şi azi: „Apă, apă!“

— Ei, ce zici? mă întrebă conu Cocriţă. Nu sunt chiar nişte îngeri. Dar când îţi spun: pâine, vin, lege... jos pălăria! E testamentul roman. L-au păstrat optsprezece veacuri înfruntând, aici la marginea Europei, toate liftele.

Spre uimirea mea, s-a întors apoi la subiect, fără să aştepte răspunsul:

— Armeanul l-a ascultat pe Mihăilă. A apucat pe mirişte, şi bine a făcut. A ajuns la Cârlomăneşti. Iar acolo, când conu Bally s-a trezit cu un ipochimen care îl lăsa cu pâinea în hambar, plătindu-i-o totodată cu bani grei, a crezut că visează. Iar Viola, frumoasa Viola, soţia lui, a dat nişte baluri de a speriat Bârladul. Ani de zile s-a vorbit de bufetul venit de la Capşa şi servit de doi chelneri. În frac, trimişi de marea casă din Bucureşti. Ehei! începea zodia „vacilor grase“. Iar eu m-am gândit o clipă să-mi plătesc poliţele. Am zis „o clipă“, fiindcă, aşa cum mă cunoşti, mi-a revenit repede mintea la cap. Plătindu-i pe cămătari, tot târgul ar fi aflat unde sunt banii lui Caravelas. Aşa, am plecat la Bârlad, să mai petrec la iarmarocul de Sânziene. Acolo, nişte toptangii din Hârlău m-au poftit la un pokeraş, la hotel Europa. Au tocmit salonul cu trei ferestre la balcon. Ştiau să trăiască! Dar, când să mă aşez la masa de joc, numai ce au fost împărţite cărţile, că iată şi un chibiţ. În spatele meu.

— Vă rog să mă iertaţi, i-am spus eu, dar la poker n-am nevoie de înger păzitor.

Chibiţul a strâmbat din nas, dar a plecat. De la Bezano din Brăila învăţasem că numai cât ridică

chibiţul o sprânceană sau alta, şi adversarul ştie ce carte ai. Mă credeau fraier de Pomârla, dar se înşelaseră. Cu un careu de şeptari am ridicat potul: trei miare! Şi cu ei am rămas, oricât s-au căznit şmecherii. Era un semn!

A doua zi mă plimbam prin iarmaroc, când mi-a ieşit în cale o pereche de Orlovi. Scoteau foc pe nări.

— Cât? am întrebat.

— Trei mii, mi-a răspuns geambaşul.

Erau de furat; făceau cinci mii.

Cu ei m-am dus drept la bodega lui Ghiţă Pelin, când m-am întors la Tecuci. Ştii, în Moldova sunt, dar mai ales erau nişte „divane“ care te judecau, te cântăreau. La Tecuci era Ghiţă Pelin, la Bârlad – Manzanatos, la Iaşi – Smirnov şi aşa mai departe. M-am dus să sparg buba. Mi s-a răspuns la salut, dar rece, fără zâmbete sau vorbe, şi s-a lăsat întâi o tăcere grea.

— Frumoşi trăpaşi! a constatat Ghiţă Pelin.

— Sunt de la iarmaroc. De Sânziene. Acolo m-au atras într-un pokeraş nişte toptangii din Hârlău.

De faţă era şi Biki Lupu Costachi. Tot „divanu“ asculta atent.

— La un ful de dame cu decari, am avut careu de şeptari. Mi-au căzut trei miare... şi iată Orlovii.

— Dar l-ai încălţat şi pe Ghimici; văd că are cizme noi!

Observaţia venea de la conu Bibiţă.

— La aşa cai, se cuvenea şi un vizitiu bine încălţat. E şi el om.

— Bineînţeles, a aprobat conu Bibiţă ironic. Dar ar fi mai bine să nu dai de coana Alexandrina... Pornită cum e, ar spune că ai înhămat caii englezeşti ai lui Spiros.

Aluzie plină de venin. Am dat din umeri.

— Nu te poţi lupta cu limba femeii.

După ce mi-am cumpărat apoi şi diverse fineţuri, ca batog de morun, icre negre, şuncă de

căprioară etc., m-am adresat întregii adunări. Ca să fiu drept, era acolo tot colegiul I al Judeţului.

— Am avut cinstea să fiu vizitat de domnul Ahram, le-am explicat, ca să înlătur orice bănuieli. Ştiţi dumneavoastră cine e... Dumnealui ştie să se poarte cu o faţă boierească. Mi-a plătit recolta englezeşte, larg. Aşa că nu trebuie să vă miraţi de cizmele lui Ghimici, şi nici de Orlovii mei...

— Adevărul e, coane Iordache, că până la urmă, prin tertipurile lui Berl, am câştigat şi de pe urma nemţilor, nu numai a perfidului Albion.

Aşa a mers până s-a sunat mobilizarea. Atunci Intendenţa noastră a ridicat tot. Am primit nişte bonuri cu care m-am descărcat faţă de Ahram.

Mai târziu, după bătălia Neajlovului, conu Costică Plagino, prieten cu Vodă Ferdinand, mi-a spus:

— Dacă ai ceva mai de preţ, pot să te ajut! Pleacă la Moscova un tren cu tezaurul ţării, cu tot ce are mai de valoare lumea noastră. Acolo va fi în siguranţă.

Era mult mai serios decât propunerea amiralului Bălescu. Acesta insista ca tezaurul să fie încărcat pe bordul vasului Dacia. Dar Vintilă Brătianu a invocat submarinele germane din Marea Neagră... Era o prostie.

Păzit de cazaci, trenul a ajuns la Moscova... Acolo, vezi şi mata, s-au iscălit protocoluri, s-au dat garanţii solemne, definitive... S-au dat şi nişte banchete. Ştiu asta de la un nepot care a însoţit tezaurul.

Ei, şi aşa am contribuit noi, românii, la finanţarea Revoluţiei bolşevice!

Dar de la ploaia de aur englezesc, rusesc, nemţesc, să nu crezi că talpa ţării s-a ales cu ceva. Şi nici slujbaşii sau militarii. Desculţi în cea mai mare parte, ţăranii erau şi flămânzi. Această stare se menţinea de veacuri. Ia gândeşte-te niţel. Pe moşiile prinţului Sturdza erau cinci sate. El avea douăzeci de mii de hectare. Ţăranii din cele cinci

sate aveau opt sute de hectare cu totul şi cu totul. Arendaşul Moki Fischer îi plătea cât vrea şi cum vrea. Dar de la Dieppe, din Franţa, de la castelul său, prinţul Sturdza cerea tot mai mult. Trebuia să-l înţelegi şi pe el. Să-şi ţie rangul la Paris nu era uşor. Cai de curse, automobile, femei, ruletă sau bacara... şi duelurile. Prinţul Grigore a împuşcat vreo trei, după socoteala mea.

— Vai de mine, de ce? am întrebat mirat.

— Aşa cerea onoarea de atunci. E greu să înţelegi. Secretarul de legaţie, Catargi, s-a ales cu un glonţ în burtă, numai fiindcă a spus nişte lucruri despre a cincea nevastă a prinţului, care se primenea des de neveste. Şi mai ales de amante. Îi dădea mâna!

Din acele cinci sate, unde nu vedeai tabla pe acoperiş, se scoteau şase sute de kilograme de aur. Te cruceşti şi nu-ţi vine să crezi! Şi totuşi, nici arendaşul, nici prinţul nu erau mulţumiţi. Atunci, tocmind cete de sârbi fugiţi din ţara lor – acolo, sărăcia era şi mai mare –, arendaşul a avut braţe de muncă mai pe nimic. Cu o fiertură, niţică mămăligă şi câteva cepe, hrănea haite de sârbi flămânzi. I-am văzut la muncă. Foarte vrednici. Aş fi putut să-i aduc la mine, la prăşit porumbul, dar n-am avut inima. Îţi dai seama, coane Iordache? Cu ce mai trăiau pălmaşii din Gura Gârbovăţului? M-am adresat adesea cum a permis guvernul nostru asemenea mârşăvie, să-i lase pe sârbi să vină la noi şi să rupă pâinea de la gura românilor. Multe au răbdat ţăranii noştri, dar venirea sârbilor a fost paiul care rupe spinarea cămilei. Au pus mâna pe topoare şi au spart hambarele boiereşti în 1907. Nici nu puteau face altfel.

Dar mă întorc unde eram, la 1916.

Eram în târg când s-a sunat mobilizarea. Au fost trase clopotele la biserici. Ostaşii de la Regimentul 24 infanterie au suflat în goarne. Dar nu era nevoie de atâta zarvă. Se ştia ce vine. De o lună, domnul Ahram nu mai cumpăra nimic, şi nici Berl.

Nici un tren nu mai trecea graniţa. La Brăila, şlepurile şi remorcherele stăteau legate şi păzite de soldaţi. Singură contrabanda cu spirt peste Prut mai mergea.

Ei, şi aşa, după mobilizare a început războiul. Dar asta e altă poveste. Povestea „vacilor slabe“, pe care poate o să ţi-o spun altă dată.

Umbra lui Rasputin

Prin 1915, când începeam să-i aud numele, împlinisem unsprezece ani. „C'est un Rasputin" („Este un Rasputin"), comenta bunicul meu la masă. Era vorba despre popa Talpă, din cale-afară de beţiv şi afemeiat. Pe urmă, şi alţii de la consulat îl pomeneau atât de des, încât Rasputin era ca o prezenţă abstractă şi permanentă, o umbră a Diavolului.

— Cine e Rasputin? am întrebat pe Inovici.

Făcându-şi cruce, mi-a răspuns.

— E blestemul sfintei Rusii, fiindcă am intrat într-un război nebun, în cârdăşie cu Antichristul.

„Antichristul" pentru el era Franţa francmasonică şi atee. Mai târziu, ajuns în Rusia, am întâlnit mulţi care gândeau la fel.

O vizită la Reni mi-a sporit perplexitatea. Acolo domnea amiralul Vessiolkin, cu care am fost sfătuiţi să ne punem bine, şi astfel ne-am îmbarcat pe Carolus.

Sosind la Reni, în timp ce ne apropiam de pontonul de debarcare, am văzut un grup de ofiţeri, în frunte cu amiralul, care, cu multă cordialitate, ne-a poftit, pe bunicul şi pe noi, pe vasul Ruşi. Foarte repede mi-am dat seama că, dintre toţi membrii familiei, eu eram personajul care îl interesa mai mult. Ştiam că Vessiolkin n-are copii, dar îi adoră.

— Mă cheamă Georges, m-am prezentat eu, în franţuzeşte.

— Eu am să-ţi spun Igorka. Îţi place ciocolata?

— Da, dar numai cu lapte, nu amară.

— Atunci, să coborâm la mine în caiută (cabină), să vedem dacă găsim aşa ceva. Ne scuzaţi, vă rog, se adresă el mamei şi bunicii. Uite, mi se pare că am ce-ţi place.

În timp ce el umbla într-un dulăpaş, eu mă uitam curios la fotografiile din cabină. Una dintre ele era portretul ţarului, pe care-l mai văzusem. Una era a fiului său, Alexei, dar ce mă intriga era, într-o ramă de argint, fotografia unui popă bărbos, nepieptănat şi cu o privire ciudată, parcă avea ochii albi. Sub fotografie se vedea o dedicaţie scrisă cu litere ruseşti, pe care încă nu ştiam să le citesc.

— Cine e acest popă?

— Acest popă e sfântul părinte Grigore. N-ai auzit niciodată de el? Grigore Rasputin (desfrânatul) i se mai spune, pe nedrept însă. El e acela care ocroteşte ţara noastră. Dar tu nu poţi să înţelegi. Eşti prea mic. Hai să mergem, că ne aşteaptă doamnele.

* * *

Delegatul ţarului la Bucureşti, cel care ne-a trimis la Reni, Poklewski Coziel, cu picioarele lui lungi şi şoldurile înguste, era de o distincţie, de o eleganţă „poloneză“. Dar de polonez nebun. În Polonia, cine nu bea era considerat nebun. Pok bea numai apă minerală sau ceai. „Iaurtul din Bucureşti este mai bun decât cel din Teheran“, declara el prin 1913.

Dăduse 300 000 de ruble aur cancelarului Sazonov, pentru a fi numit în Europa. Era catolic practicant. Ţarul, foarte habotnic, a ezitat un timp să-l numească la Bucureşti, dar a cedat la argumentul decisiv că Poklewski e un sobru. Pentru ţar, lumea se împărţea în beţivi, mai toţi, şi câţiva abstinenţi. La averea lui Pok, sutele de mii de ruble nu prezentau un sacrificiu prea mare. Se născuse printre cei mai bogaţi moştenitori din Rusia imperială.

Deportat în Siberia ca revoluţionar polonez, tatăl lui a stat acolo douăzeci de ani, timp suficient pentru a studia subsolul, ca un geolog serios ce era, şi a identificat zăcămintele de aur şi azbest.

Graţiat, bătrânul a refuzat să se întoarcă în Polonia. A cerut doar să i se vândă o bucată de pământ ca să facă agricultură. Când administraţia a descoperit adevărul, nu se mai putea face nimic. Acum, însuşi guvernatorul Siberiei era cointeresat. Sute de deportaţi lucrau în minele lui Poklewski, care se mutase la Petersburg.

Fiul lui, Coziel, tânăr diplomat în post la Londra, era mare jucător, din cei care câştigă. Îşi permitea să piardă numai la masa lui Eduard al VII-lea. După cum se ştia, dar nu se spunea, arbitrul eleganţei, favoritul cocotelor pariziene „uita“ să-şi plătească datoriile de joc. În schimb, nu-i ierta pe cei care pierdeau. Era un joc la care se pretau câţiva arhimilionari, familia Rotschild şi alţi snobi.

În 1936, Poklewski, care nu mai avea nici o funcţie şi care pierduse tot ce avea în Rusia, rămăsese la Bucureşti şi locuia în vila din strada Mercur, unde altădată Junimea îşi ţinea şedinţele. Acolo mă primea cu o plăcere vizibilă. Era tare singur şi mai cu seamă îi lipseau cunoscuţii din tinereţe cu care ar fi putut face schimb de amintiri.

Purta un halat vechi, cârpit. De cine cârpit? Nu prea îl vedeam pe fostul trimis al ţarului însăilând petice. Îi slăbise vederea, încât nu mai putea citi.

Pe biroul lui era fotografia ţarului în uniformă de marină. Avea o expresie tristă, resemnată. Fiind născut în zodia lui Iov, el ştia că îl aşteaptă o soartă cumplită.

— În spatele ţarului – îmi povestea Pok –, ţarul tont şi cumsecade, se afla Cancelaria imperială, care hotăra totul. Această cancelarie a organizat dezastrul de la Taushima, când, pentru a compensa inferioritatea flotei ruse, preoţii navelor stropeau tunurile cu apă sfinţită. Dar dezastrul de la Tanenberg – continuă el – crezi că e opera lui Hindenburg, a geniului său militar, sau incuria birourilor noastre? Eram la Petersburg când garda imperială defila spre gară, spre abator. Ce minunat

cântau! Bărbaţi înalţi, aleşi unul şi unul, plecau să moară pentru ţar, pentru Siberia şi alte tâmpenii. „O poveste plină de furie şi zgomot, relatată de un idiot.“ Aşa prezintă Shakespeare viaţa, dar se potriveşte istoriei şi mai bine.

După ce îi aduceam o havană Villar y Villar, îi făceam lui Poklewski o expunere a presei mondiale, pe care o răsfoiam la Corso. Îl interesau numai problemele legate de Rusia.

— E grea bătrâneţea când îţi păstrezi întreagă memoria, mi se destăinuia el. Sunt copleşit de umbre... La Maxim's, într-o oglindă „modern style“, apar lângă o zână cu ochi de peruzea. (Şi face cu mâna un gest de om dezamăgit.) Am fost oare vreodată iubit? Eram o partidă strălucită, nu un om. Banul mă făcuse egoist şi vanitos. Eram convins că totul mi se cuvine... aşa era făcută lumea de atunci. Pentru unii plăcerea era permisă, pentru alţii, plăcerea era un păcat.

În minele mele din Siberia, sute de condamnaţi săpau, săpau, săpau multe ore pe zi. Dar la Paris, în Franţa democrată, era altfel? Prin cabareturile şic mă întâlneam cu marchizul de Dion. Avea o renumită fabrică de automobile, firma de Dion-Bouton. Mii de muncitori se speteau în uzinele lui. Gras, cârn, în frac, cu jobenul pe-o ureche, marchizul boteza cocotele cu şampanie. Era „la belle époque“, cum s-a spus mai târziu. Da, în adevăr, unii trăiau minunat. Dar pe toţi ne aştepta aceeaşi moarte. Se trăia bine, dar se murea cumplit, banul nu te ferea de suferinţa fizică.

Eram la Iaşi în 1917, în modestul palat unde Regele Ferdinand mă convoca la belotă, împreună cu prietenul său Constantin de Plagino, când i s-a prezentat Regelui telegrama lui Diamandi, ministrul României la Petersburg, în care anunţa că ţarul a abdicat şi nu se ştia unde se găseşte. Jocul s-a transformat într-un fel de Consiliu de Coroană. A sosit şi Regina Maria. Mi s-a adresat în englezeşte, calificând situaţia „a pretty mess“, pe

urmă, din consideraţie pentru Ionel Brătianu, a tradus în franţuzeşte: „Nous sommes fichus“ („Suntem pierduţi“). „Mais, Madame, tout n’est pas dit“ („nu s-a terminat totul “), am răspuns acestei fascinante făpturi. Dar, impetuoasă din fire, Regina mi-a tăiat vorba. Avea un stil direct, chiar brutal. Nu spunea platitudini sau inepţii.

— Mon cher Pok, nu uit că sunt în mare parte o Romanov, dar îi cunosc pe ruşi. Odată ţarul plecat, totul se duce.

Brătianu asculta enervat. Nu suporta femei în politică, dar n-avea încotro. Regele părea amuzat de intervenţia soţiei lui. Regina se plimba prin salon şi-şi amintea...

— Ce vesel era oncle Nicki! a exclamat ea, adresându-se Regelui. Era de Sfântul Nicolae, în 1911 sau ’12. Pe Neva îngheţată defila garda imperială. Ce călăreţi, ce cai! Tot ce avea Rusia mai bun. Dragonii lui Urusov aveau cai roibi cu stea în frunte. Ajungând în dreptul tribunei, Pavlic Urusov m-a recunoscut şi m-a salutat. Mă întreb dacă mai trăieşte, dacă n-a fost înghiţit de lacurile Mazuriene. Vă daţi seama, domnilor, tot ce defila sub ochii noştri, valuri de tinereţe, de forţă, de speranţă, astăzi e pulbere. Dar unchiul Willi ce trebuie să-şi mai frece mâinile! Şi Kronprinţul, alt îngâmfat, a spus Regina, apoi, întorcându-se spre mine:

— Cum îl chema pe acel călugăr beţivan? şi plesni din degete ca un ofiţer de husari.

— Cred că vă gândiţi la Rasputin, Majestate.

Da, da, la el mă gândesc, nu-i aşa că el a telegrafiat ţarului: «Dacă faci război îţi pierzi capul?» Există o asemenea telegramă?

— Da, Majestate, mi s-a spus chiar atunci. Am aflat de la Sazonov, cancelarul, care era înspăimântat, ca toţi cei apropiaţi de ţar. Toţi erau de acord cu Rasputin, care se pare că spunea că cea mai strâmbă pace e mai bună decât cel mai glorios război. Până şi ambasadorul Germaniei,

bătrânul Pourtales, a venit la ţar ca să-l convingă să nu facă război. A căzut chiar în genunchi în faţa ţarului şi i-a spus că războiul va fi sfârşitul împărăţiilor. Dar ţarul n-a ţinut seama de nimic. A iscălit decretul de mobilizare, aşa cum îl îndemna duhovnicul său.

— Duhovnicul – mi-a explicat Pok – era un pezevenghi, duşman de moarte al lui Grişa Rasputin şi plătit de Buchanan, ambasadorul Marii Britanii. Prin 1915, Rasputin, ajutat de Ana Virubova, doamna de onoare, a reuşit să-l expedieze pe duhovnic tocmai la izvoarele Volgăi, în nişte codri de unde n-a mai ieşit, iar Rasputin şi-a continuat influenţa asupra ţarinei, care-i săruta mâna când oprea hemoragia ţareviciului. Odată, el i-a spus:

— Nu trebuie să-mi mulţumiţi. Pe fruntea noastră văd semnul morţii... curând... curând...

— Când a întrebat împărăteasa, înspăimântată.

— Peste toată Rusia apasă un nor de sânge, iar voi, ţarul şi tu, copiii tăi veţi trece prin faţa casei unde am locuit. Pe Volga. După care veţi da socoteală Celui de Sus. Eu am să vă aştept acolo. Voi muri înaintea voastră. Urâtă moarte mă aşteaptă! Dar un păcătos ca mine nu merită alta.

Ca să scape de robia lui Rasputin, în plin război, în 1916, ţarul a chemat un celebru profesor din Suedia. În zadar, moştenitorul tronului fiind în agonie, împărăteasa, disperată, i-a telegrafiat lui Rasputin. Cu câteva „pase“, acesta a oprit iarăşi hemoragia. Atunci, ţarul i-a mulţumit călugărului, dar nu i-a dat mâna nici ca s-o sărute.

— Te-am iertat, i-a spus Nicolae al II-lea.

De după uşă asculta căpitanul Scipotiev din echipajul de gardă al marinei imperiale, bun prieten al meu şi om de încredere. El mi-a povestit scena, mi-a spus Pok.

— Degeaba m-ai iertat, că Cel-de-Sus nu te iartă. Tot sângele sfintei Rusii se scurge în tranşee din vrerea ta. Rasputin a căzut în genunchi.

Opreşte măcelul, Măria Ta. Mi-a apărut Sfântul Duh şi mi-a vorbit: *Dacă ţarului nu opreşte măcelul, va pieri şi el, şi tot neamul împărătesc*.

— Cum arată Sfântul Duh? a întrebat ţarul, bănuitor.

— Ca de obicei – i-a răspuns Rasputin imperturbabil; o lumină mare, pătrată.

— De ce nu mi s-a adresat mie Sfântul Duh?

— Nu cercetez căile Domnului, dar, Măria Ta, gândeşte-te că orice ezitare costă mii şi mii de vieţi şi...

Dar ţarul nu l-a lăsat să termine.

— Bine, vă mulţumesc, l-a concediat el, ducându-se să joace tenis, iar Rasputin a continuat pe calea care avea să-l ducă la palatul Iussupov, unde îl aştepta moartea.

— Şi în adevăr – încheie Pok –, ţarul cu ai săi, răscumpărând păcatele dinastiei, au trecut prin faţa casei lui Rasputin. Erau în drum spre casa Ipatiev. Căile Domnului nu sunt de nepătruns.

— În istoria omenirii – povestea altă dată Pok – există clipe de răscruce, care stârnesc furtuni. Un colonel de jandarmi din anturajul ţarului a trecut prin Bucureşti în 1921. Asistase la complotul generalilor şi trecuse de partea lor.

„Cu pistolul încărcat – îmi spunea el – am intrat la ţar.

«Vă ascult», a spus ţarul cu acel calm trist, care îl caracteriza.

«Trebuie să abdicaţi! – a răcnit Alexeiev – şi să abdicaţi şi pentru fiul dumneavoastră.»

«Nu sunt surd, a răspuns ţarul, şi mai calm. Exprimaţi-vă pe un ton normal. De ce are nevoie Rusia, în plin război, de abdicarea mea?»

«N-avem timp de discutat, a intervenit generalul Rasski şi mai violent. Dacă nu iscăliţi, vom recurge la o măsură teribilă, o măsură care îl priveşte şi pe ţarevici.»

Alb ca varul, ţarul, după obicei, îşi duse mâna la mustaţă şi privi împrejur. Era privirea omului încolţit, care caută un ultim ajutor. Am simţit că mă fixează, că mă întreabă:

«Ce cauţi printre aceşti trădători, tu, care eşti pus să mă aperi?»

Cred că tocmai prezenţa mea printre conjuraţi l-a determinat pe ţar.

«Daţi-mi documentul», a cerut cu o voce stinsă.

A iscălit şi a împins hârtia.

«Şi acum?...» a întrebat.

Erau ultimele cuvinte pe care le-am auzit de la viitorul «ţar martir». Nu i-a răspuns – o primă umilire din calvarul ce avea să urmeze.“

— Dar să mă întorc la Iaşi, continuă Poklewski. În seara telegramei, ieşind de la Rege, santinela mi-a prezentat onorul. I-am zâmbit. Era strălucitor de tânăr. Nu cred că împlinise douăzeci de ani. În opinci, cu picioarele înfăşurate în bucăţi de sac, foarte slab, purta casca „Adrian“. Pok îmi zâmbeşte ironic: Un cadou al Franţei generoase. Tânărul avea în priviri un elan, un entuziasm care îmi amintea ceva. „Ah, da, mi-am spus, e portretul unui tânăr de Rafael“, ştii, cel cu boneta roşie. M-am uitat împrejur. Eram singuri. Din buzunar am scos un pachet de ţigări egiptene. Le aveam la mine pentru prieteni şi i l-am întins. „Poftim“. Tânărul erou – că era un erou, dar nu ştia – a ezitat o clipă, după care mi-a spus în şoaptă, din fundul sufletului: „Sărut mâna“.

În faţa reşedinţei regale ardea un felinar cu petrol. Lux nebun! Unul singur în tot Iaşul. Tot oraşul era cufundat în beznă, ger şi foame. În permanenţă erau deschise gropi comune pentru victimele tifosului exantematic. Era să plec, să mă îndrept spre Consulatul Rus, când mi-am amintit că în Iaşi nu existau chibrituri. Să aprinzi ceva era o problemă, şi atunci m-am întors la santinelă şi i-

am dat o cutie cu chibrituri suedeze, ca să poată fuma.

Ca tot omul ajuns la capătul vieţii, îmi fac procese, mă judec. Fiind bogat, am ajutat pe mulţi. Dar nimic nu cântăreşte în bilanţ cât pachetul acela de ţigări.

— Cred că vă interesează, mi-a spus în stilul lui sarcastic şi rece.

Şi Pok a scos din birou şi mi-a arătat vechiul manifest tipărit pe o hârtie gălbuie. Scria: *Tovarăşi români*! *Veniţi cu noi şi veţi avea pământ. Pace şi libertate. Cot la cot vom goni pe rege, pe boieri, pe generali şi pe toţi care sug sângele poporului. Trăiască Revoluţia*!

Manifestul nu era iscălit – şi nici nu era nevoie. Mai târziu, în vara lui 1917, Moldova era inundată de hârtiuţe roz, verzi şi galbene. Toate îl îndemnau pe soldaţii români să bage baioneta în ofiţerul lor şi să plece să împartă moşiile boierilor.

— În 1924 – îşi amintea Poklewski – doctorul Lazovert, otrăvitorul lui Rasputin, fugit din Rusia, rămăsese blocat la Athénée Pallace, din cauză că nu putea plăti hotelul. Într-o zi, Aurică, barmanul, care adora să vorbească o franceză stricată, mi-a spus:

„Excellence, docteur très malheureux, très malheureux. Pas mangé deux jours“. (Excelenţă, doctor foarte rău, foarte rău. Nu mâncat două zile.)

Mi l-a arătat. Într-un fotoliu stătea un bătrân jerpelit şi melancolic, care ne privea cu interes. L-am invitat la masă. Tot ce ar fi putut să-mi povestească Lazovert ştiam de mult, dar voiam o confirmare de la un participant la complot şi l-am întrebat prin ce era periculos Rasputin pentru Rusia şi de ce trebuia eliminat.

— Ce întrebare! a exclamat el. Rasputin dorea să facă pace separată cu Germania. Vroia ca ţarul să calce angajamentele luate faţă de Anglia şi

Franţa. Era singurul care dorea încetarea războiului.

— Singurul? am întrebat atât de violent, încât s-au întors spre noi de la mesele vecine. Dar pe nenorociţii din tranşee i-a întrebat cineva dacă vor să putrezească acolo, fie că sunt ruşi, nemţi sau francezi?

— Nu ştiam că sunteţi atât de pacifist, mi-a răspuns agresiv Lazovert.

— Nu ştiu dacă sunt pacifist. Sigur e că-i urăsc din tot sufletul pe imbecilii sau canaliile care susţin ideea războiului. Sunteţi francmason, monsieur Lazovert?

— Da, dar de ce mă întrebaţi?

Nu ştiu cum a dispărut doctorul Lazovert.

În 1938, Poklewski a trebuit să ceară ajutorul morţii, să-l scape de mizeriile bătrâneţii. S-a stins, refuzând să mai mănânce, ca o candelă rămasă fără ulei... Avea prea multă demnitate ca să împartă soarta atâtor ambasadori, şambelani, conţi, care după revoluţie cerşeau la bisericile ruseşti din Occident. Am fost la înmormântarea lui. La catedrala catolică, am văzut pe o pernă, prinsă printre altele, cea mai prestigioasă şi invidiată decoraţie a Europei de altădată, „Lâna de aur“, oferită de prietenul său, regele Alfons al XIII-lea al Spaniei. Au fost şi lacrimi. Într-un colţ plângea o bătrânică. Rudi Catargi mi-a spus:

— E Miţa Studenta, singura dintre toate care a venit să-l salute pentru ultima dată.

Clipa decisivă

La consulat, în 1915 n-a fost pom de Crăciun, nici Revelion. Mai mult încă. De Sfântul Nicolae, ziua ţarului, n-a fost nici faimoasa recepţie, când Volovici, bucătarul, făcea celebrul *parfait praliné* cu dantelă de zahăr ars. Austeritate! Sau, cum îi spunea Inovici, majordomul: „austrietate“. În timp ce în România mai era încă pace, belşug, aici, la Consulatul Imperial Rus, se intra în al treilea an de război. Nu mai era „vesel şi proaspăt“, cum îi spunea războiului Wilhelm al II-lea al Germaniei, şi nici „drept, glorios şi necesar“, cum îl auzisem pe bunicul meu prin 1914.

— Războiul e o mare porcărie, ne-a declarat într-o zi oncle Georges, care venea tocmai de pe frontul german, în 1916.

Căsătorit cu Sonia, sora bunicii, oncle Georges, în timp ce înfuleca munţi de sărmăluţe moldoveneşti, ne povestea cum era pe front. Venise să ne vadă de la Chişinău, unde divizia sa era în refacere pentru a treia oară. Luase parte la bătălia de la Tanenberg, unde Hindenburg devenise celebru prin victorie, iar Renenkampf – prin înfrângere.

— Frontul de lângă Riga înghite vieţi cu nemiluita, povestea el. La un obuz de-al nostru, ei răspund cu o sută. În timp ce „nimetzkii Gaubitzer“ (obuzier greu german) ne preface tranşeele în cimitir, artileria noastră e mută, din lipsă de muniţii.

— Cum se poate?! a exclamat grand-papa. Luna trecută, înspre Kiev am văzut convoaie militare pe care scria: „Nu cruţaţi obuzele“.

Oncle Georges a râs amar:

— La noi, pe front, se spune „să nu regreţi obuzele, fiindcă tot nu vin“. (În ruseşte „a cruţa“ şi

„a regreta“ sună la fel.). Rasputin şi ţarina – ziceau cei de la infanterie – au grijă ca muniţiile noastre să se piardă prin gările din Podolia. Degeaba aleargă Ohrana, nu a înţeles că armata a trecut de cealaltă parte.

— Cum adică? au întrebat ai mei, intrigaţi.

— Nimic mai simplu. Infanteria noastră, mândria armatei ruse, nu mai există! A rămas în lacurile Mazuriene, în mlaştinile Pripetului, prin labirintele de tranşee care se întind pe mii de verste. În locul lor au venit meseriaşi, muncitori, învăţători, feroviari. Un locotenent în rezervă, care a stat în Siberia pentru revoluţia din 1905, avea fabrică de nitroglicerină, adică dinamită. Acum e „ghiroi“ (erou). Are Crucea Sf. Gheorghe.

Pronunţa „ghiroi“ ca Inovici, ceea ce despuia personajul de orice aureolă.

— Îl vedeţi murind pentru ţar, ca în opera lui Glinka? Sau pentru „Matuşka“ („Mama Rusia“)? Asta poate s-o creadă grăsanii din Petersburg. Nici el, nici soldaţii din tranşee nu vor decât un singur lucru, să trăiască. Deocamdată, frontul mai ţine. Sunt jandarmii, Curtea Marţială şi mai ales cazacii. Dar să nu credeţi că Ivanuşka Dubinca (nea Ioniţă Ghioagă) e prost. El ştie că nu se poate preda. Nemţii sunt mai răi decât moartea! Însă şandramaua a început să se clatine. Un pluton de execuţie a refuzat să tragă în soldaţii condamnaţi pentru beţie. Bravo lor! Îţi mai aduci aminte de Efrem, ordonanţa? se adresă oncle Georges bunicii.

— Cum să nu, îl mai ai?

— Da, deşi nu ştie nici să scrie şi nici să citească, sau poate tocmai de aia. În schimb, mă bărbiereşte ca frizerul cel mai bun. Ştie să gătească şi, pe deasupra, are răspuns la toate. L-am întrebat de ce luptăm cu nemţii. „Fiindcă aşa a poruncit ţarul.“ „Dar ţarul de ce a poruncit să fie război?“ „Apoi, asta nu ne priveşte. El dă socoteală numai Celui de Sus!“ Aşa gândeau, dacă se poate spune

că gândeau, soldaţii din gardă, care în faţa Palatului de Iarnă au tras în mulţimea mânată de popa Gapone. Asta în 1905. Iar în 1914, am năvălit în Prusia Orientală tot cu ei. Înaintau cântând ca la paradă. Când mitraliera germană îi secera, veneau alţii şi mereu alţii. „Rusia e mare, şi Republica Franceză trebuie salvată.“ Poruncă straşnică. Aurul Franţei, miliardele împrumutate sunt mult mai importante decât sângele de mujic. Oncle Georges ne privi cam ironic şi cu un uşor dispreţ. Ce vă uitaţi aşa? Nu vă place adevărul? În ziare, în revistele ilustrate, războiul arată altfel. Acolo vezi soldaţi veseli, bine hrăniţi, făcând drepţi, în timp ce generalul, colonelul sau chiar ţarul îi decorează. La fel e şi la nemţi, la francezi, la englezi. Îţi pune o cruciuliţă în piept, te îmbrăţişează – şi înapoi în tranşee.

Cât era de stilat Inovici, ca fost grenadier din Gardă, s-a oprit cu tava în mână, năucit de îndrăzneala unui general de cavalerie.

Oncle Georges, tot mai congestionat, continuă:

— Ştiţi cum miroase acolo? Sângele, sudoarea, excrementele, ploaia se amestecă, se combină în ceva ce nu poate fi exprimat. După inspecţie, duhoarea îţi rămâne în nas, în gură, iar capota trebuie lăsată la aer trei zile. Însoţit de aghiotanţi, de colonei şi de câte un ataman de cazaci, mă trezesc rostind cuvinte pline de duh, de îmbărbătare. La rândul lor, şi la fel de ipocriţi, soldaţii trebuie să răspundă prin urale. Când uralele sunt prea puternice, nemţii deschid focul. Ei au obuze multe şi speră să nimerească vreun grangur. Ofiţerii din prima linie m-au rugat să interzic uralele. Am acceptat pentru mai multă sinceritate, dar şi din prudenţă. Pe urmă, însoţit de tot alaiul, plec, îi las acolo în infern. La kvartir, mă aşteaptă un pat bun, o ciorbă caldă, sunt salutat cu bătăi din pinteni – şi oncle Georges ne priveşte iar ironic: Dacă eşti un adevărat militar, te simţi bine.

Dar de la o vreme, parcă nu mai sunt militar adevărat.

Bunicul, care, pe măsură ce asculta tirada, devenea tot mai nervos, interveni surprinzător de sarcastic:

— Ce bine că nu te aud prietenii mei, generalii Aslan, Socec şi mulţi alţi militari români, care aşteaptă cu înfrigurare „clipa sfântă“!

— Care clipă? întrebă unchiul, bănuitor.

— La toamnă, după strânsul recoltei, România intră în război alături de noi.

— Vai, sărmanii „româneşti“, în ce rahat i-aţi băgat voi!

— Care noi? întrebă bunicul.

— Voi, diplomaţii. Ce, credeţi că dacă suntem militari trebuie să fim neapărat tâmpiţi? Ştim prea bine cum diversele cancelarii imperiale şi regale trag iţele, fac note, pe urmă ultimatumuri, până ce bagă lumea în război.

— Văd că ai devenit adeptul lui Tolstoi, pufneşte bunicul, tot mai enervat. Dat am vrea să ştim de ce plângi România fiindcă intră în război alături de noi?

— Fiindcă mi-e dragă. E ca o grădină. Femeile sunt minunate, vinul la fel, românii sunt veseli şi blânzi. Sper însă că la toamnă vom avea pace.

— Cum, Iura – întrebă bunica –, Germania capitulează până la toamnă?

Unchiul începe să râdă din tot sufletul.

— Eşti prea optimistă, Liuba, sper însă că, oricât de slab ar fi Nicolaşa tot va înţelege că n-are altă soluţie decât o pace separată.

— E absurd! sări bunicul. Rusia e legată de tratate şi...

Oncle Georges nu-l lăsă să continue:

— Atunci, va veni ceva care ne va dezlega de toate tratatele, alianţele etc. Revoluţia! Şi să nu credeţi că mă bucur. Pentru noi va fi îngrozitor. De astă dată, spre deosebire de 1905, puşca e în mâna răsculaţilor. Însăşi Garda e contaminată, iar tu,

Petia, dacă ai puţină conştiinţă, ar fi bine să-i previi pe bieţii „româneşti“ să amâne până la anul războiul.

Bunicul părea ieşit din fire.

— România nu mai poate da înapoi, nu atât din cauza Rusiei, cât din cauza aranjamentelor luate faţă de Franţa şi Anglia.

— Dacă şi aici e Anglia!... Oncle Georges făcu un gest de lehamite. Totul e absurd în acest război. Ne-am aliat cu Anglia, duşmanul nostru de totdeauna, pentru a lovi în cel mai vechi şi devotat prieten.

Nimeni de la masă n-a protestat. Ne-am îndreptat spre salon şi, când unchiul m-a întrebat dacă nu vreau să-l însoţesc la o plimbare pentru digestie, am primit cu entuziasm. Unchiul, care avea doi fii mai mari, ştia cum să se poarte cu copiii. Ne-am dus în grădina publică, să privim aşa-zisul liliac al lui Cuza, care înflorise.

— Respiră, păstrându-i mirosul în inimă. Amintirea liliacului din copilărie e mângâierea bătrâneţii, mi-a spus unchiul.

În jurul nostru – lume multă, veselă. De la un fel de baracă, zisă „cazino“, se auzeau lăutari, chiote şi cântece punctate de focuri de pistol, ca în western. Femeile se uitau cu interes la unchiul meu. Înalt, croit ca un atlet, avea un mers care trăda de la o poştă militarul de carieră. La întoarcere, în dreptul întretăierii străzii Zimbrului cu Domnească, ne-am oprit să privim un cortegiu de vreo cinci birje, care încărcau beţivi din cârciumi. Cu bunicul ar fi trebuit să privesc în altă parte, din pudoare. Cu unchiul era cu totul altceva. Era deosebit de interesat de femeile care îi însoţeau pe cheflii, îmbrăcate foarte încărcat, chiar pentru moda de-atunci. Ele s-au simţit obligate să ne facă nişte gesturi, pe care le-am tălmăcit mult mai târziu. În prima trăsură s-a urcat taraful de patru ţigani, cu ţambal cu tot. Erau birje prăpădite, adunate de la periferie şi trase de nişte „jorponi“

(gloabe). Niciodată muscalii nu s-ar fi pretat la asemenea batjocură. Pe urmă, cu chiote, cântece şi sfidări la adresa pietonilor, cortegiul a pornit spre statuia lui Costache Negri. Erau toptangii, misiţi, geambaşi, care câştigau bani cu lingura mare. Recolta din 1915 fusese minunată, iar cea care venea acuma avea să fie fantastică. Fără pâinea găsită în România – scria generalul Ludendorff, Austro-Ungaria ar fi capitulat. „Pâinea românească“. Câţi români ştiau ce înseamnă asta? Era bobul cu miez sticlos, cu care Buitoni făcea pastele italiene – *avec les blés du Danube* – scria pe cutia de macaroane. În Anglia reginei Victoria, biscuiţii lui Huntley and Palmer erau fabricaţi tot cu faimosul grâu moştenit de la legiunile romane. Dar iarna lui 1917 a fost atât de cumplită, încât s-a mâncat şi sămânţa.

— A pierit un monument al florei europene, îmi spunea de curând Prof. I.C. Theodorescu.

După plecarea unchiului, s-a şters şi impresia lăsată de prezicerile lui. Aici, la consulatul păzit de Ilie vardistul şi servit de Inovici cu mănuşile albe şi de Volovici, bucătarul neîntrecut, ne simţeam atât de fericiţi, atât de departe de toate calamităţile, încât războiul, revoluţia, holera, dezastrele etc. păreau a nu ne privi pe noi. Strânşi în jurul samovarului, petreceam cu mulţi musafiri, multe „piroşki“, votcă şi veselie. (Veselie ca la ruşi nu e nicăieri, dar şi când îi apucă disperarea!)

Abia a plecat oncle Georges, şi iată că ne-am pomenit cu amiralul Vessiolkin. Amiralul nu venea de pe front, ci de alături, de la Reni, de peste Prut. Era şeful faimoasei expediţii cu destinaţie specială. Venise cu suita sa: prinţul Pavlic Urusov, Tzurlik Maclacov, Sarmanski, comandantul Skipotiev. Toţi erau cât se poate de optimişti. Spuneau că Germania e în agonie, soldaţii austrieci se predau pentru o pâine, iar în Bulgaria – aici era marea

prostie – se pregăteşte o lovitură pentru a-l răsturna pe Ferdinand, ţarul lor. Imbecilizarea, dezinformarea curţii din Sankt Petersburg era atât de avansată, încât ţarul cu anturajul său îşi păstrează iluziile despre Bulgaria, până la dezastrul de la Turtucaia.

— Când Excelenţa-Sa cu suita îşi făcea „intrarea“, adică pe la ceasurile 11 noaptea – îmi povestea Traian, un chelner bătrân de la Capşa – mi se părea că toţi ajunseserăm pitici, de mari şi de voinici ce erau ei...

— Începea apoi o reprezentaţie, o întrecere de forţă, de talent şi de fantezie – povestea Cocea cum n-am mai văzut la nimeni. Fie că declama din *Regele Lear,* în englezeşte, fie că povestea anecdote în idiş sau dansa cazacioc, Vessiolkin îşi ţinea publicul şi personalul restaurantului cu răsuflarea tăiată până la 4 dimineaţa. Către dimineaţă, ruşii începeau să se distreze după firea lor.

La Cuba (corespondent al cafenelei Capşa la Petersburg) reprezentaţia era arhicunoscută, dar aici, la Capşa, în acel templu al tradiţiei, al mofturilor occidentale, acele performanţe păreau de necrezut chiar şi pentru cei care asistau.

În mijlocul salonului se punea o masă cu tacâmuri şi tot alaiul de pahare, peste care Vessiolkin cu suita lui săreau unul după altul. Cel mai bine sărea amiralul. Nu se clintea un pahar. Nici prinţul Urusov nu era mai prejos. În schimb, Tzurlik Maclacov s-a făcut de râs. Într-un grohot de sticlărie şi de furculiţe, s-a rostogolit, lăsând în urmă masa cu cele patru picioare în sus. Scârbit, Vessiolkin s-a ridicat. „Acum, mergem să ne opărim la aburi.“

În *Notele zilnice* scrise onest, dar naiv, Alexandru Marghiloman prezintă atât pe Vessiolkin, cât şi pe bunicul meu, Pierre Kartamischew, într-o conjunctură aproximativă. Fostul preşedinte al Partidului Conservator nu

putea şti că în câştigarea simpatiei, şi mai ales a încrederii românilor, rolul lui Vessiolkin era mult mai important decât al lui Poklewski, trimisul ţarului la Bucureşti. Prieten cu Ana Virubova şi încă mai intim cu Grişa Rasputin, amiralul a ştiut să-l sape destul de bine pe Poklewski. Era acuzat că are o amantă evreică – aşa pretindea contele Potocki din Ohrana Imperială – şi că o chema Wurm. Potocki ştia de la Tit Liviu – iată ce înseamnă să ai cultură clasică! – despre un general roman care a fost acuzat că l-a ucis pe soldatul Vibulius. Soldatul însă nu existase niciodată, şi tocmai de aceea şi generalului i-a fost greu să-şi dovedească nevinovăţia. După cum, de altfel, nici Poklewski nu i-a putut convinge pe domnii de la Cancelaria Imperială că Amalia Wurn nu exista.

— Ehei – clătinau din cap bătrânii cancelariei – nu există fum fără foc!

Pentru a i se băga pe sub piele ţarului, Vessiolkin a pus să i se construiască o capelă mică din lemn chiar pe chei, lângă vasul de reşedinţă. Ruşi. În fiecare dimineaţă se duceau acolo să se închine. Când ţarul a venit în inspecţie la Reni, în 1915, nimic nu l-a impresionat şi bucurat mai mult decât acea capelă.

— Te felicit, Mişa! i-a spus ţarul.

Vessiolkin a fost înaintat amiral plin, cu epoleţi oferiţi chiar de „augusta mână“. Dar de atunci a trecut un timp. La Piter, la palat, intrigile, lucrăturile erau mai aprige decât la o episcopie rusească. Ecoul oglinzilor sparte la hotel Sofia din Galaţi, al felinarelor împuşcate din goana cailor, ca să nu mai vorbim de damele fugărite pe stradă în pielea goală, n-a putut fi înăbuşit de prieteni.

Se spunea: „Până la Dumnezeu e sus, dar până la ţar e departe“. Dar ceva-ceva tot a ajuns la urechile imperiale. Însă şi Vessiolkin s-a dus la Palat să se disculpe. Ţarul se afla în Capitală şi chiar în bună dispoziţie.

Ţarul, ca de obicei, avea impresia că-l ascultă pe uriaşul său tată. Vessiolkin l-a convins pe ţar că expediţia cu însărcinări speciale – despre care am mai spus – e absolut necesară pentru a grăbi intrarea României în război alături de aliaţi şi că pentru asta erau necesare anumite fonduri.

— Românii – ar fi spus amiralul – adoră atenţiile şi decoraţiile, iar pentru campania de propagandă nimeni nu este mai indicat decât consulul general al Rusiei la Galaţi, Piotr Alexeici Kartamischew, un velico-rus, un moscovit autentic, care cunoaşte România de douăzeci de ani.

De la Reni ne-am pomenit cu un plocon blestemat. Cu contele Potocki, din Ohrana Ucrainei.

M-a impresionat. Tocmai citeam *Serge Panin* de Georges Ohnet, într-o ediţie ilustrată. Aceeaşi cărare până la ceafă, acelaşi monoclu. Tot conte dar, spre deosebire de Panin, Potocki se îmbrăca aşa cum visam eu. Cu jambiere legate cu curea în spirală, pantaloni bufanţi, vestă cu nasturi din corn şi o pălărie cum n-am mai văzut. Moale, trasă pe ochi, de culoarea castanei. Avea un pas studiat, pe care l-am imitat un timp. Cu câteva scatoalce, mama m-a vindecat. Asta s-a întâmplat după ce am cerut să mi se pună tocuri de cauciuc.

Dar, ca să revin la subiect, trebuie să spun că Potocki, contele, suferea de spionită acută. Nu era singurul. În această privinţă a găsit repede un auxiliar recrutat din Siguranţa română, care i-a împuiat capul cu tot felul de bănuieli. Nu mai ştiu cum îl chema şi nici pe bietul evreu, victima. Dar de la bunica ştiam că era foarte bogat, iar agentul Siguranţei i-a spus lui Potocki că în salonul lui din strada Mavromol avea portretul lui Franz Joseph. Şi nu numai atât. Când austriecii au recucerit Przemyskul, faimoasa cetate pentru care ruşii,

nemţii şi austriecii se băteau ca chiorii, evreul ar fi pavoazat casa.

— A atârnat covoare la fereastră, îi spunea Potocki bunicului, care nu-l putea suferi.

— Poate că tocmai atunci a pus să se facă curat în casă.

— Nu există! Are şi telegrafie fără fir!

Fapt este că evreul a dispărut.

— Gata, a spus Potocki, frecându-şi mâinile. Băieţii au lucrat minunat.

— Nu văd de ce trebuie să fiu pus la curent cu toată murdăria inerentă meseriei dumitale, l-a pus la punct bunicul. E o operaţie – ca să spun aşa – care vă priveşte numai pe dumneavoastră.

Spre deosebire de mama şi bunica, grand-papa avea o profundă aversiune pentru „bucătăria subterană“ a consulatului.

A mai fost apoi faimosul dejun cu Pitz şi cu maiorul Thompson. Acesta din urmă era ataşatul Marii Britanii şi iubitul Marthei Bibescu. La dejun s-au discutat lucruri care pentru mine păreau îngrozitoare.

— România nu va rezista mai mult de trei luni, ne explica viitorul lord Cardington, adică Thompson. E arhisuficient pentru a transforma „cămara Germaniei“ şi ultima ei sursă de petrol într-un morman de ruine.

— Ce oroare! a exclamat mama.

— Vai, Nataşa! a încercat bunicul s-o domolească.

— Sunt întru totul de acord cu doamna! Când am ieşit de la Brătianu, mă simţeam ca un borfaş care comisese o tâlhărie. Dar asta-i politica. Războiul nostru economic în România n-a dat rezultatele aşteptate. Lichiardopol de la Brăila, după ce ne-a vândut stocul de făină, s-a grăbit să-l vândă nemţilor încă o dată. Iar în clipa de faţă, şlepurile au şi ajuns în mâinile duşmane. Dar mai e ceva. Mult mai grav. Practic, tot războiul submarin al nemţilor funcţionează cu păcură românească. Ca

şi escadrilele germane de la Doger Bank (era vorba despre bătălia de la Iutland, din 1916). Şi se mai pune încă o problemă, continuă Thompson flegmatic, rece. Noi n-am vrea ca aliata noastră să cadă în mâinile duşmane ca un plocon.

„De ce ţi-e frică nu scapi“, spune românul. Aşa că magaziile lui Pitz, cu bunuri adunate de Coroana Angliei, au ajuns captura lui Mackensen.

— Grâul nu arde, a constatat Pitz. În schimb, sondele din valea Prahovei au fost distruse radical, şi până la sfârşit nemţii tot n-au avut petrol românesc.

— Ce buni aliaţi şi-a găsit Brătianu! a exclamat bunica, având talentul gafelor. Pe de o parte Anglia, cu pârjolul total, iar pe de alta – Rusia, care...

— Dar, Liuba... a încercat bunicul s-o oprească.

— Şi ce? a continuat bunica mea, care nu se demonta cu una, cu două. Am vrut să spun că decât aşa prieteni, mai bine duşmani!

Thompson începu să râdă.

— În tot cazul, România are în doamna un aliat credincios, iar pentru a vă linişti trebuie să vă spun că şi acum, ca şi altădată, de altfel, planurile noastre sau ale Rusiei nu se vor realiza. Dar nu fiindcă ar fi absurde sau irealizabile, ci pentru că istoria ne învaţă că soarta planurilor politice e de a da greş, oricât ar fi ele de geniale – şi cuvântul „geniale“ Thompson îl rosti cu un dispreţ vizibil. Iar în Bucureştiul fluşturatec şi optimist văd toate premisele unei uriaşe catastrofe militare. Mărturisesc că nu-i înţeleg pe militarii români. Când stai de vorbă cu ei, vezi bine că nu sunt proşti. Dar planurile lor militare sunt atât de aberante, încât rămâi cu impresia că ignoră harta propriei ţări. Cum crede generalul Iliescu, şeful Statului-Major, sau oricare altul, că România, cu un front de cinci ori mai lung decât al Franţei, poate rezista? Ah, dacă bulgarii erau neutri... Dar României i-a trebuit Cadrilaterul...

Se lăsă apoi o tăcere, de care profită Inovici pentru a umple paharele cu şampanie Veuve Cliequot rosé, după care interveni Pitz baronetul, cel mai sincer, mai spontan şi mai devotat prieten al nostru, după ce îşi şterge cu batista monoclul:

— Pentru noi, cei din jurul mesei, idealul ar fi ca Foxy să mai găsească un pretext spre a amâna. E foarte priceput în tergiversări şi...

Dar Thompson nu-l lăsă să termine:

— Imposibil! Şi maiorul îl fulgeră cu o privire severă. Brătianu (Foxy-vulpoiul) nu mai poate da înapoi. Dictatura celor patru e prinsă de dinţii uriaşei maşini politice, din care nu poate scăpa. Poate că asta e acea fatalitate istorică de care se tot vorbeşte în timpurile noastre.

„Dictatura celor patru“ – denumire găsită de von Busche, ministrul Kaiserului de la Bucureşti – însemna: Regina Maria, Regele Ferdinand (Nando), Barbu Ştirbey şi Ionel Brătianu, prim-ministrul. Dar în vocabularul amoros-politic dintre Thompson şi Martha, Regina cu brelanul ei (aşa se spunea prin cluburi) aveau alte porecle. Astfel, Maria se numea şi Melusina – personaj legendar, care se transforma în şarpe pentru a vrăji. Ferdinand, *the faithful Toby*, adică Toby cel credincios, figura în codul Legaţiei Britanice drept „Toby“, iar dacă se i încrustase Thompson la masă era fiindcă Pitz, „l’enfant terrible“, rostind cuvântul „Foxy“ deconspira codul Legaţiei Britanice.

Întotdeauna ruşii au adorat problemele de şah, criptogramele şi tălmăcirea codurilor „secrete“. Savinov, de la Legaţia Imperială din Bucureşti, aflând de la bunicul sensul cuvântului Foxy, a obţinut şi ultimul „reper“ pentru a decripta codul britanic.

— Cod destul de naiv faţă de cel francez sau italian, îmi spunea Savinov prin 1934,

Şi bunicul, şahist competent, a decodificat codul lui Marheinecke, consulul german din Galaţi. N-a

fost greu.

Faţă de bunica, Thompson s-a simţit ca pescarul care, tocmai când vede peştele, acesta se desprinde din cârlig şi dispare în undă. Gafa i-a trecut pe la nas, fără s-o poată gusta. Foarte fin, cu un ton de perfectă politeţe, a mai schiţat o tentativă:

— Fără a cunoaşte intenţiile Cabinetului din Sankt Petersburg, îmi dau foarte bine seama că Rusia nu poate lua în consideraţie interesele unor „invenţii geografice“ cu profil temporar (se referea la Bulgaria şi România).

Nimeni n-a zis nimic, iar prin această apreciere, maiorul mi-a devenit antipatic. Tocmai atunci, Inovici ne-a poftit în salon pentru cafele. Mama a angajat acolo cu Pitz o discuţie „practică“ de mare folos. Având în vedere perspectivele foarte apropiate, mama l-a întrebat pe baronet cam cum trebuie să procedeze „o biată văduvă romăncă, având în răspundere un copilaş“.

— Dragă Natașa – a început Pitz pe un ton uşor ironic –, dacă sărmana văduvă, romăncă şi cu un copil etc. etc., eşti tu, atunci nu-mi fac probleme... Toscanii de altădată, mari înţelepţi în treburile băneşti, spuneau că aurul se cumpără când cântă lăutarii şi se vinde când bubuie armele.

— Şi atunci e bine să-l cumperi, observă Thompson, care avea atenţia distributivă, discutând în acelaşi timp cu bunicul.

Sfatul, sau mai exact sugestia lui Pitz a fost salutară. Cu un corset căptuşit cu cocoşei am trecut prin revoluţia rusă.

— Dar n-am aur, îi răspunse mama. Mi s-a tot spus că aurul n-are „cupon“, adică nu dă dividende. Am acţiuni, titluri, obligaţii, mă rog, hârtii.

— Aurul rămâne aur, iar hârtia rămâne ceea ce e, o momeală, o speranţă. Cu monoclul în mână, Pitz avea o gesticulaţie personală, moştenită de la alte monocluri purtate prin May Fair, prin marile cluburi din Londra. Şi cu câtă durere trebuia să le

părăsească... Îngropat – continuă el – aurul nu numai că nu putrezeşte, dar iese, renaşte cu puteri noi. Apoi, după o scurtă pauză, necesară gustării unei „Fine Champagne“ (cognac bun), de care era din cale-afară de amator. Nu te lăsa dusă de oamenii „de bine“, de cuminţi, şi ascultă-mă pe mine, schimbă în aur.

— Bine, m-ai convins, dar rămâne de văzut ce „respiro“ mai avem. Aş vrea să-l duc pe Juk să vadă Bucureştiul înainte de dezastru şi să mergem şi pe la Sinaia.

— În nici un caz la Sinaia – a spus Pitz categoric –, e prea aproape de frontieră şi s-ar putea ca nemţii, luând iniţiativa, să vă prindă acolo. Pe de altă parte, îmi dau seama că viaţa fără distracţii e o prostie, aşa că la Bucureşti ar fi bine să vă duceţi imediat. În luna mai e foarte plăcut. Pe urmă, dacă staţi vreo trei săptămâni la Constanţa, nu cred că veţi regreta. E un hotel foarte bun. Cazinoul are o bucătărie excelentă şi o pivniţă grozavă. Am întâlnit acolo nişte sticle... Nostalgic, Pitz privi în gol. Directorul cazinoului, baronul de Marsay, ştie să aranjeze lucrurile. Îl cunoşti? E o pasăre ciudată (*un drôle d'oiseau*). Face pe românul, se îmbracă la Londra, zice că ar fi belgian, dar eu îl bănui că ar fi neamţ. Dacă îl întâlneşti, fii amabilă. Nu te costă nimic.

— De ce? întrebă mama bănuitoare.

— Ca să ne faci nouă plăcere. (Pluralul folosit explică totul.) Nu uita că ai acolo pe Richter, viceconsul rus, şi pe Armand de Saint-Sauveur, viconte şi viceconsul francez. Doi zevzeci simpatici.

După 1914, frontierele României fiind aproape închise, lumea nu mai putea ieşi din ţară şi singurele locuri unde se putea cheltui mult şi petrece bine erau într-adevăr numai Sinaia şi Constanţa. Am optat pentru Constanţa – aşa cum ne-a sfătuit Pitz – şi ne-am luat o vacanţă, înainte de a pleca la Bucureşti.

Regret că n-aveam cu zece ani mai mult, ca să-mi dau bine seama de ceea ce vedeam. Ca prin fum văd cortegiul de limuzine, fracuri, toalete strălucitoare, bijuterii sclipitoare.

Viceconsulul Richter şi contele Saint-Sauveur o însoţeau pe mama. Se pare că la cazinou sume fabuloase treceau din buzunarele fraierilor îmbogăţiţi – care se înfruptaseră din aurul rusesc, austriac şi german – pe mesele de joc şi în caniota baronului de Marsay. Cine nu juca dansa. Tangoul era în plin avânt. Dar, din păcate, la 10,30 eram dus la culcare. În zadar imploram guvernanta să mă mai lase să stau, nu vedeam decât prologul spectacolului. Ştiam că lumea de pe terasa cazinoului aştepta să salute răsăritul soarelui. Dar abia a doua zi, la dejun, auzeam ecoul nopţilor constănţene de la prietenii familiei. Astfel mi-a rămas întipărită totuşi atmosfera de sărbătoare, de voioşie şi bogăţie.

Prin Atanasulis, mama a putut să realizeze acea operaţie de alchimie modernă, prin care hârtia a fost preschimbată în aur.

La Bucureşti am sosit seara, dar nu prea târziu. Mai era lumină când l-am văzut pe Alexei Savinov de la legaţie. Ministrul Poklewski ne-a trimis un coupé imens. Un fel de salon, tot căptuşit cu mătase, cu nasturi mulţi. Mirosea ca la ceaiurile bunicii, când venea tot coconetul.

— V-am reţinut o cameră la Bulevard, Athénée Palace e prea „rasta“ (parvenit) şi e plin de nemţi, de austrieci, ca să nu mai pomenim de anumite „creaturi“, ne-a explicat Savinov. Excelenţa-Sa a dispus să aveţi tacâmul pus în permanenţă. La dejun, bineînţeles. Seara, Excelenţa-Sa ia masa la Jockey, iar noi, pe unde apucăm: Capşa, Bulevard sau Café de Paris. Astă-seară, Farinelli ne-a pregătit ceva special „becasse flambé à la fine champagne“. E o mare premieră la Naţional, după

care vor apărea reginele Bucureştiului la supeu. E o desfăşurare de lux, de toalete, de bijuterii, greu de închipuit într-o Europă numai măcel şi pârjol.

Pe măsură ce ne apropiam de centru, publicul de pe trotuare părea mai dens şi mai elegant. Gambete, canotiere şi uneori „ţilindre“ salutau pălăriile cele mai extravagante, cu flori, cu pene, cu fructe. Erau ultimele clipe de fericire, de nepăsare, dar cine să creadă că se pregătea prăpădul?

Înaintarea pe Calea Victoriei era destul de grea. Trăsuri, maşini, birje circulau în cele două sensuri, fără a ţine seama de nici o regulă, vizitiul trebuia să dovedească multă pricepere, stăpânind trăpaşii şi evitând pietonii care traversau pe oriunde.

În sfârşit, am ajuns. Nimeni nu uită primul foc de artificii. Explozia de lumină, de zgomot, din clipa sosirii, nu o voi uita niciodată. Erau lustrele cu mii de stalactite de cristal, fulgurante, erau oglinzile, palmierii, valeţii în livrea şi mai ales forfota tipică marilor hoteluri. Directorul în persoană ne-a condus în camera „rezervată de domnul ministru al Rusiei“. Avea un balcon în colţ, care a avut faima sa. De aici, un colonel român „contestatar“, cum s-ar spune azi, a vrut să-l împuşte pe Carol al II-lea. Şi tot de aici a pornit de fapt glonţul regal care l-a răpus pe Corneliu Zelea Codreanu, urmat de o cascadă de împuşcături. În politica violenţei, glonţul e mereu urmat de un alt glonţ.

Am fost pieptănat, îmbrăcat în haine englezeşti cu guler tare (le detestam) şi am aşteptat-o pe mama, care s-a gătit vreun ceas. Cu mare grabă am ajuns pe la nouă şi jumătate. Mama avea o rochie de seară cu mare decolteu, de la o casă pariziană vestită. Am intrat în „sala oglinzilor“.

„Oglinzi, adânci firide fără fund – spune Philippide –, în voi stafii de stâncă se ascund.“ Şi câte stafii se mai ascund până azi... Fracurile diplomaţilor, cu plastronul încheiat în perle sau în

diamante, gârlele de briliante (*rivières de brillants*) ale doamnelor, egretele din păr, etolele din blănuri scumpe, vizon, hermine sau samur. Fracurile roşii ale orchestrei salutau după importanţă. Ce frumoasă era doamna aceea!

Savinov ne-a spus, întorcând capul:

— De când cu războiul, nu ne mai cunoaştem. E legaţia austriacă. Perlele de la gât întrec pe cele ale Reginei Maria.

— Sunt false, declară mama acru.

Acum venea lumea de la premieră. Farinelli nu mai ştia unde să alerge. Se auzea vorbind nemţeşte. Era de la masa lui von Busche, ministrul Germaniei. Erau foarte zgomotoşi. Mereu săreau dopurile de la şampanie. Savinov ne spune că serbează o victorie de pe frontul rusesc. „La Lomza a fost un dezastru!“

— Ne-au luat 15 000 de prizonieri – interveni Zankievici, ataşatul nostru militar –, dar asta n-ar avea atâta importanţă cât armele pierdute!... Am ajuns să le cumpărăm din Japonia!

Aici interveni Savinov:

— De curând, trecând cu trenul prin Ucraina, am văzut lângă gară nişte recruţi făcând instrucţie cu nişte scânduri tăiate în chip de armă... Dacă românii vedeau asta, cred că le pierea din entuziasm...

Tocmai când a început dansul, mama m-a trimis la culcare. Orchestra cânta *Sub cerul albastru al Argentinei.* Tangoul meu preferat. Îl ştiam la pian. Dar ce folos?! Un diplomat francez a luat-o pe mama la dans, în timp ce Savinov mă conducea spre cameră.

Toată viaţa mea am visat să devin un bun dansator şi un „bun om de cal“. Barem caii s-au dovedit de o rară perfidie cu mine. Multă vreme am umblat şchiop, fiindcă un cal cumpărat de la armata franceză, „Coco“, m-a muşcat de vârful cizmei. Dacă cizma nu era făcută de Panaite Miron, cel mai vrednic cizmar din Tecuci, cred că

rămâneam fără degetele de la piciorul drept. Dar dansul! Câte umilinţe, ce dezamăgiri mai târziu! Când la El Garon (Champs Élysées – Paris) vedeam cum damele se topeau în braţele lui Ionel Ghika, mă gândeam: „Iată secretul succesului! Dansul! De altfel, Nicuşor Răşcanu, sfetnicul meu în năzdrăvănii, îmi spunea:

— Le învârteşti, le învârteşti (damele), şi pe urmă „buf“ la aşternut. Ce simplă e viaţa la douăzeci de ani!...

Dimineaţa următoare mi-a lăsat o foarte plăcută amintire. Mai întâi a venit Bubi Diamantescu cu un Peugeot, să ne plimbe la Şosea. Se pare că mama nu trebuia să accepte.

— E omul lui Marghiloman, poate al lui von Busche, învârteşte afaceri de milioane, la cazinou pierde şi câştigă sume fantastice, e prieten cu baronul de Marsay... a mustrat-o Savinov.

În schimb, Potocki (contele) o încuraja:

— E o canalie din cele mai interesante. Încă nu şi-a dat arama pe faţă... E pacifist cu furie. Ca toţi germanofilii. Dar poate e numai foarte inteligent. Acum, văzând cum bate vântul, încearcă să se pună bine cu noi (adică ruşii).

De la Şosea, torpedoul lui Bubi ne-a depus la Capşa. Tocmai la ora 12. Momentul cel mai „elegant“. Aici am fost tratat cu o „şocolatină“, cum nu se mai fac. Anumite minuni, cum ar fi sarmalele lui Goldstein din Iaşi, vinul din Pâhneşti sau şocolatina de la Capşa s-au dus o dată cu Primul Război Mondial.

De la Capşa am trecut la Legaţia Rusiei, unde eram invitaţi la dejun. Lui Poklewski îi plăcea fastul. Un majordom cu epoleţi de aur conducea serviciul a doi valeţi în livrea. Totul se desfăşura într-o tăcere de catifea. „Moulin à vent 1909“, auzeam pe majordom în timp ce turna vin. Turna tuturor în afară de Poklewski, care bea numai Vichy Célestin. La masă, Poklewski a vorbit cu

fiecare pe limba sa. Până şi mie mi-a adresat cuvintele cele mai potrivite:

— Să sperăm că *le chef* (bucătarul) a avut norocul să-ţi fie pe plac. Acum vine un mereng pralinat.

Într-adevăr, pe prăjitura adusă de unul din feciori era scris *Jorjik.* Am mulţumit şi m-am servit de trei ori. Mama era scandalizată, dar trebuia să se stăpânească.

— E micul meu musafir şi vă rog să-l lăsaţi dacă-i face plăcere.

În timp ce comesenii s-au dus într-un mic salon cu cafea şi lichioruri, mama m-a trimis în grădina legaţiei. Era imensă. Se întindea între Cercul Militar şi Prefectura de Poliţie. În fund era faimoasa portiţă pe unde seara veneau diverse doamne, dar şi agenţii legaţiei – miei care sugeau la mai multe oi. Se pare că unul – Melas – lucra şi pentru von Busche şi pentru Legaţia Britanică. „Agentul e ca fazanul, spunea contele Potocki, cu cât e mai putred, cu atât e mai apreciat.“

În această grădină am aflat cum, în noaptea de Paşti, Poklewski ascundea în tufişuri celebrele ouă emailate de Fabergé, pentru a fi găsite de invitatele lui, joc pasionant, dar cu dezamăgiri: unele doamne găseau mai multe ouă şi altele de loc.

— Ca să fiu cinstit, mi-a spus Pok mai târziu, ideea de „cotillon – garden party“, mi-a fost sugerată de Boni de Castelane, un nobil francez cu care mă vedeam des la Paris.

Nimic din ceea ce era acolo nu mai există, nici grădina, nici palatul fost al Obrenovicilor. De multe ori îmi apare în memorie falnicul majordom care conducea ceremonia dejunului. Unde or fi zăcând rămăşiţele lui? Poklewski a murit, cum am mai spus, la Bucureşti, ca şi Savinov, prietenul meu, cel care deţinea arhiva legaţiei cu toate secretele din timpul neutralităţii române. El a fost găsit asasinat şi jefuit în condiţii misterioase, la 24 august 1944.

Şi astfel, prin dispariţia contemporanilor istoriei, cronicarii îşi vor da frâu liber imaginaţiei. Printr-un capriciu al întâmplării, am rămas numai eu dintre toţi martorii vremii, de aceea povestesc, dar mai contează oare?

Zilele petrecute cu mama la Bucureşti s-au scurs pe nesimţite.

Pe urmă, într-o seară, s-a auzit vocea stăpânirii. Roşiorii din regimentul Reginei vor trâmbiţa mobilizarea.

După aceea, Bucureştiul a devenit un viespar de intrigi şi uneltiri. Viaţa mondenă era complet întreruptă. S-au terminat plimbările, au pierit limuzinele, muscalii, coupé-urile, până şi bicicletele au fost rechiziţionate (cuvânt nou pentru popor). În capitalele de judeţ, jandarmii au adunat munţi de arme, de pistoale şi revolvere. „Pentru mai multă siguranţă“, a spus ministrul de Interne.

Când am ajuns la Galaţi, în toiul nopţii au venit o mulţime de hamali, de bătăuşi electorali, de coate-goale din Bădălan, să manifeste pentru Rusia. De la Prefectura de Poliţie, manifestanţii au primit câtre un covrig lipovenesc foarte bun, o cinzeacă de trăscău tare şi un ban de argint (o jumătate de leu). În preţ, manifestanţii urlau câte ceva la Consulatul Rus, englez, francez, după care spărgeau geamurile la Consulatul German, austriac şi turc.

— Şi acum ce trebuie să fac? În halat şi papuci, bunicul se adresa mamei şi bunicii. Bietul om nu făcea un pas fără să se sfătuiască cu ele.

— Cum ce trebuie să faci? Tragi o redingotă peste cămaşa de noapte, pui gambeta şi ieşi pe balcon să le spui ce vor să audă: „Trăiască Ardealul, trăiască armata română!“

Rău a ieşit la Consulatul Marii Britanii. Maiorul Baldwin, consulul, a aruncat mulţimii pumni de

bani găuriţi (20, 10 şi 5 bani). Maiorul avea obiceiuri coloniale, făcea parte din armata Indiilor. Iar mulţi dintre manifestanţi nu mâncaseră pâine de săptămâni. De doi ani, de când Bosforul era închis, importul era mort. A urmat o luptă, o învălmăşeală, o bâjbâială prin întuneric, de care consulul făcea haz, şi, pentru a prelungi „hazul“, mai arunca pumni de bani găuriţi.

După manifestaţie a urmat plecarea Regimentului 11 Siret. În frunte cu bătrânul colonel Christodulo Georgescu, regimentul a defilat ca în cărţile poştale.

Cântau *La arme* cu un entuziasm, cu un avânt care nu erau de comandă.

Şi la consulat bântuia optimismul, susţinut însă de multe minciuni. Una dintre ele, mai persistentă, era că soldatul bulgar refuză să ridice arma împotriva fratelui său pravoslavnic, a soldatului rus. Parcă ieri l-am avut pe generalul Aslan la masă. „Turtucaia – ne-a declarat el – va fi Verdunul nostru. Nemţii îşi vor rupe dinţii.“

Când ţarul mergea la Paris, în vizită, primea un miliard sau mai mult de franci. Şi un miliard erau trei sute treizeci şi trei de tone de aur. Un tren. Dar n-a fost numai un tren. Sankt Petersburgul a înghiţit convoaie. „Pas d’argent, pas de suisses“ („Fără bani n-ai elveţieni“), se spunea în vechea Franţă, „Pas d’or, pas de moujiks“ („Fără aur n-ai mujici“), se putea spune în 1914. Dar istoricii au ascuns cel mai monstruos târg de carne de tun.

Ce minunat cânta infanteria imperială! Cu câtă încredere păşea în Prusia, fiindcă aşa poruncise ţarul! Parisul trebuia salvat. Şi a fost, într-adevăr. Chiar francezii recunosc. Iar că mujicul rus şi-a lăsat viaţa la Tanenberg sau în lacurile Mazuriene, nu conta. Aşa era tocmeala.

La consulat am fost treziţi de clopotele bisericilor, de sirenele vapoarelor, ale fabricilor, şi după câteva minute s-au auzit şi nişte bătăi violente în uşa din dos. Era consulul turc Haidar cu nevasta, care era rusoaică, şi cu fiul, Ibrahim, unul dintre rarii copii care se jucau cu mine. Inovici şi-a dat seama că s-a ivit o dilemă diplomatică. Totuşi, văzându-i cum tremurau, i-a băgat în bucătărie şi s-a dus să-i anunţe. Ce era de făcut? Dacă se afla că bunicul a adăpostit nişte diplomaţi duşmani era o nenorocire, dar Haidar îi era cel mai vechi prieten de bridge.

— Dacă scoţi o vorbă, te jupoi, mi-a spus mama.

— Şi eu, a adăugat bunicul, spre mirarea mea.

După care au trecut în bucătărie, unde bunicul a încercat mai întâi o atitudine oficială, dar Haidar era atât de simpatic şi atât de patetic în simplitatea lui, încât repede s-a spart gheaţa.

— Nu trebuia să faci asta, i-a spus bunicul. Mă poate costa cariera.

— Ce era să fac? Ludmila era atât de speriată!

Haidar ştia din experienţă că exista o veche tradiţie de a nu-i menaja pe diplomaţii turci.

A doua zi, prefectul de poliţie i-a luat în primire şi i-a expediat, prin Persia, înapoi la Stambul.

Pe urmă au fost câteva zile foarte plăcute pentru mine. Ultimul meu preceptor, domnul Păunescu, s-a prezentat în uniformă pentru a-şi lua rămas-bun. După aceea, mama s-a mirat că nu vine nimeni să mă mediteze. Ca şi cum trebuia să cadă din cer.

— Trebuie făcut ceva, a zis ea după care am fost lăsat în pace.

La ţară, unii câini prind năravul de a fugi noaptea din ogradă pentru a colinda văile, lanurile, pădurile. O dată ce au gustat din această hoinăreală, cu nimic nu-i mai poţi întoarce înapoi, la starea de câine cumsecade, cu zgardă la gât, care stă în butcă şi îşi face datoria de câine. Acestor

câini l-am auzit pe Mihail Sadoveanu că le spune „dârlăi“.

— Şi eu sunt un dârlău, coane Mihai, îi spuneam într-o seară, când îmi vorbea despre vânătoare şi vânători.

— N-ai nevoie să-mi spui, mi-a răspuns dânsul, cu zâmbetul acela fermecător, dar rar.

Au fost zile fericite pentru mine. Nu mai era carte, nu mai era guvernantă, nu mai erau lecţii de pian. Uitat de toţi, mă duceam să hoinăresc prin port, prin grădina publică.

Într-o zi, pe când coboram strada Braşoveni, m-a ajuns din urmă bunicul, care, împreună cu Potocki, inspecta casele ca să vadă unde sunt posturile de telegrafie fără fir. M-au luat în maşănă să mă întrebe ce căutam pe acolo. Le-am spus că în port e o librărie unde se mai găsesc caiete. N-au insistat, fiind foarte preocupaţi. Cum vedeau o frânghie de rufe pe un acoperiş, ziceau că e o antenă. Era o manie. Dar culmea e că astfel au dat de un spion. Spionita acută de care se îmbolnăviseră cu toţii a dat şi roade.

Eram cu ei în port, când bunicul a observat un hamal care era îmbrăcat ca şi ceilalţi, dar se odihnea stând picior peste picior şi fumând.

— Cine e omul acesta? s-a mirat el. Pare mai mult un figurant.

Potocki i-a făcut semn să se apropie. Părea foarte tânăr, avea o faţă lungă, foarte mare, era distins. L-a întrebat cum îl cheamă – Potocki învăţase româneşte. I-a întrebat şi pe ceilalţi. Muncitorii s-au uitat la el, dând din umeri, ca şi cum nu-l văzuseră niciodată. Atunci, tânărul a făcut un gest ca şi cum ar fi vrut să fugă, dar probabil spaima îl paraliza, iar Potocki, care a observat, a şi scos arma din buzunar şi a făcut semn unor grăniceri.

— E o greşeală, a spus tânărul, în timp ce de pe frunte îi curgeau broboane de sudoare.

— O vom repara, a răspuns Potocki.

După care nu l-am mai văzut pe tânăr.

A doua zi, Potocki a venit la consulat şi ne-a povestit că n-a fost uşor să-l facă să vorbească, dar cu metodele lor au reuşit să afle că fusese trimis de la Cluj, de serviciul special austriac. La Galaţi a stabilit tot felul de legături, pe care le-a mărturisit greu, foarte greu, înainte de a muri.

Mama, împreună cu doamnele din înalta societate a Galaţiului, era toată ziua costumată în soră de caritate a Crucii Roşii. Liceul Vasile Alecsandri fusese amenajat ca spital, dar în primele zile nu erau răniţi, aşa că doamnele se adunau la ora 5 pentru a face conversaţie. Era încă epoca minciunilor optimiste. Că armata austriacă era în derută, că bulgarii nu doreau să lupte împotriva ruşilor (una dintre acele doamne chiar văzuse „cu ochii ei“ un prizonier bulgar care se predase, nevrând să ridice arma), că nemţii mureau de foame şi alte poveşti.

Într-o seară a venit doctorul Carnabel să le spună că soseşte un tren cu răniţi:

— Sunt cam o mie – români şi sârbi.

Existau vreo două trăsuri-ambulanţă, care fiecare ar fi putut căra câte patru-cinci răniţi. Ce a fost la gară nu se poate închipui. Răniţii descărcaţi din tren erau lăsaţi pe tărgi, pe peronul gării. Cei în stare mai puţin gravă erau duşi cu birjele. Selecţia se făcea după urlete. Cine ţipa mai tare era dus cu ambulanţa. Erau şi câteva sute de sârbi dintr-o divizie care a fost decimată. Se văitau mai puţin, fiindcă trecuseră doi ani prin foc.

Am stat de vorbă cu un fost chelner de la restaurantul Suré din Galaţi, un grec rănit în Dobrogea. I-am dus ţigări şi bomboane (şterpelite de acasă), aşa cum văzusem în pozele din *Illustration.*

— La început – mi-a spus el – în primele cinci-şase zile a fost linişte. Pe ici, pe colo se auzeau

răpăieli de armă şi atâta tot. Pe urmă a pornit bombardamentul nemţesc. Nu se mai vedea cerul de ghiulele. Eram tocaţi pe loc, fără să vedem pe nimeni. Ofiţerii strigau mereu: „Băgaţi-vă în găuri“. În găurile de obuze, bineînţeles. Noi ce era să facem? Am ascultat ordinul. Am sărit din groapă în groapă până ce am ajuns la un loc ce părea mai liniştit. Tocmai atunci m-a ajuns o schijă trimisă de Dumnezeu, să scap din iad şi să mai văd Galaţiul. Fiecare cu norocul lui. Pe ceilalţi i-au căsăpit bulgarii. După o clipă de tăcere: Cât timp m-or ţine aici? N-ai putea să pui o vorbă bună? Apoi, dându-şi seama că eram un copil: Cel puţin părinţii ar putea să mă recomande la cantină, la latrină, oriunde, numai să nu fie „acolo“.

Îl cunoşteam bine pe Carnabel – era doar doctorul nostru – şi ştiam că va trece cu inspecţia de seară. L-am aşteptat.

— Ce cauţi aici, puştiule?

— Am venit la un rănit, i-am adus câte ceva...

— Foarte frumos, bravo!

— Vă roagă – am continuat cu inima-n dinţi – să-l ţineţi aici, la orice, numai să nu mai ajungă acolo.

Pe măsură ce vorbeam, faţa doctorului se împietrea. S-a întors spre rănit.

— Cum te cheamă?

— Temistocle Tundulis, să trăiţi. V-am servit la Suré, la restaurant.

— Ah, da, răspunse doctorul, care era un mâncău de forţă. Evocarea serilor de la Suré parcă l-a mai îmbunat. Ei bine, am să văd, dar nu promit nimic.

Fără să promită, Temistocle a rămas la Galaţi până după război, când l-am văzut din nou la Suré.

Pe măsură ce răniţii umpleau spitalele, meseria de soră sau de sistriţă, cum se spunea pe ruseşte, devenea tot mai grea. Doamnele din societate, mai delicate, au început să se retragă „din decenţă“, „din pudoare“. Răniţii trebuiau primeniţi, spălaţi,

pansaţi, miroseau urât, aveau cangrene, şi multe nu puteau suporta. Trebuie să spun că mama a rămas pe lângă spital până am plecat din Galaţi.

Cam pe la începutul lui septembrie a izbucnit un enorm scandal.

După cum am spus, românii şi sârbii erau îngrijiţi în spitalele noastre, dar ruşii erau îmbarcaţi pe bordul vasului Athena, un splendid vapor amenajat ca spital.

— Aici – spunea Vessiolkin –, răniţii sunt în adevăr îngrijiţi, nu ca la români.

Din păcate, vasul Athena era ancorat la Galaţi, într-un loc ferit de priviri indiscrete, aşa că misiţii de spirt negru, care de fapt era spirt alb dublu rafinat, au început să facă afaceri splendide. Bineînţeles că şi în România alcoolul a fost interzis, dar după obiceiul pământului. Adică cu excepţii. Curând, vasul Athena a devenit un loc foarte vesel, unde chefurile se ţineau lanţ, noapte după noapte. Erau acele rusoaice tinere şi nostime, celebrele sistriţe, adunate din frişca Moscovei şi Odessei. Astfel stând lucrurile, nu e de mirare dacă unui căpitan i s-a tăiat piciorul sănătos în loc de cel rănit. Pe urmă, greşeala a fost reparată, adică i s-a tăiat şi piciorul cu gangrenă. Rămas fără picioare, căpitanul a început să urle, să reclame, până s-a auzit la Petersburg.

Marele duce de Oldenburg era pe atunci inspectorul general al Crucii Roşii ruse. Nu era nici băutor şi nici nu alerga după sistriţe. Se ocupa numai de bunul mers al spitalelor. Devenise o adevărată spaimă. Din cauza lui au văzut Siberia mulţi doctori incapabili şi mulţi intendenţi hoţi.

Marele duce a sosit pe neaşteptate la Reni şi de acolo la Galaţi, direct la vasul Athena. În somptuoasa sufragerie, conducerea spitalului isprăvise masa de seară. Unii beau votcă, alţii coniac sau şampanie, cu sistriţele, alţii jucau cărţi.

Pe scurt, era pace şi voie bună. Santinelele postate cu consemn să nu lase pe nimeni să pătrundă pe vas au făcut drepţi în faţa ofiţerilor superiori. Marele duce şi suita n-au avut nevoie de călăuză. S-au lăsat mânaţi de zarvă şi de cântece.

Uşa s-a deschis violent.

— Nu vă deranjaţi, domnilor, până termin inspecţia, a spus marele duce. Profitaţi de ziua de azi, că mâine e altceva.

„Mâine“ a fost peste două săptămâni, când au început să se prezinte alţi doctori, intendenţi, sistriţe, veniţi să-i înlocuiască pe cei care au fost mutaţi în prima linie sau în Siberia.

Dar noua conducere n-a avut timp să guste din farmecele ţării noastre, vasul ridicând curând ancora cu direcţia Odessa.

Tot atunci am avut la masă pe generalul Zaiancicovski însoţit de ştabul său. A fost ultimul dejun de gală la consulat.

Volovici, bucătarul Comisiunii Dunărene, avea să facă faimosul său *parfait*. A urmat o dramă domestică. Fiind război, toată gheaţa era pentru spitale. Fără gheaţă nu era parfait, nu era şampanie. În sfârşit, prefectul Gussi, invitat şi el, ne-a trimis nişte blocuri preluate de la un spital.

— Să nu pui întrebări! mi s-a ordonat ca de obicei.

Eram cu toţii adunaţi în salonul rotund, când a intrat generalul Zaiancicovski şi suita cu o superbă jerbă de flori pentru bunica. S-a simţit imediat o atmosferă de voie bună, susţinută de un cărucior cu gustări şi băuturi aperitive. Generalul, ca şi bunicul, făcea parte dintre acei ruşi care nu beau. Era poate acea excepţie care confirmă regula. Un colonel din suită, care nu era nici sobru, nici turmentat, ci foarte bine dispus, vorbea tot ce-i trăsnea prin cap, fără a ţine seama de privirile severe ale generalului. Avea darul povestirii. Dacă

Ilarion Arcadievici începea să-ţi spună că afară plouă, ploaia devenea interesantă.

Tocmai povestea aventura colonelului ceh care nu găsea cui să se predea, când Inovici i-a prezentat bunicului, pe o tavă de argint, o telegramă.

După de a citit-o, bunicul i-a trecut-o generalului şi i s-a adresat lui Gussi:

— Turtucaia a căzut.

Generalul i-a înştiinţat pe ofiţerii săi de căderea Turtucaiei şi că planul german e din ce în ce mai clar. Că accentul se pune pe Dunăre. Apoi au început comentariile.

— Dacă Bulgaria era neutră... Dar de să mai umblăm cu „dacă“. Acum România este prinsă în cleşte şi nu văd ce se mai poate face, se lamenta Ilarion Arcadievici. Ar putea salva o parte din Moldova, să stabilească un front pe Siret, dar parcă tot mai sigură e linia Prutului.

Mama, care până atunci n-a făcut decât să asculte, s-a adresat generalului:

— Excelenţă – zise ea cu glasul strangulat de emoţie –, credeţi că Galaţiul este ameninţat?

Generalul se înclină în faţa mamei cu eleganţă:

— Natalia Vasilievna, mă puneţi într-o situaţie delicată. Tot ce vă pot spune e că Galaţiul şi toată Moldova, bineînţeles, vor deveni în curând zonă militară activă, adică o zonă în care copiii, femeile, oamenii mai în vârstă n-au ce căuta. Evident, pentru dumneavoastră problema se pune altfel decât pentru populaţia de aici.

— Cum vedeţi problema mea? Fiindcă prin căsătorie şi eu sunt românca.

— Presupun că oricând vă puteţi retrage în centrul Rusiei, oricum înainte ca nemţii să intercepteze Dunărea. În tot cazul, Natalia Vasilievna, e mai sănătos să vă mutaţi într-un oraş din Ucraina, la Harkov, bunăoară. Acolo puteţi sta fără teamă. Oricât s-ar căzni nemţii, nu vor ajunge până acolo. Îi înghite imensitatea Rusiei, aşa cum

nisipul înghite apa mării. Nu vedeţi? De doi ani se chinuie nemţii să ne răpună şi n-au dobândit o palmă din pământul rusesc. Am sacrificat Polonia, Estonia, dacă va fi nevoie vom sacrifica România, iar dacă ne ajută Dumnezeu, Germania se va prăbuşi.

Apoi a venit Potocki să ne spună că în Dobrogea se dă o bătălie mare. Dacă e câştigată de nemţi, toată Dobrogea cade. Se pune deci întrebarea în cât timp va fi blocată Dunărea.

Mama era fioros de pesimistă, bunica – fatalistă, iar bunicul – un optimist incurabil.

Între timp ne-a vizitat Duiliu Zamfirescu. Acesta ne spunea să nu ne alarmăm. Dezastrul din Dobrogea e doar o cursă menită să-l atragă pe inamic, în timp ce anglo-francezii vor porni de la Salonic şi vor sparge frontul bulgar. Bulgaria se poate prăbuşi dintr-o clipă în alta. Ferdinand, ţarul lor, e pe ducă.

Mama a dat din umeri.

— Astea sunt vorbe de diplomat de carieră (adică mărginit şi convenţional).

Apoi a căzut Constanţa, tocmai când pe cheiul de la Reni o aşteptam pe mama cu bagajele. A intervenit faimosul noroc, care totdeauna a ajutat-o.

Generalul von Rongen, un fel de ministru al căilor ferate ruseşti din nord, se afla cu trenul lui special la Reni. Prin intermediul soţiei lui Vessiolkin, Xenia Vladimirovna, generalul a binevoit să ne primească în trenul lui, până la Odessa. Astfel ne-am instalat într-un compartiment cu două paturi, în timp ce alături se găsea curierul special al lui Vessiolkin, matrozul Zavadski, trimis la Odessa după pudră, parfumuri, ciorapi de mătase etc., necesare Xeniei. Consemnul curierului era de a fi la dispoziţia mamei, care avea să decidă calitatea achiziţiilor.

Trenul avea un salon-bibliotecă, o sufragerie, multe cabine de dormit şi câteva vagoane cu escorta militară.

La Reni am văzut convoiul ţarului. Erau cazaci, aleşi după înălţime, toţi la fel, în mantaua căzăcească roşu-închis, lungă până la pământ. După revoluţie, mii de cazaci şi-au dat viaţa pentru ţar, afară de cei din convoi, care au trecut la revoluţionari. Probabil îl văzuseră prea de aproape pe ţar.

În ţara cu distanţele cele mai mari din lume, trenurile mergeau foarte încet. Nu erau făcute pentru persoane grăbite, căci ruşii nu sunt grăbiţi. Pentru ei, trenul e un mijloc de evaziune şi la propriu, şi la figurat.

Călătoria până la Odessa a durat două zile. La prânz şi seara ni se servea o masă excelentă. Era un bucătar tătar, de care generalul era foarte mândru. Restul timpului îl petreceam cu Zavadski, comentând ceea ce vedeam pe fereastră.

Pe peronul gărilor erau samovare uriaşe, de unde orice militar putea să ia apă de ceai. Pe un peron, într-o gară unde aşteptam să treacă trenuri militare, s-a stârnit un tumult. Centrul furtunii era o vânzătoare de covrigi, o femeie cu cizme militare şi cu fustă umflată de mii de creţuri. Capul îl avea legat într-un bariş decolorat. Asemenea femei aveam să văd din ce în ce mai des, pe măsură ce se apropia revoluţia. Erau traficante de covrigi, de ceai, de spirt şi chiar de farmece personale. În cazul de faţă, doi jandarmi încercau s-o tragă mai departe, în interiorul gării, în timp ce o puzderie de soldaţi încercau să împingă femeia departe de jandarmi. Manevra era bine regizată. Totuşi, jandarmii ar fi reuşit s-o înhaţe dacă nu intervenea şoferul ministrului, care a intrat la noi în compartiment şi a văzut scena. Acesta, deschizând fereastra, a strigat:

— Lăsaţi femeia în pace!

Foarte impresionaţi de intervenţia din trenul ministerial, jandarmii s-au oprit şi, cum nu puteau vedea de după perdele ce grad avea şoferul, s-au adresat cu: „Excelenţă, e o vânzătoare de spirt“. Presupusa excelenţă n-a mai continuat, s-a comportat ca o adevărată excelenţă, care, la un ordin al ei nu înţelege să i se mai obiecteze. A închis fereastra şi a tras perdeaua. Jandarmii au plecat şi femeia a dispărut în mulţime.

— Aţi văzut? – a întrebat şoferul. Dacă o prindeau, primea cinci ani de Siberia.

— Da de unde? Nu-i făceau acte, nu vroiau decât să-i confişte marfa, adică votca.

La Odessa am ajuns dimineaţă. Era atâta forfotă, atâta zarvă, încât cu greu ne-a găsit comandantul Ermacov şi cu greu ne-a găsit o cameră la un hotel de clasa a doua, din care ne-a mutat într-un adevărat palat, la familia Bradski. Aici, în fiecare cameră, salon, budoar, erau portretul ţarului şi multe icoane cu candele.

Bradski era proprietarul celor mai mari rafinării de ulei de floarea-soarelui. La ei, viaţa era foarte veselă. Aveau două fete frumoase, de măritat, cam grase, dar zestrea era şi mai grasă şi se perindau tot felul de uniforme elegante. Era şi un băiat de vârsta mea, Serioja, cu care m-am împrietenit şi care mi-a spus că vrea să se facă şambelan. Că tatăl lui a găsit că e o bună idee. Că o să aibă o haină plină de fireturi, cu o cheie de aur la gât, şi toată ziua se va plimba prin palate, la braţ cu ţarul.

Am mâncat la Fanconi, un local fastuos. Mama spunea că perdelele erau din dantelă veritabilă, lucrată de mână, şi tot serviciul – de argint şi cristal. Aici ne-am întâlnit cu Richter şi consulul Saint-Sauveur, care scăpaseră ca prin minune de la Constanţa.

M-am bucurat să-l văd pe Saint-Sauveur, care era în ochii mei un erou, deşi mic şi cu ochelari cu şnur după urechi. Acasă la el era plin de piei de

tigri, de pantere şi un boa constrictor – toţi împuşcaţi de el în India şi Indochina.

Acum însă se văicărea:

— Suntem victimele militarilor!

Tot adevărul l-am aflat în 1928, la Paris, unde ajunsese Richter împreună cu mulţi refugiaţi ruşi. Atunci mi-a povestit că Marele Cartier al armatelor române publica numai comunicate mincinoase, ca să nu sperie populaţia – după exemplul rusesc. Iar el, lăfăindu-se într-un optimism bleg, a fost adus la realitate într-o dimineaţă de Saint-Sauveur, venit să-l ia de acasă, fiindcă intraseră bulgarii în Agigea. Cu autoritate, l-a făcut să-şi pună un palton peste pijama şi au pornit spre port, unde au prins din fugă un vapor care tocmai ridica ancora, cu destinaţia Odessa.

Dar nici acum, la Odessa, nu se simţeau în siguranţă şi voiau să plece mai departe. Prăpăstioasă cum era, mama s-a lăsat uşor convinsă şi ne-am dus la Sumi, în centrul Ucrainei, la tante Margoş, sora bunicii, căsătorită cu colonelul Serghei Platonovici Lewanevski, cu care nu eram în relaţii, pentru că „fata baronului Nolde (mătuşa mea) făcuse o căsătorie nedemnă de numele ei“. Acum însă, mama i-a scris o epistolă foarte patetică, ca o fugară ce era, fără cămin, fără ţară şi care nu mai avea altă speranţă decât ospitalitatea mătuşii ei, Margoş, şi a soţului acesteia, care conducea jandarmeria unei părţi a guberniei Harkov.

Am fost aşteptaţi în gară la Sumi cu o elegantă caleaşcă a jandarmeriei, care ne-a dus la ei, în casa bogătaşului Alfiorov. O casă mare, somptuoasă, cam cum ar fi la Bucureşti palatul Sturdza sau palatul Cantacuzino. Acolo erau musafiri, care şi ei ne aşteptau la o masă ovală, pusă pentru vreo treizeci de persoane. S-a servit un dineu îmbelşugat, cu borş, pateuri, fripturi de vacă, de porc, de iepure şi tot felul de legume. Masa a durat până noaptea târziu.

Camera noastră era un imens salon cu tavanul înalt, perdele grele de brocart, şi uşile, din lemn sculptat, aveau mânere duble, pentru a fi deschise de valeţi. Peste tot mă regăseam în oglinzi uriaşe, gălbejite de vreme şi cu rame de catifea roz, decolorate. Pretutindeni – icoane cu candele.

Dar noaptea m-am trezit cu nişte usturimi necunoscute.

— Duduia! am strigat. Am nişte arsuri groaznice, asta e scarlatină?

Mama mi-a desfăcut cămaşa la piept şi amândoi am rămas stupefiaţi de punctele roşii care mă acopereau, mişcându-se. Mama s-a liniştit în privinţa scarlatinei şi s-a repezit să mă cureţe cu apă de colonie. Din cauza luminii, gângăniile au început să se retragă şi am dormit cu lămpile aprinse. A doua zi a avut loc prima ciocnire între mama şi tante Margoş, care a declarat că în casa ei nu există ploşniţe şi că probabil le-am adus din România.

Tremurând de mânie, m-am răstit şi eu:

— În ţara mea n-am văzut ploşniţe!

La tante Margoş venea un domn, care a potolit spiritele, spunând că probabil le-am adus din tren. Mai târziu am aflat că domnul era adoratorul mătuşii, care, ca orice femeie mai răsărită, în Rusia de atunci avea un adorator, ca în comediile lui Molière. Toţi au căzut de acord, dând vina pe tren. Astfel am continuat să dormim cu lumina aprinsă şi cu nişte pahare cu gaz la îndemână, pentru a îneca gângăniile.

* * *

Oraşul Sumi aparţinea văduvei Haritonenko. Şi tot ce înconjura oraşul, cam cât judeţul Ialomiţa. Ca şi fabrica de bere, de zahăr, de spirt şi de muniţii. Ea stăpânea tot: şcolile, casele, trotuarele, cimitirul, tot. Şi totul era admirabil condus de specialişti nemţi. Aceştia îşi vedeau de treabă, ca în timp de pace. De altfel, şi prizonierii se plimbau

liberi prin oraş, pe cuvânt de onoare că nu vor fugi. Şi nici nu încercau să fugă. Rusia era atât de mare, încât, oriunde fugeau, tot de ea dădeau.

Am fost prezentaţi văduvei de colonelul de jandarmi, ruda noastră. Un majordom în cizme şi rubaşcă ne-a primit cu o plecăciune şi cu mâna pe inimă. Am trecut prin multe saloane ca să ajungem într-unul mai mic, unde trebuia să urci două trepte ca să ajungi la fotoliul unde trona doamna Haritonenko. În faţă avea o măsuţă cu ceaiul servit şi un scaun. Era pentru mama. Pe mine şi pe colonel ne-a instalat separat şi ne-a tratat altfel: pe mine – cu cacao şi prăjiturele, şi pe el – cu votcă şi icre. Eram încântaţi, dar mama mai puţin, mai cu seamă când văduva i-a spus că nu trebuia să venim la Sumi.

— Aici – zicea ea – nu se mai respectă nimic, pe când nemţii sunt cavaleri. (Că ea a trebuit să rămână ca să amenajeze în palat un spital de 250 de paturi).

Având numai doisprezece ani, eu simţeam mai mult decât înţelegeam, iar amintirile, prin uzura vremii, ajung pete de pictură impresionistă. O pată mare, gălbuie şi sclipitoare e samovarul. Răspândeşte căldură, parcă, şi toarce ca un motan. Tante Margoş serveşte ceaiul musafirilor. Ordonanţele vesele cară mereu piroşti, cornuleţe calde şi nenumărate gustări cu peşte, icre, ciuperci.

Ordonanţele erau copii de negustori bogaţi. Astfel scăpau de front. Pentru un neamţ mort mureau cinci ruşi. Aşa spuneau unii. Alţii dădeau din umeri. Cine are timp să-i numere?

La ceaiurile lui tante Margoş se bea şi votcă. Mereu apăreau alte carafe, dar n-am văzut pe nimeni ameţit. Cu mult succes, mama cânta la pian tangouri. Mai târziu m-am întrebat dacă această lume de militari, de magistraţi şi bogătaşi era inconştientă. Dar nu. Societatea din palatul Alfiorov era perfect lucidă. Ştia ce o aşteaptă, dar nu voia să-şi otrăvească ultimele zile.

Un proverb rusesc zice: „Să bei cât timp poţi bea şi să trăieşti cât poţi trăi“.

Ţin minte că ne-a prins Sfântul Nicolae tot la tante Margoş, încă nu ne mutasem. Fiind ziua împăratului, am asistat la o paradă. A defilat unchiul în mare ţinută, urmat de vreo cincizeci de jandarmi. Toţi graşi, rumeni, bine îmbrăcaţi – erau doar odraslele bogătaşilor din oraş, care stăteau la adăpost.

După paradă, ne-am mutat curând. De Crăciun eram la familia Lenski. Ne-am despărţit uşor de familia noastră, de locuinţa cu ploşniţe.

Casa Lenski era foarte curată, ordonată şi, culmea fericirii, avea o excelentă sală de baie. Cred că asta a hotărât-o pe mama.

Eu eram tare necăjit că mă despărţeam de copiii lui tante Margoş. Erau primii prieteni cu care mă înţelegeam. E drept că fuga, refugiul mă mai potoliseră. Aici nu mai îndrăzneam să sar la bătaie pentru orice. Odată, când am încercat să fac pe nebunul, Tania, fata mai mare a lui tante Margoş (avea 16 ani), mi-a tras nişte pumni de m-a zăpăcit. La 12 ani n-aveam încă noţiuni de estetică umană. Dacă cineva îmi era simpatic îl găseam frumos. Domnişoara Cutare, care era considerată o splendoare, nu avea norocul să-mi placă, pentru că nu-mi aducea niciodată bomboane.

Cu Tania simţeam că se petrece ceva deosebit. Când ieşeam în oraş, toate privirile erau aţintite asupra ei. Era frumoasă prin trăsături, mişcări extrem de armonioase, culori, dar mai presus de toate erau vitalitatea, dinamismul. Asta cred că-i atrage cel mai mult pe bărbaţi şi cred că a salvat-o pe ea şi pe tatăl ei. Fiindcă restul familiei a pierit de gloanţele revoluţiei.

Cizmarul Goroho

Anul 1917 ne-a găsit instalaţi la familia Lenski, dar regretam familia pe care o părăsisem.

Făcând abstracţie de lipsa de confort din palatul Alfiorov, la tante Margoş se ducea o viaţă ce mi se părea foarte veselă. Dimineaţa, când copiii erau la şcoală, pentru a mă distra am învăţat să citesc ruseşte, destul de repede, pentru că prindeam îndată orice, dacă mă interesa. Aşadar, citeam în biroul lui Serghei Platonovici opere din cele mai variate şi neaşteptate: *Martora din Segovia,* roman „adevărat“ tradus din spaniolă, *Cum se demască un conspirator* şi alte povestiri de lupte.

Când se termina dejunul, pe la 5-6, începeau partidele de cărţi. Nu se vorbea despre război, acest blestem stârnit de „perfida Anglie“, dar într-o seară am aflat întâmplător că nemţii sunt pe Siret.

— România nu mai există, afirma Serghei Platonovici. Dar chiar dacă nemţii ajung la Nistru, mama Rusia nu va fi învinsă. Că pot nemţii să ocupe Polonia, România, Estonia, dar niciodată Rusia.

Comesenii priveau catastrofele militare cu detaşare, dar pentru mama şi pentru mine vestea a fost copleşitoare. Am început să plângem şi ne-am ridicat de la masă.

Peste câteva zile, când tocmai ne mutam la familia Lenski, am primit o scrisoare de la bunica, în care ne anunţa că a ajuns la Odessa cu yachtul. De la Xenia a aflat că Reni va fi ocupat curând, aşa că şi ei se pregătiseră de plecare. „Dacă situaţia se înrăutăţeşte, bietul Juk trebuie să se apuce de rusă şi să intre la o şcoală rusească.“ Urma o reţetă complicată contra ploşniţelor şi sărutări surorii ei, Margoş.

Ne-am mutat la familia Lenski sub impresia acestei scrisori.

Aici, totul era diferit. Nu erau icoane, candele sau poze ale ţarului. În schimb, în salon, deasupra pianinei, am văzut portretul unui bătrân bărbos, nepieptănat şi fără cravată.

— Cine e ăsta? am întrebat.

— Ăsta – mi-a răspuns agresiv stăpâna casei – este Dumnezeul nostru, e Tolstoi. Dacă te uiţi cu lupa, ai să vezi că barba îi e alcătuită numai din cugetările lui scrise foarte mărunt.

N-am vrut să arăt că nu ştiu cine e acest Tolstoi-Dumnezeu, dar seara am întrebat-o pe mama.

— Tolstoi – mi-a spus ea – e un conte care a murit de curând. Nu se spăla niciodată şi nu-şi scotea niciodată cizmele. Aşa spunea soţia lui, care era prietenă cu mătuşa mea. Când ai să fii mai mare, am să-ţi dau să citeşti cărţile lui, scrise bine, foarte bine, dar şi cu multe prostii. Iar după o pauză: Acum îmi dau seama la ce „păsări“ am ajuns. E mai bine să nu te bagi în discuţii. Ăştia nu sunt din lumea noastră, sunt „hami“.

— *Hami*? am întrebat eu, nefiind la curent cu personajele biblice...

— Da, adică – cum nu trebuie să fim.

Cu asemenea argumente peremptorii, mama punea punct la orice discuţii. Cel puţin aşa credea ea. Dar eu, mai târziu, am întrebat-o pe Nasta, fata proprietarei, dacă în adevăr sunt hami (în *Biblie,* Ham, Set şi Iafet, fiii lui Noe, adică un fel de mitocani) şi ce înseamnă acest cuvânt.

Biata Nasta s-a ridicat plângând şi s-a dus la mama ei. Au urmat discuţii penibile între mama şi stăpâna casei, după care m-am ales cu nişte palme, ca să-mi ţin gura.

Afară de domnul şi doamna Lenski, mai erau şi copiii Liova şi Nasta, cam de vârsta mea, şi Volodia, student, care curând avea să plece pe front. Între toţi ai casei şi noi erau relaţii încordate,

incomode, din cauza pretenţiilor mamei, dar şi a altor cauze pe care le-am înţeles mai târziu.

Familia Lenski avea idei revoluţionare, noi eram „exploatatorii“. După cum văduva Haritonenko îl exploata pe Lenski, care lucra în fabrica ei, aşa îi exploatam noi, stând la ei în casă. Fata cea mare mi-a spus că asta n-o să dureze mult.

— Aşteaptă puţin, şi ai să vezi.

Fraza asta se auzea peste tot. La Lenski cu speranţă, la tante Margoş cu frică, dar toţi ştiau că vine ceva. Însă ce? Nu puteau preciza.

Într-o seară, eram cu toţii în jurul samovarului. Se discuta cu aprindere despre felul cum va fi pedepsit Kaiserul Wilhelm după război.

Bătrânul Lenski, care fusese câţiva ani în Germania, trimis de văduva Haritonenko, s-a întors de acolo cu o bună pregătire tehnică, dar şi cu multe noţiuni de „socialism ştiinţific“. Acum spunea că Wilhelm trebuie pedepsit la fel cu toţi ceilalţi. Franz Joseph, regele Angliei, ţarul Nicolae al II-lea, toţi fiind vinovaţi de dezlănţuirea acestui război al intereselor capitaliste. Şi toţi vor plăti.

Se făcuse o oarecare în tăcere, când a intrat cel mai important aducător de ştiri, şeful de gară. Mijloacele de informaţie fiind aproape inexistente, vizitele lui erau foarte apreciate, de la el aflam multe noutăţi. Acum, cerând linişte şi tuşind ca să-şi dreagă glasul, ne-a anunţat:

— A murit Rasputin. A fost ucis jigodia, vampirul care ne sugea sângele.

— E sigur? a întrebat Lenski.

— Absolut, iată manifestul tipărit la Petrograd. E secret. Ce n-ar da jandarmii sau Ohrana să-l găsească!

Şeful gării citi:

Grajdani (cetăţeni – cuvântul *tovarişci* avea să apară peste câteva luni).

A fost stârpită una dintre jigodiile stăpânirii, iar cei care l-au răpus sunt alte jigodii. Şi ele sug sângele poporului. E un bun început.

Iscălit: *Comitetul revoluţionar.*

— Volodia – se adresă Lenski fiului său (avea glasul răguşit de emoţie) – du-te în pivniţă şi adu cele două sticle. Le aveam pentru ocazii mari. Acum cred că e timpul. Rusia e salvată.

— Dar România? am întrebat – patriot ca Domnişoara Florescu, iubita mea profesoară.

— România – repetă Lenski, cu tonul omului readus la preocupări mărunte – bineînţeles, şi România.

Oarecum liniştit, am gustat şi eu din vinul de Caşeti, gros şi negru, cu gust de răşină dulce. Începeam şcoala vinurilor proaste. Astfel am învăţat să le recunosc pe cele bune. Ca şi în literatură, de altfel.

Aici, la căldură, în jurul samovarului, departe de front, toţi erau pentru continuarea războiului până la îngenuncherea imperialismului prusac.

— Necesitatea războiului i-a constrâns pe exploatatori să pună arme în mâna celor exploataţi, adică a proletariatului, perora Lenski. Credeţi că acest proletariat va fi atât de naiv, încât să renunţe la arme până nu obţine dreptul său? Nu! decretă Lenski, scăpărând din ochelari, şi discuţia dură până la miezul nopţii.

Aşa era în toată sfânta Rusie. Pentru că pe atunci, Rusia era încă „sfântă“. Mai avea vreo trei-patru luni până să-i treacă.

Pretutindeni era numai *razgavor* (vorbărie) şi iar *razgavor.* Bineînţeles că erau şi din cei care cugetau, pândeau mai mult decât vorbeau. Dar aceştia încă nu se arătau atunci, şi abia mai târziu, la Odessa, le-am constatat prezenţa.

Curtea lui Lenski se întindea departe, spre gârlă, unde se transforma într-o livadă de meri şi peri. În curte erau fel de fel de clădiri modeste. Nu aveau nici o legătură cu vila lui Lenski, dar mă jucam acolo cu copiii şi am făcut cunoştinţă cu multă lume.

În curte erau un canton unde locuia un prizonier austriac, o căsuţă a unor ruşi de origine germană şi un fel de cabană cu o mică sală şi o cameră, pe al cărei acoperiş era fixat profilul unei cizme mari, din tablă roşie, iar dedesubt scria GOROHO REPARĂ CINSTIT.

De fapt, atunci Goroho nu repara nimic, fiindcă era încă pe frontul austriac. Ştiam că se purtase ca un erou şi primise de două ori Crucea Sfântul Gheorghe.

Dar iată că în primăvară a sosit acasă. Nu venise în concediu medical şi nu era nici demobilizat.

Deşi eram încă un copil, mă împrietenisem uşor cu oameni în vârstă. Goroho mi-a spus „conaşule“, mi-a pipăit hainele, jambierele şi, fără duşmănie sau invidie, i-a spus soţiei lui:

— Marfa, nu scăpăm niciodată de boieri.

Avea darul povestirii, cu mult umor, pe care l-am admirat mai târziu şi la unii ţărani moldoveni. Dacă puteam să-i redau stilul, cream o realitate artistică din cele mai interesante ale unui moment din primul război mondial. Momentul când soldatul rus a descoperit că soldatul neamţ e şi el om, că n-are nici un sens să-l omori, că adversarul e frate înainte de a pleca pe front, că: ţar, drapel, jurământ, onoare sunt vorbe.

— Noi – spunea el – ne luptăm pentru că avem ţeasta împănată cu prostii.

Ascultându-l, l-am întrebat:

— Păi bine, Arhip, dumneata nu eşti un erou?

— Auzi? Asta-i bună! Auzi, Marfa? Cică sunt un erou... Fiindcă am primit două cruciuliţe sau fiindcă m-am întors teafăr? Pe front n-ai încotro. Ori te faci erou, dacă ai noroc, ori primeşti un glonte bun, adică unul care te trimite la spital mai multă vreme. Pe front ce să alegi? În faţă e duşmanul, dar în spate e mult mai rău, e Curtea Marţială şi plutonul de execuţie. Tu stai la mijloc, într-o groapă numită tranşee, unde poate să te nimerească un obuz de oţel, şi atunci nu mai eşti

nici erou, nici ofiţer, doar un hoit care se împute. Ce milă mi-a fost de căpitanul nostru când s-au băgat cinci baionete în el! Dar trebuia să facem ceva, şi bine am făcut.

Ascultam cu groază, total dezorientat. Mi se dărâmau toate iluziile. Războiul era numai minciună, violenţă şi suferinţă. Totuşi, continuam să-l vizitez pe Goroho, din curiozitate. Îl văd şi acum pe scăunelul lui incomod, chircit ca toţi cizmarii din lume. Fiindcă ţinea mereu între dinţi cuie de lemn, pe care le bătea cu dibăcie, vorbea cu fălcile strânse.

— Ce mai vreţi să ştiţi, conaşule, de la un sărman ca mine? Cum a fost la Stohod? Asta e o poveste lungă şi până o spun mi se usucă gâtul. Dar voi, boierii, aveţi întotdeauna votcă.

Mi-era ruşine să mărturisesc că nu aveam. La consulat, votca era considerată o băutură vulgară, însă mama adusese un fel de valijoară din piele tare, cu patru sticle de cristal în faţete, cu dopuri de argint de care atârnau, de lănţişor, etichete de argint: Armagnac, cognac, fine de Charente, calvados şi *vinaigre des quatre voleurs* (un spirt amestecat cu oţet pentru frecţii, nu pentru băut). Cu multă dibăcie, am turnat într-un şip nişte coniac şi i l-am dus lui Arhip.

— Ah, am mai băut din ăsta când ne întorceam de pe front. L-am găsit în cufărul unui ofiţer de Stat-Major. Când am intrat în compartimentul lui, eram deja făcuţi şi i-am spus să arunce cocarda din frunte. În loc să mă asculte, a dus mâna la revolver. Am tăbărât cu toţii, i-am scos cizmele şi l-am aruncat pe fereastră. Avea pinteni la cizme, le vezi?

De perete atârnau nişte cizme foarte frumoase.

— Trenul mergea cam repede, aşa că nu i-a fost prea bine. Acum, că am băut, trebuie să mă ţin de cuvânt şi să-ţi povestesc.

Noi, soldaţii, eram mai demult hotărâţi să terminăm cu războiul, dar nu ştiam cum. Deci, cât

timp lucrurile erau cum erau, nu puteam decât să fim „eroi“. Iată, însă, că Nikalaşa a abdicat. Marii duci s-au dus la dracu, şi prin tranşee a început să bată un vânt de speranţă. Erau nişte vorbăreţi care ne spuneau că poporul are un viitor strălucit, că e stăpân pe soarta sa. Ofiţerii se cam temeau de ei. În sfârşit, a sosit pe front Kerenski. Avea nasul lung şi urechile ca nişte blinele. În dosul frontului, nu departe de unde era unitatea mea, a ţinut o cuvântare la care au fost aduşi soldaţii excepţionali. Fiindcă aveam două cruciuliţe, m-au dus şi pe mine. După ce a îndrugat verzi şi uscate despre Ordinul nr. 1, Kerenski ne-a întrebat când are să fie pace.

— După victorie. Până atunci, trebuie distrus imperialismul prusac.

— Asta înseamnă că pacea va fi pe cealaltă lume.

Toţi soldaţii au aprobat, dar el, îndârjit, a întors spatele şi a plecat.

În tranşee nu s-a schimbat nimic. Cei vii îi îngropau pe cei morţi. Iar morţii erau înlocuiţi cu nişte mucoşi. Mulţi erau studenţi.

N-a trecut o săptămână, şi iată că într-o dimineaţă nemţii s-au pus să bombardeze spatele nostru. Ca un singur om, ne-am luat calabalâcul să plecăm. Bineînţeles că au fost ofiţeri, plutonieri chiar, care au încercat să ne oprească. Pot să spun, conaşule, că numai că n-am plâns când l-am împuşcat pe locotenentul nostru. Pe căpitan îl înjunghiaseră alţii. Locotenentul era tare de treabă, dar ce să-i faci, dacă nu-i venise mintea la cap?

Pe urmă n-am mai avut greutăţi. Nemţii, văzând că părăsim linia, ne-au lăsat să ne vedem de treabă. Ne-au urmărit blând, fără să tragă, aşa că artileriştii noştri s-au pomenit cu infanteria germană, când ne aşteptau pe noi. S-a stârnit o harababură straşnică. Mulţi ofiţeri cazaci au căzut prizonieri. Noi însă am ajuns la gară, unde am luat primul tren sosit cu furnituri pentru front. Nu l-am

lăsat să descarce şi ne-am căţărat cum am putut pe locomotivă, pe acoperiş şi am pornit trenul de-a-ndărătelea. „Vin nemţii, vin nemţii!“ strigam toţi. După o săptămână, am ajuns acasă.

Năucit, îl priveam cu spaimă. Parcă vedeam nemţii năvălind în Sumi. M-am dus la mama şi i-am spus: „Vin nemţii!“

— Ce spui? De unde ştii? s-a mirat ea.

Când a auzit şi bunica mea, care venise la Sumi, a fost de părere să-i aşteptăm acolo pe nemţi, ca fiind de origine germană. Dar o vizită importantă ne-a făcut să luăm o altă hotărâre.

Uitasem să spun că, pe măsură ce sticla de coniac se golea, aveam grijă să completez cu ceai de aceeaşi culoare. Eram mândru de tertip. Îmi făcea plăcere să-l servesc pe Goroho şi ştiam că nici mama, nici bunica nu gustau din nici un fel de alcool, aşa că nu aveau nevoie de coniac.

Dar când cele trei flacoane de băuturi au devenit prea diluate, a trebuit să recurg la al patrulea, la spirtul de frecţii. Când Goroho l-a gustat, a făcut „Hrrr“ plin de entuziasm:

— Asta zic şi eu votcă! Straşnică, dar are un iz cum n-am mai pomenit.

— E „olandeză“, i-am spus.

În orice caz, nu i-a făcut rău. Era foarte mulţumit şi a mai cerut.

Dar întâmplarea, parşivă cum o ştim, mi-a stricat socotelile. Din când în când, venea pe la noi un magistrat foarte spilcuit, de origine germană. Ucraina era plină de nemţi rusificaţi. Domnul Iohanovici purta uniformă de magistrat şi nişte cizmuliţe care parcă explicau personajul. Nu puteam să-mi iau ochii de la ele. Cum se aşeza pe scaun, având picioarele prea scurte, îşi agita cizmuliţele în ritm cu toanele momentului.

— Daţi-mi voie să vă tratez cu o „fine champagne“, i-a propus mama într-o după-masă.

— Vă mulţumesc, e o mare bucurie. Am gustat aşa ceva la doamna Haritonenko.

S-a ridicat de pe scaun şi, luând paharul de la mama, l-a dus la buze. Cu sufletul la gură, priveam dintr-un colţ cum vine catastrofa. Mai întâi am auzit un plescăit discret, dar faţa degustătorului a reflectat cea mai adâncă perplexitate.

— Natalia Vasilievna – s-a adresat mamei, agitând în vânt cizmuliţele –, Natalia Vasilievna, a repetat, încercând să-şi dreagă glasul. Cred că e o confuzie.

— O confuzie? a întrebat mama mirată, verificând sticla.

— Da, cred că e un ceai rece, foarte bun, a mai adăugat el, ca om de lume.

Mama a gustat, mirată.

— Vai, ce canalie, ce pezevenghi! a exclamat.

— Cine? a întrebat intrigat magistratul.

— Cine? Lenski, gazda noastră, un tolstoian, un „ideinâi“ (om cu idei progresiste).

— Ah, Natalia Vasilievna, de la ăştia te poţi aştepta la orice!

A urmat un enorm scandal.

— Dacă n-aţi fi văduvă, aş cere satisfacţie soţului, cu pistolul! Dar aşa, vă cer să părăsiţi casa în 24 de ore! a somat-o Lenski pe mama.

Totodată, cu un gest violent, a aruncat la picioarele ei un pumn de bani. Era chiria plătită de mama.

Mă mustra conştiinţa faţă de Lenski, şi pe de altă parte eram înspăimântat. Dacă apare Goroho să vadă de ce nu-i mai aduc „votcă“? În orice caz, m-am furişat până la Lenski şi i-am spus:

— Iertare, iertare pentru toate!

M-a privit foarte suspicios.

Mama l-a pus pe Inovici să facă bagajele şi ne-am mutat.

Casa lui Scholtz era un palat pierdut în mijlocul unui mare parc care încăleca un râu. Fusese construită de arhitecţi italieni. Nu pot uita un vestibul rotund, foarte mare, străjuit de coloane de marmură. Între aceste coloane erau diverse statui,

personaje mitologice, trupuri goale, afară de zilele de recepţie, când musafirii îşi lăsau blănurile pe umerii lui Hermes sau ai Dianei.

Din hol se intra, la dreapta, într-un salon – sală de bal imensă, cu o nişă pentru orchestră –, şi la stânga – într-o bibliotecă cu mobilă probabil englezească şi un cămin uriaş. Mai erau încă opt saloane, sufragerii, budoare, afară de multe camere de dormit. Cele mai multe erau în stil empire rusesc.

Faţada semăna cu cea a Ateneului din Bucureşti. Totul dădea o impresie de fast copleşitor.

Când l-am cunoscut pe Scholtz era îmbrăcat ca un personaj din far-west-ul american, văzut de un francez, cu ghete legate cu curele, veston încheiat până la gulerul scrobit şi un fel de pălărie-cască ciudată, costum cu care conta să plece pe front. Era poreclit „ciobanul“ şi era în adevăr cioban – la scara Rusiei: avea 150 000 de oi. Împreună cu soţia lui şi fiul, de vârsta mea, Scholtz pleca spre Podolia, abandonând tot ce avea, în speranţa de a fi capturat de nemţi.

Ne-a lăsat un săculeţ cu chei şi multe recomandări. Să uzăm de cămară şi de pivniţă, dar să nu abuzăm, pentru că ar fi mari complicaţii dacă lumea ar afla că avem băuturi alcoolice.

Acolo am locuit până când ne-am hotărât să părăsim Sumi, primind un ajutor neaşteptat.

Dar, între timp, ne-am pomenit într-o zi cu Goroho. Nu mai era acelaşi. Acum a intrat ţanţoş, îmbrăcat civil, cu o şapcă înaltă, cu o stea de tinichea în frunte. Purta cizmele ofiţerului de Stat Major din tren, dar fără pinteni. Peste o scurtă din blană scumpă avea o centură cu un pistol.

— La Comitet – ne-a spus el cu un ton protector – avem rapoarte despre această casă. Deocamdată le-am ţinut pe loc, dar mă întreb cât timp. Trebuie să plecaţi.

— Tovarăşe – i-a spus mama –, mă scuzaţi o clipă.

— Nu mai mult, mă aşteaptă maşina, i-a răspuns el, umflat în pene, de nerecunoscut.

Dar când mama s-a întors cu o sticlă de Smirnovski cu vulturul imperial, atmosfera s-a schimbat.

— Pentru viza de plecare şi biletele de tren, să vină conaşul la Comitet, la mine.

— Când ai să vii, poate îmi mai aduci puţină votcă specială, din aia olandeză.

S-a aşezat în spate – era un uriaş Benz al văduvei Haritonenko – şi, cu o autoritate uimitoare, i s-a adresat şoferului: „Paşol!“

Pe bogatul negustor Pupko nu ştiu cum şi când l-a cunoscut mama, dar venea câteodată pe la noi şi ne plimba cu nişte cai care mâncau nori. Cu mama vorbea foarte umil, ceea ce contrasta cu înfăţişarea lui elegantă şi severă. Ochii lui albaştri, fierţi în leşie, când se încruntau, îngheţa toată lumea. Emana o autoritate sobră, calmă. Era conştient că stăpâneşte o putere imensă, puterea banului. După ce pleca, găseam la Duduia lădiţe cu mai multe kilograme de bomboane din Petersburg. Grande-maman făcea mare haz de „flirtul“ mamei. Dar el – mi-a povestit mult mai târziu mama – nu era atât de amorezat, cât de interesat de familia noastră. Repeta mereu că un bun negustor trebuie să ştie totul mai devreme decât alţii. Decisese că poate avea încredere în bunica şi în mama şi le-a spus că, dată fiind situaţia şi pentru că va dispărea Kerenski cu toată morişca lui de vorbe şi în locul lui va veni prăpădul, „de-alde noi“ trebuie să fugim.

— Lăsaţi-mă să vă ajut.

Mama i-a spus că avem la Odessa, la dispoziţia noastră, un yacht. Venise bunicul cu Duiliu Zamfirescu şi ne aşteptau.

— Asta e salvarea, a constatat Pupko. Două femei cu un copil nu stârnesc nici o bănuială. Chiar mă gândesc că cel mai bine ar fi să-l îmbrăcăm pe conaşul cu o jiletcă specială. Am să-l

deghizez în fiu de muncitor modest, şi pe domniile-voastre în nişte hazaice de „cheferist“. Doar n-o să urcaţi în tren îmbrăcate în rochii de la Paris!

După plecarea lui Pupko, mama şi bunica au umplut două cufere atât de mari, încât ar fi încăput şi o vacă. Cu bagajele încărcate într-un camion trimis de Pupko, ne-am oprit la el, unde ne-a pus să îmbrăcăm sub haine nişte brasiere foarte grele, pline cu monede de aur, şi mie mi-a dat şi un pardesiu jerpelit.

— Când omul din Odessa va lua aurul în primire, puteţi să păstraţi zece la sută din ce v-am încredinţat.

După o gustare, ne-am aşezat pe o canapea, pentru o clipă de tăcere, ritual rusesc înainte de plecare.

Apoi ne-a urcat într-o birjă publică şi ne-a recomandat să nu cumva să vorbim franţuzeşte. La gară, omul lui ne-a dat în primire unui conductor, care ne-a încuiat într-un compartiment de curieri. Dimineaţa a venit să ne conducă la toaletă, călcând printre trupuri de civili care dormeau pe culoare. Cu toate că mergeam spre front, n-am văzut mulţi militari. Erau mai mult nenorociţi care sperau să-şi piardă urma într-un port mare ca Odessa. Trenul, ca toate trenurile din Rusia, mergea puţin şi aştepta mult. Au trecut trei nopţi cu nesfârşite aşteptări prin gări anonime, unde n-aveam voie să scăpărăm un chibrit. În orice clipă ne aşteptam ca uşa să fie despicată cu un pat de puşcă, şi noi-spintecaţi, jefuiţi şi aruncaţi din tren, ca atâţia alţii. Eram din nou la discreţia împrejurărilor, aşa cum ni s-a întâmplat de atâtea ori şi când salvarea sau nenorocirea ne-a venit din senin.

Dar deodată am simţit cum piaza rea se îndepărtează şi se topeşte în negură, în timp ce în soare se desfăşura imaginea splendidei Odesse.

Mama şi bunica nu credeau că oamenii îşi merită soarta.

Aveam un străbunic, baronul Nolde, deportat în Siberia, altul, fiul prinţului Menschinov, mort la Monte Carlo din cauza alcoolului. Al doilea soţ al bunicii a murit înecat. Fiecare din vieţile lor este un roman de aventuri. Toate astea au dezvoltat în ai mei un al şaselea simţ, o sensibilitate ca a acelora care simt iminenţa cutremurelor.

Acum ştiau că totul merge spre bine. Aşa a şi fost. Reprezentantul lui Pupko ne aştepta cu o limuzină Napier şi ne-a condus la yacht, unde i-am predat ce-i trimisese şeful său.

Pe yacht, am crezut că m-am întors cu doi ani în urmă. Feciorul ne-a servit în livrea, cu mănuşi albe, bucătarul Filipo mi-a făcut o buturugă de ciocolată minunată. Am avut musafiri aduşi de Duiţă. Mai erau pe yacht căpitanul Reynaud cu soţia, Charles Grant, casierul Comisiunii Dunărene, cu fiul său, fiica vitregă a lui Duiţă, Ida Sifoni şi alţii. Dintre toţi, frumosul şi elegantul Duiţă era singurul „grand seigneur“, cu toate că spunea că e de origine modestă. De altfel, conu Costică Argetoianu îl poreclise „Marchizul de Priola“ (personajul unei piese la modă).

Pe yacht mai venea în vizită o tânără brunetă cu chip de tătăroaică, doamna Anselme, căsătorită cu un inginer francez, dar se vedea că e foarte îndrăgostită de Duiţă. Omul lui de încredere, marinarul Aristide, o aştepta la scara pilotinei şi o poftea jos, în cabina lui Duiţă, care se scuza că are o criză de sciatică. Seara însă, vindecat, el se putea duce cu Angliskii Klub, unde se juca la mize astronomice, după spusele lui grand-papa.

Începuse inflaţia cu ruble Kerenski. Lumea fugită, plină de napoleoni, lire sterline şi dolari, nu mai avea noţiunea banului. În fiecare zi magazinele afişau alte preţuri, mai ridicate, şi slujbaşii se vedeau tot mai săraci. Cu greu reuşeau să cumpere cartofi, în timp ce vitrinele magazinelor alimentare erau pline cu tot ce exista mai rafinat şi mai scump.

Odessa era mai mult un oraş francez decât rusesc. Marchizul de Langeron, marchizul de Ribas, ducele de Richelieu, refugiaţi din timpul Revoluţiei Franceze, l-au transformat în spiritul ţării lor. Clar şi armonios. Acum, oraşul prinsese o notă mai mult interlopă decât cosmopolită. Bancheri sau cămătari armeni, traficanţi greci şi levantini, contrabandişti asiatici, bogătaşi evrei controlau negoţul. Magazine englezeşti şi suedeze, fastuosul Fanconi, restaurantul italian, cofetăria Robinet, strada cu femei în echipaje elegante te făceau să uiţi că eşti în Ucraina. Iar Duiliu Zamfirescu spunea: „C'est Sodome en pleine guerre“ („E Sodoma în plin război“).

Prin mai 1917 a acostat lângă noi o minunată vedetă englezească din mahon roşu, cu ţinte de bronz, Nazdor. Era folosită de amiralul Hanenko. Cu plăcere a primit invitaţia bunicului meu la ceai. După masă a venit cu soţia sa şi cu aghiotantul. Marinarii vedetei căscau ochii la Giacomo care, pe puntea din spate, în vestă albă, cu nasturi de aur, servea ceaiul cu mănuşi, în faimosul serviciu Wedgwood, rămas pe yacht de la lord, primul proprietar.

Aristide, nostromul nostru, a intrat în vorbă cu cei de pe vedetă.

— În curând, flota va scăpa de toţi galonaţii ăştia, i-au spus marinarii, arătând spre amiral şi aghiotant. Şi pe voi vă putem ajuta să-i aruncaţi peste bord pe burjuii voştri împreună cu lacheul.

După raportul lui Aristide, afară de mama, care a intrat în panică, toţi ceilalţi n-au luat în seamă aceste ameninţări. Aşadar, pe yacht viaţa a continuat în acelaşi stil.

Dar iată că în toiul verii ne-a vizitat alt amiral. Nu mai ţin minte ce rol avea la Odessa, dar ştiu că dispunea de o limuzină cu care m-a dus la operă. Îl chema Volkenau. Era de origine baltică, la fel ca bunica mea, cu care vorbea nemţeşte. Mama i-a relatat discuţia lui Aristide cu marinarii vedetei, în

ciuda bunicului meu şi a lui Duiţă, care insistau să nu-l plictisească pe amiral cu fleacuri. Dar acesta, foarte serios, a declarat că nu sunt fleacuri şi că trăim vremuri teribile, că pe toate navele militare se desfăşoară o activitate subterană. Că se organizează comitete revoluţionare. Apoi i se adresă lui grand-papa:

— Ştiţi, Piotr Alexeievici, comitete cum au fost pe Potemkin, numai că atunci aveam de partea noastră armata, cazacii, jandarmii, era Ohrana. Acum însă, n-a mai rămas nimic din toate astea şi numai un miracol ne poate salva.

În jurul mesei se făcu o tăcere sinistră. Curând, Volkenau se ridică, cerând scuze, şi se îmbarcă pe o pilotină. Era ultima lui vizită.

Un timp n-am mai auzit nimic despre marinarii care ne vizitaseră. Am aflat însă de ocuparea Kievului, unde se instalase un guvern ucrainean condus de hatmanul Petliura.

Faptul că un ucrainean, un „hohol“, şi-a permis să se intituleze hatman, îi înfuria pe ruşii moscoviţi, pe velico-ruşi, mai mult decât ocuparea Ucrainei de către armatele germane.

Cineva era de părere că în curând Petliura va fi înlocuit de Mahno, un fel de bandit.

Şi la Petersburg se pregăteau mari prefaceri şi se spunea că nemţii ar putea instaura acolo un guvern de tip marghiloman. Deci, pe yacht se ştia că trebuia să aşteptăm până la capitularea Puterilor Centrale. Era un deznodământ fatal, după care Franţa şi Anglia vor şti să impună ordinea în Rusia. Bunicul a declarat că atunci familia lui îşi va împlini visul:

— Ne vom instala la Beaulieu. Jorjik îşi va termina studiile în Franţa, de unde va trece uşor la Externe. Cu un zâmbet, mi se adresă mie: Va trebui să munceşti, ce să faci? Aşa sunt timpurile, stupide şi nesigure.

Acum, în vară, când se dădeau teribilele bătălii de la Mărăşeşti şi Oituz, la Odessa viaţa mondenă a refugiaţilor era în toi. De pe front au venit cei doi fii ai lui Duiţă, Lascăr şi Alexandru, căruia i se spunea Alecu. Erau veseli şi optimişti. Lascăr ne-a povestit cu lux de amănunte victoria de la Mărăşeşti. Peste câteva zile a avut loc nunta lui Alecu Zamfirescu (poreclit ulterior „Catafalc“) cu frumoasa Lucie Gărdescu. A fost o nuntă în două etape. Ceremonia din strada Puşkinskaia a fost splendidă, cu lume elegantă, nenumărate uniforme şi foarte multe torturi. La masa de pe bordul yachtului, a doua petrecere. Duiţă a oferit o frumoasă bijuterie nurorii, cumpărată de la Fabergé.

Erau diplomaţi, ofiţeri superiori în uniforme de gală, cu decoraţii şi cizme de lac. Decoraţiile şi cizmele de lac îi înfuriau mult pe bolşevici. Aşa li se spunea acum unor marinari cu haine de piele şi pistol la centură. Deocamdată, aceştia nu erau încă stăpâni pe situaţie, dar tuturor le era teamă de ei.

Am întrebat pe un marinar de pe vasul acostat lângă noi ce e aia „bolşevic“. A început să râdă.

— Uite, întreabă-l pe Stiopka.

Lunganul de Stiopka, cu o privire rea, mi-a spus:

— Ai să ştii când te vom arunca în mare cu toţi burjuii de pe yacht.

— De ce îl sperii pe copil?

— Nu-l sperii, îi spun doar cum stau lucrurile. De ce vrei să aştept ca puiul de burjui să crească, ca apoi să-i dau la cap? Trebuie stârpiţi cu toţii dintr-un bun început.

La noi pe yacht, Duiţă, care avea încredere deplină în informatorul lui, Aristide, a hotărât, având în vedere că bunicul era de aceeaşi părere, să schimbe, să amelioreze viaţa echipajului. Casierul Charles Grant, prost ca de obicei, a declarat că salariul echipajului nu poate fi sporit fără aprobarea Comisiunii Dunărene. Duiţă a

remarcat că, în schimb, echipajul poate foarte bine să ne arunce peste bord fără aprobarea Comisiunii. Şi a ordonat să li se dea şi bani mai mulţi şi haine noi şi să mănânce aceeaşi mâncare ca şi noi. Măsurile nu trebuiau luate dintr-o dată, ca să nu pară dictate de împrejurările politice, ca să se introducă treptat, dintr-un sentiment de generozitate, de echitate. După aceea, marinarii noştri erau mai veseli, rumeni şi mai bine îmbrăcaţi, în timp ce aceia de pe alte vase erau obraznici cu superiorii, nedisciplinaţi, până când în toamnă i-au luat la goană şi i-au aruncat în mare. Comandanţii acelor nave nu dispuneau însă de mijloacele noastre.

Trei tone de aur era tezaurul Comisiunii Dunărene, pe care îl încărcasem la Sulina, la plecare, şi care a fost depozitat la Credit Lyonnais din Odessa. Din el n-am putut ridica nici măcar un sfert înainte de apleca. S-a cărat cât s-a putut, până au ocupat banca revoluţionarii.

Mai târziu, în noiembrie, am aflat că toţi ofiţerii cu grade superioare din port au fost duşi la bordul crucişătorului Pamiat Mercuria din radă şi împuşcaţi.

Mama n-a mai suportat tensiunea şi a inventat ceva ca să putem pleca. A falsificat o telegramă veche. A măsluit textul, cu ordinul să ne întoarcem la Sulina. L-au trimis pe căpitanul Reynaud, care nu vorbea decât franţuzeşte, să ducă telegrama la Comitetul de Securitate. Reynaud s-a îmbrăcat cu o jachetă bleumarin, fără cravată şi cu o şapcă marinărească fără galon, numai cu o ancoră deasupra cozorocului, şi a luat ca interpret pe Aristide.

Rezultatul l-am aflat peste mai multe zile.

Între timp, într-o după-amiază, a apărut în port o femeie care fugea spre un vas. N-a ajuns, a căzut fără un ţipăt, împuşcată de nişte marinari. Am aflat că orice „târfă“ găsită în port era executată pe loc, din cauza bolilor pe care le dădea marinarilor. I-au

pus pe piept un carton, pe care scria cuvântul „târfă“, pe care-l auzeam pentru prima dată, şi am înţeles că era o femeie rea şi au lăsat-o acolo, de unde abia a doua zi au ridicat-o nişte tătari, care atunci erau antibolşevici.

În oraş am aflat că autorităţile începuseră să ia ostateci români ca represalii pentru felul cum ai noştri îi tratau pe bolşevicii din Moldova. Cincu, Stănculescu şi alţii au fost eliberaţi ulterior numai prin intervenţia colonelului englez Boyle. Acel Boyle despre care Argetoianu vorbeşte nu foarte bine informat.

Cred că numai drapelul Comisiunii, cu patru culori şi trei litere (C.E.D.), ne-a salvat. Mulţi matrozi în haine de piele se opreau să întrebe, rămânând impresionaţi de explicaţiile lui Aristide. Aristide pretindea că unul l-a întrebat dacă imnul nostru e tot *Internaţionala,* dacă această comisiune e internaţională, europeană.

De pe crucişătorul Pamiat Mercuria se auzeau zgomote sinistre. Marinarii de pe vasul vecin ne-au spus că la Comitet, noaptea, au loc multe execuţii. Sunt împuşcaţi şi militari, şi civili.

Aristide a venit cu ideea că un cadou frumos, oferit de el unui membru al Comitetului, ar grăbi autorizaţia de plecare. Duiţă a hotărât să dea din lirele de aur, din tezaur, 300 de bucăţi.

— Ce simplă ar fi viaţa – a spus Duiţă – dacă mincinoşii n-ar spune decât minciuni, iar cinstiţii – numai adevărul! Din păcate, realitatea nu-i asta.

Deodată, dinspre crucişătorul Mercuria a început un tir de artilerie spre nişte unităţi de pe faleză. Căpitanul vedea cu jumela mitralierele instalate în cuiburi mari. Atunci a dus yachtul sub faleză, într-un unghi unde nu putea fi atins, şi pe noi ne-a băgat în sala de cazane. Nimeni nu ştia ce s-a întâmplat, dar pe noi – adică afară de mine – ne-a înspăimântat, însă n-a durat mult.

Printre tot felul de zvonuri, am aflat că celebrul terorist Mahno cutreiera Ucraina, jefuind şi

petrecând. El cu Statul major într-o limuzină şi trupele lui în sute de birje rechiziţionate cu birjari cu tot. Îşi spuneau „Armata Adevărului“.

Când primeam ziare, bunicul îi traducea lui Duiţă discursurile lui Kerenski, pe care ei le admirau.

Şi, în sfârşit, într-o zi un matroz ne-a adus un plic cu un ordin să plecăm imediat la Sulina pentru a discuta cu Comitetul revoluţionar de acolo. Ni se dădeau indicaţii cum să navigăm pentru a nu nimeri în câmpul de mine. Va trece în faţa noastră un vas cu zbaturi care părăsea Odessa şi trebuia să ne ţinem în dâra lăsată de el. Reynaud, care asculta traducerea făcută de mama, se întreba dacă vasul de pasageri nu era mai rapid ca noi, care acum aveam o bogată vegetaţie crescută pe corpul vasului, iar cărbunele de Doneţ nu dădea presiunea obţinută cu antracitul de Cardiff pentru care fuseseră concepute maşinile yachtului.

Până a doua zi, nimeni n-a dormit, dar, în sfârşit, căpitanul s-a ocupat de plecare. S-a auzit clopotul caracteristic, iar săgeata *chadburn*-ului s-a oprit pe „ready“. Se trezea sufletul scoţian al yachtului. Când vasul de pasageri a trecut gâfâind pe lângă noi, Reynaud a sunat „full speed“ („toată viteza“).

Din fericire, marea era perfect liniştită. La un moment dat, Aristide, care scruta zarea cu binoclul, a scos un strigăt. La vreo 60 de metri de babord ne-a arătat o pată neagră, ca un uger de vacă. Izbirea de acea pată neagră ar fi însemnat pentru vasul nostru pulverizarea. Am trecut mai departe, şi peste vreo două ore căpitanul ne-a anunţat că am terminat cu minele ruseşti. Noaptea s-a lăsat devreme şi a trebuit să ancorăm.

A doua zi, pe la 4, când încă nu se vedea pământul, a apărut pilotina Petrol a Comisiunii, comandată de bătrânul Baracioglu, un armean devotat bunicului.

— La Sulina – ne-a spus el – e rău de tot. În afară de păduchi cu exantematic şi râie, e numai

sărăcie. Ruşii, supăraţi pe noi, nu ne mai dau nimic, şi în Comitetul bolşevic s-a discutat dacă trebuie prefăcută Sulina în scrum sau nu.

După aceea, Baracioglu a pornit înaintea noastră, să anunţe comandorului Bălănescu – comandantul militar al Sulinei – venirea noastră, dar să ancorăm sus pe Dunăre, la vreo zece kilometri de mare.

La Sulina am văzut nenumărate vase militare. România avea străvechiul crucişător Elisabeta, canoniera Alexandru cel Bun şi torpilorul de buzunar Zborul.

Când ne-a întâmpinat comandorul Baracioglu, bunicul i-a spus că am promis la Odessa să luăm contact cu Comitetul de matrozi, pentru a discuta problema bunurilor Comisiunii.

De pe yacht, Sulina se zărea doar ca o faleză lungă, care se întindea pe malul drept al Dunării. Înainte de război se vedeau înşirate prăvălii, café-şantanuri şi iar prăvălii, café-şantanuri. Pe nişte estrade erau câteva femei care dansau pe o muzică dominată de ţambal. Înainte, în timp de pace, când intram seara în port, era primul lucru pe care îl vedeam , dar bineînţeles guvernanta îmi poruncea să mă uit în altă parte. Se auzeau urale, răcnete, sudălmi, în toate limbile lumii. Peste ani, bătrânul negustor Camberis mi-a vorbit cu lacrimi în ochi despre contrabandă şi traficul de carne vie. Fata căpitanului de port din Tulcea a fost găsită tocmai la Bagdad şi răscumpărată. O spun fiindcă am citit o evocare mieroasă a Sulinei, intitulată *Europolis,* care n-are nimic de-a face cu realitatea.

Ce vedeam acum era o jale. Numai geamuri sparte, cercevele atârnând, uşi înfundate. Isprava aviaţiei germane. Nu se zărea lume. Cei care au putut au plecat la Chilia, la Izmail.

Bălănescu, venit şi el pe yacht, ne-a spus că de o lună toate s-au liniştit şi că se vorbeşte de pace, adică de capitulare. Şi se mai spunea că nemţii ne-ar oferi Basarabia drept compensaţie pentru

pierderea Dobrogei. Aşa cum în 1877 ni s-a oferit Dobrogea drept compensaţie pentru cele două judeţe din Basarabia.

— După cum văd – a spus Duiţă –, istoria se repetă, dar pe dos.

După ce ne-a părăsit Bălănescu cu vedeta cu aburi a yachtului, am ales un loc de acostare lângă un grup de colibe lipoveneşti. Abia s-a întunecat, că o puzderie de femei, bătrâni, copii au început să strige pe ruseşte şi pe româneşte „hleb“, pâine, şi totodată să facă zgomot de toacă, folosind nişte bucăţele de lemn. Bunica a înţeles imediat. S-a ridicat înspăimântată şi a strigat:

— Lepra, lepra, nu auziţi? E toaca prin care leproşii îi pun în gardă pe cei sănătoşi.

Toată lumea a ieşit pe punte. „Taca, taca, tac“, făceau lemnişoarele. Aşa se auzea în Evul Mediu din Anglia până în Ceylon.

Deodată, în lumina yachtului am văzut ceva mai oribil decât războiul. Toţi aveau feţele mâncate, mâinile fără degete şi un miros dulceag de descompunere care se lipea de noi.

— Aruncaţi-le toată pâinea pe care o aveţi şi să ridicăm ancora, a poruncit Duiţă.

Marinarii, înspăimântaţi, s-au repezit la manevră, după care au aruncat ancora chiar în mijlocul Dunării.

Într-o dimineaţă am auzit o explozie grozavă. Din greşeală, s-a tras în depozitul de torpile, urmărindu-se un fugar. Au murit câteva sute de oameni. Ruşii rămaşi în viaţă au plecat, şi noi ne-am instalat la palatul Comisiunii Europene a Dunării din Sulina.

După războiul Crimeii, palatul a fost construit în stilul de atunci, cu coloane, balcoane, iar interiorul era în cel mai somptuos stil victorian. Era salonul roşu, salonul verde, după culoarea tapetului şi a draperiilor. Cabinetul preşedintelui mă fermeca.

Era tapetat cu catifea vişină-putredă. Mobila era de mahon, cu piele bătută în ţinte de aramă, şi un piedestal susţinea un uriaş glob terestru, având inscripţii latine.

Baracioglu a început să vorbească în şoaptă, aşa era de impresionat.

Catifeaua pereţilor a fericit multe lipovence, care şi-au făcut un fel de botine, iar prin septembrie 1944 palatul a fost distrus cu totul.

Roata timpului se învârtea tot mai repede şi mai absurd. Din balconul palatului vedeam noaptea o perdea de foc care se ridica dinspre Vâlcovo şi Izmail. Acum, cu binecuvântarea Kaiserului, a împăratului Carol şi a Sultanului, adică a duşmanului de anul trecut, trupele noastre atacau pe aliatul de anul trecut.

Cu trupe proaspăt aduse, au căzut Izmailul, Chilia, Vâlcovo în mâinile nemţilor.

Într-o noapte, luminate de proiectoare puternice, câteva vase mici au acostat în faţa palatului. Erau vedetele Kriegs-marine, venite de la Tulcea cu marinari şi ofiţeri înalţi şi blonzi ca ruşii, care vorbeau nemţeşte.

Comandantul flotilei, von Brandis, ne-a făcut o vizită oficială. De la Kiel, port militar german, a trecut în Franţa cu infanteria de marină germană (de acolo a rămas şchiop), pe urmă în Turcia. După ce ne-a povestit toate astea, s-a adresat deodată în franceză lui Duiţă:

— Cât timp o să mai dureze?

— Ce? a întrebat Duiţă intrigat.

— Porcăria asta, războiul.

Surprins şi amuzat, Duiţă a replicat:

— Dar, dacă nu mă înşel, de dumneavoastră depinde.

— De noi? Nu ştiţi? Războiul e întotdeauna stârnit de ceilalţi, aşa cântă propaganda. *Danke schön*, de când n-am mai văzut o havană veritabilă, cu cafea, cafea şi coniac! Aici am să mă odihnesc puţin, până pornim spre Ucraina.

— Ucraina? se miră bunicul. Credeam că la Brest-Litovsk.

— A, da, tratatul, a intervenit Duiţă.

— Tratatul e una, şi pâinea e alta. În Ucraina e multă pâine, multă carne şi multe altele care la noi lipsesc. La noi e foamete. Cu victorii nu hrăneşti o împărăţie.

Pe urmă, Brandis, în cele câteva săptămâni care au urmat, ne-a luat sub protecţia lui faţă de austriecii care au venit şi ei la Sulina. Când au vrut să rechiziţioneze camere în palat, Brandis i-a repezit, aşa încât am putut vedea ce relaţii erau între aliaţi. Ca de la ofiţer la ordonanţă.

Duiţă a fost chemat urgent la Iaşi şi i-a recomandat bunicului să rămână la Sulina cât de mult.

Acum, problema alimentelor lua aspecte dramatice. Ancorase un mare vas austriac, o uzină de conserve plutitoare, şi tot peştele prins de lipoveni era dus acolo, transformat în conserve şi trimis trupelor austriece. Populaţia nu mai avea hrana asigurată de Dunăre.

Pe neaşteptate, a sosit reprezentantul austriac pe lângă Comisiune, care i-a spus bunicului că nu mai are dreptul să stea în palat, că Rusia reprezentată de el nu mai există, iar cea nouă n-are nici un drept aici.

Astfel am fost obligaţi să ne întoarcem la Galaţi. Ne-am îmbarcat pe yachtul de Dunăre, Prince Ferdinand.

Iarna lui 1917

A fost o iarnă cumplită în 1917-1918. O iarnă perfidă, calică. La început s-a arătat blândă, ceţoasă, încât lumea începea să spere că va scăpa de pedeapsa viscolului. Dar iată că într-o noapte, pe când armatele noastre în retragere se apropiau de Siret, s-a auzit un urlet, un muget de fiară atât de puternic, încât ostaşii, buimaci, nu ştiau ce să creadă. Era crivăţul. Venea cu 120 km pe oră, purtând un ger de minus douăzeci şi cinci de grade. Nimic şi nimeni nu rezistă la aşa ceva. A îngheţat totul. Atunci, doctorii au început să amputeze picioare, degete, urechi degerate, din lipsă de haine, de hrană. Dar a îngheţat şi armata germană, cu toată grija ei atotprevăzătoare. Ai noştri au putut să răsufle, să se reorganizeze. A mai amuţit tunul.

Pe ruşi, sosirea viscolului părea să-i bucure. În pâslari, blănuri şi căciuli de oaie, nici nu le păsa de ger. Grija lor cea mare era votca. „Dă votcă şi vei avea tutun“. Începea trocul, care după detronarea ţarului avea să ia o amploare nemaipomenită.

Acum, oamenii aşteptau minunea primăverii. Dar în loc de urzică, de păpădie, de o buruiană care să ameţească foamea, iată că a început să şuiere vântul secetei, al pustiului. Au venit păduchii cu „exantematicu“ în spate.

— De unde mai e şi pacostea asta? se întrebau bieţii gospodari.

— De la ruşi, răspundeau bătrânii, cei care au prins anul ’77.

Oricum, se murea pe capete. Nu se mai găsea lemn de sicrie. Victimele erau împachetate ca nişte baloturi. De spaima blestematei gângănii, oamenii îşi goleau gazorniţele, rămâneau în beznă. Nu se

găsea gaz, nu se găsea nimic, nici zahăr, nici „oloi“, nici mălai.

La Godineşti, unde armata rusă poposise, se trăia mai bine. Din uriaşele cazane, purtând vulturul imperial, bucătarul mai împărţea, ce rămânea de la soldaţi, ţăranilor. Nişte „kaşa“ – un fel de mămăligă cu untură –, un borş cu carne. Era de unde, moldovenilor noştri flămânzi nu le venea să-şi creadă ochilor, văzând belşugul intendenţei ruseşti. Iar rusul era darnic, îşi da şi cămaşa când era în toane bune. Dar bătrânii spuneau: „Să te ferească Domnul de hachiţele muscalului“. Şi, într-adevăr, mulţi s-au ales cu câte un polonic după ceafă sau o cizmă în fund, numai fiindcă bucătarul nu era în apele lui. I se făcuse dor de casă.

Prin semne, prin mimică şi prin cuvinte de origine slavă, mujicul din Cernigov a ajuns repede să se înţeleagă cu ţăranul din Godineşti. La început, soldaţii ruşi cântau în cor. Nespus de frumos, iar Nichifor Tuliga, notarul, om umblat, spunea că nici la Iaşi, la Mitropolie, n-a auzit cântece mai minunate. Mai târziu, corurile s-au făcut tot mai rare. În schimb, tot mai des se auzeau înjurături, ameninţări. Intrau prin curţi, cu arme, să caute votcă. Nu mai ţineau socoteală de nimic.

La Curte la Grădineşti a venit Iancu Morozan. Plugar fruntaş. A venit să se sfătuiască cu coana Elena. Între moşiereasa pianistă, admirată în cercurile rafinate din Paris, şi bătrânul plugar exista o apropiere rarisimă, a inteligenţei. Aşa cum prostia îi face solidari pe proşti, există, evident rar, şi frăţia deştepţilor. Iar Iancu se înţelegea de minune cu bătrâna artistă, deşi abia ştia să se iscălească.

În Moldova de atunci, stratificările, ierarhiile erau de o complexitate greu de înţeles astăzi.

Un Iancu Morozan, răzeş cu hrisov domnesc, nu poate fi ţinut în picioare pe cerdac, dar nici primit

în salonul de muzică. Coana Elena simţea şi cunoştea protocolul. Pe Morozan l-a primit în canţilerie.

Pe vremuri, în fotoliul de onoare se aşeza David Herşcovici sau alţi cămătari de încredere.

De aci se administra moşia. Acum, în acelaşi fotel l-a instalat cocoana Elena pe Morozan.

Impunător, cu plete albe imaculate, Iancu avea o privire de oţel. Era un „ak valah“, îşi spunea coana Elena, care citise *Descrierea Moldovei* de Cantemir.

— Şezi Iancule, şi spune ce vânt te aduce.

— Apoi, duduie, nu mă aduce vântul cel bun.

Moşneagul vorbea încet, cu pauze. Era cronica nescrisă a acestui pământ atât de bântuit.

— Bate vântul pustiului! Nu intră plugul în ţelină. Au secat puţuri. Aşa ceva nu s-a mai văzut din 1904. Bine că a venit Aizic, măcelarul. E singurul care mai cumpără vite. Alţii se tem de Curtea Marţială. El lucrează cu un maior de „intindenţă“. I-am vândut-o pe Stanca, vaca me, biata de ea. N-am avut încotro. Se topea de foame.

Încă o pauză. Apoi:

— Ilieş a fost rănit greu, la burtă. Din ’77 ştiam că glonţul în burtă nu iartă. Dar a dat Domnul şi a fost operat de un doftor francez. Ştiţi dumneavoastră, din cei veniţi cu generalul Bertelău (Berthelot). Acum a scăpat.

Coana Elena tot aştepta. Frecată cu diplomaţia rurală, simţea că Iancu încă n-a ajuns la adevărata pricină. Gânditor, Iancu îşi priveşte cizmele. Sunt frumoase, boiereşti, făcute la Bacău, e tare mândru de ele. Doar se ştie că cizma stăpâneşte opinca. Astăzi fruntea îi este încreţită de griji. O măsoară pe coana Elena ca şi cum ar vrea să fie sigur că bătrâna boieroaică poate să-l înţeleagă.

— Am venit să mă sfătuiesc, că aşa suntem noi, răzeşii. Ne iubim ţara mai presus de tăti. Iară dumneata, coană mare, care vezi atâţia senatori, deputaţi, miniştri... oameni deştepţi, nu ca de alde

mine, poţi să-mi spui dacă mai e o nădejde, dacă nu se prăpădeşte Moldova.

De uimire, coana Elena a aruncat ţigara:

— Cum de-ţi trec prin cap asemenea gânduri? Tocmai acum, când au venit atâţia ruşi, când Franţa ne-a trimis coifuri de oţel prin care nu trece glonţul, când... Erau să mai spună ceva, dar s-a oprit. Prea severă era privirea lui Morozan.

— Deunăzi, coană mare, am văzut o hartă. Germania e cât mâna iar noi cât unghia.

— Ai dreptate, Iancule, dar dacă te-ai uitat bine poate că ai văzut că Rusia e cât ursul!

— O fi, dar ursul se întoarce la el în bârlog şi ne lasă singuri să ne răfuim cu nemţii.

— Nu se poate, Iancule! Rusia are un tratat cu Anglia, cu Franţa, cu noi. Ea nu poate să se facă de râs tocmai acum, când neamţul e pe ducă.

Iancu tăcu o clipă, privind-o pe coana Elena cu compătimire.

— La mine în casă stă un „cvartir“, un tălmaci al armatei împărăteşti. Nu ştiu ce liftă e. Bănui că e armean. Oricum, vremea a dovedit că tare bine se pricepe în a tălmăci viitorul! M-am împrietenit cu el dintr-un început, adică de când jandarmii mi l-au adus pe cap. Să fi fost cu vreo cinci zile înainte de Crăciun. Pe atunci, ţarul era încă neclintit în scaunul lui domnesc. Armeanul mi-a spus să nu-mi fac griji. Că nu va sta mult. Curând, ţarul va fi dat peste cap, fiindcă e un tont, iar Rusia va face pace cu Germania. Nu l-am luat în seamă, dar nici n-au trecut 3 luni şi iată că l-au dat jos pe ţar. „Acum – mi-a spus armeanul – în locul ţarului domneşte un surtucar, un avocat bun de gură. Îl cheamă Kerenski. E un democrat, zicea tălmaciul, dar, ca să vă spui cinstit, nu prea am înţeles tâlcul vorbei. Oricum ar fi, acel Kerenski a dat o poruncă, de pe urma căreia s-a ales colbul din ce era mândra armata împărătească. Nimeni nu mai salută pe nimeni în armată. Toţi sunt o apă şi un pământ. Totodată, s-a desfiinţat jandarmeria de front, şi

Curţile Marţiale, şi armeanul făcea mare haz: „Acum, gospodin Morozan, ai să vezi democraţie rusească“. Ce să vă spui. coană mare, am văzut! Soldaţi, mai ales din infanterie, rupând epoleţii ofiţerilor. Pe un plutonier bătrân l-au pus să-şi înghită crucea lui Sf. Gheorghe. Pe preoţii militari îi tunde, le rade barba. Acum, că nu mai e ţar, nu le mai trebuie nici Dumnezeu. Când ruşii se ţineau numai de votcă şi de muieri, era cum era, dar acum s-au pus pe prapagandă.

Coana Elena îl priveşte oarecum perplex.

— Cum ai spus?

— Prapagandă, duduie. Adică se duc prin casele oamenilor mai săraci şi îi îndeamnă la rivoluţie. Ca în ’907. „Luaţi moşiile boierilor, alungaţi pe rege, pe generali, pe episcopi şi aveţi pacea. Suntem alături de voi cu vintovca în mână!“ După atâtea nenorociri – încheie Morozan –, iată şi ispita Satanei. Dar mă întorc şi zic: Mare e Dumnezeu şi cuminte e moldoveanul.

Vorbind de moldoveni şi de viaţa la ţară, mi-aduc aminte cum am văzut eu, de fapt pentru prima oară conştient, Negrileştiul – moşia rămasă de la tata, cu doi ani şi ceva înainte de 1918.

De la o vreme, mama avea destule necazuri cu moşiile şi mai ales cu arendaşii. Când nu ploua şi nu se făcea pâine, adică grâu, arendaşii puneau foc la recolta în prealabil asigurată. Societăţile româneşti plăteau lesne, fiind reasigurate la Londra. Lucrurile au mers până acolo, încât unii arendaşi au încasat despăgubiri pentru „grindină artificială“. Adică, echipe de ţărani din alte sate veneau noaptea cu nişte ciomege anume, lăsând în urma lor holdele lovite ca de grindină. Curând, societăţile englezeşti s-au sesizat de aceste coţcării şi n-au reasigurat poliţele rurale. S-a întâmplat ca tocmai atunci Vlădescu, arendaşul Negrileştiului, să dea foc la recoltă, cu care ocazie au ars toate acareturile, Vlădescu a fost arestat şi condamnat.

De la Văcăreşti, mama a primit o telegramă: *Căutaţi alt arendaş, pe mine vă rog să mă scuzaţi.*

Iată cum se proceda: la capătul unui metru de fitil, se legau strâns vreo douăzeci de chibrituri. Se aprindea celălalt capăt, care rămânea afară din şură. Ca să ajungă focul la chibrituri, îi trebuiau două ore în care făptaşul avea vreme să ajungă departe de şura care se aprindea. Ceasul rău a vrut ca tocmai în timpul anchetei să vină în inspecţie, de la Londra, un fel de Sherlock Holmes, care a găsit şi fotografiat fitilul făcut scrum, dar cu forma iniţială. A găsit şi negustorul care i-a vândut fitilul lui Vlădescu.

Acum, mama trebuia neapărat să se ducă la Negrileşti, să vadă ce a mai rămas după foc.

„Ţăranii sunt răi, fiţi prudenţi“ – se spunea mereu. Mama s-a consultat cu prefectul Gussi şi cu Piki Vasiliu, comandantul jandarmeriei. N-a plecat de la Galaţi cu Fiat-ul nostru, ci cu Berliot-ul prefecturii. Pe mine, îmbrăcat în halat alb şi cu nişte ochelari speciali mult prea mari, m-au aşezat între mama şi Piki. În faţă, lângă Pavel, şoferul, stătea un superb jandarm mustăcios. Taf, taf, bum, bum, înainta maşina ca o trombă din Apocalips. Caii de pe şosea, înnebuniţi, răsturnau căruţele în şanţ. Ca un nor de praf se ridicau stoluri de gâşte. Câinii, care nu au fost călcaţi, fugeau urlând, iar femeile de după garduri se cruceau ca la venirea tătarilor.

La Negrileşti, noul arendaş, domnul Vilara, dăduse zvon că venim, aşa că maşina a fost asaltată de ţărani.

— De ce sunt toţi desculţi? am întrebat eu în franţuzeşte.

— Fiindcă sunt ţărani, mi-a răspuns mama scurt.

Cizme purtau numai câţiva, mai bine îmbrăcaţi, şi aceştia aveau baston sau cravaşă.

Am oprit la Curtea veche, unde eram poftiţi de bunica, mama tatii. Aici am descoperit o lume cum nu mai văzusem. Curtea veche, sau – cum i se mai

spunea – Curtea boierului, era conacul bunicului meu, Iordache Jurgea-Negrileşti. Aici s-au născut şi ceilalţi nouă fraţi ai tatii. Pe urmă, moşia lui, care avea 11 000 de hectare, s-a împărţit între opt moştenitori; două fete s-au călugărit, catolice.

Născut în 1812, bunicul a avut robi până în ’864. Acum, în 1915, mai erau servitori bătrâni, foşti robi. La masă ne-a servit Antohi, un ţigan care, tot ascultând, a învăţat franţuzeşte. Dimineaţa, cafeaua cu lapte mi-a fost adusă de Maria Velica. Deşi ţigancă, avea trei băieţi cu ochi albaştri. În conacul vechi, mobilele erau făcute în atelierele curţii, ca şi multele ţesături executate pe războaiele conduse de bunica. Erau lemnari, fierari, lăcătuşi, alămari şi grădinari care învăţaseră de la meşteri aduşi de bunicu din străinătate. Parcul imens fusese trasat de Clouard, un francez. Atelierul de tâmplărie era condus de Heissler, un neamţ, iar alt neamţ, Höfner, conducea atelierul de mecanică. Toţi aceştia au rămas în ţară şi după moartea bunicului, iar urmaşii lor se mai găsesc prin Moldova.

După cum am aflat mai târziu, parcul a fost amenajat într-un cimitir care a fost luat cu japca. Locul era prielnic. Apa Bârladului face un cot închis, care despărţea parcul de un codru secular, cu arbori ca nişte catedrale. Între parc şi codru era un pod de lanţuri care figura în cărţile poştale. Am trecut prin multe locuri mai târziu, dar nicăieri n-am întâlnit atâta linişte, atâta armonie şi mister. Mai era atmosfera de vrajă din vremurile apuse.

Din satul Ţepu, bunicul a adus fântânari turci, care au instalat pretutindeni fântâni ţâşnitoare. Aceşti turci aveau un adevărat simţ pentru a găsi vâna cu apă limpede ca de cleştar. Cum intrai în parc, dădeai de un fel de coloană grecească din care ţâşnea apa. Aici, ţăranii din sat aveau voie să ia apă boierească, după cum puteau să se ducă la biserica de la conac, din parc. Atunci satul avea o

singură biserică, la Curte, sub care se afla cavoul familiei.

Am trecut mai departe, în parc, unde era pavilionul pentru musafiri – o clădire în stil neogotic, inspirat poate de Ruginoasa lui Cuza Vodă. În faţă avea o terasă şi un bazin mare, alimentat cu apă din gâtul unei lebede. Totul ar fi fost prea pretenţios dacă nu era năpădit de o vegetaţie superbă şi dacă n-avea patina timpului. Aici locuia fratele tatălui meu, inginerul Jean Jurgea, care făcuse Politehnica din Paris şi s-a dus să deschidă Canalul Panama, în faza franceză. A plecat cu douăzeci de colegi şi s-a întors singur. Pe toţi ceilalţi i-a secerat „vomito negro“, un fel de icter infecţios. După aceea a rămas la Negrileşti să ducă o viaţă de paşă, dedicându-se pasiunilor lui, femeile şi automobilele. Tot timpul diseca motoare, carburatoare, având lavaliera mereu pătată de ulei. Când începea să vorbească, te fermeca.

Mulţi boieri moldoveni, după studii strălucite, se cufundau în moleşeala vieţii de moşie. Rosetti Teţcanu (tatăl Marucăi Enescu) se încuia în biroul său pentru a face pasienţe, ştia vreo cincizeci. Această trăsneală am constatat-o la mulţi moldoveni de toate categoriile. În seama cui trebuie pusă? A influenţei ruse, sau poloneze? Dar ifosele de boierie, praful în ochi? Cred că ne vin din Polonia, după cum instabilitatea, violenţa şi talentul naraţiunii, pe care l-am văzut la ţăranii moldoveni, vin de la ruşi.

După cum am realizat ulterior, Curtea lui conu Iordache, aşa cum se păstrase, cu rânduiala ei, reprezenta un anacronism greu de întâlnit chiar în Moldova de atunci.

După război am regăsit Curtea, care acum era o junglă. Ileana, care avea nouăzeci de ani, îmi deschidea salonul mai mic, ca să pot studia cu ceasurile la un „clavir“, cum spunea ea, de pe vremea lui Mihalache Sturdza. De atunci aveam

patima pianului, la care, mai târziu, s-a adăugat cea a şahului, ca să nu mai vorbesc de voluptatea visării. În liniştea sepulcrală a parcului, cu ferestrele deschise, întins pe o sofa, începeam să citesc, dar curând băgam manualele sub pernă şi rămâneam să visez la călătorii, la locuri îndepărtate.

În toiul nopţii, vara, eram trezit de bătăi în geam. Era Costică Pristavu, un gospodar din sat care avea o căruţă ardelenească şi doi cai ruseşti foarte buni.

— Cucoane, hai să plecăm. Nu-i păcat să dormiţi pe o noapte ca asta?

— Unde să plecăm, măi Costică, ce, ai înnebunit?

— Plecăm aşa, în lume, sub stele, prin păduri, prin văi. Nu auziţi privighetoarea? Şi caii sforăie de bucurie că plecăm pe răcoare. O luăm prin gura Gârbovăţului, şi dimineaţa ajungem la Bârlad. E iarmaroc. Ne plimbăm, ne facem că vrem să vindem caii, ne uităm la fete, dar câte nu se pot face, în loc să stai în pat? Numai iarna se doarme.

Costică nu citise literatură rusă, dar era frate cu acei mujici ruşi care vânturau lumea din setea evaziunii.

Acum, la Negrileşti am stat numai trei zile, după care ne-am întors cu trenul. Până la gara Berheci ne-a dus un fel de cupea a bunicii. O hardughie foarte mare, care mirosea a iasomie. Mama mi-a atras atenţia să nu pun mâna pe căptuşeala de mătase, că se rupe la cea mai mică atingere.

* * *

După pacea de la Buftea, România intrase într-un fel de letargie. Iarna din 1917 atât de cumplită, foametea, tifosul, războiul se încheiau cu o capitulare implacabilă. Acum, lumea umbla năucă pe străzi, alergând după mâncare, şoptindu-şi la ureche diverse zvonuri. Acum, românii trăiau un uriaş coşmar, în care se zbăteau complet

dezorientaţi. Nu exista radio, ziarele, foarte rare (acestea dispăreau, fiind transformate în foiţă de ţigară), erau cenzurate, iar lumea avea o singură resursă pentru a-şi alimenta speranţele: zvonurile, minciunile.

În primăvara anului 1918 am părăsit Sulina cu alt vas al C.E.D., al cărui căpitan era cu totul devotat bunicului, care îi înlesnise numirea la comanda vasului, un yacht de Dunăre mai modest decât Carolus, dar mult mai rapid. Plecam spre Galaţi cu multe bagaje şi cu saci de făină, zahăr, orez, cafea, dar mai ales, cea mai căutată marfă, ţigări şi mii de cutii de chibrituri pentru schimb. Din cauza comandamentului german din port, toate acestea urma să fie duse pe furiş la consulat, ocolind şi autorităţile noastre, care puteau să le rechiziţioneze.

Portul era gol şi tăcut. Nu se auzea nici un zgomot. Am pornit pe jos spre consulat, prin oraşul pustiu, scăldat de luna plină, care evoca un imens cimitir, neexistând nici un mijloc de transport. Doar o cotigă trasă de doi măgari ni s-a oferit pentru bagaje. Dintr-o fericită superstiţie pentru noi, măgarii nu se mâncau. A fost nevoie de trei transporturi. Au urmat târguieli zgomotoase. Până la urmă, ţiganii au plecat cu o sută de pachete de ţigări şi o sută de cutii de chibrituri. Se pare că se putea trăi o lună de pe urma acestor provizii. Mama le-a dat mai mult decât meritau, făcând o convenţie privind aprovizionarea cu peşte. Oficial, tot peştele era preluat de austrieci şi bulgari, şi comerţul negru era în floare. Culmea era că veneau greci din Brăila cu tot felul de contrabandă. Treceau frontiera Siretului, păzită de jandarmi nemţi. În mai 1918, jandarmii lui Mackensen erau aici de doi ani. Nu degeaba în memoriile mareşalului apărea fraza: „Am venit (în România) cu 16 000 de jandarmi şi am plecat cu 16 000 de

bandiţi“. De altfel, lipovenii spuneau că bulgarii sunt blestemaţi, dar cu nemţii te înţelegi. Contrabanda nu era o joacă, lipovenii prinşi de austrieci, şi mai ales de bulgari, fiind împuşcaţi pe loc.

Din primele zile după sosire, ai mei au încercat să se orienteze, să-şi organizeze viaţa şi să înţeleagă noile conjuncturi, care erau departe de aşteptările noastre. Atmosfera era mai mult decât rezervată, era chiar ostilă.

La Intim-Club, bunicul n-a găsit parteneri de bridge! Părăsind clubul, a fost însoţit de un prieten care se uita mereu împrejur şi care i-a mărturisit că discutaseră la club situaţia bunicului, care era compromiţătoare pentru ei... Prefectul actual, omul nemţilor, pretindea că acum bunicul era un simplu cetăţean al unei puteri cu care România a intrat în conflict prin ocuparea Basarabiei şi că e persoana nedorită de nemţi, la Galaţi. El, personal, regreta că n-am mai rămas la Sulina o lună, două, până se vor schimba lucrurile şi va cădea Parisul. Unchiul meu însă, Mihăiţă Rosetti, marghilomanist, era convins că Franţa nu va capitula. El ne-a sfătuit să scoatem herbul cu vulturul bicefal de la poartă.

Seara târziu mă plimbam cu grand-papa pe străzile pustii, sub lună. Rar mai întâlneam câte un trecător, care doar sublinia pustietatea. Nici urmă de cetele de cheflii care altădată bântuiau Galaţiul noaptea. Cârciuma La Zimbru avea obloanele ferecate, se pare că proprietarul fusese împuşcat de nişte soldaţi supăraţi. Rămăsese doar firma care îmi fascinase copilăria, un zimbru verde cu ochi incandescenţi, de cadână, şi o limbă lungă roşie.

Într-una din acele seri, ne-a fost dat să întâlnim un spectacol de o jale pe măsura acelor timpuri. Aici ni se înfăţişa sărăcia împinsă până la ultima limită. Mai întâi n-am ştiut ce se întâmplă. Din întuneric ne-a întâmpinat un fel de polcă săltăreaţă, sinistră, cântată din instrumente dogite. Pe urmă a apărut cotiga cu doi măgari, aceeaşi care ne-a adus

lucrurile din port. Acum era o înmormântare, cea mai jalnică şi poate cea mai impresionantă pe care am văzut-o. Pe o pătură, neavând sicriu, sălta după voia caldarâmului trupul unui tânăr răpus de exantematic. Măgarii nu ţineau cont de gravitatea momentului şi mergeau în pasul lor, silind tot alaiul să se grăbească. Am mers şi noi în acelaşi sens şi, lăsând în urmă Grădina Veche, am ajuns imediat la un cimitir nou, improvizat. Acum, toată Moldova avea asemenea locuri. Nu atât din glonţul duşmanului, cât din cauza exantematicului.

La Galaţi, ca toată lumea, am văzut şi eu în 1918 prizonieri nemţi care se întorceau din Rusia. Din port, mergând spre gară, salutau cu pumnul întins. Lumea privea şi nu înţelegea. De ce să arăţi pumnul şi totodată să zâmbeşti? Alţii ţineau în mână o pâine. Strigau: „Brot und Frieden“ („Pâine şi pace“). Dar culmea a fost la gară. Acolo, o fanfară militară le-a cântat marşuri patriotice. Au fost rostite vorbe de bun venit, de îmbărbătare, de către ambuscaţii nemţi, prea fericiţi de a fi la Galaţi şi nu pe frontul francez. Dar ce să vezi? În loc de „Hoch“ sau „Să trăiască Kaiserul!“ s-a auzit „Vrem acasă, nu ne trebuie victorie şi glorie“.

Şeful de gară povestea:

— Doar că nu vorbeau ruseşte. Altfel erau întocmai ca celoviecii când s-au făcut bolşevici. De la răsărit au venit cu vorba: „Afară cu regii şi împăraţii!“

Într-o după-masă ne-am pomenit cu o Bandă de civili. Erau de la Siguranţă şi de la Comandatura germană. Veneau la consulat să facă o percheziţie.

— O percheziţie? am întrebat intrigat.

— Da, m-a lămurit Inovici. Caută tot ce nu e voie să avem... Arme, telegrafie fără fir, documente din acelea...

Nu s-a găsit nimic din ce sperau. Cu nişte sule lungi, împungeau saltelele, pernele, mobila capitonată.

— Avem ordin – s-a scuzat unul mai bătrân de la Comandatura germană.

Bunicul a protestat cu toată energia.

— E o ilegalitate flagrantă!

Comisarul a dat din umeri:

— Este cum spuneţi, dar dacă nu vă faceţi bagajele e de rău.

A venit Inovici plângând, aducând o valiză. Bunicul a pus multe fişicuri într-o altă valiză. Era aurul care avea să-l tragă în adâncul mării. Din prea multă cinste.

După vechea tradiţie rusească, ne-am aşezat în tăcere pe canapea. Sfios, Inovici se ţinea deoparte, dar bunicul i-a făcut semn. S-a aşezat şi el pentru această invocare a duhurilor călătoriei. Oamenii Siguranţei erau uimiţi, dar grăbiţi. Afară aştepta o maşină, iar ei stătuseră să întoarcă pe dos casa vreo două ore şi abia la sfârşit arătaseră ordinul de expulzare imediată a bunicului în Ucraina.

Nu i-a permis să-şi sărute familia, dar el ne-a şoptit că nu crede să ne mai vadă, dar că ne-a lăsat aur, să-l căutăm.

După două luni de tăcere ne-a scris bunicul de la Kotbus (în Silezia), că e într-un lagăr de deţinuţi politici, tratat cu politeţe, dar dacă putem să-i trimitem ceva alimente şi săpun.

N-a fost uşor. Mizeria era indescriptibilă. Cine n-a trăit-o n-o înţelege. Seara se lăsa într-o beznă de gheaţă. Nu se găsea nici un fel de combustibil. Reţeaua belgiană cu gaz aerian murise de la primul bombardament bulgăresc. Dar petrolul? Nimeni nu-l ardea. Acest produs preţios, introdus în Galaţi de contrabandiştii lipoveni, era folosit împotriva păduchelui cu cruce sau pentru „Bleminsky“ – un produs infernal, dar care vindeca râia. Toată lumea se scărpina. La consulat, casă distinsă cândva, toată lumea a avut râie.

În oraş nu lătrau câinii, nu se auzeau cocoşi, nu mai şuierau vardiştii. Totul fusese mistuit de război, iar ca să gustăm tot amarul dezastrului, la

amiază apărea „învingătorul“, căpitanul neamţ, care dădea o raită cu maşina pe strada Domnească. Răspundea corect la saluturi, în timp ce militarii bulgari, turci şi unguri arătau o aroganţă, o mârlănie ce nu se poate uita.

Despre situaţia politică nu ştiam ce să credem. Nemţii lansaseră zvonul că Parisul e pe punctul să cadă. Dar iată că ne-a vizitat Duiliu Zamfirescu, dragul nostru prieten. Alt cântec. El venea de la Iaşi, unde mai erau diplomaţi neutri. De la ministerul Suediei se ştia că ofensiva germană a eşuat. În ultima clipă a intervenit infanteria americană, corpul expediţionar al generalului Pershing, care a mers la asalt cu o furie, cu un curaj greu de crezut din partea unor soldaţi amatori, improvizaţi. N-a fost destul timp pentru a distribui „le casque Adrien“ (casca de război franceză). La atac, americanii purtau pălăria cu boruri mari (cum aveau cercetaşii noştri). Dar tocmai această apariţie nouă, neaşteptată, i-a speriat pe veteranii nemţi.

Eu i-am povestit sosirea prizonierilor nemţi din Rusia. Duiţă m-a ascultat atent.

— Asta confirmă vorbele unui colonel austriac cu care m-am întâlnit la Iaşi. Venea dintr-un lagăr de lângă oraşul Cazan. „Soldaţii mei au devenit mai bolşevici decât ruşii. Mai ales cehii. Mergem la o catastrofă cum nu s-a mai văzut. Din răsărit ne vine un blestem ce încă n-a fost înţeles nici de domnii din Berlin, nici de cei din Viena“. Sunt convins – constată Duiţă – că revoluţia rusă pregăteşte mari surprize. Va avea repercusiuni chiar la noi. Deunăzi îmi spunea Brătianu...

— L-ai văzut pe Ionel Brătianu? întrebă mama, pe drept cuvânt mirată. Se spune că e arestat...

— Da, dar nu trebuie să se ştie... Pentru a fi pe placul nemţilor, pentru a-i îmbuna, Marghiloman a dispus arestarea lui şi eventual judecarea guvernului Brătianu. Astfel a salvat dinastia.

„Exproprierea – mi-a spus Brătianu – va fi mult mai radicală decât intenţionam. Trebuie astupată gura ţăranilor. La un al doilea ’907 vine armata sovietică. Şi nu mai pleacă. În definitiv, ce importanţă are dacă o sută, două de moşieri se vor întoarce la Bucureşti, în loc de a-şi cheltui banii la Nisa ori Paris?“

După obicei, m-a primit întins pe o saltea. Oferită de directorul puşcăriei. Şi acasă meditează cu ceasurile, întins pe o sofa, singur cu el însuşi. Nu se sfătuieşte cu nimeni. „L’homme le plus secret du royaume“ („Cel mai secret om al regatului“), spunea Martha Bibescu. „Îl admir, dar nu-mi inspiră sentimente umane, prietenie, simpatie.“

Brătianu pare bine informat; şi el a auzit de fiascoul german.

„Parisul nu cade şi nici nu va cădea! mi-a spus el. În schimb, se prăbuşeşte Germania. Atunci voi ieşi din reşedinţa mea actuală şi alţii îmi vor lua locul aici... Poate, nu e sigur... Nu doresc răzbunări meschine. Pe Marghiloman îl voi apăra. E ridicol, mărunt, dar necesar în clipa de faţă. Pretenţiile lui de eleganţă, de aristocraţie, mă enervează. N-are nimic autentic.“

„La el, totul e fals, afară de argintărie“, spunea Eliza, soţia lui Brătianu şi fosta doamnă Marghiloman.

„Dar nu e ca Take Ionescu. (Pentru Take Ionescu, Brătianu nutrea un profund dispreţ.) Aici, în puşcărie, având mult timp de pierdut, am încercat să mă pun în locul lui şi am constatat că nu putea face altfel. Fără slugărnicie, fără linguşiri, s-a impus, a ţinut piept nemţilor, austriecilor, bulgarilor. Nu-i menţionez pe turci. Aceştia, spre uimirea mea, ne-au luat apărarea. Cred că atât delegaţia austriacă, cât şi cea germană au stilul lui Marghiloman. Aceleaşi ghete albe, aceleaşi ifose, veniţi şi ei din cluburi, din saloane influente“, a

încheiat Brătianu cu condescendenţă dispreţuitoare.

La despărţire, s-a ridicat de pe saltea ca să mă conducă şi mi-a spus vorba lui cu două tăişuri:

„Mă voi gândi la dumneata.“

Duiţă râde:

— La fel s-a adresat lui Filoti, sindicul bursei din Bucureşti, înainte de a-l ţine în puşcărie cinci ani. Nu degeaba i se spune Vizirul.

„Era singur şi unic, n-am întâlnit personalitate mai fascinantă“ – remarca ministrul Franţei la Iaşi, Saint-Aulaire.

De fapt, în cariera mea de diplomat am întâlnit multe personalităţi, dar nici una de anvergura lui. E demn de Balzac.

„Balzac? mi-am spus. Ce nume ciudat.“ Încă nu puteam şti că va ajunge idolul şi încântarea mea.

— În viitorul meu roman – a continuat Duiţă – îl voi prezenta aşa cum l-am văzut.

(Romanul n-a apărut şi nici notele zilnice din Odessa, intitulate *Ce-am văzut în Marea Revoluţie.*)

Galaţiul e oraş de frontieră. Peste Dunăre dai de bulgari. După Ţiglina sunt jandarmi nemţi care îţi spun „halt“. Muntenia, Oltenia au administraţie nemţească. S-a tipărit o nouă monedă, aşa-zisul „leul lui Machinzon“, botezat de ţărani după Mackensen. Circulă şi prin piaţa din Galaţi. Nu e mai bleg decât leul din Moldova. Jandarmii nemţi îl primesc bucuroşi. Peste Siret, contrabanda e în floare. Se aduc ace de cusut, aţă, nasturi şi chiar zahăr.

Între timp, devenisem o adevărată haimana. Adesea, în peregrinările mele eram însoţit de Alexandru Vojen, singurul meu prieten din vremea aceea. Cu doi ani mai mare ca mine, era în comunicare cu diverse spirite şi... astre. Nu mi-a spus cum şi nici nu îndrăzneam să-l întreb. Mă

intimida. Emana ceva din el, o putere necunoscută mie. Mult mai târziu a devenit, în Italia, o celebritate în matematicile superioare. Mi se pare că la Universitatea din Padova. Şi azi există „secvenţa lui Vojen“.

Atunci însă, mama lui ne considera cu acelaşi dispreţ.

— N-aveţi niţel obraz? Cine vă plăteşte pingelele roase cu hoinăreala? Nu vă gândiţi să veniţi acasă cu o găină, un cârnat? Mă rog, ceva de folos.

Impresionaţi, am început să discutăm ideea, şi Alexandru a găsit soluţia. M-a pus să-i aduc revolverele bunicului, scăpate de la percheziţie, cu care învăţasem să tragem la ţintă, împuşcând fotografiile lui Mackensen şi ale lui Falkenheim, scoase din revistele germane. Era o mângâiere care putea să ne coste scump. Aveam o pereche de pistoale de duel, superbe, dar nu mai aveam muniţii. Vojen a găsit leacul. În loc de plumb, vom pune ace de gramofon, pentru a împuşca o oaie din turma prinţului Leon Cantacuzino din Băleni.

Am plecat cu bicicleta, cum obişnuiam: el pedala, şi eu mă aşezam pe cadru. Prietenul meu avea o cască colonială, în interior cu o etichetă ce dovedea că a fost cumpărată la Bombay. N-am reuşit să împuşcăm nici o oaie, dar Alexandru şi-a pierdut casca. Găsită fiind de jandarmi, Cantacuzino povestea că oile lui au fost atacate de nici agenţi britanici, care au pierdut casca colonială. Soarta adevărului!

De la Paris am primit o scrisoare cu antetul hotelului Continental. Era un hotel de mare lux, de unde ne scria bunicul. La eliberare, nemţii i-au restituit valiza cu aur şi lire sterline. De aceea, drept compensaţie după atâta suferinţă, a tras la un hotel bun, unde să aibă câteva zile plăcute. Pe

urmă se va îmbarca la Marsilia, pe bordul vasului Chaouia, cu destinaţia Constanţa.

În Europa centrală domnea haosul, aşa că nu existau trenuri între Franţa şi România.

„*Sunt convins* – scria el – *că am ieşit din pasa rea, pentru a trece într-o fază fericită. De altfel, când ne vom vedea o să vă dau o veste importantă, o mare surpriză. Nu vă spun mai mult. Deocamdată să ştiţi că am umplut un cufăr cu lucruri cumpărate din magazinele minunate de aici. M-am gândit şi la Inovici şi la Katia, care ne-au fost atât de credincioşi.*“.

Când ne-a ajuns scrisoarea, bunicul era de câteva zile în fundul strâmtorii Messina, cu tot aurul, lirele, cuferele şi toate speranţele. Abia după o lună am aflat amănunte de la moşierul Plesnilă care, fiind şi el pe punte, a scăpat urcându-se într-o barcă de salvare, în timp ce grand-papa coborâse în cabină după valiză. Lovindu-se de o mină care a explodat, Chaouia s-a scufundat în câteva minute, împreună cu vreo mie şi câteva sute de pasageri. N-au scăpat decât două sute.

Mai târziu ne-a părăsit şi Inovici. Trecând pe o stradă, i-a căzut în cap un fier de călcat, de sus, de pe un balcon, care l-a omorât pe loc. La câteva zile a primit din America vestea că e moştenitorul unei mari averi lăsate de fratele lui, fiul rătăcitor care plecase să facă avere în America. Nici Katia, nici fata lor, Anicuţa, n-au putut moşteni, pentru că (atunci am aflat) ei nu fuseseră căsătoriţi legal.

După război am găsit aurul lăsat de grand-papa şi l-am investit în moşie. Hotărât să fac agricultură

ştiinţifică, am importat din America maşini şi combine.

Vara stăteam la Negrileşti şi aşteptam să plouă.

Într-o seară, bunica din partea mamei mi-a povestit cum a ajuns în România.

Prin 1880, la Sofia, Prinţul Battenberg a vrut să-i înveţe pe bulgari să tragă cu tunul. Pentru asta, ţarul Nicolae al II-lea i-a trimis lui Battenberg un tânăr şi frumos colonel de artilerie, fiul prinţului Menschikov şi al balerinei Petitpas. Acesta era bunicul meu, soţul ei.

— Bunicul tău – îmi povestea bunica – n-avea noroc la cărţi. Îi plăcea să joace, dar nu ştia să le vrăjească. Într-o seară de pasă neagră, vedea că pierde tot ce avea, până şi pintenii de argint. Atunci, înnebunit, şi-a amintit de reţeta moscovită. Era cam violentă, nu zic, dar dacă altfel nu se putea! În sfârşit, ce să-l mai scuz. Deodată, cu furie explozivă, apucând colţul covorului de pe masă, l-a tras de a căzut tot ce era pe el. Hopa! Paguba se contopea acum cu câştigul. Nu se mai ştia ce fusese pe masă. La asemenea rezolvare de partidă, partenerii au rămas uluiţi. Erau de faţă un baron din suita lui Battenberg, viceconsulul britanic şi viitorul tău bunic, Petia Kartamischew. Indignaţi, toţi au părăsit casa, după ce s-au înclinat în faţa mea. Dar Petia nu ştia de glumă. Nefiind plătit în 24 de ore, a vrut să ceară audienţă la Battenberg, să-l reclame pe soţul meu. Asta însemna rechemarea la Petersburg, darea afară din armată, din cluburi, sau sinuciderea. În asemenea cazuri, militarii îşi zburau creierii, iar civilii, dacă nu erau de familie, se spânzurau de o cracă, noaptea, în grădina publică.

Văzând că sunt uimit, bunica mi-a explicat:

— Ce vrei, dragul meu, pe vremea aceea onoarea era alta decât cea de azi. Dacă azi mai există totuşi. Dacă tatăl meu, baronul Nolde, îşi zbura creierii în clipa când a intrat colonelul trimis de ţarul Alexandru al III-lea, care îl ura pe

străbunicul tău – adică înainte ca acesta să fi pus mâna pe epoleţii săi şi înainte de a fi rostit cumplitele vorbe „În numele Ţarului“, lumea ar fi înţeles că şi-a spălat onoarea în propriul său sânge, şi nu murea în Siberia. Însă tata era credincios. Se temea de flăcările iadului, care, după cum se ştie, sunt rezervate sinucigaşilor.

— Ce tâmpenie! am exclamat eu cu sinceritate. Era o mare imprudenţă faţă de temperamentul bunicii.

— Ba tu eşti tâmpit (şi harşt, o palmă) şi un ţopârlan! Bine a făcut Brătianu că ţi-a luat moşiile celelalte şi le-a dat la ţigani! Nu le meritai. Te văd acum un sărăntoc cu ifose moldoveneşti. De altfel, ţi-e frică de cai, asta spune tot. Ei, asta e, ce să-i faci? Hai să revin la Sofia. N-a mai avut loc audienţa. Bunicii tăi – Menschikov şi Petia – au căzut la învoială. Un compromis atât de scandalos, încât nu mai puteam sta la Sofia.

„Renunţaţi la Liuba, divorţaţi şi uit tot ce a fost în acea seară.“ Cam aşa i-a vorbit Petia Kartamischew bunicului tău, Vassili Menschikov.

Zis şi făcut. L-am părăsit pe Vassili, care devenise nesuferit, se învârtea pe lângă o bulgăroaică cu fundul pătrat. M-am măritat cu Petia, care mă iubea mai mult. Am luat-o şi pe Nataşa, mama ta, cu mine. Am fost fericită să părăsesc Sofia. Bref, am plecat în post la consulatul din Erzerum, în Turcia, în Asia Mică.

Acolo era cam sălbatec. La consulat veneau mulţi armeni, turcii îi măcelăreau cu grămada.

— Dar ce aveau turcii cu armenii?

— Ştii, turcii sunt buni ostaşi, patrioţi, dar cam leneşi şi cam fanfaroni. Iar armenii din Erzerum erau ce sunt evreii din Tecuci. Fără ei nu se putea trăi. Negoţul, grădinăritul, pescuitul, ţesutul covoarelor, orice unde se cerea muncă şi inteligenţă era în mâinile lor. Şi camăta, aici e buba. La Erzerum, toţi grangurii erau datori vânduţi armenilor. La Tecuci, diverşi moşieri, conu

Vasilică, chiar şi conu Iancu şi alţii sunt în buzunarul lui Berl, lui Carol Triste. Pe urmă, la scadenţă, devin antisemiţi. Dar fără pogromuri, că ce o să spună Europa? Pe când la Erzerum, armenii nu aveau compatrioţi care să controleze presa din Paris, Londra sau Viena.

După trei ani de stat la Erzerum, bunicul tău a primit într-o dimineaţă un plic mare şi frumos cu vulturul imperial. După importanţa plicului, nu putea să fie decât o pacoste, o pedeapsă. A desfăcut plicul cu frică. Era transferat la Sulina. „La Sulina?! Unde-o fi?“ „Să nu fie cumva în India, m-am speriat eu. Cine ştie ce groapă cu şerpi sau crocodili?!“

Dar a venit la noi consulul englez, lordul Chermside – el ştia tot. Fiindcă trebuie să-ţi spun că nu era numai consul. De altfel, mai târziu a devenit vicerege al Indiei. Era şi membru al unei societăţi de geografie mondială.

— Geografie mondială? Titlul mi s-a părut că sună ciudat.

— Dacă nu mă înşel, i se spunea Intelligence Service. De la Petia am aflat asta.

M-a umflat râsul:

— Când ţi-a vorbit de societatea de geografie mondială, Chermside zâmbea?

— Nu – mi-a răspuns bunica –, dimpotrivă, era foarte serios.

Ca un adevărat englez, lordul practica umorul sec.

„V-a pus Dumnezeu mâna-n cap – a spus lordul –, Sulina e în Europa, la gurile Dunării. E sediul unei comisii europene. Faţă de Erzerum e un rai. Sunt mulţi ţânţari şi ceva malarie, dar în schimb nu e holeră, nici ciumă şi n-ai grija scorpionilor, ca aici.“

Aşa am ajuns în România. La Sulina am descoperit marea. Pe bordura farului de la capătul digului stam ceasuri întregi, pătrunsă de fericire. „Ca să descoperi infinitul – spune un poet arab –

scaldă-ţi ochii în seninul cerului.“ Încă nimeni nu-mi vorbise de infinit sau de nemurirea sufletului. Clătinând din cap, bunica suspină: Astfel se făcea curte pe atunci. Fapt este că de la far mă întorceam mai împăcată, parcă mai bogată.

Scandalul s-a stârnit când am învăţat să înot. De fapt, m-am luat după missis Kerns, o englezoaică nebună şi beţivă. Soţul ei, un căpitan de corabie, o lăsase amanet. De ruşine, de disperare, a rămas la Sulina, unde whisky-ul costa un sfert din cât se plătea în Anglia, fiind porto-franco. Dimineaţa îmi preda engleza, în timp ce mergeam spre plajă. Îmi făcusem un costum foarte decent, cu mulţi nasturi. Nu aveam nimic dedesubt. Fără corset, mergeam sprintenă şi uşoară ca un fulg. Femeile respectabile pe atunci purtau corset. Ce cretină era lumea! Se sufocau, nenorocitele, strânse în şnururi şi balene. Pocneau de îndopate ce erau cu ceai, sandvişuri şi prăjiturele, pe lângă mesele bogate.

Un capăt de stuf înfipt în nisip ne ţinea loc de cadran solar. Când umbra era cea mai scurtă, missis Kerns scotea o ploscă, pe care mi-o întindea.

„E malt whisky de la Camberis, un grec cinstit, gustă.“ Nu gustam, cu toate insistenţele repetate cu o perseverenţă albioniană.

Când capătul de stuf marca amiaza, mă avântam în mare, o ultimă raită şi cea mai plăcută. Numai aşa poţi cunoaşte libertatea trupului. În lupta cu valurile, grăsimea se topea arsă de apă, de soare şi de vânt. Adică de cei trei duşmani ai lumii de atunci.

„Şi săpunul e un mare duşman al catolicilor.“

N-am crezut-o pe missis Kerns. Am luat-o drept o butadă antipapistaşă, născocită de anglicani. Abia mai târziu, la Galaţi, la Nôtre Dame de Sion (institutul de educaţie pentru domnişoarele de familie) s-a iscat un scandal comentat de toată lumea, când a fost surprinsă o tânără şi frumoasă elevă, Alexandrina Ghica, spălându-şi goală tot

trupul. Maica superioară a vrut s-o elimine pentru impudicitate. După povestea asta am luat-o pe Nataşa de la Nôtre Dame. N-aveam nevoie de puritate cu jeg. De altfel, ea era ca tine. Detesta şcoala, orele fixe şi nesfârşitele ceremonii religioase. Aşa s-a terminat educaţia ei, pentru că în scurt timp s-a măritat, şi viaţa a învăţat-o mai multe decât şcoala.

La Sulina am dus o viaţă ca în paradis trei ani, până ne-am mutat la Galaţi.

Escorta

Dacă aş fi fost un romancier cu ambiţii mai largi decât aventurile lui Mitică şi ale Saftei, scriam ceva intitulat *Marghiloman şi Brătianu.* Ciocnirea dintre aceste două temperamente atât de deosebite, intervenţia destinului, care îl constrânge pe Marghiloman să-l întemniţeze pe Brătianu... Marghiloman era făcut, premeditat sincer. I-am citit *notele zilnice.* Sunt naive, sterpe, dar cinstite. La şah se spune „le vede la prima mutare", adică nu calculează la puterea a doua sau a treia a gândirii. Dar tocmai prin asta Marghiloman (şi alţii) sunt accesibili publicului. L-am văzut! cred că era prin 1924 sau poate 1925. În tot cazul, eram la Şosea, sub teii înfloriţi, când a trecut un faeton tras de doi lipiţani grozavi. Vizitiul era în livrea englezească, cu joben şi cocardă. În echipaj erau doi domni. Pe unul l-am recunoscut imediat, îl văzusem în *Furnica* (ce revistă minunată!). Era Alexandru Marghiloman, iar celălalt era fratele, Mihai. Amândoi aveau profiluri olteneşti, adică romane. Fiindcă nicăieri mai mult decât în Oltenia nu e mai izbitoare dovada că suntem fiii Romei.

Îmbrăcaţi, încălţaţi, scrobiţi ca la Londra, cei doi fraţi se duceau la curse. Fiindcă Marghiloman era *un homme de cheval* (un om al calului). Tradus în româneşte, nu înseamnă nimic. Însă pentru francezii din epoca lui Proust, *un homme de cheval* evoca un fast, o paradă ce nu ne putem închipui.

Apariţia la Şosea m-a cutremurat, m-a răscolit, dar am înţeles-o mult mai târziu. Era stafia unei societăţi din care făcusem şi eu parte... Brătianu nu era „om de cal" şi nici de salon. Nefiind un istoric, pot să îmi permit să spun adevărul! Brătianu era un revoluţionar! Într-o Românie mai feudală decât Rusia ţaristă (acolo, spaţiul fără zare al împărăţiei

îi ajuta pe asupriţi), a putut să impună exproprierea şi votul universal. Până în 1919, votul meu, de pildă, cântărea mai greu decât cel al unui sat! Asta numai fiindcă eram fiul tatălui meu, şi nu al unui şef de gară!

Dar exproprierea? De fapt, au fost două: a lui Brătianu, mai blândă, şi a generalului Averescu, cumplită. Averescu spunea mereu amantei lui, Lise Soutzo: „Nu pot să-mi iert că am tras cu tunul (1907) în ţăranii mei...“. Din remuşcarea lui Averescu, Barbu Ştirbey, la Buftea, a rămas cu 500 de hectare (în loc de opt mii). Atunci au fost ruinate cele o mie de familii care stăpâneau vechiul regat.

Acum s-a ridicat o lume nouă... Să zicem, a harnicilor...

La Negrileşti am văzut cum ţăranii – unii – se înhămau la plug şi arau noaptea, pe răcoare... Războiul mâncase toate vitele. Am spus unii... Ţiganii nu se înhămau la plug şi nici nu ieşeau la prăşitul păpuşoiului. Mâncau ciorbe din buruieni, lăsând lotul pârloagă. Cei care îşi petreceau noaptea muncind îşi spuneau „răzeşi ai lui Ştefan Vodă“... Cred că ocheau prea departe. Fapt cert este că erau adesea cu părul bălai şi ochi albaştri, pielea albă, *ak valach* de care Dimitrie Cantemir vorbeşte în *Descrierea Moldovei.* „Ţărani cu talpa lată“, auzeam în gura avocaţilor din Tecuci. Ce prostie.

La coarnele plugului se ţineau fetele, femeile, în timp ce bărbaţii trăgeau plugul sau discul. Toţi erau desculţi – era prin 1920, aşa că ştiu bine ce spun. Aveau picioarele subţiri, lungi, nervoase, iar mâinile bătătorite, adesea cu unghiile cernite, aveau degete lungi, sprintene, de pianist. Mai târziu am observat la noi o tendinţă de a pune pe toţi ţăranii în aceeaşi oală!... Câte puţin, am observat profunda diferenţă dintre diversele sate.

În neştirea şi inocenţa celor douăzeci de ani pe care îi aveam, i-am chemat pe ţăranii din Ţepu să-mi lucreze o bucată de patruzeci de fălci (60 ha) rămase nearate. Atunci m-am pomenit cu Iancu Mănăilă. Un răzeş falnic, dar obraznic. Nu şi-a scos căciula când mi-a vorbit...

— Ce ţi-am făcut de ne pedepseşti cu păgânii din Ţepu?...

— Păgâni? l-am întrebat foarte intrigat.

— Apoi, nu ştii? Nici n-au învăţat să facă cruce ca tot omul! Sunt fântânari fugiţi din Turcia! Au nasul cârlig, ca toţi cei cu sufletul vândut Satanei... Hei, cucoane, eşti prea tânăr ca să le ştii pe toate!... a exclamat Iancu. Când au săpat fântâna lui conu Anghel Mihăilescu (şeful Partidului din Tecuci), toată noaptea au făcut farmece şi s-au închinat lui Dardarot...

— Dardarot?

— Să nu îmi spui că nu ştii, cucoane! Că eşti om umblat, ai fost la Bucureşti... Dardarot, Scaraoţchi sau Satana e totuna. El le-a dezlegat apele la Nicoreşti. Barem la Ungheni, a ţâşnit vâna cât braţul! Dar cine e nebun să guste din ea, Acum, conu Anghel o pune în sticlă şi o vinde prin gări, prin birturi. I se spune *apă minerală Hyegia*! (Era excelentă!)... Ţepenii umblă cu cuţitul, cu şişul la brâu... În 1907, au înjunghiat un jandarm. Ei nu ştiu să cinstească pe boieri!... Ei spun „Domnule“...

În Moldova rurală din 1920, *domnule* avea un sens peiorativ. Ţăranii îl foloseau când se adresau surtucarilor, adică avocaţilor mai mărunţi, negustorilor, meseriaşilor. Niciodată nu ar fi îndrăznit să spună prefectului sau şefului de partid „domnule prefect sau domnule deputat“. Coane Iancule, coane Cotinel etc. erau termeni consacraţi, admişi...

Şi totuşi, ţăranii din Ţepu îmi spuneau „vă salut, domnule Jurgea“, în loc de „sărut mâna, coane Iordache!“... Costică Pristavu, primarul satului,

fost geambaş, cu „dicoraţie“, de la Mărăşti, ajuns acum omul meu de casă, era scandalizat:

— Cum poţi răbda asemenea îndrăzneală? Dumneata, „os domnesc“, nepotul căminarului, să-ţi dea pe la nas cu „domnule“? Zău, dacă eram în locul dumitale, puneam mâna pe livorver.

— Nici aşa, nea Costică! îi răspundeam. Ţepenii sunt grozav de harnici şi... au vite...

Aici puneam degetul pe rană... Da, în adevăr, Ţepenii şi alţii de pe valea Berbecului şi-au salvat vitele de la „richiziţii“. În schimb, oamenii de lângă „drumul de fier“ n-au avut cum să le ascundă. Civilizaţia, progresul, îi despuiase pe oameni de mijloace de apărare...

Dar pentru o bună înţelegere, se impune niţică geografie.

Între Valea Bârladului şi cea a Siretului, pornind de la Tecuci şi urcând până la Vaslui, se desfăşoară un triunghi de-o sălbăticie măreaţă. Aici, în 1925, nu exista tren, şosea, oraş...

Fiindcă îmi plăcea aventura, am trecut pe acolo. Călare. De la gara Berheci, am tăiat triunghiul până la Poeni. Mi-e greu să exprim poezia locurilor. Erau numai văi, dealuri, râpe întunecate de un fel de junglă de aluni, spini, meri şi peri pădureţi. Fiind în mai, era înflorit, iar păsărelele se întreceau în cântece. Totuşi, am simţit un fior de teamă. Mă apăsa singurătatea. Dar tot atunci am înţeles cum Moldova şi-a păstrat limba, portul, tradiţia. Barbarii n-au pătruns pe aici. Ei ocoleau asemenea locuri. la fel şi turcii. „Perfidă ca săgeata moldoveanului“, scria abatele Dulgaci (istoric polonez).

— Când a sunat mobilizarea – îmi spunea un ţăran din Ţepu – am plecat la armată, iar vitele le-am dosit în desiş. Iar dacă m-au întrebat domnii cu „richiziţia“ unde-s boii, vaca, le-am răspuns că le-am vândut la iarmarocul din Bârlad! Oricât m-au înghesuit, eu din vorba aia nu am ieşit! Că altfel ştiam ce mă paşte... a adăugat omul, cu şiretenia

domoală a moldoveanului. Urma un fel de oftat plin de subînţeles filosofic („Pe aici, toţi sunt filosofi“... constata bunica). Fiindcă, boierule, oricum o suceşti, minciuna e sfântă... Fără ea nu treci prin război!...

În timp ce scriu aceste rânduri, memoria îmi joacă o farsă: mi-a scos în evidenţă un episod tipic al vremurilor...

În timp ce cu greu mă ducea calul prin jungla de spini, de aluni, m-am trezit cu doi jandarmi. În faţa lor mergea un ţăran. Înalt, blond, desculţ, avea mâinile legate la spate... Eram destul de bine îmbrăcat, aşa că jandarmii mi-au vorbit politicos:

— Nu e cuminte să umblaţi singur prin locurile astea! Plutonierul îmi arătă pe omul legat... Dacă vă întâlnea cu un ceas mai devreme, vă omora şi vă lua calul. Acum îl ducem unde trebuie.

— Mă duc la moarte, la moarte, la moarte! a început să strige nenorocitul... Mă face fugit şi mă împuşcă în spate.

Nenorocitul, cu mâinile legate, a luat-o la fugă. O nebunie! Spera să se piardă în tufişuri? Sergentul – mai scund decât plutonierul – purta jambiere austriece, în timp ce plutonierul avea cizme ruseşti, din iuft. Sergentul nici n-a pus carabina la umăr! Cu o precizie cumplită a tras, ţinând patul carabinei la subsuoară. O bubuitură teribilă, şi omul s-a prăbuşit fără nici un răcnet. Ce scurte sunt dramele când le vezi şi ce lungi par pe hârtie!

— De ce?... l-am întrebat prosteşte.

— De ce? a repetat plutonierul. E un dezertor şi un tâlhar! Iată ce avea la el!

Plutonierul îmi arată un „Parabelum“ cu mânerul învelit în lemn de nuc, o armă superbă!

— „Unde l-ai găsit... De unde l-ai furat... Cum te cheamă?!“. „Am să răspund la anchetă“. Nu era prost... Dacă ajungea la anchetă, ştia că mai are scăpare. Dar i-am vorbit cinstit: „Măi, omule, ştii ce ordin a dat ministrul? Te-am întrebat cum te

cheamă, numai fiindcă am suflet de creştin! E ca mamă-ta să-ţi aprindă o lumânare, să-ţi facă o colivă!“. Dar, degeaba. N-a scos o vorbă. Atunci, l-am legat turceşte. (Cu coatele lipite la spate, e un supliciu care provoacă mari dureri, fără urme...) Plutonierul se opreşte o clipă, pentru a se adresa sergentului: Măi, Gavrilă, vezi dacă nu-i mai trebuie ceva – după care mă lămureşte: De obicei, îi mai strecurăm un glonţ după ureche. Pentru ca treaba să fie dusă până la sfârşit.

Peste câteva zile, aveam să citesc în *Universul*:

Vrând să fugă de sub escortă şi neţinând seama de somaţiile legale, a fost împuşcat dezertorul...

Dezertorul mă fascina. Mereu îmi întorceam privirea spre spatele tânărului pe care începeau să se adune „muşte de hoit“. Din alea verzi, foarte rapide.

— Să nu-l plângeţi, a intervenit plutonierul... Pe boierul Creţu de la Godineşti l-au omorât tot dezertorii... Iar dacă în drum vă iese unul care vă cere un chibrit sau vă întreabă cât e ceasul, scoateţi pistolul! Mai ales dacă vă întreabă de ceas! Că ţăranul cunoaşte timpul fără ceas! Ziua după soare, noaptea după stele! Că sunteţi de la oraş? Se vede cum vă ţineţi călare.

— Nu sunt de la oraş! am răspuns foarte lezat... Vin de Negrileşti şi mă duc la Poeni.

— La Poeni! exclamă jandarmul... Nu cumva la coana Lenuţa?

— Îmi este mătuşă, îi răspund tot mai rece, dar plutonierul nu se demontează cu una, cu două...

— M-am întrebat dacă sunteţi băiatul lui Berl... Ştiţi dumneavoastră... Fiul bogătaşului. De când s-a întors de la Paris, se plimbă călare... Astăzi, toţi ăia se cred boieri... Mă rog... Să-i spuneţi coanei Lenuţa că şeful de post Parasca îi sărută mâna... şi că ucigaşii boierului Creţu au fost prinşi.

Creţu, moşierul de la Perincea, fusese ucis de dezertori şi jefuit. Am pornit mai departe. Înainte de despărţire am dat mâna cu plutonierul, dar şi cu

sergentul! Era o gafă! Am văzut-o în privirea plutonierului şi a sergentului. Am simţit că era ceva strâmb, ca atunci când m-am adresat lui Tache Morozan cu „luaţi loc, domnule Morozan“. Bătrânul răzeş, răzeş cu hrisov domnesc, m-a privit cu uimire. Nepotul lui conu Iordache, coborâtorul lui Barbă Neagră – căminarul, vorbea ca un surtucar. Ca un om de la oraş.

Corso şi Corsoleto

Foarte înalt, din cale-afară de slab, cu fălcile supte, văduvite de dinţi, domnul Aloisius primeşte personalul cafenelei. E opt fără cinci minute, ora deschiderii. Bucătari, chelneri, picoli îl salută cu sfială. Aş spune: chiar cu teamă. Deşi nimeni nu l-a văzut pe domnul Aloisius ridicând tonul. Se mulţumeşte doar să-l fixeze pe vinovat cu nasul. Are un nas lung, iscoditor... şi trist. Cu el te priponeşte, te sfredeleşte. La Aloisius, ochii sunt nişte nasturi mici, puşi acolo nu se ştie de cine şi de ce. Totuşi, cu aceşti nasturi, domnul Aloisius mai măsoară o dată Calea Victoriei. Peste drum, la Palat, se schimbă garda. Priveşte obosit, fără iluzii. Şi, mă rog, ce iluzie mai poate avea un om când a trecut de optzeci de ani şi când amintirea nu-l iartă?

„Ăsta e schimb? îşi spune bătrânul, la Hofburg (Palatul imperial din Viena) să fi văzut! Ce trâmbiţe de argint! Ce uniforme albe salutam de la balcon!“

Atunci, fanfara intona *Salut împăratului.* Viena cunoştea acest imn de 150 de ani... Era imnul compus de Haydn, iar Aloisius s-a născut cu el... Dar când au fost toate astea? Ieri? Acu’ douăzeci de ani? Poate treizeci? Greu de spus. În mintea bătrânilor, negura vremurilor e ca o pâclă deasă, întunecată. Cu greu bătrânul vienez mai păstrează câteva repere. Unul important e împuşcarea arhiducelui Franz Ferdinand, moştenitorul tronului în 1914. Totul se împarte în două. „Înainte“ era muzică, veselie, belşug... Ofiţeri cu „Lâna de aur“ la gât îi spuneau pe nume lui Aloisius, care pe atunci, era „oberkelner“ în acea splendidă cafenea de pe Ring. „După“ a venit cafeaua de ghindă, şniţelul din gloabă, iar chiflele, mândria Vienei,

chiflele de care se minuna şi Napoleon, din rumeguş. Din mica istorie: gustând chiflele vieneze, Napoleon a dispus trimiterea la Paris a unor brutari vienezi. De atunci a rămas Parisul cu cea mai bună pâine din lume.

„Aşa e războiul“... explicau unii.

Dar vine pacea... Pe străzi – stive de morţi. Gripa spaniolă! Ceva mai rău decât holera. Din ganguri ieşeau ofiţeri cu galoanele rupte. Cerşeau. Dar n-aveau de la cine. Toată Viena era cufundată în beznă şi frig...

Şi tocmai în acele timpuri norocul i-a zâmbit lui Aloisius. Vindea cărţi poştale pe Graben, când a simţit o privire care îl apăsa. Un domn serios, cu haine scumpe, bine călcate, îl studia prin nişte ochelari cu lentile prea groase. Purta pantofi americani cu vârf pătrat. Aloisius învăţase să judece clienţii după pantofi.

— Altceva n-ai găsit de făcut?

Necunoscutul întreba cu un ton de patron, iar după accent se vedea că era evreu.

Aloisius simţi cum îl străbate speranţa. Dintr-o lungă experienţă ştia că evreii sunt patroni buni.

Fără să aştepte vreun răspuns, necunoscutul continuă:

— Dumneata n-ai fost ober la acea cafenea de pe Ring?... Ştiam şi cum te cheamă.

— Aloisius, îi răspunse bătrânul.

— Aloisius, repetă necunoscutul... Câţi ani ai?

— Şaptezeci şi şase, răspunse vienezul fără să clipească. Se întinerise cu vreo zece ani.

— Cam mult. Au urmat câteva clipe decisive pentru bătrân. Totuşi... poţi veni la Bucureşti? Da! La Bucureşti... Sunt proprietarul cafenelei Corso... Mă cheamă Finkelstein. Aş avea nevoie de dumneata... să-mi ridici cafeneaua la treapta celei de pe Ring... Dacă merge, vei fi „ober“ peste toată cafeneaua. Dacă nu, îţi plătesc biletul de întoarcere plus o despăgubire...

Finkelstein n-a trebuit să plătească bilet de întoarcere. Aloisius a murit la Bucureşti. De inimă rea! Atunci când bandele cuziste au devastat localul. Dar asta s-a petrecut cu ani mai târziu. Între timp, Corso devenise cea mai elegantă cafenea, nu numai de la noi, dar chiar din această parte a Europei.

La Corso, Finkelstein mutase ceva din Viena. Ajutat de Aloisius, realizase minuni greu de crezut. Acum, chelnerii nu se mai topeau prin culise, lăsând clientul să aştepte la infinit. Aici se servea repede şi politicos, chiar fără bacşiş. Finkelstein – poreclit „baronul“ – avea simţul rafinamentului. Şunca era numai de la Burdujeni, batogul de morun – numai cel afumat la Vilcova, iar brânzeturile franceze – numai la Fruch et Meurice.

Tot din spirit de rafinament, „baronul“ înfiinţase Corsoleto. Un bar ultra, inspirat de la Ciro's din Occident. (Un lanţ de baruri instalate în locuri de mare răsfăţ... Monte Carlo, Biarritz, Cannes etc.). Din strada Franklin intrai într-un fel de vagon-restaurant de mare lux. Să zicem ca al Orient-Expresului. De la barul din dreapta te saluta – sau se făcea că nu te vede – Lopez. Rivalul lui Aurică de la Athénée Palace. Şi el avea cai de curse.

La vremea la care mă refer, adică prin 1935, Bucureştiul trecea drept capitala cu cele mai frumoase femei din Europa. Şi, într-adevăr, când pe la 11 seara intrai la Corsoleto, buchetul de dudui îţi tăia răsuflarea, te ameţea. Era, cum spunea un american de la Moreni, tot ce dolarul poate obţine mai bun. De la miezul nopţii, barul mai pierdea din forfotă. Începea viaţa de noapte. După un Baccardi „scuturat“ de Lopez, unii treceau la volan. Pe cauciucuri cu burta neapărat albă, lunecau mărci astăzi uitate: Duesenberg, Nasch, Stutz. Ce rezonanţă mai au aceste nume? Dar în 1935-1936 auzeai: „Iată-l pe Zaharia (arhitectul). E la volanul unui Cord alb, decapotabil... Ce frumoasă e Anişoara!“ Blondă,

cu un profil de statuie, Anişoara completa maşina, care, la rândul ei, desăvârşea pe proprietar, pe Zucker-Bubi, cum i se spunea arhitectului Alecu Zaharia, protejatul duduii Lupescu.

Rastignac se întreba: „Ce trebuie să fac pentru a mă urca în echipajul lui Ajuda Pinto“? – al marchizului.

La Bucureşti erau mulţi ambiţioşi care se visau la volanul unui Cord cu trei inimi pe radiator. Ca să ajungi până acolo, trebuia să te bată norocul... Se mai cereau şi altele. La început, arhitectul Züsman n-avea nimic! Nici măcar un nume! Atunci şi-a comandat la Mützner, gravate pe placă de aramă, nişte cărţi de vizită: *Alexandre Zaharia – arhitecte diplomé.* Züsman, adică om dulce. Cu această carte de vizită, omul s-a prezentat la întreprinderea de construcţii *inginer A. Ioanovici,* a tatălui meu vitreg, om integru, fără acea „şmechereală“ care îi ajută pe unii afacerişti.

— Nu vreţi să construiţi casa prim-ministrului Tătărăscu? a întrebat Zaharia.

— De ce să nu vreau? a răspuns Ioanovici, plin de candoare.

Atâta i-a trebuit arhitectului. Cu un tupeu bine dirijat, Zaharia a ajuns la prim-ministru. La Guţă Tătărăscu.

— Excelenţă, vin din partea profesorului Ioanovici, ştiţi... e unul din cei mai serioşi constructori. Domnia-sa vă roagă să-i încredinţaţi construcţia casei din Polonă. E o onoare pentru care profesorul acceptă orice condiţii...

Cam aşa a obţinut prima comandă serioasă... După care au urmat vreo şase miniştri. Iar prin filiera Lupescu, Zaharia a obţinut construcţia vilei de la Băneasa. A duduii Lupescu. Atunci a căpătat o decoraţie modestă, dar însoţită de o strângere de mână, a lui Carol al II-lea. Acest moment de glorie , fotografiat, mărit, se afla pe masa de lucru a lui Zaharia, masă pe care nu lucra niciodată. N-avea timp. Acum, nişte „câini“ (arhitecţi fără noroc) se

opinteau pentru el. Jos, într-o hrubă boltită, zisă „Birou de proiecte“. Desigur, mulţi ambiţioşi ar fi vrut să-i prindă secretul, cheia reuşitei. Secretul nu e simplu. Şi nu e numai reclama. Talleyrand spunea: *Il y a le savoir et il y a le... savoir faire...* (Trebuie să ştii... şi trebuie să ştii să faci...). Una e să ştii din ce e alcătuit sosul şi alta e să ştii cum îl legi. Zaharia avea maniera. Când, la prânz, cobora din Cord în faţa lui Beckman (magazin de lux), lumea avea de ce să se adune. Nimeni în ţară nu văzuse asemenea maşină şi foarte puţini aveau prilejul s-o admire pe zâna nordică, frumoasa care îl aştepta. Anişoara Leaşca era un „accident“. O sămânţă rămasă de la un oştean al lui Mackensen. Sămânţă încolţită aici, sus, în mahalaua Arsenalului... Printr-un joc de cuvinte, unii îi spuneau Anişoara Fleaşca. Dar am văzut-o la ştrand. Avea un corp de piatră şi mult mai frumos decât ar fi putut spera invidioasele. Stătea în dreapta lui Zaharia ca un fetiş, pe care alţii îl plimbă pe buşonul radiatorului.

Ieşind de la Beckman cu un pacheţel, conţinând ultimul parfum de la Guerlain, Zaharia auzea: „E Zaharia, arhitectul Duduii“...

Fără aroganţă, degajat, îmbrăcat la Knije (Viena), Zaharia trecea la volan. Lin, ca de catifea, pornea Cord-ul, în timp ce mulţimea rămânea tablou de admiraţie. Era tocmai ce visase arhitectul. Acum, orice îmbogăţit nu se simţea ajuns decât având o vilă iscălită Zaharia. Cu mult „fer-forgé“, cu şemineuri, coloane şi firide. Bineînţeles, s-au găsit imitatori, rivali. Un George Cantacuzino, un Galin şi câţi alţii. Nici unul nu s-a ridicat la acel prost-gust somptuos care să mângâie vanitatea lui Burtă-Verde.

„Stilul Zaharia“ rămâne legat de era carlistă. Eră care avea să apună în 1940. Atunci a bătut ceasul, nu numai pentru Carol al II-lea. A fost şi ceasul prezis de astrologul lui Hitler, ca fiind cel mai potrivit pentru a ataca Franţa şi a răsturna

rânduiala stabilită în 1919, la Saint-Germain... Acelaşi astrolog a fixat şi conjunctura de planete cea mai prielnică pentru Operaţia Barbarossa (atacarea Uniunii Sovietice). Cu rezultatele pe care le ştim...

M-am întâlnit cu Cord-ul decapotabil în noiembrie 1940... în plin delir. Tamponat, jefuit, decapotabilul zăcea în locul viran aflat pe strada Cometa, peste drum de pompieri. A stat acolo mult timp, dar nimeni nu înţelegea că decapotabilul materializa sfârşitul unei epoci.

Ce bine era acolo, la Corso, dar nu-mi dădeam seama! La drept vorbind, numai în memoriile lui Casanova am întâlnit această frază: „Eram fericit şi ştiam că sunt fericit!... Aveam toţi dinţii, punga plină cu ducaţi şi o sănătate de fier“.

Dimineaţa, la 8 şi 5, îmi făceam intrarea la cafenea. Mă instalam într-o lojă cu vederea spre grădina Ateneului. Ioşca, omul meu de încredere, îmi aducea toate revistele din Europa, după care aştepta comanda. Un „Wiener-Frühstück“ (un mic dejun ca la Viena) ceream eu, „cu cornuri de la Theodorescu“. Plutea un parfum de Mocca, de rom şi de brânzeturi fine – toate veneau numai de la Fruch et Meurice. Ajutat de Aloisius, Finkelstein mutase aici o insulă din Viena de altădată... Dar tocmai fiindcă „insula“ era atât de apreciată de unii, era detestată de alţii...

Peste drum, în Palatul Regal, Finkelstein avea un duşman teribil. Carol Rex, care se pierdea în preocupări mărunte. Cum făcea ochi, buhăit de somn, dar şi de prea mult Château Pollet (marca lui preferată de coniac), i se adresa lui Urdăreanu: „Dă-i drumul, Ernest!“

Ernest, cel mai important om politic din ţară – făcând abstracţie de Carol al II-lea –, începea

raportul cu „gura cafenelei“. Pe urmă veneau inscripţiile de pe pereţi, iar la urmă de tot – gazetele... Cu cafeneaua Capşa se găsise o soluţie de închis gurile. A fost extins restaurantul, care a înghiţit cafeneaua. „Acum, javrele – aşa le spunea Regele celor puşi să tragă cu urechea prin cafenea – s-au mutat la Corso... Înţeleg să-i plătesc – îi spunea Carol lui Cezar Petrescu –, dar pentru ce aud, nu şi pentru ce scornesc ei.“

A fost o vreme când Carol se întâlnea des cu Cezar Petrescu. Îl invita şi la dejunuri în doi. Mare favoare, de care s-au alarmat atât Urdăreanu, cât şi Duduia. Aveau de ce! În conversaţie, nu în scris, Cezar Petrescu era fascinant, fermecător. Ca „un Seherezad“ în pantaloni, Cezar Petrescu era mereu altfel. Nu se repeta niciodată! Şi... nu dădea sfaturi! Iar Carol detesta sfaturile... „Am toate sfaturile lumii, plus ale mele!“ îi spunea Regele lui Cezar Petrescu, referindu-se la istorie...

Altă dată, Regele îl întreba:

— Ce mai face prietenul dumneavoastră... Ion Vinea... Tot atât de misterios, singuratec?...

Era intrigat de Bebe – aşa i se spunea lui Vinea. Ar fi vrut să-l atragă la ziarul *România... „*O absurditate, îmi spunea Cezar Petrescu. Totuşi, l-am tatonat. Vinea m-a privit ironic şi indulgent. «E o mare cinste de-a rămâne în banca mea»... La *Facla* adică“ (binecunoscutul ziar de stânga, din Bucureşti)... La Bucureşti se ştia: cine merge la Corso e de stânga. Am încercat să invit un coleg de birou, un arhitect cu familie în Ferentari. „Şi de aur să fie (şniţelul vienez), şi tot nu intru în «havră»“ (adică la Corso).

Pentru mine însă, Corso era raiul pe pământ. Aici găseam ce mă interesa mai mult: şahul, lectura revistelor, femeile şi „oamenii interesanţi“. Prin şah l-am cunoscut pe Ion Vinea, de care am pomenit, ziarist, poet, romancier şi, mai presus de toate, „interesant“. Cu el nu puteai să te plictiseşti.

După ce luam prânzul jos, la cafenea, mă urcam la etaj şi ceream, un şah pe care îl aşezam cu piesele negre spre mine. Era un fel de politeţe faţă de eventualul adversar. Totodată ceream un „filtru“. De obicei, partenerul se prezenta imediat, dar existau momente când totul se desfăşura după o regie a hazardului.

În ziua când l-am întâlnit pe Vinea nu era nimeni în sala de şah, zisă şi Academie, şi nici la biliard. Destul de mirat, priveam scara, când a apărut Vinea. Nu-l văzusem până atunci. N-aş fi putut spune prin ce anume Vinea se deosebea de toţi. Mimica, gesticulaţia, atitudinea rezervată? A intrat în sala de şah şi, văzându-mă numai pe mine, era gata să se retragă. I-am făcut semn să ocupe scaunul din faţa mea, fără să-i zâmbesc. Vinea detesta zâmbetele „automate“. Asta, după cum mi-a spus-o el mai târziu, l-a determinat să accepte invitaţia. Deşi, mi-a mărturisit, mă luase drept „un misit“ cam obraznic. Când am început jocul, l-am întrebat dacă nu doreşte o cafea.

— Da, mi-a răspuns el rece –, dar o pot comanda şi singur!... Avea un ton seniorial. Să vină Aloisius, s-a adresat unui picolo care trecea.

Peste puţin, Aloisius s-a oprit la masa mea. L-a întrebat foarte ceremonios pe Vinea dacă doreşte ceva. Mie, Aloisius mi-a acordat atenţia cuvenită unui curent de aer! Vinea, după mutra mea, a simţit că mersese prea departe. Cu o amabilitate de o rară distincţie, mi s-a adresat:

— Dacă n-aveţi nimic de obiectat, aş cere un filtru pentru doi...

Am acceptat.

— Să aveţi grijă – i-a recomandat lui Aloisius – să fie din melanjul special al baronului.

Pentru clienţii de excepţie, exista un amestec de cafea Marang-agib, cu bob uriaş, şi Ceylon. Numai la Cairo sau la Monte Carlo am mai gustat ceva asemănător...

Evident, după vizita lui Aloisius am vrut să ştiu cine e partenerul meu de şah.

„Cu o friptură bine plasată – mi-am zis eu –, poţi afla multe... Multe minciuni...“

— E un agent bine camuflat! mi-a declarat un trepăduş de gazetă... Altfel – şi „păduchele de lemn“ (porecla trepăduşului) luă un aer de condescendenţă, care cerşea toate palmele pământului – tipul are talent, se prezintă bine, dar râia grecească e greu de stăpânit.

„De ce grecească?“ m-am întrebat, cu atât mai surprins cu cât Vinea manifesta o sobrietate, o eleganţă occidentale.

— E fiul lui Iovanachis din Sulina... grecoaica Iovanachis... Era prin 1897... Bătrânul a murit.. Iar Bebe are grijă de mama lui... Locuiesc acum undeva lângă Izvor... parcă pe Bateriei... mi-a spus bunica, răscolindu-şi amintirile. Sulina?... 1897?... Era tocmai când bunicul sosise acolo... Mutat de la Erzerum. Aici, la gurile Dunării, bunicul a crezut că a prins pe Dumnezeu de un picior! Dimineaţa, la răsăritul soarelui, intram în mare. Câtă bucurie zace în om, constata bunica, când omul e tânăr, sănătos şi nu ţine seama de prostia lumii. Că era să uit... Persoanele serioase din Sulina erau scandalizate. Soţia consulului rus, care intra în mare, înota – şi încă goală!... Da, da, „la belle Iovanachis“! De emoţie, bunica s-a ridicat de pe sofa:

— Pentru ea s-a sinucis Victor Andreici... Şi bine a făcut! Sifilisul pe atunci nu ierta... Şi Petia, bunicul tău, se învârtea pe acolo... Tot degeaba. Grecoaica era îndrăgostită de Dundas, consulul Marii Britanii... Bărbat bine, dintr-o familie ilustră... Strămoşii lui erau regi ai Scoţiei, dar s-a născut fără avere. „Né sans fortune“ în limba veacului trecut avea altă rezonanţă. Bunica rostea vorbele ca şi cum ar fi spus că s-a născut ciung şi fără un ochi. Avea o trăsurică trasă de un poney, toc, toc – toc, auzeau grecii de la cafenea. Se

ducea englezul la Evantia. Parcă aşa o chema... Până la urmă, s-a născut un băiat... Blond, frumuşel, îl chema Gion...

Dar să mă întorc, cum spunea Vinea, la „Arcadia felix“...

Izolat în loja lui, servit de Aloisius, Vinea lucra până simţea nevoia de a se deconecta. Atunci, urca la „Academie“ şi juca şah cu oricine. La nimereală. Şi eu rămâneam printre partenerii anonimi, dacă nu intervenea şunca de Westfalia.

Cu şahul pregătit, gustam din şunca de Westfalia, când m-am pomenit cu Vinea, care s-a aşezat în faţa mea. Mutam piesele şi comentam.

— E de un roz serafic, virginal, şunca asta, cum n-am mai văzut de la Sulina!

— Sulina? Ai fost acolo? mă întrebă pe un alt ton. Mai apropiat. Se topise rezerva britanică.

— Mi-am petrecut acolo multe zile din copilărie... Purtam o şapcă englezească, adusă de la Malta... L-am mai prins pe Vanghele...

— Pe Vanghele, pe piratul?

— Da... Cred că aveam nouă ani când lui Vanghele i-a crescut o măsea de minte.

— Dar ce căutai la Sulina?

— Sunt nepotul lui Kartamischew, consulul şi delegatul Rusiei la Comisiunea Europeană a Dunării!

— Nu se poate! a sărit deodată Vinea. Asemenea coincidenţă!... Asemenea coincidenţe – a repetat el – se văd numai în romanele ieftine!

— Dar viaţa – am obiectat – nu ştie nici de ieftin şi nici de sublim. Ea calcă literatura în picioare şi...

— Oho! m-a oprit Vinea, cu o ironie pe care abia începeam s-o cunosc. Mă duci în sfere prea abstracte... Mai bine jucăm şah.

După două partide şi înainte de a coborî, mi-a explicat coincidenţa:

— Şi eu am copilărit acolo, în acea insulă fermecată... Între noi se ridica gardul verde, gardul care delimita zona internaţională. Locuiai în palatul Comisiunei, nu-i aşa?

— Da, dar cred că asta mai târziu, am răspuns.

— Bineînţeles! Pe consul l-am văzut, l-am cunoscut când nu existai. Venea pe la noi. În vizită.

— Atunci aţi cunoscut-o şi pe bunica? am intervenit, călcând în strâchini.

Vinea s-a oprit o clipă. Căuta un răspuns diplomatic.

— Da, dar mai puţin. Se spunea că e tare frumoasă. Am întâlnit-o, în apus de soare, pe digul din dreapta. Ieşea lumea la plimbare, ea era fără pălărie. Mare îndrăzneală pe vremea aceea! Iar părul ei ca arama îi făcea o cunună de foc. Purta o rochie albă, toată din dantelă. Ne-am salutat. La Sulina, numai doi nu se salutau. Cofetarul Zambeli şi cafegiul Rehman. Erau certaţi. Din tată-n fiu. Ea mi-a zâmbit. Parcă mie special. Aveam numai unsprezece ani, dar m-am simţit fericit, măgulit.

— Mult se va bucura bunica, am zis eu, când va auzi ce mi-aţi povestit. Pentru ea, Sulina e tinereţe, veselie, cântec. Vă mai aduceţi aminte? „Gheorghiaki, Gheorghiaki“, nu? Ce frumos cântau grecii în cor!

— S-a dus şi luna, şi cântecul, şi unda care strălucea, îmi răspunse Vinea prin Arghezi... Ne-au rămas doar repere.

— Repere? am întrebat eu nedumerit.

— Eh, cuie bătute în timp... Cu care fixăm amintiri comune. Cum ar fi Cometa Halley. De unde ai văzut-o?

— De la Galaţi din curtea consulatului.

— Mie mi-a arătat-o părintele Wilkinson. Era un preot anglican. „Îi vezi coada?“ m-a întrebat cu o voce aspră, convingătoare. „O văd!“ i-am răspuns intimidat. „Ei bine, tinere, află că atunci când vom intra în coada ei, va pieri lumea. Arsă cu toate

păcatele ei!“ Şi părintele încheie cu glas fioros: „Facă-se voia Domnului!“

Înspăimântat, am fugit la mama. M-a liniştit.

„Nu uita, drăguţule, mi-a spus ea, că aici e raiul beţivilor! Whisky-ul costă un sfert din cât plăteşte englezul la el acasă. Iar Wilkinson, om de treabă mai ales dimineaţa, o ia razna spre seară.“

De fapt, părintele primea de la rudele lui din Anglia un modest ajutor. Cu o singură condiţie... Să rămână la Sulina. Să nu se întoarcă acasă. L-au îngropat lângă morile de vânt. Ai prins morile?

— Da, dar nu mai măcinau. Morarii au plecat. Ruinaţi de „moara de foc“ din Tulcea, a bulgarului. În locul morarilor s-au pripăşit nişte chinezi sau japonezi. Nu se putea şti, că n-aveau nici un fel de document sau paşaport. De altfel, la Sulina nimeni nu se interesa de aşa ceva... Era Porto-Franco. Chinezii vindeau lucruri minunate, halate, mătăsuri, porţelanuri, jucării. Toate la preţuri de nimic, şi grecii au căzut la idei. „Ne-au năpădit maimuţele“, spuneau ei. Dar „maimuţele“ nu se sinchiseau, zâmbeau şi vindeau. Zâmbeau chiar când nu vindeau. Noaptea prindeau peşte. Nu cheltuiau nimic. Iar felul cum prindeau peştii i-a năucit pe lipoveni. Nu înţelegeam cum. Unul dintre pescarii mai bătrâni pretindea că acei oameni fermecau peştii. Sigur este că nu se duceau la biserică.

Vinea râdea.

— Nu se duceau nici la biserica pravoslavnică, nici la cea catolică, nici la Templul anglican şi nici la geamie. De ce? Explicaţia era firească, simplă. Fiindcă „erau vânduţi Satanei“! Da, da! La cafeneaua lui Camberis erau greci bătrâni, „mi molusque, mi filosophe“ (pe jumătate moluscă, pe jumătate filozof), care au văzut cum noaptea unul dintre chinezi a încălecat o ştiucă mare şi a zburat spre Stambul!

„A zburat, sau a intrat în mare?“ s-a interesat un armean mai tânăr şi mai sceptic.

„A zburat, domnule! A strigat grecul, enervat. S-a dus după marfă!!!“

Cu ultimele cuvinte încuia gura tuturor.

Am lipsit din Bucureşti vreo două săptămâni. Când m-am întors, am văzut că Vinea mă aştepta cu nerăbdare.

— Stârneşti omul şi pe urmă dispari. Sulina! Cuvântul Sulina a fost o cheie... O cheie ruginită, uitată şi deodată regăsită. Cheia paradisului pierdut! Numai că – îmi zâmbeşte Vinea – mai toate raiurile încercate de mine au un neajuns comun... Le descoperi când le pierzi! Apoi, sărind la un subiect mai concret: Ai jucat Krimla!?

Cu zmeul înălţat, trebuia, prin manevre savante, să dobori zmeul advers. Fiind ageamiu, am pierdut atâtea zmee, încât ai mei mi-au interzis jocul. Dar mai era un considerent important pe atunci. Lupta se desfăşura peste gardul verde care delimita zona interzisă a C.E.D. Deci, mă frecam de cine ştie ce copii care nu erau din lumea mea. Aşa ceva, cu mentalitatea dinainte de Potop, adică de 1914, nu se putea admite...

— Totuşi, îi explicam lui Vinea, aveam spirit sportiv. Aşa s-a întâmplat cu zmeul meu doborât şi care a căzut în zona interzisă. Adică a C.E.D. Puteam să-l recuperez, dar a venit învingătorul. Era un copil turc, cu ochi albaştri.

— Da! aprobă Vinea, şi eu am văzut la Sulina turci cu ochi albaştri.

— Cu multă sfială mi-a cerut prada. I-am adus zmeul şi, fiindcă turcul mi-a fost simpatic, i-am oferit şi tot ghemul de sfoară. Sfoară englezească, albă.

— La Sulina – observă Vinea –, până şi chibriturile erau englezeşti.

— Şi ce crezi că a făcut turcul? am continuat. Copleşit de atâta magnificenţă, mi-a apucat mâna prin zăbrelele gardului şi mi-a pupat-o.

Vinea începe să râdă.

— Cam astea erau relaţiile de atunci. Se pupau prea multe mâini!

Cu câte un „filtru mitocosit“, privim Calea Victoriei, care se desfăşoară sub ochii noştri. Ocupăm loja de lângă colţul cu strada Franklin. E locul preferat de Vinea.

La Corso, în fiecare zi la prânz, apărea Ioşca, ajutorul lui Aloisius, împingând celebrul căruţ. Acest căruţ răspândea arome delectabile, visurile gastronomului cel mai rafinat. Ficaţi de gâscă în sos de vin, batog de morun, sitari în aspic, cinci feluri de icre, tot felul de ciuperci, sparanghel etc. Era departe de a fi o pomană, dar căruţul avea alt rol... interesant. Plata se făcea la un chelner denumit domnul Zahl. Acesta venea cu nota îndoită, neapărat, pe care clientul o plătea sau nu o plătea. În cazul negativ, nota era trecută pe un catastif, iar la a treia notă Ioşca nu-l mai vedea pe client. De mult nu se mai oprea Ioşca la gazetarii de la ziarele-pistol. Şi nici la masa lui Cocea.

— În multe privinţe, îl admir... îmi spunea Vinea. Într-o dimineaţă, tot aici, Cocea m-a văzut chinuind stiloul în timp ce hârtia rămânea albă. „E greu, e tare greu, măi Ioane – a zis Cocea. De la impulsul minţii şi până la vârful condeiului e o distanţă mai mare decât de la lună până la oglinda mării.“ L-am cunoscut bine. La Iaşi, prin 1919, eram împreună într-un comitet revoluţionar republican... pe urmă comitetul s-a topit, s-a împrăştiat. De la Cocea reţin această amară constatare: „E uşor să-ţi vinzi conştiinţa, dar e foarte greu să găseşti un bun cumpărător. Iar dacă toate conştiinţele oferite şi-ar găsi amatori, n-ar mai exista probleme economice“. Nu e chiar aşa – încheie Vinea.

Încheierea laconică spunea mult. Era refuzul lui, refuz politicos, dar ferm, la avansurile lui Carol al II-lea, era refuzul tot foarte politicos de a participa la dejunurile oferite de Ostrovski, ambasadorul

sovietelor la Bucureşti prin 1938. Atunci, în separeu la Capşa, oferea ambasadorul prânzuri fastuoase.

Când i-am cerut lui Marius, la Capşa, o havană, mi-a adus una uriaşă. Pe inel scria „*Ambassade de l'U.R.S.S. Bucarest*".

— Ce-i cu minunea asta? Cum a ajuns aici?

— E de la domnul Ostrovski. Le împarte, „à la russe". Le fumează prietenii lui, domnii Dombrovski, Cocea, Solacoglu, Ralea şi alţii.

Am mai cumpărat câteva, iar când m-am întâlnit cu Vinea le aveam la buzunarul de la piept, cu inscripţia la vedere.

— Te-ai dat cu ăştia? m-a întrebat Vinea, plin de greaţă. Iar după o clipă de gândire: Oricum, nu văd cum poţi fi de folos rusului. Pe mine m-a chemat de trei ori la ambasadă, dar am refuzat.

Între războaie

Am auzit de George şi de Hélène Brătianu prin 1927 sau ’28. Atunci a avut loc un accident foarte grav. În timp ce încercau o maşină, le-a ieşit în cale o căruţă. Hélène, născută Sturdza-Dieppe, şi George s-au ales cu fracturi grave.

Mai târziu, cred că era prin anii treizeci, am fost poftit de Constance Cantacuzino la o serată muzicală.

— Va cânta Pinx (George Enescu), acompaniat de Boscof, mi-a spus Constance.

Atunci i-am cunoscut pe George şi pe Hélène. Nimic din aroganţa Moruzilor şi nici din rezerva rece a Brătienilor. Blând, adorabil, foarte politicos, George moştenise ochii Brătienilor, superbi, dar mă deranja puţin lipsa de bărbie.

Într-o franceză excelentă, s-a plâns de indiferenţa românilor faţă de trecutul lor. Era comunicativ din fire, în timp ce tatăl său te pironea cu privirea, fără să scoată o vorbă.

Serata a avut loc puţin înainte de revenirea lui Carol al II-lea în ţară. Hélène era o înfocată carlistă, în timp ce George nu făcea decât să aprobe tot ce ieşea din gura soţiei lui.

— *La Roumanie est une diligence sans cocher* (... o diligenţă fără vizitiu). Ah! – a continuat ea, tot în franţuzeşte –, dacă prinţul Carol se hotăra... L-am văzut la Paris. M-a primit cu o căldură, o simplitate... Când m-am ridicat din reverenţă, mi-a sărutat mâna!

„Sire“, i-am spus copleşită.

„Să nu anticipăm“, mi-a răspuns cu acel zâmbet fermecător... are zâmbetul Romanovilor (?!)

— Aţi fost şi dumneavoastră? l-am întrebat pe George.

Ca orice cetăţean din România, ştiam că Brătienii nu-l iubeau pe Carol.

— Nu-mi place politica şi caut să mă ţin departe de ea. O privi pe Hélène cu o indicibilă dragoste: E singurul punct unde suntem de păreri diferite.

După ceremonialul de atunci, am procedat la un schimb de cărţi de vizită. Locuiau undeva pe chei, nu departe de locul unde a fost împuşcat Armand Călinescu. Feciorul, un breton bătrân, venit cu zestrea Hélènei, spunea „la pricesse“ vorbind de ea, şi un simplu „monsieur“ la adresa lui George. Dar şi acesta, când vorbea despre ea, menţiona acelaşi titlu.

Pe vremea aceea, eu locuiam pe strada Paris, în timp ce fratele doamnei Brătianu, Démètre Sturdza, căsătorit cu Şerica Doiciu, locuia peste drum. Eram la ei, la o recepţie fastuoasă, când a apărut Hélène cu George. Veneau de la Palat. Carol îi primise în audienţă. Abia sosit de câteva luni, Regele tatona terenul politic. Îşi studia viitorii adversari şi întindea plasele în care aveau să cadă aproape toate partidele politice. Ajutat de Hélène, Carol l-a convins pe George să regenereze partidul liberal. „Acest minunat partid – a spus regele –, care a făurit România Mare. Am resimţit o nespusă durere la moartea tatălui dumneavoastră. Ah, dacă îl aveam acum lângă mine!“

Mai târziu, prin ’943, am dejunat cu Brătienii. El era proaspăt întors de pe front, în uniformă, şi purta Crucea de Fier, dar nu la gât.

— Ca istoric – îmi spunea el – fiind vorba de Carol –, nu l-am studiat destul, nu l-am pătruns. Era un admirabil comediant. Profund şi rafinat. Cunoştea bine şmecheria românească. Naivă şi superficială. Pe mine m-a folosit ca să sparg unitatea partidului liberal. El m-a îndemnat să formez partidul liberal-georgist. Pe urmă l-a „stors“ pe Iorga.

— Un tâmpit cumsecade, interveni Hélène.

— Nu vorbi aşa – îi răspunse George. Iorga a fost un martir.

Dar Hélène nu-l lasă să termine:

— E tocmai ce vreau să spun! Ca să fii un martir, trebuie să fii un... cumsecade.

— Nu era ceea ce se cheamă un profund psiholog – continuă George – sau „un scafandru al mocirlei“, cum spunea Regele. Era înainte de toate un sentimental şi chiar un pătimaş. Îl iubea pe Carol mai mult decât pe copiii săi. I-a făcut toate mendrele şi a plătit tare scump. Ştiai? Pe unul dintre ucigaşi îl chema tot Iorga. Când mă gândesc că am putut să am încredere în aceşti derbedei, în aceste puşlamale sângeroase...

Tăcere din partea Hélènei. Chiar după sinistra experienţă cu Horia Sima, rămăsese o legionară simpatizantă, dar... prudentă.

Mă întorc la începutul domniei lui Carol al II-lea. Prin intermediul lui Puiu Dumitrescu, secretarul lui, Carol făcea şi desfăcea diverse combinaţii. În nici una nu figura George Brătianu. Hélène se plângea:

— George nu ştie şi nici nu vrea să fie diplomat. Faţă de Puiu se manifestă mai mult decât rezervat.

— Eu îl înţeleg – interveneam fără să fiu întrebat – nici nu merită altceva.

Unul dintre tertipurile folosite de Puiu Dumitrescu îl ştiu de la Costache Flondor, de la Palat:

— Majestatea-Sa – mi-a spus Flondor – ţine foarte mult la punctualitate. Când cineva întârzie sau lipseşte de la o audienţă, fără o justificare temeinică, e pus pe lista cu „sictir“, cuvânt folosit de Rege, care în fiecare dimineaţă îşi întreabă secretarul:

„Astăzi cine mai vine să mă bată la cap?“

Dumitrescu citeşte lista. Dacă are o „poliţă“ de plătit, strecoară pe listă pe unul care nu avea

programată o audienţă. Aşa a procedat cu George Brătianu. Mai târziu a procedat la fel cu generalul George Moruzi, şi când acesta nu s-a prezentat la audienţă, Regele a exclamat:

„Imposibil! Îl cunosc pe general din copilărie. Dă-mi telefonul generalului.“

— Şi aşa – a încheiat Flondor – a izbucnit primul scandal între Puiu şi Rege.

Pe listele partidului georgist nu se înghesuiau prea mulţi. Vechiul partid liberal era puternic. Avea Banca Românească, avea Letea, Buhuşi şi câte alte fabrici şi bănci. Avea şi puternice relaţii oculte, despre care se vorbea numai în şoaptă şi nu se scria niciodată.

Când Jean Duca a fost chemat la palat, clanul Hélène Brătianu, Sturdza, Cantacuzino, Caragea a intrat într-un fel de delir: „Canalia asta francmasonică“. Foarte rezervat, George Brătianu tăcea. Şi eu, de altfel. Îl cunoşteam foarte bine pe Jean Duca. Venea la Gioseni, la moşia unchiului meu Petrus. Făcea curte Lorettei Cruţescu, fiica vitregă a lui Petrus. Voinică, cu ochi focoşi şi nări care palpitau, Loretta era foarte frumoasă, iar Duca era pirpiriu, dar nespus de fermecător prin simplitate, prin rezervă.

Pentru familia mea a fost o mană cerească. Când Georgette şi Pierette Jurgea, verişoarele mele, stând la Elysée, la fiica lui Millerand – preşedintele Franţei prin 1924 –, au făcut datorii nebuneşti, cine le-a plătit? Ministrul de Externe, dintr-un fond special. Iar tatăl fetelor a intervenit la Mitiţă Constantinescu, preşedintele Comitetului Agrar, salvând astfel de la expropriere o bucată de moşie.

Duca era încă din lumea cu „lorgnon“. Prin ochelari te privea calm şi pătrunzător. Nu-i scotea niciodată. Verişoarele mele, nişte turbate, se

întrebau dacă în „luptele amoroase“ cu Loretta îi punea pe masă.

Acum îi vedeam numele în chenar negru, în toate ziarele, dar cu comentarii diferite. Începea una dintre cele mai tenebroase afaceri. Scriitorii noştri au fost depăşiţi de amploarea intrigii. Dar mai era şi o problemă de prudenţă.

Eram la Démètre Sturdza când a întrebat la telefon Costea Caragea dacă am auzit despre un atentat la Sinaia. „Se pare că francmasonul a fost grav rănit.“

Nu ştiam nimic.

Duca fusese ciuruit de gloanţele legionarilor. Atentatul a avut loc fără nici o piedică. Nu exista pază. Regele, la început, a refuzat ca Duca să fie dus la Peleş. Pe urmă a cedat. Asasinii au fost trataţi cu un respect suspect. Când Radu Polizu-Micşuneşti, rudă cu Duca, a tras într-unul dintre atentatori, a fost molestat de poliţie.

Pe catafalc, Duca avea pantofi vechi. Era sărac, foarte rezervat şi sobru. N-avea nimic de şmecher politic. Asemenea specimen nu se văzuse de la conu Lascăr Catargi, unchiul meu. Şi era în stare să spună: „Aiasta, Măria-Ta, nu se poate“.

George Brătianu a avut curajul să ţină piept soţiei lui. Eram de faţă când a luat apărarea lui Duca:

— Nu ştiu dacă a fost sau nu francmason. Ca profesor de istorie, nu uit că România din veacul trecut, cea a lui Carol I, este o creaţie francmasonică. Mie personal, Duca nu-mi era simpatic şi totuşi sunt convins că a căzut victima cinstei şi intransigenţei lui.

În batjocură, poliţia a instituit un premiu de 100 000 lei pentru cine va indica locul unde se ascunde Corneliu Zelea Codreanu. Dar Codreanu nu se ascundea. Asta am constatat personal.

Într-o după-amiază, sună telefonul. Era Démètre Sturdza, foarte excitat:

— Avem un ceai cu o surpriză, vino neapărat!

La ceai i-am găsit pe Costea Caragea, pe Alecu Cantacuzino (Hangerliu, din romanul lui G. Călinescu), pe Jean Callimachi, pe Michel Sturdza, celălalt frate al Hélènei Brătianu, căsătorit cu nepoata Nababului Cantacuzino. Era şi Hélène, fără George. Acesta a venit mai târziu, iar când a văzut despre ce e vorba s-a încruntat, cufundându-se într-o tăcere totală.

Erau şase prinţi adunaţi în jurul lui Corneliu Zelea Codreanu, surprins, dar nu intimidat. Foarte calm, discuta cu Hélène în franţuzeşte (fusese la universitatea din Besançon).

— *Un peu de porto, cher capitaine*? (Puţin porto, dragă căpitane?) întreba Hélène. Dar „le cher capitaine“ nu bea nici un fel de alcool.

Codreanu era îmbrăcat în port naţional, cu iţari şi cămaşa pe din afară, ca Ion Mihalache. Avea mâini lungi, bine spălate, iar la chip semăna cu nu ştiu care actor de cinema american. Dar mă deranja privirea rece, aş spune glacială, care te pătrundea în chip neplăcut.

Comandorul Sablin, din anturajul ţarului, care devenise la bătrâneţe admiratorul lui Codreanu, spunea că are privirea „sfântului părinte“ Rasputin.

După plecarea lui Codreanu, am întrebat dacă asemenea „ceaiuri“ nu prezintă riscuri.

— Nici o problemă, mi-a răspuns Michel. Palatul ştie tot. Aşteaptă puţin, şi ai să vezi o cacealma splendidă. Încă o dată, Vodă va dovedi că e un bun discipol al lui Machiavelli.

Şi într-adevăr a fost o cacealma. Eram la proces, ca să văd până unde ajunge slugărnicia magistraţilor militari. Cu girul Palatului, s-a prezentat Codreanu în faţa lor.

— Aprobaţi asasinarea prim-ministrului?

— Nu.

— Ştiaţi ceva din intenţiile ucigaşilor?

— Nu.

— Sunteţi liber.

Dar după ce Codreanu a fost executat s-a vorbit mult.

Mihai Manoilescu i-a spus lui Aurel, tatăl meu vitreg:

— M-a tulburat mult, dar nu m-a surprins. Era de prevăzut. De trei ori Majestatea-Sa a întins mâna lui Codreanu şi de trei ori a fost refuzat. Ştiu asta direct de la Rege.

— Aici, în temniţă, mă simt mai tare decât Vodă la Palat, a spus Codreanu; era cam naiv şi romantic.

Majestatea-Sa m-a întrebat:

— Ce se poate aştepta de la un om care foloseşte asasinatul ca armă politică? Să fiu a patra victimă? Dar eu nu sunt o oiţă constituţională, din acelea care, behăind, merg la ghilotină.

Aici, Regele a rostit o vorbă-cheie:

— La nevoie, voi lovi înainte de a fi lovit.

Şi aşa, s-a ajuns la Săftica. Fatal şi logic, în ultimă instanţă. Regele fiind foarte citit, sigur că a auzit de vorba lui Ludovic al XI-lea „il n'y a que le mort qui ne mord pas“ („numai mortul nu muşcă“).

Cu moartea lui Codreanu, Regele şi-a făcut un duşman teribil, pe Hitler, care îi recomandase să se înţeleagă cu Codreanu. Dar, vorba lui N.D. Cocea, „Un paranoic neamţ s-a ciocnit de alt paranoic, tot neamţ“.

— Caut un dulău care să muşte şi să latre cum îi poruncesc eu, spunea Carol al II-lea.

— Dulăul Regelui – m-a anunţat Cezar Petrescu – a fost găsit.

Era Guţă Tătărăscu. Iar pe George Brătianu, Regele nu l-a mai chemat niciodată, şi nici pe Hélène.

— Între noi fie zis – îmi spunea George, într-un moment când nu era Hélène de faţă –, e un mare noroc că Regele m-a uitat. Politica noastră a luat o întorsătură atât de abjectă, încât, cu cât te ţii mai departe, cu atât eşti mai curat.

Oamenii sunt ca planetele. Se atrag, se resping, dispar. De la ceaiul din strada Paris, primul care a pierit a fost Codreanu, în pădurea Săftica, împreună cu alţii de teapa lui. A fost o execuţie trudită, prost regizată şi care a durat prea mult. Pe urmă a venit rândul lui Alecu Cantacuzino, răpus tot de glonţ regal, în puşcăria din Râmnicu-Sărat. Démètre Sturdza îţi pregătise un hap nemţesc, destinat militarilor care nu vor să cadă prizonieri. Când au venit să-l aresteze, a înghiţit hapul. Michel Sturdza a ajuns la Paris. Acolo, însă, nu s-a lăsat de frecventările dubioase. A fost ucis de o bandă de tâlhari pederaşti. Şi Hélène a ajuns la Paris cu copiii săi. De acolo a venit ca să vândă tronul lui Cuza Vodă – se pare – şi se pare că Academia i-a dat un preţ bun.

Despre moartea lui George Brătianu am auzit aceeaşi versiune din două părţi. De la Alexandru Constant, fost legionar important, şi de la avocatul Sandu Borcea. Amândoi erau la închisoarea din Râmnicu-Sărat, închişi de comunişti, când au văzut un deţinut nou.

— Ăsta e George Brătianu, a şoptit Constant lui Borcea.

Nu era voie să vorbeşti în timpul plimbării. Totuşi, de la o fereastră a puşcăriei, cineva i-a făcut semn lui George Brătianu, care a răspuns.

— Cui faci semn, banditule? a întrebat gardianul.

— Nu sunt bandit. Sunt profesorul George Brătianu.

— Profesor! Brătianu? a strigat gardianul. L-a apucat de guler şi l-a tras afară din rând.

— Noi ştiam ce va urma – povesteau ei –, dar continuam plimbarea în cerc, cu privirea fixată în ceafa celui din faţă şi într-o tăcere totală – aşa cerea regulamentul. Când am încheiat cercul, l-am văzut pe Brătianu întins pe jos. Gardianul încerca

să-l scoale, lovindu-l cu cizma în coastă. În zadar. Murise, fără să scoată un ţipăt, după a patra lovitură cu bastonul de cauciuc.

Istoria, cronica – spune Hyppolite Taine –, toate au la sursa surselor versiunea verbală. Versiune mereu suspectă şi mereu demnă de încredere.

După Tătărăscu a ajuns la putere Armand Călinescu.

La palatul său din Aleea Alexandru, inginerul Buşilă, milionarul, a dat o mare serată, unde l-am văzut ultima dată pe Armand Călinescu. Nu era simpatic. Avea suficienţa lui Tătărăscu, dar şi o crispare specifică oamenilor de statură prea mică. A fost o serată care s-a comentat mult. Ajunsă la culmea bogăţiei şi puterii, burghezia nu ştia cât e de aproape de sfârşit. Dansau fracurile, marile cordoane, rochiile de la Paris, în timp ce undeva, în Tirol, un astrolog îndemna un nebun să dezlănţuie războiul, care avea să înceapă curând, fiindcă niciodată planetele n-au fost mai favorabile!

Azi am luat dejunul la familia Trixi Marinescu. Sosind mai devreme, am găsit gazdele numai cu Georget Mavrocordat, care luau aperitivul în salon. După calitatea gustărilor, erau aşteptaţi nişte invitaţi de seamă.

Într-adevăr, apare Alexandru Balş cu Dina şi imediat Argetoianu cu Valenta. Conu Costică Argetoianu intră greoi, masiv, încât geme parchetul de sub el. Pe urmă, gudurându-se, plin de scuze, soseşte colonelul Văsescu. Mi se pare că e colonel activ, nu mai ştiu din ce armă şi nici nu importă. Să-i zicem colonel de cizmă, dar de cizmă făcută la Londra. Din ea îşi trage ideile militare. Pe cele civile le are de la Jockey-Club. Ultima intră, mlădioasă şi subţire, Sanda Mironescu, într-un

tailleur verde, care îi stă de minune. Deşi ştiu ce poamă e, de câte ori o întâlnesc mă simt intimidat. Repede, iau două cocktail-uri, să prind curaj. Dintr-o dată simt cum mă învăluie atmosfera. Pluteşte un parfum sofisticat, amestec subtil de Lanvin, alcool şi gâturi de raci, care ţi se urcă la cap.

Încep o conversaţie cu Sanda, când feciorul ne pofteşte la masă.

Trixi vorbeşte despre Rege. Locuind în Aleea Vulpache, lângă Elena Lupescu, are ocazia să asiste la manifestările exterioare ale idilei regale. Din când în când, seara târziu, trece ca o nălucă o limuzină Ford, care se opreşte în faţa casei Lupescu. Din ea coboară în grabă Regele. Maşina care nu se deosebeşte de una particulară, soseşte singură, însă la plecare porneşte simultan cu altele identice şi nimeni nu ştie în care se află Regele. Bineînţeles că tot parcul e împânzit cu agenţi secreţi. Aceştia, pentru a evita confuzii, au adoptat o ţinută aproape uniformă, palton negru cu guler de lutru, pălărie cu calota neîndoită (format bombă, ca la obor) şi, pe cât e cu putinţă, mustăţi à la Gavrilă Marinescu.

— Dacă Regele îl ascultă pe Moruzov, observă Balş, în schimb Armand Călinescu dispreţuieşte orice precauţiune. La Continental, în compania Liletei Butculescu, la balul lui Buşilă şi în câte alte locuri a fost văzut fără escortă, la discreţia oricărui disperat ager de pistol.

— E convins – intervine Argetoianu – că după lichidarea din toamnă, garda fiind decapitată nu mai reprezintă nici o ameninţare. Dar o mişcare de o oarecare amploare nu poate fi creată numai de nişte şefi, mai trebuie şi alţi factori, impuşi de momentul politic şi economic. În acest caz, eliminarea şefilor nu e suficientă. Oricare ar fi concepţia, e mai bine să nu-ţi rişti viaţa, bazându-te pe ea.

Argetoianu constată că Moruzov e circumspect. Numele şefului poliţiei politice provoacă diverse comentarii. Cum a ajuns să câştige încrederea Regelui? Prin ce servicii s-a făcut atât de necesar? Fiecare a auzit câte ceva, dar nimeni nu ştie. E basarabean, ba nu, lipovean, de lângă Tulcea. Agent N.K.V.D.?

Din câte a lăsat să i se povestească, conu Costică a aflat că ochii şi urechile lui sunt mai ales acolo unde nimeni nu se aşteaptă.

Mi se pare mie, sau mă înşel? Oare bătrânul motan scapără o privire spre Sanda Mironescu? Să fie dânsa agentă? La urma-urmelor, de ce nu? A intrat în horă pe când trăgea mâţa de coadă, iar pe urmă, după căsătorie, a trebuit să joace mai departe. Aici nu merge să spui „pardon“.

De la Paulică Zotta, care îl cunoaşte bine pe Moruzov, am auzit că acesta e în stare să vegheze trei nopţi la rând, fără odihnă. E destul să vadă pe cineva o dată, pentru a-l recunoaşte după zece ani. Trebuie să fie un bivol neobosit al muncii, un fişier infailibil, la care, dacă se mai adaugă ceva devotament, devine mai preţios decât detectivul din romane, care reconstituie crima după un muc de ţigară.

Acum vorbeşte Văsescu. Suficient şi condescendent, ne sfătuieşte pe noi, civilii, să nu tragem concluzii grăbite din evenimentele din Polonia. Deocamdată, având în vedere dispoziţia de forţe, nemţii au avantajul, dar personal e convins că, în curând, Herr Hitler va avea o surpriză neplăcută. Un fecior pofteşte pe Trixi la telefon. Acesta se întoarce emoţionat. Un ziarist de la *Semnalul* i-a telefonat că armata sovietică a intrat în Polonia. Operaţiile s-ar desfăşura de acord cu Reichul german. În jurul mesei, întâi toţi rămânem fără glas. Pe urmă, Argetoianu constată flegmatic:

— Iată surpriza, dar nu e pentru Hitler.

La Băneasa, cu câţiva prieteni, asist la ultimul act al dezastrului polonez. Cred că niciodată n-a pomenit aeroportul asemenea afluenţă. Mereu aterizează avioane de toate felurile: civile, militare, de turism, de comerţ. Iată un confortabil Douglas al Companiei L.O.T. Din el coboară ceea ce era probabil frişca Poloniei. Aceştia au scăpat de dijmuiala lui Gavrilă Marinescu. N-a fost uşor pentru ei la îmbarcare pentru a răzbi şi, după speranţe, deznădejdi, iar speranţe, s-au văzut în avion, dar le-a trebuit noroc în continuare. Messerschmidt-urile pândeau. Niciodată nu se va şti câte avioane s-au prăbuşit ori s-au prefăcut în tăciuni. Am văzut unele ciuruite de gloanţe, cu morţi şi piloţi răniţi.

Acesta a sosit neatins, alb, lucios, ca în timpuri normale. Pasagerii par buimăciţi, nu reuşesc să se trezească dintr-un coşmar. Tranziţia a fost prea rapidă. Cu 400 km pe oră, avionul i-a smuls din prăpăd, pentru a-i depune în Bucureştiul păcii şi al belşugului.

Deodată, un pârâit ciudat, ca de motocicletă, îndreaptă privirile spre cer. Ceea ce se arată stârneşte râsetele publicului şi admiraţia câtorva mai pricepuţi în materie. E un avion, sau mai binezis un aeroplan, fiindcă aşa i se spunea când a fost construit. Model ’913? ’914? Nu pot preciza, dar mi-i evocă pe eroii copilăriei mele, de la Aurel Vlaicu, la Guynemer, iar din carlingă apar doi tineri. Împreună cu alţii, alerg să-i întâmpinăm. Sunt tineri elevi piloţi din Cracovia, pe care evenimentele i-au surprins acolo, după ce oraşul fusese evacuat. Nu mai era nici un mijloc de plecare când şi-au adus aminte de acest aparat, păstrat într-un fund de hangar, ca o curiozitate. Cu tot optimismul vârstei, au început verificarea. Era o nebunie să-ţi încredinţezi viaţa unei maşini care n-a funcţionat de un sfert de veac, dar ei s-au

apucat de meşterit. Cauciucurile fiind arse, i-au adaptat roţi de motocicletă. Motorul era întreg, aşa că până la urmă s-a realizat minunea. Într-o dimineaţă, când se auzeau din depărtare motorizatele germane, tinerii au decolat. După o escală la Cernăuţi, şi-au luat zborul şi au ajuns la Băneasa. După ce ne-au explicat fuga, într-o germană aproximativă, ne-au întrebat dacă ar putea să mănânce ceva. La restaurant nu li s-au primit zloţi, aşa că le-am achitat nota. Nu rezolvam mare lucru, dar aveau ceasuri bune, şi unul o chevalieră de aur.

Cu asta erau asiguraţi vreo două săptămâni. Pe urmă, ce o da Dumnezeu! Vor verifica şi ei „panseul“ unei haimanale de englez care pe vremuri – din amară experienţă – îmi spunea că nicăieri Dracul nu se lasă mai blând tras de coadă ca la noi.

Seara, mă întâlnesc cu prietenul meu Kleante Gheorghiu şi cu prietena mea Lala. La Capşa era o atmosferă deosebită. La vestiar ne măsoară obraznic doi indivizi, sigur nu clienţi. Când intrăm, ne lămureşte Marius, maître d'hôtel, care îmi şopteşte grăbit:

— *Police, police, pour monsieur Beck*.

Aşadar, colonelul-ministru se îmbată prin vreun separeu. Mă întreb dacă poliţia îl păzeşte, sau îl pândeşte. Moş Fabritzius – reprezentantul Germaniei – ar fi insistat ca polonezul Beck să fie reţinut în Bucureşti: cu alte cuvinte, fiindcă Polonia a avut încredere în noi, acum trebuia să o trădăm. Dacă sărmanul avea noroc să ajungă în Suedia, Reichul n-ar fi îndrăznit niciodată demersul. Cu noi, e altceva. Deocamdată, pentru a câştiga timp, Beck va fi dus cu vorba, cu ceremonii bizantine. Dacă însă succesele germane se consolidează, nu dau două parale pe pielea lui şi a soţiei lui. Eu îi văd o scăpare. Să se ducă la

Gavrilă Marinescu cu vreo sută de mii de dolari. Cu banii ăştia, Gavrilă l-ar duce până la capătul lumii. Dar ce poate înţelege un colonel de cavalerie, chiar ajuns ministru de Externe? În capul lui trebuie să fie o harababură!

Aspectul restaurantului aminteşte epoca lui Titulescu în culmile ei. Atunci, Mica Antantă, Confederaţia Balcanică şi alte pretexte frivole atrăgeau diplomaţi, ziarişti şi tot felul de indivizi, veniţi la pomana guvernului. Acum, numai spaima catastrofei i-a adunat aici pe aleşii norocului. Predomină, evident, polonezii, dar mai sunt şi alţi străini. Kleante îmi arată un bătrân înalt, uscat, cu profil de vultur. E domnul Bidle, ambasadorul Statelor Unite la Varşovia. Îmbrăcămintea elegantă, dar foarte excentrică, încearcă o evocare romantică. Se vede că omul a petrecut multă vreme în faţa oglinzii. În special mă intrigă pantofii. Tocurile înalte, vârful pătrat, fundele mari din piele amintesc încălţămintea din *Cei trei muşchetari.* Ce şovăiri până la alegerea definitivă a ţinutei! Să fie el în meseria lui tot atât de grijuliu? Atunci, e bine de America.

Lângă noi s-au instalat trei polonezi tineri. După aspect, trebuie să fie copii de bani gata. Graba cu care dau pe gât paharele arată că sunt porniţi s-o facă lată. Având în vedere că ne găseam în perimetrul lor, perspectiva nu mă încânta. Am văzut petreceri poloneze, ruseşti, ungureşti şi cam ştiu ce urmează.

De astă dată, totul a plecat de la nişte beţivi indigeni, care au ridicat paharul cu „vive la Pologne!“ Urarea nu era adresată atât tinerilor, cât mai ales unor nemţi de la o masă vecină. Cu nevinovăţia vârstei, polonezul cel mai înalt a luat o sticlă şi, cu paharul în mână, a început să cinstească şi cu alte mese. Cred că intenţiona astfel să ciocnească şi cu Lala, la care se uita mai de mult. Trebuia să treacă prin faţa nemţilor, care erau destul de plictisiţi. Nu puteau ciocni pentru o ţară

cu care erau în război şi nici nu le convenea să rişte un scandal în local public, în ţară străină. Şi-atunci se vede că s-au înţeles şi, când polonezul a ajuns în dreptul lor, toţi trei, ca la comandă, şi-au golit paharele în frapiera cu gheaţă. Gestul era voit ostentativ, ca să înţeleagă tânărul şi să treacă mai departe. Dar nu socotiseră ţuica şi vinul băute de polonez, care a împroşcat cu paharul plin pe unul dintre nemţi, exclamând ceva în poloneză. Într-o linişte totală, s-a auzit plescăitul vinului pe obrazul neamţului. A urmat o învălmăşeală, neamţul vocifera luptându-se cu prietenii care-l ţineau să se potolească. Toată lumea era în picioare şi vorbea, ba unii chiar băteau din palme. În sfârşit, a sosit Domnul Knape, directorul, care, solemn ca un cioclu regal, i-a invitat pe polonezi să părăsească localul. Toţi trei aveau aerul mândru ca şi cum câştigaseră lupta. Pe urmă au plecat şi nemţii, plouaţi şi însoţiţi de zâmbete ironice.

Se spunea că Gavrilă Marinescu, în grija de a nu ni se ştirbi faima de milostivi şi ospitalieri, a trimis în Bucovina nişte prieteni de încredere de-ai lui, cu menirea să-i primească pe refugiaţi după merit. Pârliţii – în lagăr la Tulcea, şi bogaţii – în wagons-lits spre Bucureşti. Bineînţeles că, după selectare, deosebirea dintre bogaţi şi săraci devenea mai mică, bogaţii fiind scuturaţi de bani.

Cu ani în urmă, într-o dimineaţă, Aurel m-a trimis la Capşa ca să comand un bufet pentru patruzeci de persoane. Aveam inaugurarea Palatului Crucii Roşii.

A doua zi m-am hotărât să mă duc şi eu să „inspectez“ bufetul. Am lăsat să treacă discursurile plicticoase şi m-am înfiinţat pe la douăsprezece. Sala bufetului era goală. Capşa fusese la înălţime. Bufetul nu era copios, dar era convingător. După o uşoară expertiză, am trecut în aulă, unde, în afară de reprezentanţii guvernului (Costinescu, Dr. Anghelescu şi alţii), mai erau preşedinţi, directori, administratori delegaţi, profesori universitari. Pe

vremea aceea se mai purtau la solemnităţi jachete şi redingote. Erau acolo multe chelii celebre, multe cefe congestionate de strânsoarea ştaifului şi multe burţi care nu mai îngăduiau nasturilor să se întâlnească cu butonierele. După atâta tăcere, impusă de discursuri, toţi se luau la întrecere cu trăncăneala. Larma era în toi, când deodată se făcu brusc linişte. În cadrul uşii principale se înfiinţase un domn cărunt, înalt, care, cu paşi mari şi măsuraţi, se îndrepta spre Costinescu. Avea o figură de icoană bizantină, cu nişte ochi superbi. Prin felul cum se mişca – nepăsător, dar destul de mlădios din privirea lui, care trecea prin toţi cei prezenţi, ca şi cum n-ar fi existat, dar şi prin ţinuta vestimentară necăutată – avea ceva care îţi inspira o curiozitate vie.

— Cine e domnul? am întrebat pe cineva de lângă mine, cu toată candoarea unui provincial de Tecuci.

— E Ionel Brătianu, mi-a răspuns şoptit un domn bătrân.

Aşadar, acesta era omul cel mai detestat, cel mai discutat, cel mai invidiat şi poate cel mai interesant al vremurilor de atunci. A spus câteva cuvinte la urechea lui Costinescu, apoi, cu aceiaşi paşi mari, a plecat spre locuinţa lui, care era aproape, de unde n-a mai ieşit decât în sicriu. Fiind deja bolnav, avea un aer chinuit, o paloare măslinie, proprie unor portrete ale lui El Greco sau unor icoane bizantine. Astfel, sunt întru totul de acord cu Maurice Paleolog, care susţine că de la Capo d'Istria (favoritul lui Alexandru I şi ministru de Externe al Rusiei) Europa n-a avut un om de stat mai frumos şi mai chipeş. Dar nu pretind că avea ceva de sfânt. Vreau doar să spun că, spre deosebire de Carol al II-lea, Brătianu avea clasă. Era un ambiţios care iubea puterea. Nu era robit nici de farmecele femeilor, nici de coniac, de care Carol abuza, şi nici de fast. Pentru putere era gata să facă orice, însă într-un anumit stil, pe când

Carol n-avea nici un stil. Şi fiindcă nu pot scăpa de comparaţii, nu pot afirma fără sfială că Brătianu se apropia de un condotier, pe când Carol avea toate trăsăturile unui gangster.

Dar să mă întorc la Rege.

La o belotă de familie între Elena Lupescu, Urdăreanu şi Puiu Dumitrescu cu soţia, atmosfera era destinsă, fără constrângeri, animată de mult coniac şi şampanie. Regele a anunţat că vor pleca a doua zi la vânătoare, şi trenul va aştepta la 6 dimineaţa. Până atunci, Regele fusese foarte afabil şi glumeţ şi cu Puiu Dumitrescu.

Dimineaţa, foarte devreme, în gara Mogoşoaia era tras trenul regal. Ce secret, ce pază, ce control! Invitaţii erau foarte onoraţi, dar şi speriaţi de o eventuală bombă, de o maşină infernală sau de o şină dispărută. După gradul de favoare, aceştia erau plasaţi mai aproape sau mai departe de vagonul regal. Exista o schemă aprobată de Rege. Când Puiu Dumitrescu a vrut să păşească pe peron, tocmai la poarta de fier a salonului de aşteptare, iată că un colonel de jandarmi îl opreşte pentru a controla schema.

— Ce schemă? Eu sunt secretarul Majestăţii-Sale.

— Un moment, vă rog, ordinele sunt extrem de stricte. Apoi, cu o faţă împietrită: Nu figuraţi pe listă şi vă rog să vă retrageţi imediat.

De la fereastra vagonului, Urdăreanu asista la scenă. „Ernest!“ strigă Dumitrescu. La care Urdăreanu, calm, îi întoarse spatele şi trase perdeaua. Cădea cortina peste actul cel mai de seamă din viaţa lui Puiu Dumitrescu.

De ce această dizgraţie atât de totală? Prăbuşirea lui Puiu a fost comentată în toate felurile. La un moment dat era mâna dreaptă a Regelui (stânga fiind Urdăreanu). Era însărcinat cu demersurile la

şefii de partide, cu combinaţiile guvernamentale şi altele.

Un conducător, un şef de stat sau de gang e judecat şi după colaboratorii cu care se înconjoară. Regelui Carol al II-lea îi plăceau şmecherii cu resurse. Când Mircea Cancicov l-a făcut pe Dumitru Alimănişteanu subsecretar de stat la Finanţe, Regele l-a întrebat de ce i l-a băgat pe gât pe tolomac.

— Majestate – i-a răspuns Mircea –, e foarte bogat şi foarte cinstit.

— Şi ce să fac cu cinstea şi cu bogăţia lui? Bine, să-l ţii de fandoseală. Să sperie proştii cu gambeta şi cu Rolls-ul lui.

Antonescu se ferea de canalii iscusite. La el, alegerea se făcea prin filiera femeiască. Ştabul lui era format din soţia sa, Maria, din Veturia (Goga), Georgeta (Cancicov), Corina, soţia lui Ata Constantinescu. Şi mama mea şi alte doamne mai erau în vizită cu doamna Antonescu, neveste care aveau ambiţia să li se spună „Doamna Ministru“.

Tertipurile femeieşti erau aşa subtile şi întortocheate, încât Mareşalul se trezi zicând într-o zi, la masă:

— M-am gândit să-l fac ministru pe Buşilă sau pe Ata Constantinescu (fiul lui Alecu Constantinescu-Porcu – oameni bogaţi, dar fără ambiţii ministeriale).

Doamnele s-au gândit să-l facă şi pe Aurel ministru, dar, spre norocul lui, a refuzat cu înverşunare, pretextând că sănătatea nu-i permite. Astfel, el n-a cunoscut închisorile, în timp ce toţi ceilalţi se ştie ce au păţit...

În ţară erau trei mari puteri oficiale: Partidul lui Maniu, Partidul Liberal (I.G. Duca) şi Palatul – adică Regele, Urdăreanu şi Elena Lupescu. Prin intrigi şi ademeniri, Carol avea să ajungă până la urmă să guverneze singur, dar a avut de înfruntat nenumărate dificultăţi. A fost o confruntare şi între puterea Palatului, şi cea a guvernului condus de

Mironescu. Acesta, fost ministru de Externe în Cabinetul lui Maniu, profesor universitar şi ginerele lui Bragadiru, unul dintre cei mai bogaţi oameni din ţară, acceptase preşedinţia unuia dintre guvernele ticluite de Regele Carol. Dar n-a trecut mult, şi bătrânul poreclit Bonbon a trebuit să demisioneze. Pentru Rege era prea bătrân, prea bogat, deci independent, avea şira spinării prea ţeapănă şi mai ales călea pe urmele lui I.G. Duca. Nici n-a depus cărţi de vizită. Duduii Lupescu, ca să nu mai vorbim de vreo vizită protocolară. Cu această demisie, Mironescu îşi punea capăt carierei politice.

Eram tânăr, dar sunt momente sau hopuri din cariera lui Carol al II-lea despre care îmi amintesc mai mult decât majoritatea contemporanilor mei. Amănunte pe care le-aş putea numi exclusive.

* * *

„On vous donne l'importance qu'on se donne". („Ţi se dă importanţa pe care ţi-o dai"). Francezul care a spus asta a ţinut seama şi de prostia celor care te judecă.

Pe Stere, om de litere, politician şi gânditor, toată lumea îl lua în serios, inclusiv eu. Citise mult şi serios. Dar ţinea seama de tribunalul proştilor. Îşi construise un personaj cu care nu era de glumit. Sever, niţel încruntat, atât cât trebuia, impresiona, impunea cu profilul său de medalie, buhăit, dar de medalie, cu privirea viperină, ascuţită şi alarmantă, cu care te măsura de sub pleoapele prea grele, şi o sobrietate în vorbă şi în gesturi bine puse la punct.

În holul de la Athénée Palace avea un cenaclu de guguştiuci care căscau gura la tot ce spunea el.

— Verdictul istoriei – ne explică tribunul (eram cu Biki Costandaki, viitor profesor de istorie, şi Paul Zănescu) – e o gogoriţă menită să-i sperie pe proşti. Sunt verdicte şi verdicte. După ţări şi istorici. De aici, o confuzie, un haos din care e greu să găseşti o judecată.

Apropo de verdictul istoriei:

Îl cunoşteam pe Davidescu de la Externe. Era ministrul nostru la Moscova când l-a chemat Molotov, să-i citească o notă.

— În trei zile, România va ceda Basarabia şi Bucovina.

— Dar Bucovina n-a fost niciodată rusească, a îndrăznit să spună Davidescu.

— Ei şi? a replicat Molotov. Trebuie un început la toate.

— Istoria ne va judeca, a mai spus Davidescu, om integru, foarte cumsecade şi cu studii temeinice, pe care le lua în serios.

— Istoria ne va judeca, a repetat Molotov, cu cel mai negru umor.

Fapt este că Stere impunea tuturor. Notele de la hotel şi de la restaurant se adunau, se adunau cu lunile. Dar nimeni nu se încumeta să le reclame tribunalului. Şi hotelul era cel mai scump din România (cea mai modestă cameră costa 800 de lei). Asta însemna cinci dolari aur. Pentru unii. Pentru alţii, cum erau Stere sau Grigore Ghica, zis „cap de mort“, ultimul Ghica adevărat, hotelul era o binefacere. Până în ’937. Atunci, Regele Carol al II-lea, care ajunsese la apogeu, s-a adresat domnilor de la Banca Românească, proprietarii hotelului:

— Ne-ar face plăcere să vedem hotelul Athénée Palace.

George Cretzianu, un fost prieten al meu în tinereţe, directorul băncii, care fusese convocat, n-a putut decât să se încline. A urmat protocolul perfecţionat de Rege: o strângere de mână cu respingere în afară, după care urmau trei plecăciuni, în timp ce preopinentul se retrăgea cu spatele spre uşă. „Trebuie mlădiată spinarea lui Mitică“, explica Regele, în cercul lui din Aleea Vulpache.

Din vizita Regelui la Athénée Palace s-a ales multă jale. Au fost măturate fosilele. A fost gonită

biata Yvonne. În tinereţe se bucurase de niţică glorie, fiind apreciată de mareşalul Mackensen.

— Da, domnule, da! A fost aruncat în stradă prinţul X şi domnul Y. Noroc că a găsit o otravă bună! Au fost drame după vizita Regelui.

Dejun în Aleea Vulpache

— Nu-mi trebuie avocaţi care să-mi explice Constituţia. Am nevoie de dulăi care muşcă.

Cine spune asta? Carol al II-lea, stând de vorbă cu Cezar Petrescu, pe atunci director al ziarului *România.*

A fost o vreme când Regele era subjugat de farmecul lui Cezar. Şi nici nu e de mirare pentru cei care l-au cunoscut pe scriitor. Lucrurile au mers până acolo, încât Carol i-a dăruit lui Cezar o pereche de butoni de manşetă cu cei doi „C“ încârligaţi. I-a plătit şi datoriile de la jocul de cărţi. Aici, însă, Carol îşi trăda firea calică. Oamenii Palatului au lansat zvonul că se desfiinţează ziarul *România* şi că Cezar Petrescu era în dizgraţie. Atunci, cămătarii din Bucureşti, din Dudeşti, s-au grăbit să vândă poliţele lui Cezar cu mari reduceri.

— Ţi-ai plătit poliţele, i-a spus Regele lui Cezar. Banii ţi-i vor reţine din drepturile de autor.

Nemaipomenit! Reţinerile s-au făcut la valoarea nominală, iar Fundaţiile Regale – editura – câştigă sută la sută.

Cezar, care îmi povestea toate acestea, n-a ştiut niciodată precis la ce intrigi, la ce vicleşuguri a recurs tandemul Lupescu-Urdăreanu. A fost „luxat“ pe nesimţite. Personal, sunt convins că Cezar s-a eliminat singur din anturajul şi din intimitatea Regelui, pentru că era prea guraliv. Regii, toţi regii, nu suportă indiscreţia. Saint-Simon spunea: „Il savait garder le secret“ („El ştia să păstreze secretul“) – despre un om important. Cezar nu.

Când l-am întâlnit pe Armand Călinescu mi-am amintit de vorbele regale. „Nu e dulău, mi-am spus

atunci. E un căţel răutăcios, o javră furioasă.“

De Constantin şi Elena, în mai 1939, am fost invitat la familia Buşilă. Foarte bogaţi, aceştia îşi inaugurau casa, ridicată chiar în faţa palatului Malaxa.

Târziu, pe la ceasurile unsprezece, au apărut Armand Călinescu şi Alexandru Duiliu Zamfirescu, fiul unchiului Duiţă. Amândoi erau în frac şi cu toate decoraţiile posibile. Veneau de alături, din Aleea Vulpache, unde o felicitaseră pe Duduia. Erau în mare ţinută, dar Armand, sau „Charmant“ Călinescu – cum îi spunea, cu ironie, Virgil Madgearu – nu putea să bănuiască tragedia care îl pândea şi care avea să se producă peste câteva săptămâni.

Nu prea înalt, cu o ţinută marţială, părul alb, des şi bine îngrijit, strict încheiat într-o haină la două rânduri, Costache Flondor era perfect K.u.K. vienez. Aşa se exprimă nepotul lui, Neagoe Flondor. Astăzi, cuvântul a căpătat o semnificaţie peiorativă, de ceva răsuflat, învechit. Dar la Costache Flondor rigoarea, severitatea stilului K.u.K. se topeau deodată într-un zâmbet atât de spontan, de deschis, încât puţini rezistau farmecului său.

Născut prin anii ’70 ai veacului al XIX-lea, Costache Flondor a avut un rost, o slujbă pe lângă curtea imperială.

— Nu era şambelan sau Kammer-Herr – să nu exagerăm nimic! îmi explica Neagoe, nepotul lui, dar când Franz Joseph pleca în Bucovina la vânătoare, Flondor îl însoţea. Codrii Falcăului, vizuinile cu urşi uriaşi, colţurile unde ieruncile, cocoşii de munte fac nuntă, n-aveau secrete pentru bătrânul moldovean. Toţi Flondorii, răzeşi crescuţi la coarnele plugului, au fost ridicaţi la baronie de către Casa Habsburg-Lorena.

De nenumărate ori a trebuit să ascult povestea ursului rezervat împăratului din greşeală de Flondor.

— Dar Majestatea-Sa nu s-a supărat... Aici, Costache Flondor îşi umfla vocea: Dimpotrivă! Râzând, mi-a spus zicătoarea germană: „Uneori e mai bine să greşeşti decât să nimereşti“. Dar toate astea s-au petrecut de mult! Înainte de potop! (Pentru Flondor, potopul era războiul din 1914.) De atunci – declara el cu mânie –, toate s-au dus în... Din bună-cuviinţă, naratorul nu poate să spună unde, deşi adresa denota cunoaşterea limbii noastre „crude“.

Până să ajungă intendentul Palatului Regal din Calea Victoriei, Flondor a trebuit să treacă prin multe... A făcut războiul din 1914, l-a văzut pe Franz Joseph dus în cripta Capuţinilor, l-a cunoscut pe „Visătorul Carl“, ultimul împărat al Austriei. Pe urmă, l-a ajuns revoluţia la Viena.

— Bande de soldaţi rupţi, flămânzi şi foarte supăraţi – repet cuvintele lui – distrugeau tot! Nu mai aveau nimic sfânt! Uitaseră de jurământul dat Majestăţii-Sale! Vocea lui Flondor devenea solemnă din nou. Numai cu mila Celui-de-Sus am ajuns la Storojineţ. Aici am găsit linişte, ordine şi cetăţenia română. M-am bucurat şi totodată m-am gândit că e datoria mea să mă prezint în audienţă la Regele Ferdinand. Am fost primit, dar n-am înţeles niciodată de ce Majestatea-Sa părea atât de amuzată. Cu greu îşi stăpânea zâmbetul... Mi-a oferit un trabuc, iar bravul Buchman, secretarul său particular, mi-a promis că va avea grijă de mine.

Peste puţin, Buchman a dovedit că e un om de cuvânt. Flondor a primit o înştiinţare oficială, prin care era numit la Palatul din Calea Victoriei. Era un post subaltern, totuşi foarte invidiat. În administraţia Coroanei, lumea nu se omora cu munca, iar salariile erau ceva mai ridicate decât la Stat. Mai era şi onoarea... „E de la Palat“ se şoptea cu sfială. Pentru a se menţine, Flondor avea deci de luptat.

Dar a intervenit împrejurarea fericită. Abia întors din Franţa – îşi detronase fiul numai de câteva săptămâni –, Regele Carol al II-lea a avut nevoie de cineva care să stăpânească latina, pentru a da un răspuns Papei.

— Cheamă-l pe Flondor, a spus cineva lui Puiu Dumitrescu, secretarul Regelui. E de la Terezianum, premiant la latină!

Regele l-a convocat şi a crezut că visează. Frazele latineşti îi evocau toată tradiţia monarhiilor apuse...

— Credeţi că e la înălţimea cerută?

— Sunt sigur, Sire! E răspunsul lui Carol Quintul, adresat Papei cam în aceleaşi împrejurări... Îl ştiu pe de rost, vedeţi.

Impresionat, Regele a binevoit să-i zâmbească şi să-i spună:

— Ne vom revedea!

Ultimele cuvinte erau „agheasma de Curte“. Flondor, în această privinţă, nu-şi făcea iluzii, dar când a început marea epurare de la Palat, pe listă, la numele lui Flondor a apărut un „Nu“ al regelui. Şi de Flondor nu s-a mai legat nimeni.

Şi a mai intervenit ceva. La un concert, a fost prezentat Elenei Lupescu. Cu această ocazie, a ştiut să arate o deferenţă atât de rafinată, de subtilă, încât norocoasa aventurieră s-a simţit regină.

Peste puţin timp, Flondor a fost invitat la ea, la ceai, în Aleea Vulpache. Asemenea invitaţii se făceau numai cu aprobarea Regelui.

„A fost la ceai, în Vulpache“ era o vorbă care cântărea greu prin anii ’937-’940.

Puiu Dumitrescu, secretarul Regelui, cel care altădată făcea şi desfăcea guverne, nu mai exista! Fusese aruncat peste graniţă, din lucrătura lui Ernest Urdăreanu. Acum, ţara era la discreţia Regelui şi a lui Urdăreanu. „Dar Duduia? – ar putea să întrebe unii – n-avea nimic de spus?“

— Avea, dar tangenţial, îmi spunea vărul meu Cancicov, ministrul de Finanţe. Păi, n-a reuşit ea să-l facă pe Alexandru Duiliu Zamfirescu ministru de Externe?! Îl cunoştea dinainte de a fi descoperită de Carol, în vila lui Tintin Băjeu, de la Şosea. Ştii tu, acolo unde se organizau baleturi cu femei goale.

Prezenţa lui Flondor în Aleea Vulpache a fost bine primită de Urdăreanu. Nu prezenta nici un pericol... Nu era un sforar, un băgăreţ. Când Regele îi adresa cuvântul, ştia să răspundă într-un stil şi cu un tact de mult uitate în Europa. Cum îmi explica Neagoe, niciodată Regele nu se simţea mai rege decât atunci când vorbea cu unchiul lui, Costache Flondor. Aşa se justifica prezenţa lui la dejunurile intime – favoare fabuloasă! Nici Guţă (Tătărăscu) şi nici Armand (Călinescu) n-au cunoscut-o. Fără ea, n-ar fi fost în salonul rotund când la urechile Regelui a răsunat teribila sfidare: „Trăiască legiunea şi Căpitanul!“

Cât timp Carol a fost în ţară, nu l-am auzit niciodată pe Flondor comentând ceva în legătură cu „troica“ regală – cum îi spunea C. Argetoianu.

Când, detronat fiind, Carol a ajuns în Elveţia cu Duduia şi Urdăreanu, Flondor s-a considerat liber să divulge acele clipe dramatice care au urmat asasinării prim-ministrului:

— Eram la masă, la Duduia. în acea zi, Majestatea-Sa era foarte bine dispus. A apreciat spinarea de iepure cu smântână, deşi...

— Lasă spinarea, a intervenit Neagoe, treci la subiect!

Surprins de îndrăzneala nepotului, unchiul Costache s-a oprit o clipă. Nu ştia dacă trebuie să se formalizeze. Până la urmă, tot firea lui blajină şi-a spus cuvântul.

— Bine, aşadar, Majestatea-Sa era atât de bine dispus, încât Înalta Doamnă a dat drumul la radio. Să fie şi puţină muzică. Atunci s-a apropiat bătrânul Toma, cu lumânarea aprinsă.

— De ce venea cu lumânarea aprinsă? am întrebat.

Flondor m-a măsurat aşa cum numai un baron bucovinean poate privi un regăţean.

— Fiindcă numai ţopârlanii aprind havana de la chibrit. Majestatea-Sa învăţase de la veneratul său tată să aprindă trabucul numai de la lumânarea de ceară. S-a aplecat cu havana Villar y Villar-claro între dinţi, când deodată Martha Egert a încetat să cânte. Era *Kaiser Waltz* care îmi place tare mult. În loc de muzică se auzeau nişte trosnituri ciudate. S-a sesizat chiar Majestatea-Sa:

— Ce se întâmplă? S-a stricat aparatul?

Dar nu şi-a terminat bine vorbele, când o voce foarte grăbită, dar răspicată, a rostit:

— A fost executat Armand Călinescu! Trăiască Legiunea şi Căpitanul!

Am fost atât de tulburat, încât n-aş putea să garantez că erau chiar cuvintele ucigaşilor, dar acesta era sensul. Majestatea-Sa s-a ridicat ca fulgerul şi a dat cu havana de perete. Pe urmă a încercat să aprindă alta.

— Ce e asta? Aţi auzit şi voi, sau sunt nebun?

— Stăpâneşte-te, Rex, i-a spus Înalta Doamnă.

— Cum să mă stăpânesc în asemenea clipe?

Înalta Doamnă l-a fixat cu superbii ei ochi de tigresă.

— Tocmai acum te rog să te stăpâneşti, ca să-i stăpâneşti pe ceilalţi. Acum, când toţi înnebunesc!

Era atât de calmă, de măreaţă, încât Majestatea-Sa a privit-o ca şi cum o privea pentru prima dată.

A sunat telefonul. Era Moruzov, care confirma atentatul.

— Nu e un atentat – l-a repezit Regele –, e o conspiraţie! O conspiraţie cu ramificaţii şi implicaţii care se întind departe. Sper, sper pentru dumneata – a încheiat Regele – că vei fi la înălţimea fondurilor alocate!

Fără alte vorbe, a închis aparatul. Apoi s-a adresat lui Urdăreanu:

— O maşină, repede, plecăm în strada Berthelot... Vreau să-i văd pe asasini!

Şi Flondor continuă:

— Apoi au început masacrele, execuţiile în masă. Atunci, ministrul Angliei, Pallaret, a declarat:

„Nici în Africa Centrală nu se mai recurge la asemenea procedee.“

Defilarea şcolarilor prin faţa cadavrelor a fost culmea.

Diagonala olandeză

La Palace, la Sinaia, sunt nu numai locatar, ci şi spectator. Hotelul e plin de oameni politici, de aventurieri, de misiţi, de femei mai mult sau mai puţin galante şi mulţi agenţi zişi secreţi, dar nu cine ştie ce, fiindcă în România nimic nu e foarte secret. Regele, Lupeasca şi toată suita sunt aici, aşa că trei feluri de poliţii se întrec cu supravegherea reciprocă şi a tuturora. Toată lumea ştie că nea Gavrilă Marinescu de la Interne vrea capul lui Moruzov şi reciproc. Se pare că Regele face mare haz de rapoartele celor doi şefi de poliţii, care zilnic erau descoperiţi cu noi matrapazlâcuri, amândoi fiind puşi pe căpătuială, însă Moruzov dispune şi de fonduri în valută şi de aici se trage atâta invidie.

M-am plimbat până la stână, fără să întâlnesc lume cunoscută. După ruletă, „şmen“, braziliană, bacara până-n zori, cui îi arde să se plimbe?

La dejun apar câteva mutre obosite. Invit la masă pe o duduie care abia îşi ţine ochii deschişi. E mai bine aşa, fiindcă nu trebuie să fac conversaţie. E unguroaică şi se preface că nu înţelege româneşte. Foarte nostimă. Îmi spune câteva cuvinte englezeşti. Când îi vorbesc mai mult englezeşte, văd că nu mă înţelege. Prin semne, o invit să vină la mine în cameră.

— Mai târziu, mai târziu, îmi spune ea, şi îmi face semn că acum se duce să doarmă... singură... Probabil.

Masa a fost excelentă, iar acum, singur la bar cu un filtru, trag din trabuc. În ajutorul cafelei şi al havanei, comand o „fină“ Château Pollet. E un coniac grozav. Încep să mă simt purtat pe valuri de voluptate, când ceva ciudat mă readuce la realitate. S-a făcut deodată tăcere. O tăcere atât de totală,

încât puteam crede că era un consemn. Atunci am observat o cutie obosită, un radio vechi, adus la bar pentru acea împrejurare. Se auzeau nişte pârâituri, apoi glasul crainicului de la Radio România, care citea nota guvernului francez:

„Neprimind răspunsul aşteptat, Franţa se consideră în război cu Germania de la ora 0“.

Am văzut negru înaintea ochilor. Ca oricine, ştiam că se pregăteşte ceva, că eram pe muchie de cuţit, într-o cumpănire care putea trece la rostogolire oricând. Iată că acum vremurile porneau în uragan, din nou. Mă găseam într-un moment din cele mai rare. Privii în jurul meu. Eram în mijlocul unei mulţimi de un nivel relativ ridicat, având mijloace de informare mult mai eficiente decât cei de condiţie medie. Cum avea să reacţioneze? Prin consternare, stupoare? De unde?! Consecvenţi stupidităţii fireşti omului, cei mai mulţi comentau evenimentul cu aprindere, aş putea spune cu voioşie, ca şi cum se împlinea ceva de mult aşteptat şi care nu putea avea altă dezlegare.

Dar iată-l pe D.C., de la Externe. E atât de convenţional, încât îl bănui că intenţionat sfidează ridicolul. Nu se poate spune că e prost. E ceea ce se cheamă „făcut, şi nu născut“. Totul e împrumutat, până şi numele. Îl admir pentru sfruntarea senină cu care-şi însuşeşte gusturile, atitudinile, idealurile altora, ca şi cum ar fi ale lui. Deocamdată e anglofil războinic, „adoră“ pe Cocteau şi din când în când scoate un râs gâdilat şi piţigăiat de eunuc, pentru a lăsa să se creadă că e pederast. Ultima latură îi permite să spere o apropiată numire în străinătate. Neavând idei personale, oglindeşte cu atât mai bine ce gândesc „deştepţii“ de la palatul Sturdza (Externe). Mă gândesc la Crutzeştii, Cretzenii, Gafencu etc., cu aerele lor infailibile.

Cu un zâmbet până la urechi, îl invit la masă şi mai cer două coniacuri.

— În sfârşit, în sfârşit! (toţi vorbeau în franceză) exclamă el radios.

— În sfârşit ce? întreb eu.

— În sfârşit, s-au hotărât să-i lichideze pe Herr Hitler şi pe Bombardone (era porecla lui Mussolini la Londra). Aceste gogoşi sanghinare care se vor pleoşti în câteva luni.

„E oare stilul lui Radu Crutzescu, sau al lui Antoine Bibescu? m-am întrebat eu. Amândoi adoră formulele sforăitoare."

Fără să-l contrazic, îl întreb cum vor ajunge la Bombardone.

— Hitler odată lichidat, Mussolini cade de la sine... Dar problema a fost cu totul alta... Alegerea momentului, potrivirea conjuncturilor, drămuirea migăloasă a imponderabilelor sunt factori cu care bătrâna Anglie a ştiut să jongleze mai bine decât cei mai iscusiţi adversari, chiar cei mai geniali. (Aluzia la Napoleon era clară.)

Până la golirea paharelor, aveam să suport un şir de banalităţi arhicunoscute şi arhiperimate, dar care mă interesau. Ministerul de Externe, adică grupul „deştepţilor", avea o mare influenţă asupra Palatului. Erau dintre puţinii care frecventau Aleea Vulpache, care erau primiţi în intimitatea regelui şi a Lupeascăi. Pe Duduia o stimula prezenţa bărbaţilor frumoşi. Nu pentru a-l înşela pe Rege – riscul ar fi fost prea mare –, dar, ca să zicem aşa, din simţ estetic. Or, nimeni nu mă poate contrazice când spun că Bibescu, Cretzeanu, Gafencu, Zamfirescu-Catafalc erau printre cei mai frumoşi bărbaţi din ţară. Aceştia primeau directive de la Rege, dar îl şi influenţau. Nu vorbesc de ministrul de Externe, care de la Titulescu nu era decât un figurant cu decoraţii de care nimeni nu ţinea seama.

Ascultându-l pe D.C., aveam ecoul politicii noastre externe în devenire.

— Anglia – continuă el – l-a adus pe Hitler în această fatală dilemă: război, sau dezumflare...

Evident, dezumflarea era de preferat, dar nu era posibilă cu istericul de Hitler. Acum vom avea o scurtă criză, după care scăpăm radical de fascism şi de tot.

— Cât va dura „scurta criză“?

— Câteva luni, poate un an, în cel mai rău caz. Germania nu poate rezista mai mult. John Reed ne-a făcut o vizită la minister. „Germania, spunea el, nu are rezerve, nu are nici materii prime, are numai erzaţuri, surogate. N-are pâine, n-are petrol, n-are aur!“ Şi ştii că Reed e Intelligence Service în persoană. Doar de formă este ataşat la legaţia Marii Britanii cu titlul de consilier. Şi Gibson e de aceeaşi părere. A şi scris un articol în acest sens, *Bluful nazist,* în *Daily Mail.* După cum ştii, e corespondentul acestui ziar la Bucureşti. Mai trebuie – şi aici zâmbi subtil, gândindu-se la perfidia britanică – mai trebuie ţinut seama de specificul britanic. Englezii ştiu perfect că victimele conflictului vor fi poloneze, nemţeşti, franceze şi prea puţin probabil engleze! 1939 nu e 1914. Ceea ce a durat patru ani, tehnica poate reduce la câteva luni. Fără să ne luăm după unii optimişti, destul de serioşi de altfel, care văd capitularea de Anul Nou, cred că ne putem aştepta la rezolvarea crizei până în mai 1940! Răstimp în care România, cu arma la picior, va asista în calitate de spectatoare la prăbuşirea inamicului ei.

Trebuie să mărturisesc că atâta optimism ajutat de coniac mi-a întors buna dispoziţie. Europa fiind pusă la cale, nu mai rămânea decât Rusia. Şi aici diplomatul avea lecţia bine pregătită:

— Există o Rusie fioroasă, implacabilă şi uriaşă, inventată de unele oficine pentru a speria pe burjuii naivi. Mai este şi o Rusie pe care o vedem în conflict cu Finlanda. Această Rusie nu are nevoie de comentarii. Este Rusia de totdeauna, care îşi trădează slăbiciunea. Este Rusia războiului din Manciuria, din 1905, a războiului din 1914. Nu

ne mai sperie. Va trebui să se retragă în cea mai strictă neutralitate, până la răfuiala cu Anglia.

— Cu Anglia?! l-am întrerupt surprins.

— Da, cu Anglia, care nu-i poate ierta multe. Dar ca să nu ne rătăcim prea departe, să revenim la România. După conflict, alături de învingător, Regele nostru se va putea considera drept arbitrul sud-estului european.

— Modest cum îl ştim – intervin eu –, mă întreb dacă va accepta titlul!

Coniacul oferit costa cât trei zile din leafa unui învăţător, însă D.C. nu zâmbi la butada mea. Dimpotrivă! Monoclul lui luă o înclinaţie severă. Juca în plin cartea Palatului, dar fără a ajunge în anturajul Duduii, care detesta pederaştii. Izbutise totuşi să fie numit – un timp – la Viena. Acum, consecvent atitudinii, se ridică. Era tocmai ce doream mai mult. Când cineva nu mă mai interesa, mi se făcea deodată somn.

La cazinou, înghesuiala e teribilă. Se zice că Georgică Litman (patronul cazinoului) câştigă un milion pe zi. Când te gândeşti cu câţi are de împărţit, nu mai este atât de mult: Gavrilă Marinescu, Urdăreanu, fratele lui Urdăreanu, – lui Ernest i se spune Murdăreanu, iar celuilalt – Murdărică. Apoi unchiul Duduii (la care a stat Corneliu Zelea Codreanu) şi care primeşte „atenţii“ pentru Duduia (am uitat cum îl cheamă) şi câţi alţii. La o masă de „braziliană“ îl văd pe domnul Divan. E funcţionar la primăria Bucureştiului. Cine construieşte ceva şi nu se pune contra cu fatalitatea e bine ca în prealabil să fie „gentil“ cu Divan. Altfel, se pierd planurile, nu sunt bune, autorizaţia, chiria trotuarului e prea scumpă etc.

Ca procurist al unei întreprinderi de construcţii, am avut mult de furcă cu el şi am rămas mulţumit. E un şperţar cinstit. Ia un ban, dar face treabă.

Adună vreo 100 000 lei lunar, cât şapte procurori. E atât de îndrăzneţ, încât când Guţă Tătărăscu a început să-şi clădească casa din strada Polonă, a încercat să-i facă mizerii. L-am readus la realitate.

— Nu te joci cu prim-ministrul, oricâte propteli ai avea.

Divan a înţeles, şi şantierul Tătărăscu a fost un şantier model. Cu cât câştigă, Divan ar putea să se comporte ca toţi românii. Adică să se însoare şi să cumpere acţiuni. Dar Divan e un pasionat. În loc de o viaţă serioasă printre scutece şi miros de sarmale, el a ales ruleta ştiinţifică. Cum are timp liber, pleacă la Sinaia să aplice *d'Alembert-ul modificat* sau *Diagonala olandeză.*

Mărturisesc că le-am încercat pe amândouă (şi câte altele). Se pierde, bineînţeles, dar mai încet, şi astfel plăcerea se prelungeşte. Mai dau şi lovituri abstracte. Adică pun o miză imaginară (mare), pe care de obicei o pierd. Când consider că banca şi-a epuizat norocul, atunci risc o miză mai modestă, dar reală. Şi atunci pierd, fiindcă aşa mi-a citit o maică de la mânăstirea Adam, Minodora. M-a sfătuit să nu joc. Dar banii pierduţi ştiinţific îi consider împrumutaţi unor lichele pleşcare. Cu deosebirea că apoi cazinoul nu mă înjură, iar uneori îmi dă şi banii înapoi.

Domnul Divan, foarte elegant şi ţeapăn, mă conduce de la masă la masă. Întâlnim un crupier în repaus.

— Niciodată – spune el – treburile n-au mers ca astăzi. Parcă a turbat lumea. Apoi, adresându-se lui Divan: Mi-a telefonat Condo; fierbe Matca. Cocoşelul a ajuns 1 600 lei. Cred că şi aşa e bine de cumpărat.

Iau notă de cele auzite şi ies pe terasă. Aerul din saloane e groaznic. În afară de o uşă, toate celelalte şi geamurile sunt ferecate. Unii pretind că dinadins direcţiunea cazinoului întreţine zăpuşeala, pentru a-i zăpăci pe jucători.

Mă plimb prin pădure timp de o oră. E pustiu şi minunat. Nimeni nu se interesează de splendorile din munţi.

Mai târziu, ajung la Poiana Ţapului, la Crivăţ, unde sunt boschete care oferă iluzia discreţiei, păstrăvi minunat gătiţi şi alte bunătăţi. În întunericul curţii lucesc trei rânduri de limuzine şi mai sosesc altele mereu. E ora când chelnerii, hăituiţi din toate părţile, ajung într-un fel de catalepsie. Cu priviri de fachir în transă, cară întruna spre fălci, care clăpăie neîncetat.

Acum, privind cu ochi sătui, îl înţeleg pe amicul meu francez, un tânăr ataşat de ambasadă, de curând sosit la Bucureşti. Vrând să-i ofer o seară cu adevărat românească, l-am invitat într-o grădină „naţională“. Trebuie să spun că eram destul de mândru de belşugul sălbatec ce aveam să-i arăt. Dintr-un început, mormanele de carne, peştii uriaşi, culcaţi pe blocuri de gheaţă, strigătele chelnerilor, zgomotul, taraful îl năuceau. Fără o vorbă, s-a lăsat dus la o masă, unde tăcerea prelungindu-se l-am întrebat cum se simte, dacă nu-l deranjează zgomotul şi fumul de la grătar. Mai întâi, s-a scuzat dacă e prea sincer, dar a fost o clipă când s-a crezut întors în epoca de piatră, în era cavernelor, iar privind consumatorii, îşi dă seama cât de şubredă e condiţia umană şi ce apropiată e cea de fiară flămândă.

Evident, omul subţire, obişnuit să fie servit cu deferenţă, cu mâncarea sub un clopot de argint, a putut fi surprins. Dar şi ocazia de „a face fraze“ era prea prielnică pentru ca un francez s-o scape.

Acum, aici, la Crivăţ, circulă diverse zvonuri: Bruno Bercovitz (fiu de bancher) ştie că o brigadă germană a fost nimicită de o şarjă de lăncieri polonezi. Neagoe Flondor, filolegionar, aflase că blindatele germane au pătruns în Polonia prin nişte

mlaştini secate. Astfel au întors dispozitivul de apărare polonă.

A fost bombardat Berlinul de aviaţia britanică? „Ba nu!“ „Ba da!“ În definitiv, nimic important.

Trăiască ceasul norocos! Când m-am întors la Sinaia, de astă dată *diagonala olandeză* mi-a întrecut aşteptările.

Ce fac acum cu 300 de poli de aur?

Mâine plec la Bucureşti să văd faimosul smarald al prea bigotei contese. E un cadou pe care trebuie să-l facă tata.

La Bucureşti am găsit uşor adresa contesei.

După trei etaje de scară păduchioasă, am dat de o uşă purtând cartea de vizită cu coroană contală. Gravată la o casă mare, în nemţeşte, cartea era gălbejită de vreme.

— Ce doriţi? s-a auzit în dosul uşii. Abia bătusem – nu era sonerie –, dar unii bătrâni pândesc în permanenţă la fereastră sau la uşă. Aşteptarea absurdului.

— Vin din partea domnului...

Uşa s-a deschis energic şi m-am pomenit în faţa contesei. O cioară? Nu, mai degrabă un cal, o gloabă de tramvai, bătrână. Dar cu aşa privire nu putea fi o tâmpită şi nici ramolită. În tinereţe, urâtă şi plină de temperament, a prins în gheare – avea mâini lungi, uscate ca furca Satanei – un soţ. Un băiat de familie, pokerist, damagiu, cavalerist cu aventuri şi dueluri. S-au dus toate. Au rămas doar pe pereţi nenumărate desene, fotografii de bărbaţi, de femei, de câini, de cai. Toate au rame enorme, care îmbătrânesc totul. La loc de cinste, portretul lui Franz Joseph în costum tirolez de vânătoare.

Ceremonios, i-am înmânat recomandarea. Ţinând cartea de vizită în vârful degetelor, contesa plimbă degetul pe tipăritură, după un tipic cum nu mai văzusem de zeci de ani.

— Cred că ştiu despre ce e vorba. Tonul era extrem de rezervat. Puteţi intra. Şi luaţi asta... (Conversaţia în franţuzeşte avea altă rezonanţă. „Asta“ exprima dispreţul faţă de cartea de vizită.)

— Am venit pentru smarald.

— Smaraldul gravat? m-a măsurat fără amenitate. Pentru cine îl cumpăraţi?

— Pentru mine, am răspuns fără o clintire, cu faţa împietrită. Colecţionez pietre gravate.

— Curios, a spus în şoaptă, ca pentru ea. Curios şi neaşteptat. În sfârşit, vă priveşte, dar pentru asta vă rog să treceţi în coridor.

Era firesc. Nu dorea să se ştie unde zac rămăşiţele splendorilor apuse. Peste puţin, m-a poftit din nou. Pe postavul verde al unei mese Napoleon III era o cutiuţă. Preţioasă, rafinată, ca budoarul unei preaiubite amante, purta scris cu litere de aur: *Dumaille à Vienne. Fournisseur des Cours impériales et Grands Ducats de Parme et de Toscane.* Culoarea mătăsii era de un roşu veneţian, decolorat de atâţia ani. Parcă plutea acel parfum indicibil şi complex al luxului apus – patchouli, vervaine? La mijloc trona broşa. Ce minune, o gravură impecabilă!

— Să ştiţi că, scoasă, piatra poate fi purtată ca orice smarald. A fost tăiată în acest scop.

— Câte carate?

— Cred că şapte. Răspunsul era pe un ton rece, dezamăgit. Dar n-are importanţă. Acum, că vă văd mai bine, nu cred că ne vom înţelege.

La asemenea ieşire, nu puteam decât să râd sau să plec. Am preferat să râd.

— Am tot ce trebuie ca să nu vă dezamăgesc.

Cu o ostentaţie de parvenit, i-am arătat interiorul servietei cu fişicurile.

— După o matură gândire, las la trei sute cincizeci de „louis“, fără tocmeli (*sans marchandage de boutiquier*).

Tonul devenise cam arogant. Îmi amintea de mama când discuta cu arendaşii ei. Pe acelaşi ton,

i-am răspuns:

— *Sans marchandage et rubis sur ongle*, bani gheaţă, vă propun trei sute de „louis“.

Am desfăcut cele şase fişicuri. În privirea stinsă a contesei văd flacăra stârnită de perspectiva aurului. Cu banii dosiţi undeva, sub parchet, şi cu catedrala plină de plopi, pe care o frecventa, ce-şi mai putea dori contesa? Era asigurată şi aici, şi în viaţa de dincolo.

Fericit deznodământ, am coborât scara şubredă, care avea să dispară sub bombe, cu clădire cu tot, şi poate şi cu contesa, prea mândră ca să coboare în adăpost.

Ce treime a hazardului! Era şi acesta un blazon vrednic de a fi gravat: Diagonala olandeză, Soarta, Contesa.

* * *

Pistoalele...

Ce frumoase erau pistoalele! Culcate în creţurile de catifea roz, pistoalele păreau nişte podoabe de bijutier. Erau din vremea când meseriaşul francez avea o singură grijă. Să-l întreacă pe „englez“ (şi el armurier). Pentru asta se trudea douăsprezece ore pe zi! În schimb, vicontele, prinţul, omul de onoare avea o sculă cu care obţine „o reparaţie“. Duelul. În limba franceză i se spunea „une réparation“. Cam ce se „repara“? Înainte de toate, virtutea soţiilor. Dacă un soţ încornorat reuşea să-şi împuşte rivalul (în duel), onoarea soţiei era „reparată“. Aşa a procedat Puşkin, dar n-a avut noroc. A primit un glonţ în burtă şi a murit într-o agonie cumplită...

Cu o sută de ani mai târziu, George Valentin Bibescu, auzind nişte „vorbe“ care circulau pe seama soţiei sale, o frumoasă Marta, a cerut o „reparaţie“ lui Xenopol, presupusul autor al calomniilor. Xenopol a primit un glonţ de 12 milimetri în rotulă. A rămas olog pe viaţă. În

schimb, „virtutea“ Martei a fost reparată. Definitiv. A rezistat până la adânci bătrâneţi...

Mai trist a fost cu Lascăr Zamfirescu. Duiţă (Duiliu Zamfirescu) avea doi fii: Alexandru, zis „catafalc“ – era tare solemn, tare fudul – şi Lascăr. Amândoi înalţi, frumoşi, sănătoşi. Cei mai simpatic era Lascăr. Era preferatul lui Duiţă.

Prin 1922 (23?), la o „serată de binefacere“ la Athénée Palace, tânărul Maican trecea de la o masă la alta cu o „puşculiţă“. Colecta daruri. De la Lascăr Zamfirescu „pomana“ a fost atât de modestă, încât Maican a exclamat:

— Din partea unui fiu de ministru, obolul este atât de meschin!

Lascăr i-a dat două palme...

Aşa s-a declanşat duelul dintre cei doi...

Indiferenţi, graşi şi fără „fudulii“, muscalii l-au dus pe Lascăr şi pe Maican spre soarta lor. În pădurea Băneasa. Mai erau cei patru martori. De la Jokey, doi medici din cei mai buni, mai bine văzuţi în lumea bună, şi un maestru armurier. Acesta însă, nefiind „din societate“, a fost urcat pe capră, lângă vizitiu. După cum constata mai târziu prinţul Grigore Ghika, întâlnirea promitea să fie din cele mai interesante (Ghika n-a precizat prin ce).

Dar există loteria Satanei! Cine nu crede în ea înseamnă că nu a trăit! Din primul foc, Maican, care în viaţa lui nu a ţinut în mână un pistol, l-a nimerit pe Lascăr în frunte.

Acesta s-a prăbuşit. Dar era numai contuzionat. Medicii au constatat că glonţul – de 12 milimetri – a lunecat pe osul frontal, provocând o rană adâncă. Când şi-a revenit, Lascăr a refuzat mâna lui Maican.

Dacă plumbul de 12 milimetri îl nimerea pe Maican, şi mai ales dacă îl răpunea, „onoarea“ lui Duiţă era spălată. Cam aşa gândesc unii din lumea bună.

Aşa se gândea nu numai la Bucureşti, dar şi la Paris, Roma, Madrid. Iar cine nu înţelegea nu era din lumea „bună“.

Tot loteria Satanei a vrut ca Lascăr să nu-şi scoată căciula. Se simţea răcit. Drept urmare, glonţul a antrenat o bucată de blană. A urmat o infecţie. Medicii nu cunoşteau sulfamidele sau micinele. Într-o agonie cumplită, Lascăr îl vedea pe Maican căzând în genunchi şi cerând iertare. În zadar.

După moartea lui Lascăr, Maican şi-a zburat creierii! Avea suflet! Iar pentru a scăpa de umbra lui Lascăr, a ales singura cale... Dar Duiţă? S-a prăpădit şi el. Foarte curând. „De ficat“ – au declarat medicii. „De inimă rea“ ne-a spus Ida Shifini – fata lui vitregă. „Cu ultima lui suflare, şoptit, l-a chemat pe Lascăr“

Deci trei vieţi pentru două palme.

10 Mai, în 1940

De la Ferdinand Rex, Carol moştenise gustul coniacului Château-Pollet. Al şampaniei Lanson (*goût américain*). Al havanelor claro, Villar y Villar-claro şi al femeilor împlinite la trup. Îi plăceau coapsele bogate, vânjoase.

De fapt, pentru coapsele lui Zizi Lambrino şi-a riscat tronul prima dată. În 1917, în plin război, s-a petrecut escapada de la Odessa. Venit acolo cu Zizi, a găsit un consul bleg şi speriat care i-a căsătorit. Act perfect legal şi care n-a putut fi anulat de un comunicat al Palatului. Asemenea procedură nu există în legislaţia noastră. Iar Zizi, fiind administrată de o mamă isteaţă şi ambiţioasă, s-a grăbit să-i facă un băiat. Botezat Carol, bineînţeles. Astfel, luând-o pe Elena a Greciei, Carol a devenit bigam. Situaţie delicată, din care mai târziu, mult mai târziu, avocaţii din Paris şi din Lisabona aveau să tragă mari foloase.

De obicei, omul ajunge la starea de dobitocie prin indiferenţă şi mulţumire de sine. Carol se interesa de toate, dar şi de te miri ce. Cita din *Biletele de papagal* ale lui Arghezi, cunoştea şi aprecia vinul de Pâhneşti (un vin rar, negru, din regiunea Huşilor). Îl adora pe Caragiale. „Mi-a fost dascăl în politică“ – spunea Regele prietenului său, Radu Irimescu. „Fără el, nu-l ghiceam pe Caţavencu.“

Naratorul nu l-a cunoscut personal, dar ştie sigur că era răscolit de curiozităţi gratuite şi multiple. Ca şi lui Ferdinand, îi plăcea, se delecta cu rapoartele de poliţie, dar de acolo ştia să ajungă la concluzii, la aspectele generale – să zicem, filozofice. Era un poliglot. Vorbea perfect germana, engleza, franceza, româna. Avea deci un alt orizont decât cel al omului unei singure limbi. „Cine cunoaşte o

limbă descoperă o lume“ – a spus cineva. Nu moştenise afabilitatea, toleranţa tatălui său. Era detestat de valeţii şi bucătarii Palatului, în timp ce Ferdinand şi Maria erau veneraţi. Dar în politică, adesea tocmai defectele ajută. Zăceau în el atâta violenţă, bădărănie, perfidie şi dispreţ, încât nimeni nu mai îndrăznea să-l conteste.

Astăzi, în acest splendid mai, când acolo, departe, bubuie tunul german, când „planetele“ l-au îndemnat pe Hitler să croiască soarta Europei şi a lui Carol al II-lea de Hohenzollern „cel obsedat de femei“ (*Hitler dixit*! Cred că Hitler exagera), Carol era obsedat, dar de altceva. De putere. De puterea absolută. „O iluzie... când o exersezi trebuie s-o împarţi!“ (Machiavelli). În această alegere, Carol n-a fost prea fericit inspirat...

Iată cum îl vedea Walter Duranty, celebrul ziarist pe care am avut norocul să-l întâlnesc în condiţiile următoare:

La Capşa, în separeul zis al Miţei Biciclista, a avut loc un supeu prelungit, organizat de Paul Zănescu (de la Externe) în cinstea prietenului său Walter Duranty, ziarist englez care se putea compara cu Wickham Steed! Mai erau: ministrul Hiot de la Externe, Ataşatul Britanic Sampson (colonel), Neagoe Flondor – baron de Bucovina – şi eu.

— Să vii neapărat! mi-a spus Zănescu. Duranty adoră să vorbească ruseşte... A învăţat limba sovietică, nu pe cea a lui Turgheniev sau Gogol. Astfel, zice el, a putut pătrunde, înţelege această imensă enigmă... Rusia. când „gospodinii“ din Moscova şi-au dat seama că vede şi înţelege dincolo de ceea ce este admis de Corpul Diplomatic, a fost poftit afară. Dar până la această măsură au trecut zece ani! „Am să scriu o carte – mi-a declarat Duranty –, o carte pe care nimeni nu o va citi! Este acolo atâta cruzime, atâta monstruozitate, atâta dispreţ faţă de condiţia

umană, încât intelectualul nostru rafinat o va arunca dezgustat.“

A fost, ca să zicem aşa, o serată babiloniană. Se vorbea mai mult englezeşte, dar ministrul Hiot discuta în franceză (nu ştia engleza), iar cu mine Duranty se înţelegea în ruseşte. („Ca să-mi şlefuiesc rusa!“ râdea el).

La un moment dat, să fi fost ceasurile 2 noaptea, Duranty a comentat audienţa la Regele Carol:

— Majestatea-Sa era foarte interesat de „uriaşul“ de la Răsărit. Pare bine informat, fără iluzii, fără acele clişee atât de apreciate de Occident... în genul „eternul şarm slav“, „visul Romanovilor continuat de Kremlin“ etc. etc. El ştie că Rusia de azi e condusă de un georgian (Stalin) ajutat de câţiva georgieni şi de un grup de evrei foarte isteţi... Am vorbit englezeşte, limba lui maternă.

„Marea putere a Rusiei stă în faptul că pentru noi, occidentalii, e «unbelievable» – de necrezut – i-am spus.“

Majestatea-Sa mi-a dat dreptate.

„În adevăr, unele rapoarte prezentate de serviciile mele în legătură cu Rusia conţin amănunte atât de monstruoase, încât mi-e greu să le cred.“

„Când e vorba de Rusia de azi – am răspuns Regelui –, nu există exagerare, extravaganţă! Totul e posibil!“

„Afară de ceea ce considerăm noi posibil, de ceea ce admite mentalitatea europeană“, a observat Regele.

Duranty s-a oprit niţel pentru a gusta din cafea. Toţi simţeau o apăsare. S-a mâncat, s-a băut, s-a fumat peste măsură. Acum, fiecare dintre cei prezenţi se gândea la o formulă pentru a pune capăt seratei, care până atunci fusese o reuşită. Paul făcu un semn discret bătrânului maître d’hôtel, Traian. Pentru notă. Dar există o vrajă a verbului. Câteva cuvinte, şi iată toată atmosfera

schimbată. În tăcerea ceţoasă a răsunat deodată vocea lui Sampson, ataşatul militar britanic. El, care până atunci n-a scos o vorbă, se adresă lui Duranty cu o întrebare rumegată mai de mult:

— *Is he really a gentleman*? (Este el – Regele – în adevăr un gentleman?)

Luaţi prin surprindere, am izbucnit în hohote de râs.

— Să nu râdeţi! ! a intervenit Duranty. Aceasta este o întrebare pur britanică!... Pornită dintr-o mentalitate care face grandoarea acestei naţiuni! Scârţâind din piciorul de lemn, căci Duranty avea proteză, el se întoarse către colonel: Întrebarea mi-a fost pusă cu atâta candoare britanică, încât mă simt dator să răspund sincer, fără ezitare: *Certainly not, Sir*! (Sigur nu, domnule). Catalogul valorilor britanice e prea precis la rubrica „gentleman“. Mă grăbesc să vă spun că acest catalog există numai în conştiinţa englezului adevărat. N-a fost tipărit niciodată! Prin asta se aseamănă cu Constituţia britanică, pentru care nu există un text oficial. Răspunsul meu n-are nimic peiorativ... În veacul trecut, pe vremea reginei Victoria, cineva l-a întrebat pe marchizul de Rosebery dacă-l consideră pe Napoleon un „gentleman“.

„Napoleon – a răspuns marchizul – e un fenomen uman care nu poate fi catalogat. El se compară cu Napoleon însuşi! Şi atât!“

— Vrei să-l compari pe Carol cu Corsicanul? întrebă Paul Zănescu. Să ştii că ai şanse să fii decorat!... Dacă află.

— Nu! Dar fiindcă se vorbeşte de comparaţii, aş mai adăuga că Regele Ferdinand era, fără o umbră de îndoială, un gentleman. Poate şi Regina Maria... Deşi era ahtiată de „show off“ (a face paradă) pentru a fi o „Lady“. Specia e pe cale de dispariţie – constată Duranty melancolic. Astăzi suntem în era „condotierilor“ sau – pentru cei care cunosc istoria Angliei – a „piraţilor“.

— Iar Carol – întrebă Flondor – e condotier, sau pirat?

— N-are importanţă! răspunse Duranty. E omul modern care n-are nimic sfânt. Nu ţine seama de legi, convenţii, reguli şi alte „fetişuri“ care paralizează un „gentleman“. Pentru el, pentru un Stalin, există doar necesităţi aproape temporare, care eventual pot fi ridicate la rang de lege.

— Sună a Marx! observă Paul Zănescu.

— De ce nu? replică Duranty. E omul zilei!... Ca şi Nietzsche, bineînţeles.

— După cele spuse – observă Paul –, cred că perspectiva decoraţiei s-a îndepărtat.

— Şi eu sunt de aceeaşi părere! Cred că s-a făcut timpul să mergem la culcare. Mâine sunt invitat la dejun, la Prinţesa Martha Bibescu, la Mogoşoaia. Vreau să par proaspăt!

Scăldată de lună plină, Calea Victoriei părea fantastică. În linişte, în pustietate. Până şi „Miss Carlton“ îşi încetase traficul! (O bătrână trotuaristă, foarte perseverentă, cunoscută de provincialii burlaci ca un fel de monument ambulatoriu al Căii Victoriei.)

— Ce aer bun aveţi la Bucureşti!... E o mare fericire!

Am mai făcut câţiva paşi spre „Athénée Palace“, unde Duranty îşi avea camera.

— Cred că am mers prea departe, spuse el pe neaşteptate, tot scârţâind din proteză. Carol nu e Stalin!... deşi amândoi apreciază coniacul, tutunul... Dar Carol nu e un fenomen unic. Are momente de violenţă, de pierdere a controlului, care îl umanizează... Pe când Stalin... e de un calm, de un „self control“ monstruos. Îl consider mai Principe decât *Principele* lui Machiavelli. La Moscova l-am urmărit cât am putut. Era foarte greu. Ştie să se învăluie într-un secret total... Totuşi, i-am ghicit o slăbiciune. Îi place din cale-afară cruzimea. Cruzimea gratuită, sadică. Ştiu asta de la un „velico-rus“ în care am încredere,

fără rezervă... De ziua lui, Stalin a cerut să fie biciuit sub ochii lui, şi până la moarte, un comunist bulgar care l-a criticat.

— E o plăcere, o desfătare pur asiatică! observă Zănescu. Nu cred că şeful nostru ar gusta-o... Dar am auzit că în momentele de furie a ajuns la palme şi chiar la lovituri de cizmă! Ca să nu mai vorbim de înjurături!

— Iată o atitudine sinceră! constată flegmatic Duranty. La Moscova, clipa cea mai neplăcută este când „El“ (în Rusia de atunci, nimeni nu îndrăznea să-i pronunţe numele; se spunea „On“, adică dânsul) întinde mâna celui primit în audienţă. La ieşirea din cabinet, acesta e întâmpinat de un militar foarte curat, cu cizmele perfect lustruite: „Pe aici, tovarăşe!“ Nenorocitul păşeşte un prag de unde nimeni nu se mai întoarce. Puntea suspinelor din falnica Veneţie.

Ajunşi în faţa hotelului, tocmai în clipa despărţirii, Duranty ne mai întreabă:

— *By the way*! (Apropo, mereu vreau să vă întreb şi mereu uit!) Ce studii are Regele Carol?

Luaţi prin surprindere, am rămas muţi. În sfârşit, ministrul Hiot, mai în vârstă decât noi, a răspuns pe franţuzeşte:

— Din cauza războiului şi a multor altor împrejurări, Majestatea-Sa n-a trecut prin nici o universitate! Dascăli eminenţi, în frunte cu Nicolae Iorga – o somitate mondială –, i-au predat cunoştinţe serioase, dar...

— Este tocmai ce bănuiam! exclamă vesel Duranty. Regele vostru n-a cunoscut disciplina de fier a unei universităţi din Occident. Deci e ca un Mussolini, un Hitler sau Stalin. Dar, spre deosebire de aceştia, el n-a învăţat viaţa din rigoarea mizeriei, a războiului în tranşee sau a conspiraţiei permanente...

Gânditor, Duranty încheie în chip de rămas bun:

— Cred că din Bucureşti voi scoate un articol bun.

S-a vorbit destul despre bădărănia regală. La Carol era spontană, dar uneori o folosea şi premeditat.

Astfel, la început, când făcea pe mieluşelul, pe „constituţionalul“, mareşalul Averescu cerea să fie primit în audienţă. Pentru sfaturi... sfătoase. Iar Regele le primea şi le răbda. În ziare apărea câte un comunicat: Majestatea-Sa *a primit în audienţă pe mareşalul Averescu.* Pentru opinia publică, făcea bine. Tânărul Rege se sfătuieşte cu eroul Primului Război Mondial, cu cel care de două ori a salvat coroana. Şi pentru mai multă obiectivitate, cu cel care în 1907 a introdus tunul Krupp de 76, pentru a-i potoli pe răsculaţii din Băileşti-Dolj.

Azi aşa, mâine aşa, până ce, într-o bună zi, bătrânul Mareşal, fiind în aşteptarea unei audienţe, a auzit următoarele cuvinte... regale. Erau rostite atât de tare, încât să străbată pereţii şi bătrânele timpane ale Mareşalului:

— Ce mă tot bate la cap boşorogul?

— Sire – a răspuns Dumitrescu, pe atunci omul lui de încredere –, cred că vă vrea binele!

— Daa! s-a auzit din nou vocea Regelui. Atunci, sictir acasă!

Ascultând sfatul, Averescu a plecat acasă ca împuşcat. N-a mai fost văzut la Palat, în schimb, peste puţine zile toate cafenelele comentau „sictirul regal“. Indiscreţia venea de la Puiu Dumitrescu.

Ulterior, „sictirul regal“ a evoluat. Astfel, Titulescu se credea ministru de Externe, când de la radio a aflat că Victor Antonescu, noul ministru de Externe, a depus jurământul. Nici o justificare, nici o decoraţie de consolare. „Car tel est notre bon plaisir!“ („Căci acesta ne este bunul plac!“) era formula cu care iscăleau regii Franţei.

Carol purta în urma lui umbre ilustre. Venite din negura veacurilor, adunate din toată Europa. Împăraţi, regi, eroi... Ferdinand, tatăl său, reprezenta minunat această lume. Era de o

indiferenţă senină, aristocratică. Faţă de nevastă, faţă de putere, de politică. Avea şi Ferdinand escapade. Elvira Popescu a povestit de nenumărate ori aventura ei cu Vodă, la Iaşi, în plin război.

— Vă place cafeaua? a întrebat Ferdinand cu sfială.

— Vai, Majestate! a răspuns splendida Elvira.

(„Eram tare curioasă să văd cum de la cafea va ajunge la subiect“ – mărturisea ea.)

— O fac cu 54 de boabe ceaşca – aşa o făcea Ludwig van Beethoven.

— Şi aşa – încheia Elvira – am aflat că Beethoven era mare cafegiu.

Dar Carol n-avea timp pentru asemenea nimicuri. În aventuri era direct, brutal şi foarte grăbit. Grăbit de a trece la alte preocupări. Politica era preocuparea lui principală, pe ea n-o împărţea cu nimeni, nici cu „Adunarea şperţarilor“ (Parlamentul).

Iar acum, în acest 10 Mai 1940, îşi vedea atins scopul. De la dispariţia lui Armand Călinescu, avea un guvern prezidat de o cizmă cu pinteni; numai cât ridica degetul, şi dorinţa i se împlinea.

Ziua de 10 Mai nu era numai Ziua naţională a României. Era şi ziua aleasă de astrologul lui Hitler pentru cea mai cumplită, cea mai dementă aventură din istoria modernă. În două săptămâni, Hitler a distrus supremaţia Europei asupra Africii şi a unei bune părţi din Asia. Mulţimi, întinderi de dimensiuni oceanice pot fi dominate numai prin prestigiu. Ce prestigiu mai aveau Franţa, Belgia, Olanda în ochii a milioane de algerieni, de africani, de malgaşi, de indieni din Insulele Oceanice, când aceştia au văzut cum dispar metropolele stăpâne de veacuri? Când Parisul a ajuns oraş de etapă al armatei germane? O anexă a Reichului!

Dar India? Îmi povestea lordul George Wemyss Swann, vărul meu primar şi sirdar la Madras în timpul războiului:

— Pe zidurile oraşului apărea mereu: *Dunkerque, Dunkerque*! Era localitatea unde Hitler a distrus armata lordului Gort. Aveau dreptate, nenorociţii! De la Dunkerque a început lichidarea Imperiului Britanic.

Căderea Parisului a făcut să plângă Bucureştiul francofon. Jockey, Automobilul, Tinerimea, Agricolul erau cluburi de unde în 1916 mulţi au plecat să moară pentru Verdun! Toţi aceştia nu au citit articolul lui Souvarine *Quand les Empires perdent leurs escalves* (Când imperiile îşi pierd sclavii). Articol profetic, crud, confirmat de tot ce a urmat. L-am avut de la Paul Zănescu.

— Citeşte asta, mi-a spus el, e de autorul celebrului studiu intitulat *Stalin.* Îţi va deschide capul!

Tot Paul m-a trezit dis-de-dimineaţă, adică în ziua de 10 mai, pe la 8.

— Cred că a înnebunit „la petite moustache“... (Hitler). De două ceasuri, armatele lui atacă. Atacă tot Occidentul! Danemarca, Olanda, Belgia, Franţa, Anglia. Aici (la Ministerul de Externe) toţi pretind că e „începutul sfârşitului“.

Perora prinţul Vlădescu (ministrul) cu toate calfele lui. Perorau ambasadorii, ataşaţii militari, cluburile, saloanele, cafenelele. Şi toţi într-un singur sens: „Condusă de paranoic, Germania merge spre propria-i nimicire“.

— E o sinucidere, spunea colonelul Borneanu. De astă dată, elementul surpriză nu e de partea lui Hitler. Generalissimul Gamelin, cât şi lordul Gort au avut nouă luni pentru a se pregăti.

Peste o jumătate de oră m-a chemat Ţumbri (Ion Vinea), spunându-mi:

— M-a trezit Pamfil Şeicaru cu vestea cea mare: „Atacă Hitler. În spatele său e toată naţiunea germană care vrea să spele înfrângerea din 1918. Armata franceză se va nărui ca o balegă uscată. Să nu crezi că mă bucur, dar am informaţiile mele – mi-a spus Şeicaru, sigur de el. În Franţa, pe ziduri şi prin fiţuici se citeşte: *Pour qui et pour quoi*? Sau *Mourir pour la Pologne*? Ascultă, Bebe, mi-a spus, peste cel mult două luni va veni răfuiala lui Hitler cu Buzatu, cu Carol, şi atunci vai de ţărişoara noastră! Ascultă ce-ţi spun eu, nu te lua după clienţii fostului Corso“.

Vinea nu era carlist, departe de asta, dar când mă auzea criticându-l pe Rege mă îndemna la mai multă obiectivitate:

— Dacă era numai calic, lipsit de simţul ridicolului, egoist şi crud, nu s-ar fi putut menţine. A pus şaua pe spatele României şi a călărit-o cum a vrut. Crezi că e uşor? Mai ales când partidele istorice caută să se tragă în jos, când în jurul tău n-ai decât cutre fără talent şi fără prestigiu, foarte puţini care ţin la tine, când familia ta te înjură – pe bună dreptate –, când Garda de Fier caută să-ţi împuşte amanta şi reuşeşte să-ţi omoare doi preşedinţi de Consiliu. Pentru a descrie o personalitate de anvergura lui Carol al II-lea ar trebui un Balzac. Doamna de Sévigné spunea, vorbind despre un om politic, că acesta trebuie mai cu seamă să ştie să păstreze un secret. El ştie să se menţină nepătruns de cei mai apropiaţi colaboratori sau chiar complici.

E ora opt, şi Carol al II-lea doarme. Doarme singur. Nu-i place să amestece somnul cu dragostea. Iar de la o vreme parcă mai mult îl place somnul decât amorul. La unele animale, la pisici de exemplu, se desfăşoară seducerea sub clar de lună. Delicată, nuanţată şi întreţăiată de răcnete de violenţă. La Carol – mi-a povestit o damă de încredere – totul se rezumă la un asalt de rinocer.

Dar deocamdată, cufundat în somn, Regele nu trebuie trezit. Că face urât.

— Cu ce aţi venit să mă bateţi la cap? întreabă Majestatea-Sa pe Urdăreanu, poreclit prosteşte „Murdăreanu“.

Faptele au dovedit că Urdăreanu nu era Murdăreanu. Era credincios şi corect. De aceea a avut loc în trenul regal care a plecat în toamna anului 1940. Astfel, Carol l-a salvat de la o moarte năprasnică.

Buhăit, cu părul în ochi, Regele nu seamănă cu chipul de pe mărcile poştale sau de pe bancnotele de cinci mii.

Pe măsură ce asculta vestea cea mare pe care i-o aduce Urdăreanu, se însenineză, se transformă. Nu ştiu dacă are zâmbetul Romanovilor, cum pretindea Martha Bibescu, dar se pare că poate fi fermecător.

Urdăreanu îi serveşte vestea cu sosul potrivit:

— Sire, aţi avut dreptate... zugravul (Hitler), într-un acces de paranoia, atacă tot ce poate.

(Mi-a povestit fratele lui Ernest Urdăreanu.)

Regele e voios.

— Baia! strigă el, şi deschide uşa spre sale de baie, unde, într-o cadă imensă, apa trebuie să aibă o anumită temperatură.

Încruntat, sever, Carol verifică termometrul.

— Da, e în regulă, se adresează feciorului, care aşteaptă cu un aer speriat. Astăzi, maseurul e liber. Ernest, poţi intra! Favoare rarisimă.

Ghemuit pe un scăunel rustic, destinat maseurului, Ernest Urdăreanu ascultă considerentele regale:

— Dacă „le poilu“ şi Tommy (numele soldatului francez şi englez în primul război mondial) sunt la înălţime, scăpăm de un duşman serios...

E foarte greu şi important să faci singur o alegere. De obicei, ea vine din afară, impusă de

ceva sau cineva.

După al doilea telefon era gata să mă culc din nou, când iată că sună iarăşi. E Aurel. Tonul e acru, sever.

— Îmi pare nespus de rău că te trezesc, dar aş vrea să vii pe la noi. Da! Cât de repede... Aşa încât să prinzi parada!

Duşat, bărbierit, dar fără cafea, am sărit la volan, şi în zece minute eram în strada Paris. Aurel era foarte bine dispus, în timp ce mama mi-a şuierat printre dinţi, în ruseşte:

— Se apropie o mare porcărie!...

— Măi băiete cucuiete! (aşa îmi spunea Aurel când era bine dispus). Din cele trei milioane subscrise de întreprinderea noastră, se pare că Buzatul a pus ceva deoparte, dar a şi cumpărat armament modern... Să fie de ochii lumii... Vreau să vezi cu ce noutăţi defilează armata şi să te uiţi cu luneta dacă Emil Prager a fost poftit în tribuna oficială.

Inginerul Prager, temutul concurent al firmei noastre, se băgase în banda din Aleea Vulpache, camarila Duduii.

Cu câteva luni în urmă, întreprinderile mai importante au primit vizita unor domni neaşteptat de eleganţi, care cereau bani pentru linia „de foc şi de oţel“, prin care nici pasărea din cer nu trece! (Din discursul Regelui.) Am fost taxaţi cu trei milioane.

— E puţin! a constatat inspectorul Fărcăşanu de la Finanţe, faţă de atâtea păcate!...

Pezevenghiul avea dreptate! Toate întreprinderile erau cu câte o muscă pe căciulă. Barem Max Auschnit a subscris o sumă fantastică. S-au adunat miliarde, iar la cafeneaua Maca dolarul a început să urce. Un „cineva“ misterios cumpăra valută serioasă. Condoguris, „Le grand Condo“, cumpăra pentru acel cineva fără să se tocmească.

Atunci am făcut una dintre acele prostii... de răscruce! Hotărâtoare!

Din munca mea, adunasem vreo 12 000 de dolari. Cu doi ani în urmă, tot cu nişte dolari am fost la Saint-Moritz, unde am trăit timp de trei săptămâni ca un milionar american. Acum aveam de gând să stau la Paris două luni şi să-mi refac garderoba. Tot în condiţii „americane“.

Dar a început să bubuie tunul. Parisul s-a tot îndepărtat. Pe măsură ce bubuia tunul, dolarul se ridica. Când a ajuns la 220 de lei, m-am dus la Marele Condo. I-am cerut 230.

— *Mais vous êtes fou, cher ami*! *Le dolar est à 210* (Dar eşti nebun, prietene! Dolarul este 210!)

Grecul adora să vorbească franţuzeşte. Folosea nenumărate Z-uri şi făcea legături nenorocite, dar nu se lăsa. (*Des zéros, mon cher*! *Des zéros*! – în loc de *héros* –, pronunţa el greşit, mai târziu, vorbind despre eroismul armatei greceşti.)

— Dar când eşti Pericles Condoguris, nu refuzi un amic!... *Olaindaksi* (Totul e în regulă!) Mi-a strâns mâna. Vangheli! Vangheli! Şi a apărut omul lui de încredere, un temut pokerist. (A jumulit ceva fraieri! Fără falsă modestie, trebuie să spun că de la prima întâlnire m-am uitat la manşeta lui. Să văd dacă nu apar cărţile „de ajutor“.)

În timp ce zarafii discutau pe greceşte, realizam abisul de prostie în care alunecam. Cum, eu, care cunoşteam banul, puterea lui, renunţam la această „cheie“ a aventurii, a libertăţii? Cine mă împiedică să mă ridic şi să spun „pardon“?

Ca vrăjit, hipnotizat, asistam la evaporarea dolarilor în nişte hârtiuţe care peste cinci ani aveau să valoreze de cincizeci de ori mai puţin. Să fie asta puterea fatalităţii? Şi toată această tranzacţie, pentru un câştig de o jumătate de milion de lei de hârtie. Am fost plătit cu bancnote de cinci mii de lei. Tipărite la Londra, aveau profilul lui Carol al II-lea pe o parte, iar pe verso, Castelul Peleş. Erau

nou-nouţe, venite de la Palat. Dar asta am aflat mult mai târziu...

E important unde trăieşte omul, dar şi unde moare... Peste mulţi ani, Condoguris a murit într-un pat la Ritz din Madrid, considerat cel mai luxos hotel din Europa.

Vangheli a fost găsit în Valea lui Mihai, cu maţele întinse împrejur. (Era locul pe unde prin anii 1948 se trecea clandestin spre Viena). Bănuit, ca mulţi alţii, că înghiţise pietre preţioase.

Acum, în ziua de 10 mai, nu se luminase bine şi iată roiuri de plutonieri, de majuri, de reangajaţi care se năpustiseră asupra trupei s-o pregătească pentru defilare.

Se cutremurau cazărmile de atâtea înjurături şi galopuri de bocanci. Înjurau nu numai gradele inferioare. Toţi ofiţerii, de la sublocotenenţi până la generali, primiseră ordin să defileze în noile uniforme inventate de Vodă în clipele de plictis.

Cu multe galoane, fireturi, lampasuri, reprezentau o mină de aur pentru ceaprazari şi un blestem pentru ofiţeri. Preţul uniformei era oprit din soldă, şi aşa mizeră.

Aceasta era situaţia. Regele încălecase ţara atât de bine, încât până şi Iorga şi Argetoianu au defilat în uniforma Frontului Renaşterii. Altă invenţie a lui Carol.

Şi tot în acea zi de 10 mai, cam la aceeaşi oră, erau treziţi tineri blonzi foarte veseli. Înalţi, bine hrăniţi, bine spălaţi, minunat echipaţi, plecau în uriaşa, monstruoasa aventură. Soldaţii lui Hitler încercau să ridice globul în vârful baionetei.

La noi, poruncă de la Rege: parada urma să fie o apoteoză. Să nu se compare cu un 10 mai oarecare! Înainte de toate, o desfăşurare de forţe care să-i împiedice pe duşmani să-i convingă pe aliaţi. Din păcate, în acel 10 mai atât de însorit, aliatele apropiate, Polonia, Cehoslovacia, erau topite,

înghiţite. Acum, România era împresurată numai de duşmani. Ca nişte hiene pândeau ţara noastră, gata să se sfâşie...

Iar românii? Români erau ca pasagerii de pe transatlanticul Titanic. Petreceau, dansau, râdeau, inconştienţi de ce se pregătea. „Orchestra a cântat până-n ultima clipă“, scriau ziarele la scufundarea Titanicului. Iar la noi, orchestra de la Pescăruş a cântat până-n ultima clipă! Dansa lumea cu furie, în timp ce în Cluj, Cernăuţi intrau trupele duşmane!

Dar să nu anticipăm! Pierdut în mulţime, observ tribuna oficială. Un prieten mi-a împrumutat o lunetă Zeiss. O minune. Măreşte de opt ori, dar, acţionând un dispozitiv, se reduce câmpul vizual şi sporeşte puterea de mărire la douăzeci! Astfel pot număra firele din mustaţa Regelui! Majestatea-Sa e sincer bine dispus. Un Urdăreanu oarecare l-a informat probabil despre „sinuciderea“ lui Hitler. Astfel era prezentată, în primele zile, aventura lui Hitler împotriva Occidentului.

Umflat şi prea falnic, Regele abia încape în uniforma ciudată. De astă dată, Regele abordează un chipiu tare parşiv. Cred că e inspirat de o pictură a lui N. Grigorescu. Îl caut pe Emil Prager, dar nu-l găsesc. Aurel se va bucura. În schimb, apar ambasadorul şi prim-ministrul Poloniei.

Făcând abstracţie de Corpul Diplomatic, de Rege şi Urdăreanu, în această corabie a destinului, purtând eticheta „Tribuna Oficială“, navighează vreo şaizeci de miniştri, prim-miniştri, generali, înalţi demnitari, care în câteva luni vor avea parte de o moarte năprasnică. Burduşit de sarmale şi de patricieni, Gavrilă Marinescu e un sac de osânză, în pelerina albă de cavaler al Ordinului „Mihai Viteazul“. Nimeni nu reprezintă mai „plastic“ regimul de căpătuială al lui Carol. În timp ce îl studiez, „Nea Gavrilă“ (aşa îi spun domnişoarele din Băcani 2 – local patronat de Prefectură) glumeşte cu un general de cavalerie plin de

decoraţii. Probabil culege vreo poveste pe care o va servi Regelui. Carol gusta foarte mult anumite anecdote pe care Gavrilă le povestea mai bine decât Ernest Urdăreanu. De aici, o rivalitate cu lucrături subterane. Gavrilă nu va avea loc în trenul regal.

„În faţa morţii îţi dovedeşti valoarea“, spunea Talleyrand.

Peste câteva luni, acolo în cazemată la Jilava, stând pe un scaun, cu braţele încrucişate, va înfrunta banda derbedeilor legionari.

— Trageţi, ticăloşilor, mai repede!

Impresionaţi de atâta bărbăţie, asasinii iau îndeplinit dorinţa. Pentru alţii simulau îndurare şi pe urmă spuneau că s-au răzgândit.

În această tribună atât de optimistă, cam şaizeci erau rezervaţi glonţului legionar. Visul legionarului Manu şi al grupului său era de a-i spânzura pe Carol şi pe Elena Lupescu de nişte felinare din Piaţa Palatului.

De la masacrul din fortul Jilava şi până în ianuarie ’41, când Antonescu a lichidat banda lui Horia Sima, s-au găsit mulţi ticăloşi care să se mândrească cu faptul că au participat la „Sfânta răzbunare“.

Înfruntând obsesia legionară, Regele coboară din tribună. Ştie că e păzit de trei poliţii: a lui Marinescu, a Siguranţei şi cea secretă, a lui Moruzov.

Scot din buzunar luneta. Mi-e teamă s-o folosesc încontinuu. Am şi simţit priviri bănuitoare, care mă urmăresc.

Plin de voioşie, Regele a făcut semn generalului Paul Teodorescu. E o favoare fără preţ, acordată celui mai vechi şi credincios prieten.

Este poftit ataşatul militar german. Regele îi adresează cuvântul, fără un zâmbet.

Paul Teodorescu e prieten cu familia mea, cu care se şi înrudeşte, mama lui fiind născută Sturdza. De la el am aflat ce a spus ataşatul.

Regele l-a întrebat despre acţiunea întreprinsă de armata germană.

Prin lunetă vedeam cum vorbea ataşatul, fără gesturi, cu o deferenţă de modă veche, prusacă.

Nu, n-avea nici o ştire, timpul fiind prea scurt. Dar fiindcă Majestatea-Sa îi cere părerea, crede că Führer-ul a decis să termine cu ameninţarea din Apus. Prin lichidarea Poloniei, prin alianţa cu Uniunea Sovietică, Reichul îşi poate desfăşura toate forţele spre Occident.

— Sunt convins că problema va fi rezolvată în două luni, a adăugat el.

— Vă mulţumesc.

Regele a dus mâna la cozoroc. Astfel evita să-i întindă, mâna, şi ataşatul, cu un salut în cel mai perfect stil Potsdam, s-a retras.

— Ce probă de inconştienţă, de trufie! Cheamă-l pe Delmas (ataşatul francez).

Aici, Regele a avut un gest – ca să zicem aşa – politic, foarte comentat apoi.

De data asta, Regele zâmbea. Am avut norocul să-l prind în lunetă cu faţa spre mine.

Acum defilează noile achiziţii ale armatei. Apar tanchetele Saint Chamond. „Adevărate bijuterii“, declara colonelul Borneanu. După câţiva ani, tot Borneanu: „Sunt o ruşine, soldaţii le-au botezat sicrie pe şenile!“ Pe urmă apar tunurile automate Bofors, suedeze.

Într-un pas special, inventat tot de Rege, trece Regimentul 6 Mihai Viteazul. A primit noile Brandt-uri furnizate de colonelul Gigantes din armata elenă.

— Rapacitatea domnilor de la Statul-Major e teribilă, îmi spunea Gigantes la bar, la Athénée Palace. Acolo ne întâlneam la nişte partide de „Mexicană“. Colegul meu de la Bofors – continua frumosul grec – a fost obligat să ofere o blană soţiei unui militar important... Şi când te gândeşti că partea leului, comisionul principal, destinat lui

X, a şi fost depus la o bancă serioasă. Aici dăm doar mizilicuri, ungem roţile.

Regimentul 4 Roşiori, altădată al Reginei Maria, se prezintă splendid. Pe vremuri, în fruntea lui defila chiar Regina. Cred că şi la Potsdam, pe vremea lui Wilhelm al II-lea, făcea cinste. Ofiţerii foarte eleganţi, chiar prea spilcuiţi, schimbă ocheade cu doamnele din public sau din tribună. Regiment de eroi! Din cinci sute de cai şi cincizeci de ofiţeri care defilau, aveau să supravieţuiască patru ofiţeri şi doisprezece soldaţi. Restul a rămas pe câmpul de bătaie.

Înainte de a pleca, îl mai studiez pe Rege cu luneta. Vesel, decontractat, stă de vorbă cu ataşatul militar francez. Amândoi par plini de speranţe. Despre fanfaronadele ataşatului prin saloanele Capitalei am auzit destul ca să pot ghici ce promite Regelui: dezumflarea lui Hitler, instaurarea unui regim democrat în Germania, reînfiinţarea Polonei etc. etc. Cam asta speram şi eu. Atunci, după nimicirea lui Hitler, se va potoli şi panica din pasajul Maca, eu voi putea să pun la loc dolarii vânduţi şi voi pleca la Paris. Un Paris vesel şi victorios, fără manifestări de stradă, ca în 1937, când era să mă aleg cu capul spart.

„Par ici, monsieur!“ („Pe aici, domnule!“) mi-a arătat un chelner de treabă. Tinerii democraţi pe atunci nu erau încă de stânga – „gauchistes“ –, înzestraţi cu răngi de fier, intrau prin barurile „pentru bogătaşi“ şi spărgeau tot. Mai ales ţeasta bogaţilor.

Acum, mă mângâiam cu gândul că tot acest tineret plin de avânt în asaltarea barurilor se va dovedi la fel de valoros faţă de „panzer grenadier“ ai lui Hitler. Răspunsul l-a dat, în memoriile sale, Winston Churchill: „Deux millions de prisoniers en dix jours ce n’est pas trop, mon général?“ („Două milioane de prizonieri în zece zile nu e prea mult, generale?) Întrebarea era pusă de prim-

ministrul Marii Britanii lui De Gaulle... Generalul n-a răspuns, dar nici n-a iertat până la moarte!

Parada s-a sfârşit, iar mie mi s-a făcut de o cafea. Unde? Corso şi Corsoleto au dispărut. În locul lor a rămas doar asfalt bine lins, denumit „Pustiul Carol al II-lea“. La Capşa, la cafenea? Mirosea a tutun ieftin. Rămânea cafeneaua Maca, „La Albanezu“, în camera din fund, unde se întâlneau misiţii „grei“, sau barul de la Athénée Palace, la Aurică. La bar, am găsit forfotă mare: ziariştii englezi în frunte cu Archibald Gibson, câţiva tineri ziarişti sau diplomaţi belgieni şi olandezi. Pe unii îi cunoşteam bine. M-am aşezat la masa lor.

— Fără nici o formalitate, fără a declara război – explica un tânăr de la legaţia Belgiei –, aviaţia nazistă distruge tot! Nu ţine seama de copii, de femei, de bătrâni!

— Cu sau fără formalităţi – constata Gibson –, războiul e la fel de abject, de monstruos, Blitz-Krieg-ul inventat de Hitler şi de banda lui vrea să scurteze timpul operaţiunilor. Prin cruzime, violenţă şi prin lipsă de forme. Adică prin atacuri neaşteptate. Evident că ţări ca Olanda, Danemarca, Norvegia şi chiar Belgia sunt vulnerabile la asemenea procedee. Pacea şi belşugul le-au adormit într-o blegeală optimistă, din care nu ştiu dacă-şi vor mai reveni.

Se lăsă o tăcere punctată de bucăţile de gheaţă care sunau în paharele de whisky.

— Întrebarea cea mare – spuse un ziarist spaniol – este armata franceză...

— Îşi va face datoria! interveni Gibson, care nu-l înghiţea pe spaniol, considerat fascist.

— Care datorie? întreabă sarcastic spaniolul. Faţă de Franţa, sau faţă de Partidul comunist?

— Poate că îl ascultaţi prea mult pe „Herr Weber“, răspunse tot atât de sarcastic Gibson.

Weber reprezenta la noi D.N.B. – Deutsche Nachrichten Büro (Biroul German de Ştiri).

Spaniolul îl măsura pe Gibson fără duşmănie.

— Vă înşelaţi dacă credeţi că eu sper prăbuşirea Franţei. Am însă motive să cred că Weber are dreptate. Franţa, adică armata franceză, e putrezită de democraţie, de contestaţii ,de dialoguri şi mai ales de propaganda comunistă. Acum o lună eram la Paris. Optimismul unora, pesimismul altora m-au înspăimântat. Acolo încă nu s-a înţeles amploarea conflictului. Ei n-au pătruns intenţiile Moscovei.

— Vă rog, domnul meu! îl opri Gibson. Lăsaţi Rusia în pace!... E încă o gogoriţă inventată de propaganda nazistă, destinată burjuilor bogaţi – cu un oarecare succes, trebuie să recunosc.

— Deocamdată – replică spaniolul –, Stalin e singurul beneficiar. Cu Polonia a tras sforile destul de bine şi...

Dar Gibson nu-l lăsă să termine:

— Stalin nu e Rusia şi nici Kremlinul! Să nu uitaţi că Uniunea Sovietică este o democraţie. O democraţie care a decis ocuparea unei părţi din Polonia, pentru a limita expansiunea hitleristă. Îndată ce va fi lichidat regimul nazist, ceea ce sperăm că se va realiza cât de repede, Polonia va fi reintegrată în frontierele sale. În această privinţă, guvernul Marii Britanii a obţinut garanţii absolute...

— Iar garanţiile „absolute“ le aveţi de la Uniunea Sovietică?

Spaniolul zâmbea tot mai ironic.

— Bineînţeles! răspunse Gibson, tot mai nervos. Ca şi Statele Unite, e o mare democraţie în care avem încredere şi speranţe...

— Sărmana Polonie! spuse spaniolul înainte de a părăsi barul.

— E un om drăguţ! constată Gibson, vorbind de spaniol. Aş zice că e un gentleman. Dat fiind

otrăvit de propaganda fascistă, n-are cea mai mică idee despre ce se petrece în lume.

— Dragă Archie – am încercat eu să fiu obiectiv –, din Polonia ocupată de ruşi mai scapă doar câte unu-doi. De-a lungul frontierei, tovarăşii au ridicat nişte turnuri ciudate... Par nişte sonde petroliere. De acolo, grănicerii ruşi trag în cine vrea să fugă... Ca englez mă înţelegi lesne... E un fel de „safari“ din care scapă unii şi ajung pe mâna grănicerilor români. Atunci, dacă au obiecte „ interesante“, trec mai departe. Dacă nu, sunt întorşi la ruşi... Am avut prilejul să discut cu polonezi prevăzători. Aveau verighete, butoni de manşetă, o şevalieră cu blazon. Toţi polonezii sunt nobili şi au blazon...

— Nu te pierde în digresiuni! mă opri Gibson. La subiect! (*To the point*).

— Ei bine – am continuat –, ce mi-au povestit doi fraţi polonezi m-a îngrozit! Arestările, deportările şi mai ales dispariţiile se ţin lanţ. „Dacă mai continuă aşa – spuneau ei –, Polonia rămâne fără polonezi!“

— Minciuni, calomnii! izbucni Gibson. Prietenii tăi au fost şi sunt recruţi ai Gestapoului! Sau reacţionari înveteraţi şi nu vor să vadă realitatea. În Polonia n-a existat niciodată o adevărată democraţie. Era dictatura lui Pilsudsky şi a altora. Abia acum cunosc ei un regim într-adevăr democratic. În Polonia ocupată de soviete.

— Dacă i-ai cunoaşte pe cei doi polonezi, cred că ţi-ai schimba părerea!

Gibson ridică mâna.

— Nu mă interesează! Cel mult, numele lor. Să le aibă legaţia pe lista suspecţilor!

Mai toţi englezii cunoscuţi de mine gândeau la fel. Lordul Forbes – mai târziu devenit marchiz de Granada –, John Reed, poetul Derek Patmore trecuseră prin Oxford sau Cambridge. Cei mai cunoscuţi, care se mai şi vopseau în roşu, puteau conta pe sprijinul celor mai stricte saloane din Londra. Forbes, de la Legaţia Britanică din

Bucureşti, îmi spunea că cea mai interesantă experienţă socială din toate timpurile – insista cu furie asupra expresiei „din toate timpurile“ – se desfăşoară în Uniune. Pe cât era cu putinţă, cuvântul Rusia era evitat de „iniţiaţii progresişti“.

În schimb, Rusia, „Eterna Rusie“ sau, mai târziu, „Asia Motorizată“ erau cuvintele folosite de diplomaţii germani sau italieni.

Vărul meu, George Wemyss-Swann, în primul război mondial ajunsese într-un regiment de puşcaşi scoţieni. Pe urmă a demisionat din armata britanică, deşi putea rămâne. Că aşa îi era firea. Îi plăcea să schimbe, să demisioneze. Tot alergând după un mai bine, care mereu se dovedea iluzoriu. Aşa a ajuns la Societatea de Telefoane din Bucureşti. Pe scurt, era un lefegiu, un păgubos. Dar foarte simpatic. Şi el avea păreri progresiste. Dar nu de la Oxford sau Cambridge. Pe vremuri a pătruns într-o lojă masonică la Londra.

— Acolo – povestea el – era un atelier. De fapt, o şcoală unde nişte evrei m-au învăţat să gândesc, să fiu mai deştept! De la ei ştiu că Uniunea Sovietică este cea mai luminoasă speranţă a omenirii! Dar nu erau numai evrei. Venise un sclifosit, greţos, profesor de la Cambridge. Ne-a arătat că astăzi, în veacul al douăzecilea, existenţa Imperiului Britanic e o ruşine! Altul, unul Hoare Belisha (mi se pare că era în Parlament), ne-a vorbit despre clasa conducătoare, despre „Establishment“. O clică de snobi care guvernează Imperiul prin teroare şi minciună. Trebuie să dispară, să fie lichidată. Aici, cei din sală băteau din palme. Şi eu băteam din palme! Deşi prin rude fac parte din „Establishment“. Dar tot speram să primesc o pâine, o slujbă mai bună. Nu eram singurul. Nenumăraţi erau cei care se supuneau la probe, încercări, teste...

— Ce fel de teste? întrebam eu. Voiam să ştiu dacă era ca la loja din Câmpineanu. (Vasilică Arion povesteşte câte ceva.)

Privirea blândă a lui George se încrunta de teamă:

— Nu pot să-ţi spun... Am jurat. Un jurământ teribil. „Ei“ nu glumesc... Şi sunt foarte puternici. Despre regina Victoria ni se spunea că e o „căţea“. Să nu credem, să nu ne luăm după manualele oficiale de istorie. Sunt numai minciuni! „Dacă vreţi să cunoaşteţi adevărul, cumpăraţi asta.“ Erau nişte opere tipărite de lojă. Abia aveam cu ce să-mi cumpăr un covrig, aşa că n-am citit *Materialismul istoric.* Era numele uneia dintre cărţi.

Nu eram încă „iniţiat“, când mi s-a propus o slujbă în insulele Bahrein. În Oceanul Indian, la dracu, pe lângă o exploatare de petrol. Condiţiile erau atât de bune, de generoase, încât ne-am speriat toţi cei propuşi. Dar când am ajuns acolo, am văzut că era puţin faţă de ce trebuia să îndurăm...

— Spune-mi: ce e aia „iniţiere“

Teama din nou împietri faţa lui George:

— N-am să-ţi spun decât ce este cunoscut de oricine, de mulţime. E un examen, o probă. De curaj, de inteligenţă, de sinceritate şi mai ales de disciplină.

— N-am să insist – l-am liniştit –, dar îmi închipui... Există un basm ucrainean. Îndrăgostit nebuneşte de o zână, un tânăr cazac se duce la vrăjitor. „Va fi a ta – i-a spus bătrânul – numai dacă înghiţi un hârdău de muci!“

— Vai, ce porcărie! sări George. Cum se poate gândi aşa ceva?

— Porcărie, porcărie – am replicat –, dar nu cumva se potriveşte?

— Nici nu vreau să discut asemenea întrebare. Dar fiindcă tu, cu parşivenia ta rusească, m-ai atras într-un subiect atât de delicat pentru mine, am să-ţi fac o destăinuire. O destăinuire răsuflată,

transpirată, dar care poate te va lămuri: scopul final al lojei din Londra era de a „spânzura pe ultimul rege cu bojocii ultimului popă!“ Asta era prin anii 1850. Acelaşi scop sau lozincă aveau anumite loji din Paris, Frankfurt şi din Viena. Decembriştii din Sankt Petersburg făceau şi ei parte dintr-o lojă afiliată.

Bietul George (l-a ocolit lira sterlină toată viaţa) confirmă spusele profesorului Nae Ionescu, pe care le citez din memorie: „În politica modernă, rolul societăţilor secrete este determinant. Iar cine nu-l cunoaşte, cine nu ţine seama de aceste societăţi, se poate face profesor de istorie!!! Să prostească generaţii de tineri! Vezi cazul Kerensky... După ce a fost prim-ministru al Rusiei, din 1917 a trecut în Statele Unite, unde zeci de ani a cretinizat pe studenţii americani în calitate de profesor la nu mai ştiu ce universitate“.

Eram prieten cu arhitectul George Cantacuzino. Întreprinderea unde lucram a construit hotelul *Rex* la Mamaia (*Internaţional*) după planurile lui. Cantacuzino a vrut să mă bage în loja lui. Una importantă, afiliată Parisului. Pe urmă, tot el s-a răzgândit. Şi-a dat seama că nu eram elementul ideal, dar până la acea clipă de luciditate s-a tot căznit să mă convingă.

— România Mică, cea din 1916, este creaţia noastră! Revoluţia din 1848, care simultan a izbucnit în Franţa, Germania, Italia, Austria, Spania etc. şi s-a întins până la Bucureşti, a fost realizată de noi. Ca să nu mai vorbim de alegerea lui Cuza, despre Unire şi mai ales despre secularizarea averilor mânăstireşti.

Ce se ştia despre loja „Du parfait silence“ (loja „Perfectei tăceri“) e că nouăzeci şi cinci la sută din membrii acestei loji erau români din Paris. Afiliaţia acestei loji la Bucureşti era Frăţia.

George Cantacuzino avea buze groase şi umede, din care plescăia cu o deosebită satisfacţie.

— „Sublimul secret“ mă împiedică să-ţi spun despre contribuţia noastră la prima fază a revoluţiei ruse din 1917 sau la declanşarea războiului din 1914. Asupra Istoriei Subterane se întinde o pătură groasă, pe care istoricii se feresc s-o ridice.

După paradă, eram poftit la mama. Prezenţa obligatorie!

E un dejun cu musafiri „utili“. Mama are clasificarea ei. Există musafiri „amuzanţi“, foarte rari, „utili“, cam tot atât de rari, şi foarte mulţi pisălogi, pe care totuşi trebuie să-i cultivi. Fiindcă, îmi explica ea acru, se întâmplă ca ultimul idiot să devină util. Aşa! Din forţa zodiacului! Prin zodiac, mama înţelegea intervenţia planetelor, a fatalităţii, a lui Dumnezeu şi mai ales a lui „Ahriman“ (Dracu). Acesta din urmă fiind importat din Taşkent, unde s-a născut mama. Aurel pretinde că e o rudă apropiată!

— Caută să fii zâmbitor, politicos, elegant şi tăcut... Lasă pe alţii să vorbească. Dacă Allah a dat omului două urechi şi numai o gură, e ca să asculte de două ori cât vorbeşte, cita ea un proverb arab.

Erau poftiţi „utilii“, „eventualii utili“ şi câţiva pisălogi. Nu erau femei frumoase şi tinere. Mama ştia să le înlăture. Aurel era prea amator de aşa ceva.

— Nataşa – spunea el – ştie ce face!... invită numai scorpii şi matracuci!...

Între invitaţi era: inginerul Emil Prager cu soţia. Mare antreprenor de construcţii, acţionar principal la Banloc (Goodyear-Pneumatice), rotarian, adică un fel de francmason, foarte inteligent, dar fără scrupule. Aurel se temea de el. Era generalul Anghelescu, fost ministru de Război. Asta zic şi eu o relaţie „utilă“! Chiar foarte utilă. Prin el, Ioanovici a obţinut lucrări militare de câteva sute de milioane. Iar eu, indirect, am tras foloase

substanţiale. Adică am pătruns într-un cerc de colonei şi maiori din minister şi l-am cunoscut pe Bolton, reprezentantul lui Wachesha-Illinois U.S.A. De aici – contract, comision în dolari, voiaj bun la Saint-Moritz.

— Vine Mişu Manoilescu... mama se exprima fără entuziasm. Pe vremuri avea haz... Acuma e o tobă care mereu bate la fel... Tobele mă plictisesc... Chiar dacă ar fi din ălea – mama face o pauză – chiar dacă ar fi din ălea Stradivarius!!

— *Mais voyons, Duduia*! (Vai, Duduia!) Stradivarius n-a făcut tobe!

— Ei şi? continua mama imperturbabilă. De vreme ce m-ai înţeles, n-are importanţă!... Am vrut să spun că e ceva mare, zgomotos şi gol la mijloc... De altfel, e profesor universitar!

Fost ministru, fost guvernator al Băncii Naţionale, favorit al Regelui, dar mai puţin decât altădată. Îi place să se asculte, dar, ca narator, ca martor, nu pot să-l trec sub tăcere. A văzut şi a reţinut multe. Fiindcă trăim la porţile Balcanilor, trebuie să ne obişnuim cu ideea că orice secret transpiră.

Astfel, Cecropide de la loja din Câmpineanu, i-a spus lui Otot, dama lui, care la rândul ei mi-a spus mie, că în „atelier“ s-a hotărât Moartea Morală a lui Manoilescu. Considerat fascist periculos. Moartea Morală a fost încercată asupra lui André Gide, după ce s-a întors de la Moscova (*Retour de l'URSS*). Asupra lui Panait Istrati, după povestirea cu cizmarul din Moscova, asupra lui Koestler, după *Le zéro et l'infini (Zero şi Infinitul)...*

Acum, la masă, în faţa mea, Manoilescu nu părea atins de blestemul din loja bucureşteană. Frumos, prosper, voluminos, emana o infinită satisfacţie de sine. O satisfacţie în care umorul nu are ce căuta. Prin asta se asemăna cu Carol al II-lea. Fusese în audienţă... De curând. După o pauză de câţiva ani. Audienţa a durat o oră. Mare favoare. Acum, Manoilescu venise în uniforma

Frontului Renaşterii Naţionale. Venea direct de la Tribuna Oficială, ca şi generalul Anghelescu, care a rămas în mare ţinută.

Mamei nu-i plăcea să se complice. În nici un fel de probleme şi mai ales în cele domestice. La dejun s-a servit o cutie mare de icre de morun, din cele „malosol“ (adică fără sare). Cutia era înconjurată cu un brâu de gheaţă. Alături era o lingură mare, din vermeil (argint aurit), cu care te serveai după plac. A urmat păstrugă la grătar. Din cea niţel rosé. Excelentă şi uşor de gătit. În schimb, friptura lăsa de dorit. Deşi pregătită „à la polonaise“, cu smântână şi ciuperci, era aţoasă. Din fericire, şampania a salvat totul. Furnizată de Ambasada Poloniei, era de o calitate excepţională. Polonia nu mai exista, dar ambasada îşi continua traficul. Ca încheiere –, o indiană imensă cu frişcă, comandată la Capşa.

Şampania dezleagă limbile. Se ştie asta de când lumea. Manoilescu a vorbit mult şi... bine. Chiar prea bine! L-a luat gura pe dinainte! (Ce vorbă înţeleaptă poate avea românul!) În tribună, Majestatea-Sa a binevoit să-i adreseze cuvântul de trei ori... A comentat conversaţia avută cu ataşatul militar german:

— E sărit de pe şină! Deşi nu ştie nimic despre atacul Wehrmachtului, e convins că până în toamnă frontul din Occident va fi lichidat. „Führerul are totdeauna dreptate!“ etc. etc. Câtă înfumurare, câtă necunoaştere a adversarului! costată Regele. Nu e un tinerel (Regele vorbea despre ataşat), a prins dezastrul din 1918. A văzut ce poate soldatul francez.

Înalt, cu multă prestanţă, chiar prea multă aş spune, Manoilescu era dintre cei care se uită în oglindă cu prea multă delectare. Şi se ascultă la fel. La el, fiecare slovă părea sărutată. Pe mine nu mă deranja. Dimpotrivă chiar. Îl ascultam aşa cum citim romane de aventuri ieftine. Cu plăcere şi pe furiş.

— Trebuie să recunosc că în tribună domnea un optimism exagerat! După umila mea părere, lucrurile nu stau tocmai cum speră ataşatul francez... Pe Hitler l-am cunoscut. Am stat de vorbă cu el. Nu e prusacul cu cap pătrat, sperat de francezi! E greu să descrii ceva sau pe cineva care nu se compară cu nimic. Când îl vezi însă, nici nu te mai miră că din căprar a ajuns... era să spun împărat. Dar Wilhelm al II-lea n-avea nici pe departe puterile lui! Când a îndrăznit ocuparea Norvegiei, toţi „oamenii de bine“ au strigat: „O sinucidere! O aberaţie! Fără flotă, înfrunţi flota Marii Britanii!“ Dar, roasă de democraţie (e de prisos să insist asupra ideologiei lui Manoilescu), Norvegia a căzut ca un măr putred!

Manoilescu simte că a captat audienţa: Nu neglijează nici şampania. Mă scol de la masă ca să-i umplu paharul, feciorul fiind ocupat cu pregătirea desertului. Manoilescu îmi mulţumeşte cu o clipire şmecherească din ochi.

— De azi-dimineaţă, din zori, Wehrmachtul atacă. Danemarca, Olanda, Belgia sunt doar mizilicuri. Vor cădea în treacăt. Veteranul Primului Război Mondial, cel care a primit Crucea de Fier pe mantaua plină de noroiul tranşeelor, ocheşte mai sus, mai departe, şi mai sus.

La această tiradă, Aurel îmi aruncă o privire ironică. „Ce mai panglicar!“, ar vrea să spună. Atât Prager cât şi generalul Anghelescu sunt tot mai nervoşi.

— Pentru noi românii – continuă Manoilescu – se pune o întrebare tragică. De o importanţă dramatică... Este Franţa mai sănătoasă decât Norvegia?... Să sperăm, deşi, după spusele unui prieten proaspăt sosit de la Paris, moralul armatei, al populaţiei, e foarte şubred.

Manoilescu făcu o pauză, de care profită generalul Anghelescu. Începu cu un ton scăzut, politicos, dar pe măsură ce se înfierbânta, pe

măsură ce îi tremura bărbia, tonul devenea mai acerb:

— Îmi pare rău că vă contrazic, domnule profesor, dar sunt convins că armata franceză îşi va face datoria. Şi, cu toată dezamăgirea „unora“ – generalul puse un accent destul de provocator asupra nici lui „unora“ –, va învinge. Despre decadenţa Franţei am auzit multe... Fiind mai bătrân decât domnia-voastră, eram la Palat, pe lângă Regele Carol I, la Sinaia, când s-a anunţat dezastrul de la Charleroi. Era în toamna anului 1914. Atunci au căzut prizonieri o sută de mii de francezi. „Aceşti francezi – constata Regele Carol I – se gândeau numai la fuste şi la şampanie!...“ Aşa gândeau şi mulţi români... Dar în locul Comunei din Paris a venit Miracolul de la Marna... Un general a motorizat infanteria franceză. Pe general îl chema Galieni. Era italian de origine.

— Iar Mussolini la un moment dat – interveni Manoilescu – l-a evocat.

— De două ori Franţa a fost salvată de generalii italieni... De Bonaparte şi de Galieni! Iar acum Franţa va fi salvată de Gamelin şi de generalul Georges. Doi intelectuali de „rasă“. Ei îl cunosc pe Clausevitz sau pe Moltke, cât şi pe Tacit sau Horaţio. Faţă de aceste exemple ale minunatei Şcoli Militare Franceze, „zugravul“ nu există! Şi văzând că cei de la masă erau de partea lui, generalul încheie pe franţuzeşte: *Il ne fait pas le poids* (Nu contează).

Manoilescu devine mai grav. Îl ajută masca de senator roman:

— Nu cred că există român care să dorească înfrângerea Franţei... Afară de legionari... bineînţeles. N-aş vrea să dau loc la o interpretare greşită. De curând, Majestatea-Sa, care a binevoit să mă primească în audienţă, era departe de a fi optimist.

„*La drôle de guerre* (Războiul ăsta ciudat) nu poate dura la infinit – spunea Măria-Sa. De la

parodia de azi, oricând se poate trece la dramă, la catastrofa unui război total. Şi atunci nu ştiu la ce ne putem aştepta. La Moscova, am un ataşatul militar francez care nu e o simplă pereche de cizme bine lustruite. E un cap care gândeşte. A ştiut să pătrundă în cercurile militare sovietice. Anumite cercuri, se înţelege. Din cele care, cu o binecuvântare specială, pot frecventa străini... Ei bine, Manoilescule, ai să te miri, dar aceşti militari sunt convinşi de prăbuşirea Franţei. Dacă te gândeşti că nimeni la Moscova nu-şi poate permite o părere divergentă, ai să recunoşti că am de ce să fiu preocupat. Şi «preocupat» e puţin spus."

Manoilescu face o scurtă pauză. Gustă din licoarea ieftină a triumfului. Acum suntem toţi agăţaţi de buzele lui.

— Prin această relatare – reluă Manoilescu – nu fac nici o indiscreţie. Încerc doar să-l arăt pe Rege aşa cum îl văd. Adică cel mai luminat cap politic din Orientul Europei.

„Prin meseria mea – a continuat Regele – trebuie să fiu bine informat. Nu e uşor şi costă multe parale. Ai văzut cât de lamentabili au fost diplomaţii britanici şi francezi la Moscova. N-au fost în stare să afle despre pactul dintre Stalin şi Hitler. Eu ştiam! Dar ce folos! Nu m-a crezut nici ministrul Marii Britanii şi nici cel al Franţei. Amândoi mi-au mulţumit cu un surâs respectuos, dar sceptic. Ştii tu. Acel surâs tâmp, atât de apreciat în lumea diplomatică. În treacăt fie zis, de ce diplomaţii se simt obligaţi să zâmbească?... Pe urmă toţi au venit să se minuneze... «Vai, Majestate, cum aţi ştiut?» Etc. etc. Îmi venea să râd. Doar n-aveam să le spun adevărul, cruda realitate: înlăturând bridgiştii, snobii, adică miezul diplomaţiei, am găsit omul cel mai potrivit..." Majestatea-Sa zâmbeşte amar. „Şi plătit cel mai scump. Prin acest om providenţial (N.A. – cred că e Moruzov) cunosc nu numai prezentul, dar poate şi viitorul... Atât la Berlin, cât şi la Moscova există

un dosar ultrasecret. Cu harta ţării noastre, după împărţirea ei între Uniune, Ungaria şi Bulgaria. Şi soarta mea e prevăzută dacă... Trebuie avut în vedere că aici, în această parte a Europei, România e ultima beneficiară a victoriei din 1918. Ne pândesc «perdanţii»... Dacă umbrela franco-britanică dispare. România ar putea avea soarta Poloniei... de altfel, de la drama din toamna trecută, mă întreb: cât ajută «umbrela»? Mi-am pus chiar întrebarea dacă nu ne atrage fulgerele inamicilor. La Moscova suntem detestaţi! De două sute de ani! Asta o spunea încă Petrache Carp. Şi avea dreptate. Dar la Berlin?... Ei bine, am să-ţi spun eu cum stăm. Hitler mă detesta... Am simţit asta de când ne-am întâlnit. Are privirea câinelui Dingo. Cel cu care se vânează oamenii. Cu ochii gălbui, cruzi, implacabili. Nu mi-a plăcut de loc! Dar nici eu lui. Mi-am dat seama că nu-i din cei care-şi ascund frica şi-şi construiesc un personaj, ca Mussolini sau Goering. E născut, şi nu făcut. El ştie că e omul destinului, în special al planetelor. Nu foloseşte formule plate. «Puteţi fuma», a îndrăznit să-mi spună. Nu cred că realiza enormitatea. Un fost căprar, care permite unui rege să fumeze! Pe urmă mi-a spus că asupra Europei se adună nori de furtună. O furtună de care nu va fi ferită nici ţara mea şi că ar fi bine ca toţi românii să fie în jurul meu, chiar cei pe care îi ţin în puşcărie. Auzi, Manoilescule, probă de tupeu! L-am privit cât de rece cu putinţă, dar nu cred că a fost impresionat.

«Domnule Cancelar – i-am răspuns pe un ton sec, impersonal –, cred că faceţi aluzie la ucigaşul prim-ministrului, I.G. Duca, pentru ca să nu mai menţionez şi alte victime. E în puşcărie pentru crimele lui. Nu văd cum aş putea să mă înţeleg cu Corneliu Zelea Codreanu...»

Aici, Manoilescule, mi-am adus aminte de prerogativele regale, care să mă scoată dintr-o discuţie penibilă. M-am ridicat de pe scaun. «Vă

mulţumesc pentru sugestie, domnule Cancelar!» M-am înclinat să plec. Ca rege pot oricând să pun capăt unei discuţii.

Căprarul s-a ridicat şi el şi mi-a întins mâna! El primul! Părea deplin stăpân pe situaţie. Nu-l demontase plecarea mea prematură. Dacă eram un Hacha oarecare (fostul cancelar al Cehoslovaciei, care a iscălit capitularea Cehoslovaciei), cred că eram arestat la ieşire. «Uneori – a mai adăugat el –, apa se împacă cu focul!» Acestea i-au fost ultimele cuvinte...“ (Confirmate de Gică Urdăreanu, fratele lui Ernest.)

Aici, Manoilescu a încercat o gălușcă greu de înghiţit. Vorbesc despre cei de la masă şi în genere despre bucureşteanul ceva mai răsărit. A încercat să-l scoată pe Rege basma curată din afacerea de la Săftica – execuţia lui Codreanu şi a complicilor:

— Şi în adevăr – a continuat Regele –, apa s-ar fi împăcat cu focul dacă nu intervenea tentativa legionară de evadare... A fost o nenorocire pe care Hitler a luat-o drept o provocare... Şi trebuie să recunosc că aparenţele erau împotriva mea. Dar în ce măsură sunt eu de vină că jandarmii lui Bengliu sunt ţintaşi de elită? N-a scăpat unul...

Toţi erau cu nasul în farfurie, ascultând cu resemnare şi dispreţ. Manoilescu s-a oprit. Pierduse audienţa, „priza“. Simţea că se avântase pe o gheaţă prea subţire şi a încercat să schimbe macazul.

Optimismul care domnea la masa din strada Paris se întindea în toată ţara.

La Palat, Regele a fost felicitat de un alai de demnitari, la fel de încântaţi de iluziile pe care şi le făceau asupra sorţii războiului.

Sentinţa de sfâşiere a României depindea însă acum de horoscopul prezentat de astrologul lui Hitler.

Asta să fie oare fatalitatea?

Revelionul din fundătură

Îmi place să rătăcesc prin fundăturile Bucureştiului. E atâta mister, linişte, poezie... Dar nu totdeauna. Odată, din fundătura Ibricului am scăpat numai fiindcă eram tare iute de picior. Mă urmăreau doi cuţitari din Obor, fraţii lui Bistra, o demoazelă celebră pe atunci. Dar astea se petreceau cu ani în urmă. Totuşi, înainte de a intra în temă, constat că fără noroc e greu să scrii *memorii*, oricâtă memorie ai avea.

Şi amicului meu, Paul Zănescu, îi plăceau fundăturile. Împreună descoperearn tarlale de flori de mahala. Uneori admirabilă, uneori mascată de o junglă în miniatură, se ghicea doar câte o faţadă misterioasă.

— Aici – comenta Paul – se ascunde o dragoste vinovată, o conspiraţie, o maşină de tipărit bancnote... sau poate nimic! Doar nişte pensionari care, în implacabila singurătate a bătrâneţii, aşteaptă dricul Primăriei.

Voinic ca un taur, frumos, cu studii strălucite în Franţa, Paul Zănescu era considerat o speranţă a Ministerului de Externe. Un sifilis tratat, cum spunea el, cu mai mult whisky decât Salvarsan, îi dădea acea fantezie, sau mai exact nebunie, care îl desprindea de convenţionalul diplomatic. Fiindcă îi plăceau călăria şi senzaţiile puternice, a plecat voluntar cu un regiment de cavalerie până în Caucaz. De acolo, s-a întors cu numai 3 ofiţeri din cei 60 cu care plecase. Din vreo 800 de cai la plecare, au scăpat 11! Pentru a ne da seama ce a fost războiul pentru neamul nostru, sunt cifre mai elocvente decât orice comentarii.

Întors de pe front cu aureolă de erou, Paul Zănescu s-a pomenit chemat de Ică Antonescu, prim-ministrul de atunci. Acesta i-a propus

numirea la Madrid, Roma sau Vichy. Paul a optat pentru Vichy, dar în prealabil a obţinut un concediu la Bucureşti de vreo câteva luni, răgaz necesar pentru a se căsători şi pentru a organiza Revelionul din 1944.

Paul hotărâse să organizeze petrecerea în fundătura Broşteanu.

— *Pour vivre heureux, vivez cachés*, spune francezul. Prin asta nu vreau să spun că vom fi cine ştie ce fericiţi, dar să nu uităm că trăim sub regim de austeritate. Iar pe de altă parte, nici tu, nici eu nu suntem austeri. Şi nici ceilalţi invitaţi. De aceea e mai bine dacă Revelionul se va desfăşura departe de ochii lui Elefterescu. (Prefectul Capitalei, care a fost împuşcat împreună cu Antonescu, trimitea rapoarte despre aventuri galante, partide de poker, beţii, după care împricinaţii se trezeau la Târgu-Jiu sau pe front.) Aici, în fundătură, au loc şi maşinile invitaţilor. Acum, până ce pun la punct lista de invitaţii, tu te îngrijeşti de bufet. Cred că e mai bine să fie rece, ca să nu avem nevoie de servitori care să facă rapoarte stupide. Se pare că Siguranţa foloseşte mult această cale.

În timp ce toată Europa trosnea sub bombe, debarcări şi tot felul de atacuri, nu era uşor să organizezi un Revelion ca în timpurile normale.

— Ei, te-ai gândit, ai rezolvat cu bufetul? m-a întrebat Paul peste câteva zile.

— Da, am răspuns. Ţinând seama de împrejurări, cred că va fi chiar o reuşită.

— Adică?

— În mijlocul mesei ovale vor fi dispuse trei cutii de câte 1 kilogram cu icre moi de morun. Le-am comandat la Sofronie, la Galaţi. Cred că pentru treizeci de persoane e destul. La Anton, bucătarul de la Automobil-Club, am comandat un pateu de ficat de gâscă în aspic. Anton face rost de trufe de

la Intendenţa Wehrmachtului, care s-a dat pe brazdă, e mai şperţară decât Intendenţa noastră. Apoi friptura de curcan cu salată de andive. Un tort de ciocolată cu frişcă va încheia ospăţul. Bineînţeles, m-am gândit eu şi la un muşchi rece cu sos Cumberland, la nişte cegă cu sos tartar, dar m-am oprit. Se cere puţină sobrietate.

— Ei bravo, Georges, te văd păşind pe urmele lui Tartuffe! Dar cu băutura?

— Stăm destul de bine. Max Auschnit ne trimite o ladă de şampanie franţuzească. Probabil cu ştampila Wehrmacht, obţinută prin bursa neagră. Patru „Magnum Lanson“ (sticle de şampanie duble) de la Palat vor fi servite la masa ta, pentru Păstorel şi pentru mine va fi vin de Rin, ştii tu, din lada cu sticle de Asmanhauser ’936. Am hotărât cu Păstorel ca de astădată să fim severi. Numai vin de Rin, întâi, iar la cafea – un singur coniac.

— Să dea Dumnezeu, dar nu cred, oftă Paul.

Revelionul a fost un succes. Adică: s-a mâncat, s-a băut, s-a dansat. Toţi încercam să uităm clipa prezentă, dar nu reuşeam. În timp ce dansam cu Nica Costandaki, aceasta mi-a şoptit – un clişeu răsuflat, dar care se impunea momentului:

— Am impresia că dansăm pe un vulcan!

— De n-ar fi decât un vulcan.

Mirosea bine. A Chesterfield, a Guerlain, a havană din Havana. Un pick-up discret râşnea discuri americane, aduse de la Barcelona cu valiza diplomatică. Trebuia şi valiza aceasta să servească la ceva! Dacă toţi cei de faţă ar fi ştiut că vor participa şi la Revelionul următor şi dacă ştiam că exact peste 365 de zile voi vedea pe Jana Peretz ori pe Nica Costandaki dansând în braţele ofiţerilor americani sau britanici, altfel priveam lucrurile. Şi nu numai eu. La o masă, Paul Zănescu, cu logodnica alăturea, turna şampanie şi cu stânga, şi cu dreapta.

— *Dépêchez-vous, bande d’embusqués, les tovarishes arrivent, et alors*... (Grăbiţi-vă, bandă

de ambuscaţi, sosesc tovarăşii şi atunci...) *couic*! – şi cu mâna schiţă gestul care retează capul.

Scorţos şi important, Niculescu-Buzeşti (ministru de Externe în anul următor) nu aprecie gluma, pe când Rădulescu-Pogoneanu (viitorul secretar general la Externe) râdea cât îi permitea sănătatea. Nu bea, nu mânca aproape nimic, fiind de atunci ros de o boală teribilă.

În pokerul dramatic jucat de Palat împotriva lui Hitler, regia cacealmalei era a lui Stârcea, a lui Niculescu-Buzeşti şi a lui Pogoneanu. Acesta, modest, rezervat şi cu o vastă cultură, era cel mai apreciat de Regele Mihai, care fusese înscăunat după abdicarea tatălui său.

Îmi turnam şampanie Lanson, când mă interpelă Paul, cam îngrijorat:

— Parcă era vorba de o serată „severă".

— Vreau numai să văd dacă pot deosebi şampania adusă de Wehrmacht de cea de la Palat. N-am găsit nici o deosebire.

Paul mi-a şoptit:

— Ai grijă de Max Auschnit. Trebuie să se simtă bine, trebuie! Caută să-l distrezi cu poveşti de-ale tale.

M-am îndreptat spre Max. Cel mai bogat om din România sta singur într-un fotoliu şi privea cu invidie la dansatori. Ar fi vrut să danseze. Sunt sigur. Nu pentru plăcerea ritmului, ci pentru a pipăi fetele. Dar Max nu dansa, nu bea – nimeni nu l-a văzut ameţit, mânca puţin şi indiferent ce, însă îi plăceau foarte mult femeile, afacerile şi intrigile politice – care, până la urmă, sunt şi ele nişte afaceri.

Venise de curând din lagărul de la Târgu Jiu. (Pe măsură ce se apropia frontul, lagărul se tot golea.) A ajuns acolo din intrigile lui Nicolae Malaxa, spuneau unii, sau – după cum spuneau alţii, tot atât de bine informaţi – fiindcă era unul dintre cei mai buni agenţi ai Marii Britanii. A ajuns

în acel lagăr fiindcă Eugen Cristescu a vrut să arate poliţiei germane cât era de zelos.

Sub Carol al II-lea, a căzut în dizgraţia Regelui. De ce, cum, e prea lung de spus. Cine poate şti de ce se atrag oamenii, se resping, se iubesc, se urăsc? De fapt, Regele avea nevoie de Max. Pentru jaful vistieriei, nimeni nu-l putea ajuta mai bine. Mitiţă Constantinescu, ministrul Economiei, era un prunc pe lângă Max. Şi totuşi, Max s-a pomenit şters de pe lista invitaţilor din Aleea Vulpache. Acolo funcţiona camarila Palatului. Bietul Max a încercat să dreagă lucrurile. Din ferma noastră de la Băneasa (în megieşie cu proprietatea Elenei Lupescu), Max a vrut să ofere Duduii 5 hectare de pădure. Mama a acceptat să-i vândă pădurea cu de trei ori preţul plătit la cumpărare. Eu urma să primesc un comision de 100 000 lei. Atâta m-am bucurat, încât era fatal ca soarta să-mi dea peste nas. A venit Kleante Gheorghiu, secretarul lui Max, să-mi spună că toată afacerea s-a dus dracului. Duduia nu putea primi cadoul, deoarece Regele nu vrea să mai audă de Max. Era ceva definitiv. Ca toţi Hohenzollernii, Carol al II-lea ştia să spună „nu“. Pe urmă, Max a scăpat de Rege cu ajutorul lui Adolf Hitler. Dar Hitler adusese pe Horia Sima cu banda lui de legionari. Din lac în puţ. Legionarii erau plini de ură şi pistoale. Chiar mă întrebam pe atunci de unde au răsărit în blânda Românie atâtea pistoale. Dar nu de asta e vorba. După faimosul testament al lui Corneliu Zelea Codreanu, pe care cred că nu l-a văzut nimeni, Max urma să fie „jugănit“, Stelescu, şeful disidenţei, tocat cu toporiştele de la picioare la cap, iar Panait Istrati, talentatul scriitor, om fermecător, dar deosebit de naiv – doar împuşcat. Atâta indulgenţă faţă de Panait Istrati se explica prin admiraţia pe care unii legionari o aveau faţă de autorul *Kirei-Kiralina.*

După cum am mai spus, lui Max îi plăcea să se bage în chichiţe politice, să se afle în treabă... Şi

aşa, i-a venit ideea să finanţeze disidenţa legionarului Stelescu, ca să creeze o spărtură în Garda de Fier. Pentru asta s-a folosit de Sergiu Lecca, agent al Siguranţei, dar şi al lui Codreanu, pe lângă Stelescu. Ce a urmat e uşor de închipuit. Stelescu a fost tăiat cu toporiştile, Panait Istrati n-a fost împuşcat, fiindcă a murit de boală, iar Max a scăpat, fiindcă Regele a avut grijă să-l execute pe Codreanu, cu o bandă de terorişti, în pădurea de la Săftica.

De la masacrul din pădurea de la Săftica şi până la venirea lui Horia Sima, Max a avut un „respiro“ de vreo doi ani. Toată lumea ştia că obiectivul numărul 1 al legionarilor era acum Armand Călinescu, prim-ministrul. După el urma Lupeasca. Eventual, şi numai după alţi câţiva, venea Max.

Iată că în toamna lui 1940 vine Horia Sima (de unde venea şi cum a ajuns, nimeni nu ştie bine), cu Stoicănescu ca şef al poliţiei legionare. Cred că niciodată Max n-a trecut prin mai mare primejdie. Nici când N.K.V.D.-ul rusesc îi pusese gând rău. Alerga Max din garsonieră în garsonieră, în timp ce, cu sufletul la gură, dălhăuţii legionari răscoleau toată ţara.

Pe atunci, la Athénée Palace, la bar, căpitanul Muc Sănătescu mă iscodea:

— Dacă ne ajuţi să găsim pe bestia pistruiată (Max avea pistrui), te facem comisar de romanizare la toate întreprinderile lui.

Prietenul meu, Alecu Rioşanu, care era subsecretar la Interne, l-a ascuns la... Văcăreşti! Acolo, sub un nume de împrumut, a stat într-o celulă cu arhitectul George Cantacuzino. Acesta şedea la închisoare din cauza blocului Carlton, care se prăbuşise la cutremur.

După atâtea încercări, oricare altul s-ar fi astâmpărat. Dar nu Max. Puţini ştiau câte se ascundeau în spatele aerului său de motan pocăit.

Chiar în noaptea Revelionului, sau niţel mai târziu, Max avea să ticluiască o combinaţie în care

am jucat şi eu un rol. Un rol de pion la începutul partidei, adică înainte ca pionul să se poată transforma în regină.

La Revelion i-am vorbit de Galaţiul de altădată... de Osias, tatăl său, care trecea pe strada Domnească în birja lui Mişca, cel cu trăpaşii Orlov. Domnul Osias Auschnit detesta automobilele. La tenis, Max se ducea într-o maşină roşie, de o formă neobişnuită. Atunci s-a rupt gheaţa. Adică am văzut cum între noi se stabilea un contact uman.

— Da – a exclamat Max, în timp ce mă privea plin de curiozitate – aveam o maşină sport, roşie! Şi după o scurtă tăcere, pentru că el mesteca lung vorbele înainte de a le rosti: Era un Gobron-Brillet, la care ţineam mult. Mi-a fost luat la mobilizarea din 1916. Pe faţa lui Max se lăsă o tristeţe ca la evocarea unei amante defuncte.

— Am fost şi eu cu maşina dumneavoastră. Ne-aţi condus pe mama şi pe mine de la tenis până la Consulat. Mi-amintesc că m-aţi intimidat. Conduceaţi fără pălărie! Pe atunci, aşa ceva era de neconceput.

Împreună râdeam de acel trecut îngropat în două războaie mondiale, când a apărut Paul ca să ne poftească la masa lui. Plecase Radu Crutzescu – ulterior secretar general la Externe, căsătorit cu vara mea Loreta. Acum eram la aceeaşi masă: Paul cu logodnica lui, Iby Cantemir, Jana Peretz cu soţul ei, Alexandru, un arhitect simpatic, Max, Niculescu-Buzeşti, Pogoneanu şi eu. Max nu fusese invitat până atunci, fiind detestat de Crutzescu. Era, cred, o femeie la mijloc.

S-a discutat politică. Nici nu se putea altfel.

Butada lui Paul „les tovarishes arrivent“ („tovarăşii sosesc“) nu era de luat în glumă. Pentru unii, ca de pildă profesorul Bicki (George) Kostandaki, sau Marcela Catargi, însemna capsula de cianură. Pentru alţii, ca bunăoară fraţii Finkels, bancheri evrei, era ieşirea din coşmarul hitlerist.

Dar nici aceştia nu se scăldau într-o bucurie fără umbră, în măsura în care lumea burgheză era informată, ştiau şi ei că regimul sovietic nu era cel mai potrivit pentru bancherii milionari.

Şi de astă dată s-a admis că ’44 e anul decisiv. Nu era ceva nou. La Revelioanele din ’41, ’42, ’43 s-a zis cam la fel. De astă dată însă, argumentele erau de altă natură.

Bătălia de la Kursk cu urmările ei, comentariile militarilor nemţi demoralizaţi, ritmul înaintării ruse erau exprimate de mahalaua noastră în două vorbe: „Vin ruşii“. În conştiinţa neamului nostru „vin ruşii“ avea o rezonanţă seculară tragică. Pe când aici, faptul era prezentat ca mult mai anodin. Astfel, Niculescu-Buzeşti admitea că până în vară armata sovietică va fi prezentă la noi.

— Aş fi preferat armata lui Monty (porecla generalului Montgomery, unul dintre şefii armatei engleze). Era Max, care până atunci nu scosese o vorbă despre politică.

— Bineînţeles, a admis Buzeşti, iritat că i se tăiase efectul. Observaţia lui Max stârnise ilaritate. Dar trebuie ţinut seama că Uniunea Sovietică (Buzeşti evita cuvântul „Rusia“, după un protocol nescris al Externelor, înlocuindu-l cu „Uniunea“ sau, mai franţuzit, „les Soviets“) e un uriaş care supravieţuieşte numai din transfuzii americane.

— Ei, nu mai spune! exclamă Paul cu vehemenţa unui debater american. Vrei să zici că cele câteva vase care sosesc la Arhanghelsk netorpilate, sau Transsiberianul constituie „transfuzia“ americană? Ridicându-se în picioare, Paul îndreaptă un deget acuzator asupra viitorului ministru de Externe: Nu cunoşti Rusia şi nu-i cunoşti pe ruşi... Eu am fost la Moscova, am fost în Ucraina, am fost până în Caucaz, am cunoscut şi rusoaice (aluzie la fosta lui soţie). De altfel, nu te acuz. Europa nu cunoaşte Rusia. Nu e uriaşul cu picioare de lut, cum spunea Bismark. Chiar şi atunci era un uriaş cu picioare de uriaş. Altfel nu

rezista trei ani până în Primul Război Mondial. Dar nici eu nu pretind că am pătruns enigma rusească. Doar simt, intuiesc că e ceva teribil şi misterios. Ceva care va continua să uimească lumea. După o scurtă pauză, adăugă: Pe mine va trebui să mă scuzaţi. Eu n-am să fiu aici la sosirea ruşilor.

— Atunci, n-ai să fii decât un tâmpit! explodă Buzeşti.

— Se poate, dar prefer să fiu tâmpit la Vichy decât un deştept la Bucureşti.

Buzeşti îl privi pe Paul cu o adâncă mâhnire.

— Ne părăseşti tu, Paul Zănescu, tocmai acum?

— Da, când corabia e definitiv pierdută, echipajul o părăseşte. Am încercat să o salvez. Pentru asta am ajuns la poalele Kazbekului. Dar trebuie să plec, sau mai exact sper să plec şi să-mi iau şi părinţii.

— Conu Alecu nu cred că se va lua după nebunia ta, începu să râdă Buzeşti. Cu toate că... îţi dai seama ce situaţie îl aşteaptă pe el, care în tot timpul războiului a păzit interesele anglo-americane?

— Tocmai fiindcă îmi dau seama de situaţie, vreau să-i scot pe el şi pe mama. Bineînţeles, dacă voi putea învinge acest val de optimism care orbeşte lumea noastră. Nu e treabă uşoară!

Dialogul devenea tot mai violent. De acum, ani şi ani de-a rândul, aveam să aud cele mai variate epitete, înjurături între cele două mari partide: al pesimiştilor şi al optimiştilor.

În timpul discuţiei, era cât pe ce să invoc exemplul lui Ică Antonescu. M-am abţinut. Aduceam apă la moară lui Buzeşti şi loveam în Paul. Ică, prim-ministru şi ministru de Externe al Mareşalului, nu numai că nu pleca, dar în timp ce radio Moscova urla „moarte cotropitorilor nemţi şi români“, îşi construia un mic *palazzo* în strada Batiştei. Lucrarea se executa de întreprinderea tatălui meu. Astfel am avut prilejul să-l întâlnesc

destul de des, când venea să inspecteze şantierul. Îngâmfat şi peremptoriu, dădea ordine:

— Nu admit nici o amânare. Până în octombrie, vreau să fiu în casa mea!

În toamna lui ’44 era la Moscova, într-o *datcha*, împreună cu Mareşalul, cu Pantazi şi tot lotul destinat plutonului de execuţie. (Pe Pantazi l-au graţiat în ultima clipă.) Îşi aşteptau acolo soarta, fiind în grija N.K.V.D.-ului Erau bine trataţi. Cu hrană bună, cu plimbări într-o grădiniţă cu ziduri înalte, însă fără explicaţii.

Dar Ică n-a mai abdicat. A scris o scrisoare. Cui? Lui Iosif Stalin. Nici mai mult, nici mai puţin. În zadar l-au rugat ceilalţi să se astâmpere. N-am aflat ce era în scrisoare, dar nu e greu de ghicit. Tot o peltea pretenţioasă, care ne-a ameţit şi pe noi patru ani. Pe deasupra însă, sunt sigur că era şi „pacimu i kak“ („de ce şi cum“). La Moscova, spunea Panait Istrati, numai nebunii şi sinucigaşii rosteau aceste cuvinte. Ce a urmat se ştie. Au fost expediaţi înapoi la Bucureşti şi executaţi.

La masa Revelionului se discută acum un subiect mai confidenţial. Anume, scrisorile lui George Duca. În post la Stockholm, Duca are întrevederi *ultrasecrete* cu doamna Kolontai, ambasadoarea Sovietelor. Îl cunosc foarte bine.

„*Without any shadow of doubt* (E mai mult ca sigur) – scria el în englezeşte, fiind mai snob decât toţi ceilalţi de la Externe – că România va rămâne în sfera de influenţă sovietică. E bine să vă obişnuiţi cu această idee.“

La care Paul explodează în româneşte:

— Auzi, mama lui! Să vă obişnuiţi cu ideea! Ca şi cum pe el nu-l priveşte. El crede că va rămâne la Stockholm până ce va fi numit ministru de Externe, ca tatăl lui (I.G. Duca, ucis de Garda de Fier). Apoi se întoarce spre mine, acuzator: Să ştii că prietenul tău e un fraier. Mi-am dat seama de

când a scris *Nandu* (o piesă anostă şi cu pretenţii). Acum însă, rusoaica l-a băgat în cofă. Tot uit cum o cheamă...

— Kolontai, îi răspund, în timp ce domnii de la Externe mă privesc consternaţi.

— Ei da, spune Paul maliţios. Nu trebuie să vă speriaţi că Georgică ştie. Secretele de la Externe fac trotuarul pe Calea Victoriei!

La ultimele cuvinte ale lui Paul, Max a zâmbit discret. Era un zâmbet care lăsa să se înţeleagă că şi el auzise de tatonările noastre de la Stockholm.

Obosit de atâta politică, m-am ridicat să mă mai dezmorţesc. Mă îndreptam spre masa de *chemin de fer,* când mi-am dat seama că mă sufoc. Atmosfera era atât de grea din cauza fumului de trabuc şi ţigară, încât candelabrele cu lumânări roşii abia mai dovedeau cu o lumină gata să leşine. Cheliile din jurul mesei de joc apăreau ca într-un pastel gri-roz. Simţind că dinspre o uşă deschisă vine un aer rece, m-am îndreptat spre ea, când cineva mă strigă. Era Păstorel Teodoreanu, care, la o masă cu colonelul Borneanu, golea a doua sticlă de şampanie.

Pentru Păstorel nu cred că mai e nevoie de vreo prezentare. Borneanu – colonelul Bor, de la Statul-Major – e adesea văzut cu ofiţerii nemţi, în special din Serviciul Secret german. Nu se fereşte. E din obligaţie profesională. Altfel, e anglofil şi sovietofil. Pieptul lui, cu destule decoraţii, e totdeauna burduşit cu bancnote grele. Rodul pokerului şi al altor jocuri. Fiindcă, uitasem să spun, Bor joacă şi câştigă la toate jocurile, şi în special la poker. În zadar l-au încercat campionii noştri, cum ar fi Bâzu Cantacuzino sau Ducu Xenopol. Nu trişează, şi totuşi câştigă întotdeauna. Are o rezistenţă nervoasă fenomenală. Calm, stăpân pe sine, salută zorile, în timp ce partenerii cad răpuşi.

L-am întrebat cum de nu e la masa de *şmen.*

— Mi-a zis tanti Paparudis.

„Tanti Paparudis“ era o zână a foiţelor, inventată de Borneanu şi care de fapt era intuiţia lui de jucător.

— Mai bine vino să bem un pahar şi să punem ţara la cale – interveni Păstorel. Bor vine de pe front şi tocmai povesteşte lucruri foarte interesante.

De o vastă cultură şi ajutat de un spirit de sinteză excepţional, Borneanu era fascinant în expunerile militare. Bătălia de la Uman, din toamna anului 1941, a lui von Bock, povestită de el m-a interesant ca lectura unei capodopere.

Acum se întorcea din Rusia împreună cu un grup de ofiţeri de Stat-Major.

— A fost o misiune prudentă şi rezervată – explica Păstorel, afurisit ca de obicei – să nu uităm că menirea ofiţerului de Stat-Major e de a *sta* la Statul-Major şi de a nu-şi mânji cizmele de la Carabela în cine ştie ce groapă bântuită de gloanţe şi ghiulele!

— Da, cucoane, răspunde Borneanu, urăm pilda corespondenţilor militari.

Era o aluzie la vizitele de pe front ale lui Demostene Botez, ale lui Păstorel sau ale lui Mişu Fărcăşanu. După Stalingrad, nu s-a mai auzit de aceşti corespondenţi şi nici de relatările lor.

— De fapt, acolo nimeni nu mai are speranţe, revine Borneanu la un ton grav. Acolo, totul e în mişcare, sau – mai exact – în descompunere.

— Bine – îl întrerup eu –, dar rezistenţa în arici?

Borneanu începe să râdă amar.

— E o gogoriţă în care nu mai crede nici marele sifilitic. La drept vorbind, îşi are rostul ei. Când naziştii vor să scape de militarii care crâcnesc, îi lasă într-o groapă împuţită, până vine rusu. Atunci au de ales. Sau arşi cu aruncătorul de flăcări, sau striviţi de şenilele tancului. Prizonieri nu mai există. Şi astfel – Borneanu se opri niţel pentru a-şi servi patéul – se consolidează disciplina.

— Dar ai noştri? l-am întrebat.

Borneanu începu să râdă.

— De la Hindenburg, Hitler a moştenit nu numai Reichul, această splendidă împărăţie, ci şi un bagaj de aşa-zise valori spirituale. Folosind cu meşteşug cuvinte cum ar fi: glorie, conştiinţă, onoare, datorie etc., Hitler mai poate trimite la moarte sigură, cum se spune, la „sacrificiul suprem“, milioane de tineri. Cu Mitică al nostru, lucrurile stau altfel... Mai întâi, nimeni nu mai crede în victorie. Vorbesc de acea victorie scontată de nemţi în toamna lui ’41. Nu mai cred nici măcar într-o pace dreaptă, onorabilă. Pe de altă parte, comandamentul nostru ştie că nu trebuie contrazisă porunca germană. Când, în retragerea asta din blestematul ’43, ni se cerea să lăsăm „arici“, noi le dădeam nemţilor „arici“, dar numai pe hartă. Fiindcă, slavă Domnului, n-avem comandanţi atât de criminali, de tâmpiţi, încât să sacrifice ostaşi de-ai noştri de dragul a cine ştie ce concepţii ieşite din ţeasta zugravului. Bineînţeles că mai sunt excepţii... cretini zeloşi care speră Crucea de Fier cu diamante. Dar şi aceştia, pe măsură ce se destramă frontul... şi Borneanu schiţă un gest de dispreţ. De altfel, tocmai îi spuneam lui Păstorel că relaţiile dintre comandamentul nostru şi cel german sunt tot mai reci. Un colonel neamţ nu se sfia să-mi spună că are cea mai mare admiraţie pentru soldatul nostru, dar nu pentru ofiţeri. Văzând că mă formalizez, neamţul s-a grăbit să adauge că unii ofiţeri nu-şi merită soldaţii de sub comanda lor. După care colonelul a încheiat amar: „Dacă italienii se luptau ca românii, noi astăzi eram în India“.

M-am uitat lung la neamţ, să văd dacă-i serios, dacă nu face o glumă proastă, dar nu. Părea foarte convins de ce spune. În frigul, în noroiul, în deruta din acea gaură din Galiţia, mai ofta prusacul după epopeea lui Alexandru Macedon.

Râzând, Păstorel ceru lui Borneanu să-mi povestească visul ordonanţei. Ordonanţa lui

Borneanu era un moldovean parşiv, uns cu toate alifiile. După ce a fost decorat pe front pentru o purtare excepţională, acum trăia la Borneanu ca în sânul lui Avram. Numai din bacşişurile primite de la musafiri, când aceştia aveau noroc la bacara, Condac – aşa îl chema – lua cât o leafă de colonel.

— Deşi colonel de carieră, eu nu cred că sunt prea milităros, începu Borneanu. Bunăoară, cu Condac am relaţii amicale, aproape de la egal la egal. Zic „aproape“, fiindcă mi se întâmplă să-i mai scap o scatoalcă, două... când îl stilez, sau când mă prinde după o pasă rea, sau un relans nenorocit. Altfel mă amuză, are imaginaţia specifică moldoveanului, cu evocări parcă inspirate din parabolele biblice. Dumneavoastră, moldovenii, mă înţelegeţi. Astfel stând lucrurile, nu e de mirare dacă uneori se încumetă chiar să-mi povestească visele. Aşa, într-o dimineaţă, pe când îmi aducea cafeaua foarte amară şi paharul cu moare de varză, deci într-o dimineaţă când nici n-avusese vreme să vadă în ce ape mă scald, iată că îmi spune netam-nesam:

„Vai, domnule colonel, dacă aţi şti ce vis am avut!“

„Ce vis, tontule?“

Ca oricare jucător adevărat, nu glumesc cu visele.

„Apoi, să trăiţi don’ colonel, am visat că eram pe front. Era frig, era glod, casca pe cap şi baioneta ca pentru asalt. Şi iată că o gură nevăzută striga: «Înainte marş!» Am ieşit din groapă, dar, în loc de rus, se ridica în faţa noastră o comédie, o drăcovenie cum numai în vis ţi se năzăreşte. Era ca o bilă... o minge cum vedeam la şcoală, la ora de geografie.“

„Un glob?“

„Aşa, chiar aşa! a exclamat Condac. Numai că era atât de mare, încât chelia i se pierdea în nori. Lângă mine era Oprică, ştiţi domnia voastră, sergentul care a murit la Arvamir. Chiar el citea pe

namila: America, Rusia, Anglia... ba a citit şi România... era cât un purice. Şi bila era gata să ne strivească, dar m-am trezit de răcnetul ieşit din mine.“

— Ciudat – observă Păstorel sceptic – aduce mai mult a parabolă decât a vis... În tot cazul, cunosc pe cineva care, dacă îl avea, poate făcea ceva pentru ţara noastră.

— Cine adică? întreabă Borneanu prudent.

— Ăla la care te gândeşti, Câinele roşu (Mareşalul).

Chipul lui Borneanu se împietri pe loc, ca pe poker, dar se gândi că nu riscă nimic în compania noastră. N-avea nevoie să se retragă din joc, adică să schimbe vorba, ba chiar putea plusa în toată liniştea. Decontractat şi zâmbitor, îl întrebă pe Păstorel:

— De unde ştii că nu l-a avut? După câte am auzit, atât Mareşalul cât şi Ică au avut visul, sau mai exact revelaţia, încă din vara asta (era o aluzie la dezastrul din Ucraina). Dar la ce bun? Cacealmaua nu e coaptă încă. Multe trebuie să se împlinească până să ajungem la situaţia Italiei. Dacă ajungem, fiindcă, orice s-ar spune, situaţia geografică determină condiţiile politice şi istorice.

— Nu ştiu dacă Mareşalul a avut vreo „revelaţie“, am intervenit. Mama însă, la Patronaj, a auzit-o chiar pe doamna Antonescu vorbind de invenţia miraculoasă cu care Reichul va câştiga războiul, şi se ştie că ea nu face decât să repete cuvintele Mareşalului. În ce-l priveşte pe Ică Antonescu, ce părere se poate avea despre acest avocăţel de cafenea? Pe ce se bizuie el?

— Pe sforicele, pe discursuri, zise Păstorel. Să-l fi auzit explicând problema transporturilor din Rusia: „Axa «cardanică» a liniilor ferate sovietice e de vină“. Habar n-are de profesorul Cardan, de unde a rămas „legătura à la Cardan“, folosită la automobile. Dar n-are a face. Cu vorbe din astea, Farfuridis speria pe proşti.

— Dar nu pe Stalin, încheie Borneanu.

M-am ridicat iar, să mă dezmorţesc puţin. Prea multă căldură şi prea puţin aer. În duelul dintre bufet şi ficat, acum bufetul era pe cale să câştige. În jurul meselor se simţea stafia şlogului, a apoplexiei. Sudoarea cleioasă, respiraţia gâfâită şi mai ales privirea jucătorilor. O privire fixă, care te vede în transparenţă. Când în asemenea clipe reuşesc să mă topesc ca apa în apă, simt o nespusă fericire. Dar pentru asta trebuie să-mi iau rămas bun de la gazdă, logodnica lui Paul.

— Ce, ai înnebunit – s-a răstit ea – tocmai când scăpăm de boşorogi? Ioana – se adresă unei prietene – ia-l în primire pe Georgică şi la nevoie leagă-l, dar nu-l lăsa să plece.

Nu m-a legat, dar nici n-am mai plecat. N-am ştiut să mă rup, să mă despart la momentul oportun. De altfel, alegerea clipei atârnă de atâtea care ne depăşesc, încât mulţi sunt aceia care lasă soarta să hotărască.

Aşa cum o candelă începe să pâlpâie din lipsă de ulei, şi atmosfera revelionului se stingea într-o toropeală lentă. Oboseala ne-a cuprins pe toţi încet, încet.

Dragă Păstorel

Apăsat, rar, într-o cadenţă bine cunoscută de ambele părţi, bat la uşă.

— Intră! îmi răspunde o voce severă, marţială.

Fac câţiva paşi reglementari şi bat din călcâi. Mă prezint.

— Sunt căprarul Jurgea Gheorghe din 24 Infanterie Tecuci!

— Căpitanul de artilerie Teodoreanu Alexandru ordonă: pe loc repaus!... Apoi, pe un ton obişnuit: Ia loc, Jorjâcă, şi spune-mi ce părere ai de acest Blanc Chardonay (viţă franceză). E de la Finţescu... om dintr-o bucată... nu umblă cu bisulfitu!

— Îl ştiu... răspund eu, e cel din Bulevardul Dacia... etc. etc.

Aşa deci, prin martie ’44, în plin război, noi ne jucam de-a soldaţii.

Dar pentru Păstorel nu era chiar o joacă. El, înainte de toate, se ştia căpitan de Artilerie. În campania din 1916 salvase o baterie.

„Am tras în nemţoi – povestea el – până ce ţeava tunului s-a făcut roşie!“ Ispravă de care era mai mândru decât de orice şi ţinea mai mult decât la „Inelul coanei Marghioliţa“ sau la „Pur-sângele căpitanului“...

Şi tot în primăvara din ’44, Paul Morand, ambasadorul Franţei la Bucureşti, suferea de insomnii. Avea şi de ce. Mareşalul Pétain îl numise ambasador tocmai când şandramaua nazistă era pe ducă. Ruşii erau la Iaşi, iar ambasadorul primise „sicriul miniatură“. Atenţie delicată, prin care Rezistenţa Franceză transmitea condamnările la moarte... Hélène, soţia sa, româncă de origine, îi citea seara, de fapt traducea cu multă isteţime direct din *Hronicul Măscăriciului Vălătuc.*

— Lungit, cu ochii închişi, Paul aştepta somnul – îmi spunea ea – când l-am văzut că se ridică şi îmi declară:

„*Mais c'est la voix de Gogol. D'ailleurs si je pense bien ce n'est pas étonnant. Je connais ton pays* (adică Moldova). *Cicikov est chez lui et Hlestakov aussi*...“ („Dar astea sunt vorbele lui Gogol. De altfel, dacă mă gândesc bine, nu e de mirare. Îţi cunosc ţara. Cicikov şi Hlestakov sunt la ei acasă“.) Am rămas stupefiată, a adăugat Hélène. În firea lui Paul e atâta rezervă şi prudenţă, încât cu greu am crezut ce spunea.

Comparaţia cu Gogol l-a încântat însă pe Păstorel. Cu atât mai mult cu cât citise *Bucureşti*, operă mult discutată la noi, dar şi *Milady „iepuşoara“* (ale lui Morand), care, prin aventurile ei, stârnise admiraţia fără rezervă a cavalerilor de pretutindeni.

Se impunea, deci, o întâlnire între ei, Păstorel fiind atras nu numai de latura sa mondenă, ci şi de cea literară. Mai apoi, şi perspectiva unor sticle venerabile, venite din Burgundia, de pe Coasta Rhonului. Iar pe de altă parte, Morand declarase că era curios să-l cunoască pe „Le zebre“ – nume nu neapărat peiorativ.

— Cel mai potrivit ar fi un dejun intim... mi-a spus Hélène. Seara am auzit că prietenul dumitale îşi mai pierde din „stabilitate“.

Şi Păstorel a primit o invitaţie, gravată la Paris, pe o placă de aramă, cu muchia discret aurită.

— Treabă franţuzească – mi-a declarat el –, nu te joci cu ea. Apoi a sucit aprobativ din gât, într-un fel care era numai al lui. Mă adresez celor care l-au cunoscut...

Şi au început după aceea pregătirile. Păstorel era neaşteptat de îngrijit, de curat. Zic „neaşteptat“, fiindcă s-a întâmplat mai rar decât pretind unii ca amicul meu să fi fost adunat din şanţ. Dar asta pe vremuri, când n-o cunoscuse pe Marta – soţia sa.

Cu multă îndemânare şi-a călcat pantalonii vărgaţi. Cum spunea el, dunga era „muchie de cuţit“, sub jacheta neagră apărea o jiletcă la două rânduri, iar faimoasa cravată-plastron, argintie, ieşea mai în evidenţă pe o cămaşă imaculată. Pe urmă a fost problema mănuşilor. În zadar am încercat să-i explic că nici Paul, nici Hélène nu dau importanţă acestei „prostii“.

— Prostie! a răcnit Păstorel. Află, pifanule, că fără această prostie nu mă duc!... Scurt pe doi!

Printr-un miracol, doamna Novac, mănuşăreasa, mai avea o pereche de pe vremea „eleganţilor“ lui Marghiloman. Adică ceva de culoarea untului proaspăt. A mai rămas însă problema gambetei. Cea a lui Păstorel aveam pe ea scris, în interior: „Lock-London“... Era cunoscută în târgul Iaşilor. Trasă pe frunte, dimineaţa denota severitate britanică. Pe urmă, pe măsură ce se învârteau acele de la ceas, gambeta lua o poziţie mai locală... Când, spre dimineaţă, bascula pe ceafă, se ştia: Păstorel trăsese din „fligorn“ (expresie folosită des de P.). Biata gambetă! Trecuse prin multe, dar alta nu se găsea!

— Măi Jorjâcă!... uită-te bine la ea... să vezi şi tu ce înseamnă lucru de Englitera... La o pitreşere, la Şantanul din Roman, am primit trei contrabasuri în cap. Dar păstrasem pe dumneaei. Aşa am scăpat cu cinste.

* * *

În locul lui Truelle, ministrul Franţei la Bucureşti, venise Paul Morand. Truelle s-a raliat mişcării lui de Gaulle şi a fugit la Istanbul.

Ziarist, globe-trotter, nuvelist dintre cei mai buni, Paul Morand, foarte inteligent, de o vastă cultură, cunoştea bine ţara noastră, fiind căsătorit cu fata bancherului Chrissoveloni. Deoarece moşiile Negrileşti şi Ghidigeni (a bancherului) se aflau în megieşie, familiile noastre erau în foarte bune relaţii. Mama fiind prietenă cu Hélène, am

avut prilejul să mă întâlnesc adesea cu soţii Morand la Legaţia Franţei sau la soţii Zănescu, părinţii celui mai bun prieten al meu, Paul Zănescu.

Morand venise la Bucureşti cu o misiune extrem de ingrată. Trebuia să reprezinte o Franţă falimentară, Franţa din Vichy. Ca şi Antonescu, Pétain mizase pe nazişti, iar acum urma să tragă consecinţele şi voia să împace cele două Franţe.

Cu soţii Morand am dejunat la Zăneşti, în a doua parte a lui martie ’944. Evenimentele luau o întorsătură dramatică. Dramatică şi rapidă. S-a discutat politică. Annie Zănescu, gazda (fata statuii Lahovary!), şi Hélène Morand erau considerate, pe bună dreptate, de o rară inteligenţă şi printre cele mai cultivate femei din societatea bucureşteană. Fără pedanteria şi snobismul altora.

Iar Morand vorbea bine, când se hotăra să vorbească.

— Personal, i-am cunoscut pe Roosevelt şi pe Churchill şi nu cred că se pot compara cu Stalin. Prin asta nu vreau să spun ceva peiorativ la adresa primilor, dar întâlnirea lor are ceva comic. Comic şi tragic. Pe de o parte, doi intelectuali occidentali care au asimilat o cultură, valori spirituale şi morale mestecate de generaţii de profesori, iar pe de altă parte, un fenomen asiatic, o inteligenţă nativă, sălbatecă, fără oprelişte, care printr-un joc al împrejurărilor poate orice. Se pare că până la război îl admira pe Hitler. Pe urmă, nici atât, pe nimeni. O infinită putere de dispreţuire.

Soţii Morand în societatea noastră se exprimau sincer, fără acel tact diplomatic, atât de anost şi de fapt inutil.

Într-un stil sobru, Morand ne-a relatat audienţa la Rege, când a prezentat scrisorile de acreditare.

— Majestatea-Sa este altfel decât mă aşteptam. În contrast cu zâmbetul copilăros, avea o privire implacabilă, de Hohenzollern. Mama lui, Regina Elena, e o adevărată „rozaltz“ occidentală şi cred

că-l influenţează. Majestatea-Sa, de altfel foarte politicos, părea grăbit. Mi s-a spus că-l interesează cel mai mult motoarele, maşinile, avioanele.

Pe urmă a intervenit Hélène, care a făcut o comparaţie între tată şi fiu:

— Pe Carol al II-lea îl interesa totul: coniacul, femeile, banii, intrigile şi implicit politica. Citise enorm. Citise şi reţinuse pe Rabelais, Eschil, Machiavelli şi scriitori români. Avea personalitate şi privirea albastră, fermecătoare, a Romanovilor. Dacă nu era atât de laşă, putea fi comparat cu un condotier italian. Era tot atât de lipsit de scrupule. Dar cine se teme de moarte să renunţe la politică, spunea Talleyrand, Michel (Mihai I) e foarte tăcut, calm, sobru. Nu e preocupat de acel „Show off“ (ostentaţie) a tatălui.

Annie Zănescu constata că, printr-o ironie a soartei, România avea, în sfârşit, un rege constituţional, un rege care domneşte, dar nu guvernează.

— O fi constituţional, dar fără constituţie – a remarcat cineva. Antonescu a suspendat-o.

— Da, dar Regele e mai mult decât pare. Cu privirea lui oblică de asiatic, Morand părea un bonz care citeşte viitorul: El este speranţa, colacul de salvare când regimul lui Antonescu...

Morand n-a precizat, dar se înţelegea că e vorba de tumba finală. O tumbă în care, după părerea diplomatului francez, Regele n-ar fi implicat. Deci încă din martie ’944, unii diplomaţi străini ştiau că între Rege şi Antonescu divergenţele erau tot mai adânci.

— Ce caută cavaleria română în Caucaz? ar fi întrebat Regele.

— Victoria, Sire – ar fi răspuns Mareşalul, care ştia că dintr-un regiment plecat cu 800 de cai şi şaizeci de ofiţeri n-au mai rămas decât unsprezece cai şi trei ofiţeri.

— Victoria? Victoria lui Hitler, în nici un caz a noastră.

Fraza regală, faţă de împrejurările de atunci, era foarte profundă. Aici era drama ţării. O victorie totală a lui Hitler însemna desfiinţarea României. Hitler era nebun de ambiţie.

— Aşa cum l-am văzut şi după tot ce am auzit, cred că Mareşalul a ştiut să răspundă la întrebarea „de ce tu, şi nu eu?“ Morand explică: E oarecum întrebarea sfinxului. Pentru ambiţioşi, la fel de fatală. Oricine urcă treptele puterii o întâlneşte o dată sau de mai multe ori. Răspunsul e decisiv şi pune capăt dialogului. Un Hitler, un Stalin răspund cu moartea, alţii cu pumnul de fier. Mă refer, bineînţeles, la ambiţioşii ilegitimi, nu la cei cum ar fi Alexandru Macedon, Carol Quintul etc. În timpurile moderne, ca probabil şi în trecut, toate dictaturile au nevoie de un instrument de dominaţie atât de complex, încât nu poate fi încredinţat decât unui om de mare talent. La noi, Napoleon l-a avut pe Fouché, Stalin îl are pe Beria, Hitler are mai mulţi, dar se pare că Himmler ar fi primul. La voi, Carol al II-lea l-a avut pe Moruzov, dar acum cine ţine frâiele aparatului poliţienesc? Se pare că Eugen Cristescu. O fi el ochiul şi urechea Conducătorului?

Alecu Zănescu, comisar al Jockey-ului pe lângă hipodromul Băneasa, l-a văzut la curse. E drept că l-a văzut prin prisma unui snob.

— Se îmbracă prost precum un „nene“ din Tei sau din Grant. Un nene bogat. Deşi voinic,. E de statura lui Tănase, are picioarele mici, cambrate, încălţate cu pantofi de lac cu tocuri înalte şi ciorapi de mătase lila. E curat, călcat, totul scârţâie pe el. Astfel crede că poate cuceri femeile distinse.

Moruzov, fiindcă ştia foarte multe, credea că îi are la mână pe legionari. Dar Horia Sima l-a arestat.

Amiralul Canaris a venit la Bucureşti şi ca să-l ia pe Moruzov în Germania, să stoarcă o minte de poliţist genial. Dar, după cum declara Horia Sima, el nu era de găsit. Bineînţeles, era în beci la Jilava,

ţinut tocmai de Sima! Canaris, învăţat de meserie, ştia să recunoască minciuna. S-a adresat lui Alecu Rioşanu, subsecretar la Interne. Era pus acolo pentru a contracara uneltirile generalului legionar Petrovicescu.

Eu mă duceam des pe la Rioşanu. O cunoscusem bine pe biata Sonia, răposata sa soţie, şi aveam şi prieteni comuni. Rioşanu mi-a povestit că a fost la el amiralul Canaris.

— E un om de lume până-n vârful unghiilor, membru în cele mai elegante cluburi din Berlin. E de mirare că îl ţine Hitler, care apreciază numai ţoapele slugarnice.

Pe scurt, s-au înţeles de minune. Canaris avea nevoie de Moruzov, care – ştia el – organizase o reţea de spionaj ce se întindea până la Kiev. Şi el spera să întoarcă reţeaua în folosul comandamentului suprem al armatei germane. Fără înconjur, milităreşte, Rioşanu i-a declarat şi l-a convins pe amiral că Sima minte.

Furios, Canaris s-a întors la Berlin şi i-a raportat totul lui Hitler. Aşa a început discreditarea lui Sima, discreditare care n-a fost totală niciodată, el având susţinători influenţi. Iar spectrul lui Sima îl băga pe Ică Antonescu în răcori.

În altă zi, la o masă în casa lui Rioşanu din Bulevardul Dacia, mai erau verişoarele mele Şuş Ghika Deleni şi Pierette Balaci, şi Neagoe Flondor cu soţia. Rio ne-a spus că-l aşteaptă şi pe Eugen Cristescu, pe care i l-a „băgat pe gât“ Ică Antonescu. Acesta vrea să-l facă şeful Serviciului Secret. Că nici el, nici Mareşalul nu-l pot suferi, dar se pare că e priceput în meserie.

Când a intrat, am constatat că descrierea lui Alecu Zănescu era corectă. Era într-adevăr un „fante“. Dar mai era ceva. Era „cineva“. Îi simţeai prezenţa. Te apăsa. Tăcut şi stăpân pe sine, avea o privire grea, pătrunzătoare.

Atât Pierette, cât şi Leni Flondor erau nostime, frumoase chiar, fiecare în stilul ei. Una blondă, sportivă, vară-mea, iar cealaltă cadână, brună. Cristescu le-a cântărit şi le-a apreciat dintr-o privire care merita un milion de palme. În timp ce mă delectam cu un *soufflé* de parmezan, nu-l scăpam din ochi. La masă şi la pahar se cunoaşte omul.

Se pare că femeile îl preocupau prea mult, mai ales dacă ţinem seama de meseria lui. Din grandomanie s-a căsătorit cu Dorica, fostă Golici, din familia Coandă. O ţanţoşă cu un cap superb, dar prea solidă, mare pokeristă. Dar Cristescu se pare că mai avea o unguroaică evreică, plină de temperament, pe care şi-l împărţea între diverşi crai. Atunci s-a văzut că poliţia lui Cristescu nu funcţiona prea bine. Dintre toţi admiratorii iubitei lui, numai pe unul a încercat să-l expedieze în Crimeea.

La masă a tăcut şi a mâncat cu poftă. Emana o senzualitate excesivă.

Nasul şi gura cărnoasă adulmecau cu competenţă mâncarea şi vinurile. Mai târziu, când a devenit cel mai temut om din ţară, despre viaţa lui sentimentală avea grijă să-l informeze pe Mareşal colonelul Elefterescu. Poate de aici a pornit antipatia tot mai acută a lui Antonescu împotriva lui Cristescu. Dar mai era ceva. La Bucureşti se ştia tot, plus minciunile. Aşa transpirase zvonul că Cristescu îşi crea un depozit la Union des Banques Suisses din Zürich. Asemenea lucruri, Antonescu nu ierta. Dar sigur mai era ceva. În orice caz, după câţiva ani, socotind că, fără conivenţa lui Eugen Cristescu, actul de la 23 august nu putea să reuşească, am hotărât să lămuresc enigma, invitându-l la o cafea pe Mircea Lecca, după mine cel mai bine informat bucureştean. I-am spus că toată lumea e intrigată de arestarea lui Cristescu, cel care a protejat pe spionii englezi şi americani şi care, cu un singur

cuvânt strecurat nemţilor, răsturna toată combinaţia Palatului. Lecca, un fel de rudă cu Cristescu, aruncând o privire circumspectă împrejur, mi-a mărturisit că Eugen a vrut să fie prea deştept, să împace şi capra, şi varza, dar n-a ştiut că aici va dicta Stalin, şi astfel a pierdut.

La dejunul lui Rioşanu, din cauza tăcerii lui, atmosfera s-a înveselit abia după plecarea lui Cristescu, cel tăcut şi misterios. Vară-mea, Pierette, spunea că am scăpat de umbra lui Iago. Pe urmă, Rioşanu a devenit Guvernatorul Bucovinei şi a murit acolo. Şuş Ghika a fost pulverizată într-un bombardament. Flondor şi Cristescu au murit la închisoare mult mai târziu, prin ’956.

* * *

La ceasurile treisprezece fără un minut, am intrat în ambasada din strada Biserica Amzei. Fiind un dejun intim, masa a fost servită în galeria care dădea spre grădină, şi nu în sufrageria cea mare. La unu a venit Bova Scopa cu soţia, Nina, o rusoaică superbă şi plină de haz. În sfârşit, cu o întârziere de cinci minute, a apărut o floare, o încântare, Ileana Pociovolişteanu – amanta lui Ică – prim-ministrul ţării.

„Elle est parfaitement idiote, mais silencieuse!“ („Este perfect idioată, dar tăcută“) comenta blânda Hélène, „On la place comme un pot de fleurs et ça fait bien“ („O pui ca pe un ghiveci cu flori şi face frumos“.) În adevăr, făcea frumos! „Ce noroc pe capul lui Caţavencu, adică pe Ică Antonescu, constată Păstorel, care n-avea păreri prea bune despre el. Îi ascultase doar discursurile!

Bova Scopa era într-o situaţie delicată. Venise la Bucureşti ca ambasador al lui Mussolini şi al lui Ciano. Iar în ’43 trecuse de partea anglo-americanilor, o dată cu toată Italia. De atunci, Manfred von Killinger, ambasadorul Reichului, vocifera: „Trebuie expulzat trădătorul împreună cu

soţia sa... agentă sovietică!“ Baronul s-a dus apoi la Mareşal. În zadar. A primit acelaşi „sictir“ glacial pe care-l primise când ceruse evrei pentru cuptoarele din Dachau sau prizonieri fugiţi din lagărele naziste. Pe prizonierii francezi i-am cunoscut personal. Făceau plajă la ştrandul Bragadiru şi primeau un ajutor de la statul român.

Dejunul s-a desfăşurat apoi într-o atmosferă uşoară, vie, ca spuma de şampanie.

— Un deştept la o masă de proşti pare cel mai prost! spunea Păstorel. Vorba o auzise şi el din gura lui... Mihai Eminescu!

Aici însă, printre egalii săi şi pentru cei doi ambasadori, Păstorel a fost sclipitor şi uimitor. La sfârşitul dejunului, Nina mi-a spus în ruseşte şi doar pe jumătate în glumă:

— Sunt gata să fac o pasiune!

La cega „menuière“ s-a băut un vin alb de Burgundia.

— *Quel merveilleux Montrachet*! (Ce Montrachet!) a constatat Păstorel.

— Aţi câştigat! a răspuns Morand, dar acum vă pun la o încercare mai grea...

Dintr-o sticlă prăfuită şi fără etichetă, feciorul a turnat apoi un vin niţel rosé, foarte rece şi care se lăsa băut ca apa. Vin hoţ, perfid. Păstorel a stat pe gânduri mai multe clipe tot gustând din pahar.

— *Je donne ma langue aux chats* (Îmi dau limba pisicilor – veche expresie franceză, prin care omul îşi manifestă neputinţa).

— *C’est un rosé de Saint Amour* (Este un vin rosé Saint Amour), a explicat ambasadorul. E vinul preferat de Carol Temerarul, duce de Burgundia! S-ar putea să fie acelaşi. Viţa n-a cunoscut phyloxera. Solul, foarte nisipos, a ferit-o de acest flagel...

— Şi la noi, via lui Petru Rareş a fost păstrată tot de nisip, spuse Păstorel. Pe dealurile de la Miroasa mai creşte şi azi vechea şi nobila viţă moldovenească. Dacă nu se muta frontul... De la o

vreme, constată Păstorel, anxios, frontul se tot mută şi se modifică.

— Da! încuviinţă Hélène, zilele astea citeam în ziar: *Cu tramvaiul în prima linie*! Era un reportaj din Iaşi. Sunt tranşee în Copou. Ziaristul relata într-un stil vesel şi eroic cum ostaşii noştri „urcau“ în schimbul de dimineaţă! E un vis monstruos! Cred că ziaristul era beat sau cretin.

— Nici una, nici alta, era Fărcăşanu, interveni Păstorel. Dar ruşii nu sunt la prima vizită!... În 1848, scria colonelul Locusteanu, la sosirea armatelor ruseşti, la Bucureşti curgea mai multă şampanie decât apă pe Dâmboviţa. Din motive uşor de ghicit, Păstorel devenea tot mai optimist: Au mai venit în ’77, în 1916... Dar până la urmă tot au plecat... Şi acum, sunt sigur, vom găsi noi un clenci şi ne vom descotorosi de ei.

— Să vă audă Dumnezeu răspunse Hélène. Cât despre Fărcăşanu, după toate manifestările îl cred înscris în Partidul Bolşevic...

— Şi eu îl bănui, glumi Nina Bova Scopa, că a luat-o la stânga.

— Oricum – interveni Bova Scopa –, ruşii care vin acum nu vă aduc şampanie! (La această constatare a zâmbit şi feciorul care ne servea.) Poartă în ei răzbunarea. La Radio Moscova se aude: „Moarte cotropitorilor fascişti şi români!“... Şi totuşi – continuă Bova Scopa –, în judeţul Dorohoi, ocupat de ei, l-au numit pe prinţul Mavrocordat prefect! Faţă de populaţia rămasă au o comportare omenească, politicoasă chiar.

— De la ruşi te poţi aştepta la orice, observă Păstorel. Şi într-un fel, şi în altul... Am fost în Ucraina... Am văzut acele întinderi fără zare. Oricât gonea, maşina părea că tot stă pe loc. Eram corespondent de război... Aţi auzit de bătălia de la Nicopole, sau cum i se mai spune...? Păstorel s-a oprit o clipă – sau Korsun! Da, Korsun!.. E o bătălie despre care se ştie prea puţin. Fierbea pământul sub mine... Purtam cizmele cu care

făcusem campania din 1916... Şi Păstorel se avântă într-una dintre digresiile lui favorite. Am stat în „şanţuri“ după a doua mobilizare ordonată de Ferdinand. Atunci am eliberat Bucureştiul şi am ocupat Budapesta. Fiindcă ţin să amintesc un adevăr pe care anumiţi „istorici“ îl ţin sub tăcere: România Mare a fost croită cu baioneta românească. Împotriva inamicului, dar... şi a aliaţilor. „Vous voulez faire la guerre à la Roumanie?“ („Vreţi să-i faceţi război României?“) – l-a întrebat Clémenceau pe reprezentantul Italiei la Conferinţa din Paris. „En ce cas, ne comptez pas sur nous!“ („În acest caz, nu contaţi pe noi!“) Dar în ciuda protestelor vehemente, cavaleria lui Rusescu, celebru general de cavalerie, galopa în pusta ungară... Şi deodată, vocea lui Păstorel răsună ca o goarnă: Europa a văzut cum ostaşul român ridica opinca deasupra Budapestei.

— *Un vent de vérité a souflé parmi nous*! (Adevărul s-a făcut simţit printre noi!) – a intervenit Hélène. Eram la Ghidigeni (moşia familiei) când s-a sunat a doua mobilizare. Ostaşii noştri, în mantale ruseşti şi opinci, au fost sublimi...

— Totuşi – interveni Bova Scopa niţel înţepat –, vorbeşti despre Nicopole, sau despre Korsun?

— A, da! exclamă Păstorel. Vă rog, Excelenţă, să mă scuzaţi. Vorbeam despre Korsun, fiindcă eram acolo. Pe când fierbea pământul sub mine, un ofiţer de legătură, un căpitan neamţ – vorbea franceza – explica: „De data aceasta n-are să fie ca la Stalingrad. Aici, ruşii îşi vor rupe spinarea!“

Au mai trecut trei zile cu tunete şi fierbere, după care s-a făcut o linişte subliniată de greieri şi de lună plină... Niciodată n-am să uit acea lună. Scurt, îndesat, lat în fălci, generalul Ionescu, şeful nostru, nu ştia ce să mai creadă. Nu primise nici o veste de la nemţi. Atunci, din nou s-a înfiinţat căpitanul – ofiţer de legătură.

— *Heil Hitler*! ne-a salutat el cu un ton ciudat, suspect prin ironia sa. Peste două ore, ruşii vor fi aici!...

— Cum? izbucni generalul. Dar nu pot să cred!

Căpitanul îl privi cu o insolenţă de gheaţă:

— Nici noi nu putem! Dar ruşii pot!... Evident, puteţi să vă constituiţi prizonieri... E o soluţie pe care nu v-o recomand... Şi dumneavoastră purtaţi Crucea de Fier. Iar ruşii, când sunt foarte supăraţi, îi obligă pe titularii acestui ordin să-l înghită. E foarte indigest, foarte! Vă propun, deci, s-o luaţi prin stepă şi să evitaţi drumurile bătute, fiindcă sunt controlate de inamic. Căpitanul bătu din călcâi, gata să plece, când se opri. Vă fac o propunere. Sunt cu un Fiessler Storch (avion german). Am un loc pentru dumneavoastră.

— Vă mulţumesc – a răspuns generalul –, dar în asemenea împrejurări nu pot să-mi abandonez camarazii...

— Vă înţeleg, a răspuns căpitanul, de astă dată fără acea ironie insuportabilă.

Cu un Stoewer militar (maşină de teren), am apucat prin stepă. Lângă şofer şedea generalul. Şoferul, un oltean isteţ, conducea extrem de repede, dar cu o singură mână. Pe măsură ce înaintam auzeam tot mai tare ceva ciudat. Era ca un cor de broaşte – ştiţi dumneavoastră, când le auzi corul venind din baltă, dar mult mai amplu. „Nu – mi-am spus eu –, nu sunt broaşte!“

— Sunt răniţi, mi-a răspuns generalul, cu un sânge rece teribil. Ne apropiem de locul unde s-a petrecut înfruntarea cea mare... Flăcările din stânga sunt tancuri care ard. Probabil germane. T-ul 34 rusesc e mai greoi, mai rustic, dar arde mai greu. Iar urletele – generalul arăta câmpul de bătaie – sunt răniţii. Evident, sunt şi morţi – cei norocoşi.

Trebuie să vă gândiţi că tancul nu poate sări sau ocoli. El trece peste. Fără alegere. Treceam peste trupuri, altfel nu se putea. Erau prea puţini, iar

spaima de a cădea prizonier domina orice alt sentiment.

— *Mais quelle horreur*! (Dar ce oroare!) a exclamat Hélène.

— *C'est* – îi răspunde Păstorel – *la guerre fraîche et joyeuse* (Este războiul proaspăt şi vesel – aşa spuneau nemţii în 1914). *C'est la guerre sans fard – La stupidité majeure de l'Umanités... Le meilleurs tuent les meilleurs. Applaudis par les ambusqués...* (Este războiul nefardat... Stupiditatea majoră a Umanităţii.. Cei mai buni ucid pe cei mai buni. Aplaudaţi de ambuscaţi...)

— Vă felicit pentru sinceritatea relatării – interveni ambasadorul Franţei – dar şi pentru franceza dumneavoastră. Poate fi invidiată de mulţi francezi... Îmi închipui că aţi cunoscut bine Franţa.

Copleşit de compliment, Păstorel se făcuse din cale-afară de roşu. Apoi, cu sinceritatea şi cu spontaneitatea care îi dădeau tot farmecul, răspunse:

— Excelenţă!... n-am fost niciodată în Franţa! Fatalitatea, o fatalitate care a luat aparenţa apelor de Karlsbad mi-a stat în cale!

— Apele de Karlsbad? întrebă Hélène.

— Da, doamnă, da. Mi-am adunat bani, mi-am scos paşaportul, am cumpărat biletele, când a intervenit un doctor prieten:

„Ar fi bine să te opreşti la Karlsbad... Să-ţi dregi ficatul... Că ai mare nevoie."

În sfârşit, l-am ascultat şi am gustat şi acea apă urât mirositoare. Nu mi-a plăcut şi eram gata-gata să-mi continui drumul, când am constatat că la restaurantele cehe se găsea un excelent vin de Moselle... Păstorel s-a adresat audienţei cu delectarea evocării. Ştiţi dumneavoastră... din cel verzui, cu parfum de cremene scăpărată. Cu acest nectar, însoţit de Wiener Rindfleisch (rasol de vacă gătit ca la Viena) am început apoi o cură personală. Mă plimbam prin pădure, făceam conversaţie cu

nenumăraţi români veniţi la tratament, ascultam muzică minunată – în această privinţă, cehii sunt grozavi – şi mă simţeam atât de bine, încât toţi cunoscuţii din Bucureşti mă felicitau. „Vezi – îmi spuneau ei – apele de Karlsbad! Eu tăceam, dar iată că într-o dimineaţă am constatat că se topiseră toţi banii de Paris. Din fericire, aveam însă biletul de întoarcere plătit – şi restul e uşor de ghicit.

— Fatalitatea s-a manifestat destul de amabil, constată Morand. De obicei e mai crudă... Soarta noastră aspră e acum la Iaşi... Misterioasă, victorioasă, uriaşă. Uniunea Sovietică înaintează. Până unde? Prin dispariţia Germaniei şi a Franţei se creează un gol. Imens, nu contest, dar Rusia are de unde să-l umple. Cred că deocamdată Stalin se va mulţumi cu linia Praga-Berlin-Königsberg... Dar s-ar putea opri la frontiera elveţiană.

— Vai de mine, Excelenţă! interveni Bova Scopa, cum credeţi că Roosevelt şi Churchill vor admite aşa ceva? Atâţia americani, englezi, australieni, canadieni sacrificaţi pentru un alt Hitler?

— Nu! răspunde Morand, tot mai rece. Stalin nu e Hitler!... El, dacă vreţi, poate fi comparat cu Gingis Khan sau Timur Lenk. Faţă de el, genialul Churchill sau nobilul Roosevelt nu există... Nenorocitul de Goebbels i-a văzut cum sunt.. *un poivrot et un paralitique* (un beţiv şi un paralitic).

— De ce îl consideraţi pe Goebbels un nenorocit? a întrebat Nina Bova Scopa.

— Fiindcă, doamnă, pe Goebbels îl aşteaptă o soartă năprasnică.

(Era în ’44. În ’45, Goebbels s-a otrăvit împreună cu soţia, după ce şi-a omorât şi copiii. Paul Morand credea în astrologie şi în astrologi. De la unul dintre aceşti farsori – cu noroc – avea horoscopul lui Goebbels, al lui Hitler şi al lui Ribbentrop. Pe toţi trei îi aştepta o moarte şi ruşinoasă şi violentă.)

— Marii creatori de imperii – continuă ambasadorul Franţei – au o trăsătură comună...

Niciodată n-aveam să cunosc aceste trăsături.

Fioroasă a început să urle sirena din Piaţa Amzei!

— *Poisson d'Avril*! (farsă de întâi aprilie) a exclamat Păstorel. Nu vă alarmaţi, e colonelul Repanovici, care se distrează. (Repanovici răspundea de apărarea pasivă a Capitalei.)

— Vreau în pivniţă, în adăpost! s-a auzit deodată. Era „ghiveciul de flori", era Ileana Pociovolişteanu care, spre stupoarea unanimă, vorbea. Nu e o farsă – continuă ea –, vin bombe... ştiu sigur...

— Dar de unde eşti atât de sigură, copila mea? întrebă Hélène cu o parşivenie unsă cu miere moldovenească.

— Cunosc pe cineva de toată încrederea... Bombele sunt pe drum, ne-a spus el mamei şi mie.

Cu greu ne stăpâneam râsul... Se ştia că mama, o fostă leoaică, patrona idila cu Ică... Dar biata „floare" era atât de descompusă, încât lui Hélène i se făcu milă.

— Dacă eşti atât de sigură, să mergem în pivniţă.

Ne-am ridicat de la masa servită cu splendidele cristale de Bacarat. Atunci trebuia să spunem adio unui anumit stil de viaţă. Dar nu ştiam, şi e mai bine aşa.

Constatarea aceasta, Păstorel o făcea cu nouăsprezece ani mai târziu. Muncit de un chin fără iertare, răsfoia trecutul cu gândul.

— Acest Paul Morand – spunea el –, deşi diplomat de carieră, nu era încuiat. Vedea ceva. Astăzi Europa era împărţită în două: o parte ocupată şi o parte preocupată, tot de ruşi.

După bombardamentul din 4 aprilie, când a trebuit înfiinţat un cimitir nou, îl auzeam:

— Acum, cu toţii am intrat „în disperare", dar şi în „dispersare"...

La Percepţie a explicat conţopiştilor: „Eu n-am venit că am venit, ci am venit că n-am venit!“

Şi câte altele. Le citez fără prea mare entuziasm... Sunt atâţia rataţi, imbecili, care de la aceste „jonglerii“ s-au mângâiat cu gândul că Păstorel era doar un scamator al cuvântului. De altă părere era conu Mihail (Sadoveanu). Pe când locuia în Bulevardul Jdanov, mă duceam vinerea să joc şah cu el. Într-o seară, maestrul fiind bine dispus, mi-a vorbit despre Păstorel.

— Mult m-a necăjit Păstorel! Mai ales că pusesem în el atâtea speranţe... Dar asta nu mă împiedică să-l judec. E un mare talent. Unde pune o slovă rămâne ca şi cioplită în piatră.

Numai cei care l-au cunoscut pe conu Mihai îşi dau seama cât cântăreşte aprecierea.

Lungit sub fereastră, în ultimul popas din viaţă, Păstorel mi-a recitat, ca să fiu lămurit:

Venise acum şi acel preatainic ceas,
Ce încă nu-şi aflase în vreme rândul
Pe care îl trăisem doar cu gândul
Dar nu-i dădusem încă-n mine glas,
Ceas de plecare şi de bun rămas.

— E de Philippide. Tu îi spui, ruseşte, Alexandr Alexandrovici. Se pricepe grecul. La gândul cel mai subtil, găseşte vorba cea mai simplă... Nu e uşor... Dar ştie să şi tacă. Când am ieşit din puşcărie, m-am pomenit cu el. Cu sfială, parcă ruşinat de fapta lui, a pus pe noptieră un plic cu 1 000 de lei, după care a dus degetul la gură şi a plecat fără o vorbă. „Le style c’est l’homme!“ („Stilul este omul“)... Acum, că „i-am dat în mine glas“, constat că ceasul e mai mult o speranţă decât o spaimă. De n-ar fi durerile... absurde,

monstruoase şi inutile! Timpul m-a învăţat. Durerile sunt inutile!... Ion Vodă a fost rupt de cai, aşa era moda la turci. A fost neplăcut, foarte neplăcut, dar a durat un ceas, două, nu săptămâni... Dar Socrate? Ce caz s-a făcut de moartea lui, de curajul lui! Auzi poveste! Bătrânul stătea la taifas cu prietenii, când a venit călăul cu un ceai de cucută. Amar, nu zic, dar sunt sigur că i s-a mai adăugat niţică miere. Şi aşa, pe nesimţite, a amorţit de la picioare în sus, până a trecut „dincolo“. Minunaţi mai erau grecii de atunci! Au descoperit şi moartea fără durere. Unde se mai practică această fiertură? Nicăieri... Călăii au eliminat-o... Era prea blândă, iar religia noastră scrie că suferinţa e trimisă de „Cel de Sus“. Ştii, a trecut un popă pe aici. A încercat să-m explice teoria.

„Te-au durut vreodată măselele, părinte? Avea dinţi olteneşti“, unul şi unul.

„Nu, niciodată!“

„Păcat! am zis eu, că atunci ţi-ai fi dat seama cât de sadic e „ăla“.

„Care «ăla»? m-a întrebat el fără să-şi creadă urechilor.

„Apoi, «Cel de Sus »“.

Fără o vorbă, părintele s-a ridicat, a făcut semnul crucii şi dus a fost! n-a mai dat pe aici! Ciudat, nu?

Păstorel zâmbea ca nimeni. Avea un zâmbet care mă fericea ca unda lunii văzută în luciul mării. Dar nu toţi îl vedeau ca mine.

Odată, la o serată „distinsă“, era şi mareşalul Angelescu, care ştia tot. Cine a inventat chibritul, cum se găuresc macaroanele etc. etc. Enervat de atâta erudiţie, Păstorel l-a întrebat:

— Excelenţă, de ce boului când îi spui „cea“ o ia la dreapta, şi când îi spui „hăis“ o ia la stânga?

— Nu ştiu, a răspuns mareşalul, enervat de întrerupere.

— Apoi, vedeţi că boul ştie! ! a replicat Păstorel.

Lungit sub fereastră, cu broboanele chinului pe frunte, Păstorel luptă.

— De când o tot înfrunt (durerea) am ajuns s-o şi văd! În popor i se spune rac. Aşa e! E ca un rac care, cu cleştii lui, îmi sfâşie pieptul. Aş urla, dar mă ţin. Să nu o chinui pe Marta (soţia lui). Hai să vorbim de orice. Spune-mi, măi Jorgică, te-au ajuns vreodată ambiţiile, sau te-a mânat doar vijelia trăsnelilor?

Luat prin surprindere, am tăcut o clipă – până să-mi adun gândurile. I-am răspuns cu toată sinceritatea impusă de clipă:

— Trăsneala m-a mânat prin viaţă. Ea m-a ajutat să cunosc râsul şi chiar fericirea... şi să te înţeleg mai bine pe tine!

— În ceea ce mă priveşte – Păstorel amorsa o piruetă prin care evita pateticul pedant –, mărturisesc că am cunoscut ambiţia, dar cu „a“ mic. Mai mult veleitară. Aşa, de curând, visam că sunt un fel de Nerone, stăteam la fereastră şi... împuşcam motociclişti!... Ştii tu, pe ăia care pârţâie din motor.

Amândoi râdeam, când a intrat Cădere, fost ambasador. În mână ţinea o sticlă.

— *Pour le Prince des poètes, le premier vin de France*! (Pentru Prinţul poeţilor, primul vin al Franţei!)

Era un Château Yquem. Chateau Yquem e un vin rar chiar şi în Franţa.

Tot atunci a intrat Marta.

— Primul pahar îl ciocnim în cinstea ta, Marta mea iubită... e prea puţin faţă de ce eşti şi de ce ai fost totdeauna. Prea puţin! Pentru Marta n-am decât un termen... sublimă, sublimă în toate.

Preatainicul ceas era aproape. Dar ne stăpâneam firea. Faţă de bărbăţia, de curajul lui Păstorel, nu puteam să facem altfel.

La ultima picătură s-a ridicat în picioare... Avea o gravitate, o măreţie pe care nu le pot explica. Cu

vocea răguşită de durere, ne-a rugat să-l lăsăm singur...

N-am avut prilejul să-i spun:

— Adio, dragă Păstorel.

Floarea-Soarelui în aprilie

24 martie ’44. Sunt la Sinaia, unde o instalez pe mama. „Pentru orice eventualitate“, cum spune Aurel. La drept vorbind, suntem aici de teama bombardamentelor. Dar vecinii noştri de la Cumpătu râd în hohote de asemenea temeri.

— România să aibă soarta Bulgariei sau a Ungariei?! exclamă Titel Petrescu. Cum credeţi că se poate aşa ceva?

Mişu Ralea e mai puţin categoric şi mai circumspect. În ceea ce priveşte bombardamentul, admite că Valea Prahovei sau unele noduri de cale ferată pot fi lovite, dar numai în caz că nu se ajunge la o soluţie politică.

Deocamdată, o bună parte din Parcul Filipescu s-a mutat aici. Domnii cu garoafă la butonieră, anglofilii, membrii Jockey-ului sau ai Automobil-Clubului se plictisesc pe potecile pădurii. Dimineaţa. După masă se joacă bridge, poker, se bea whisky şi se discută politică. Multă politică. Toţi ascultă radio B.B.C., aşteaptă sosirea aliaţilor şi sunt tare optimişti.

— Nişte tonţi! persiflează Liudmila Rainova. Ne sosesc aliaţii cu nea Stalin, cu armata sovietică. Vor vedea ei curând-curând diferenţa.

Soţia diplomatului bulgar Jelesco Rainov, Liudmila, e rusoaică. Fratele ei era comisar sovietic. Un fel de securist. A fost găsit de nazişti, torturat şi împuşcat. Nu mai ştiu cum a ajuns Liudmila soţia lui Rainov. În tot cazul, e la Sinaia pentru că a scăpat dintr-un bombardament englez la Sofia. Deşi evreică, cu frate împuşcat de nazişti, Liudmila se teme mult de sovietici.

— N-avem ce căuta aici, trebuie să fugim.

— Unde? o întreb.

— Oriunde unde nu sunt nazişti sau ruşi.

— Dar Jelesco?

— Jelesco e bulgar. El se împacă foarte bine cu viaţa militară, cazonă, care îl aşteaptă.

Deocamdată, pe măsură ce se apropie frontul, tot mai aprigă se face vânătoarea de ambuscaţi. Din moment ce sunt mobilizat la locul de muncă, nu trebuie să fiu văzut la Sinaia, nu pot mânca la restaurantul Crivăţ. Liudmila vrea să vadă ce se poate improviza de cină, când sună telefonul. E mama. Aurel mă cheamă urgent la Bucureşti. Mama e de părere să plec cu trenul de noapte. Astfel, un eventual control mă va găsi mâine dimineaţa la întreprindere.

Ca toate femeile răsfăţate, Liudmila mă încarcă cu comisioane. În sfârşit, îmi mai dă patru cocoşei. De plasat la cafeneaua Maca. Inflaţia e atât de avansată, încât cu leii obţinuţi se trăieşte larg peste o lună!

De la Sinaia m-am urcat într-un compartiment de wagons-lits. E mai prudent. Aici nu vin patrulele Comenduirii. Intrând, m-am poticnit de o pereche de cizme. Titularul, un tânăr căpitan neamţ, s-a trezit vădit înspăimântat. A fi trezit de un civil în raiul nazist e mai rău decât de o uniformă.

După ce a stat în Franţa un an, acum merge către frontul din Moldova. În drum, se opreşte la Bucureşti, unde i s-a spus că nu cad bombe şi e linişte. Îmi arată fotografia soţiei cu cei trei copii. Erau din Duisburg. Americanii i-au bombardat rău de tot, dar au scăpat. Deocamdată!

Acel „deocamdată“ este rostit cu atâta amărăciune, încât nu pot să mă abţin de a-l întreba dacă bombardamente sunt chiar aşa cum spun unii. Neamţul se opreşte o clipă, ca la o evocare sinistră, apoi, măsurat şi sobru:

— Nu se poate compara cu nimic. Cu nimic din ce am văzut! Îşi aprinde o ţigară pentru a-şi aduna gândurile..., nicăieri, pe nici un front. Femeile,

copiii sunt prefăcuţi în torţe vii... Ca să nu mai vorbesc de „contrasuflu“.

— Contrasuflu? întreb intrigat.

— Ei da, efectele secundare ale bombelor foarte mari. De la două tone în sus, bombele aspiră, sug. Lângă Hamburg, toţi copiii dintr-o colonie au avut ochii smulşi din orbită de o bombă de cinci tone.

Deplin lămurit, nu mai insist şi caut să schimb subiectul.

Vorbim de Bucureşti, de hotelul Splendid, unde va locui. E una dintre reşedinţele armatei germane. Ştie că e peste drum de Athénée Palace.

— La voi se trăieşte încă foarte bine, îmi spune el cam acru. Mulţi camarazi mi-au spus că nici nu-ţi dai seama că e război!

— Totuşi, ruşii sunt la frontiera noastră!

— Probabil. Dacă spuneţi dumneavoastră! răspunde detaşat, ca şi cum nu-l priveşte. Dacă şefii mei au hotărât să mă trimită aici, după doi ani de Paris, este numai din grija de a vă apăra liniştea! Tonul devine din ce în ce mai sarcastic: Confortul dumneavoastră personal! Se ridică şi constat că e foarte înalt. În picioare, dominându-mă, contiună tot mai acerb: Fiindcă am uitat să vă spun că sunt un erou, adică un bou! Pe când dumneavoastră... Mă măsoară foarte dezagreabil. Aş pune mâna-n foc că n-aţi cunoscut niciodată frontul. Şi nici nu-l veţi vedea vreodată!

Mai mult decât jenat, încerc să invoc sănătatea, necesitatea de a asigura unele servicii în spatele frontului etc. etc.

— Ştiu, ştiu toate astea şi să nu credeţi că vă fac un reproş. Dimpotrivă. Aş spune că vă invidiez! Dar să nu-mi povestiţi chestii cu sănătatea sau cu spatele frontului... Şi la noi, ca şi la dumneavoastră, există un minunat scut, o pavăză care ne apără de glonţ mai bine decât orice oţel. Banul! Da, banul! Şi să nu vă fie ruşine... E foarte bine aşa! Am fost la Uman în ’41. La prima bătălie. Când au căzut 500 000 de prizonieri ruşi.

Tancul nu alege şi nici nu sare departe. În timpul luptei, el striveşte la fel pe răniţi, fie ruşi sau nemţi. Am văzut ce rămânea după şenila de 30 de tone. Un terci de pământ şi carne care mai urla. Atunci am primit prima cruce şi un concediu. Acasă, toată lumea mă admira, mă felicita, iar eu mă întrebam cu cât sunt mai bun decât rusul peste care am trecut cu şenila. Şi el îşi făcuse datoria! Bineînţeles că asemenea idei le ţineam pentru mine. Oficial, rusul de sub şenilă conta cât o râmă. Noi eram din rasa stăpânilor, a învingătorilor, în timp ce ruşii sau francezii, nu. Pe acea scară a valorilor umane, stabilită de domnii din Berlin, nici dumneavoastră, deşi aliaţi, nu figuraţi prea onorabil... Iar noi, din neamul stăpânilor, am ajuns neamul fraierilor, al învinşilor... Suntem kaput!

— De ce mai continuaţi? prind eu curaj să-l întreb.

— De ce? Tot de frica delaţiunii, de spaima Curţii Marţiale.

Mă măsoară, ca şi cum ar vrea să vadă dacă nu s-a înşelat.

— V-am vorbit prea deschis, am profitat ca să-mi descarc sufletul. La noi, Frederic cel Mare pretindea că un soldat e bun dacă se teme mai mult de şefii lui decât de inamic. Astăzi, orice cetăţean al Reichului se teme cel mai mult de Statul Nazist decât de bombele americane sau de tancul rusesc. Când spun Statul Nazist mă gândesc la poliţie. O Hydră cu mai multe capete. Fiecare dintre ele pândindu-le pe celelalte... Nu, nu e nici o speranţă!... După Bucureşti, mă duc pe front... zâmbeşte amabil.

— Unde?

— Mai întâi la Iaşi, iar de acolo mi se va spune. Frontul e în „restructurare“. E formula consacrată. E în descompunere... Cine are noroc scapă, cine nu... face un semn de resemnare. „Ruşii sunt foarte supăraţi!“ – e formula des auzită de la o vreme

încoace. Prin ea, cu oarecare candoare, soldaţii nemţi vor să spună că ruşii nu mai iau prizonieri!

Deşi trenul a zăbovit mult prin staţii, convoaiele militare având prioritate, nu pot să spun că m-am plictisit. Din lunganul neamţ emana o sinceritate, o onestitate care mă împăcau cu speţa omenească. Cinstit vorbind, nici nu ştiu cum ne-au surprins zorile acelui 4 aprilie 1944... Cred că la atmosferă a contribuit şi cadrul. Era un vagon vechi, somptuos, tapetat numai în acaju şi piele de Cordoba. Făcuse cândva parte din acele exprese internaţionale care bântuiau Europa. Europa regilor şi a împăraţilor. Când trenul o lua din loc, vagonul trosnea şi gemea ca un moş, dar ne legăna pe nişte arcuri de Rolls.

Nu mai ştiu exact când am ajuns, dar nu peste multe ore vagonul nu mai exista.

În gară se vedeau pretutindeni movile informe, acoperite cu scoarţe, pături. Erau refugiaţi din Bucovina, Basarabia, Moldova, care curând aveau să-şi vadă curmate suferinţele. În groapa comună! Mai aveau de aşteptat cam cinci ore.

La birou, Aurel mă aştepta cu nerăbdare. De la Viena sosiseră doi tineri ingineri nemţi care trebuiau plimbaţi şi bine hrăniţi. Unul dintre ei era nepotul patronului firmei Monier Bau, cu care colaboram.

— Nici o aluzie la război, politică, şantiere etc. Sunt nişte – acru, Aurel nu găsea epitetul potrivit – nişte filfizoni, cam ca tine, dar mult mai bogaţi. Să le vorbeşti de dame, şampanie, bani. Dacă au nevoie de lei, să-i ajuţi... dar nu trebuie jupuiţi.

Tineri în civil, adică îmbrăcaţi la Knije sau poate chiar la Londra, cei doi vienezi nu mi-au plăcut prea mult. „Nişte ambuscaţi“, mi-am spun eu. Paradoxal, nu-i înghiţeam pe ambuscaţi, aşa cum unele dame le detestă pe celelalte. Erau încântaţi de Athénée Palace, unde au fost instalaţi în aripa de lux, însă foarte dezamăgiţi de domnişoarele de la bar. Ştiau că la Bucureşti... Le-

am explicat că era o veche tradiţie la Athénée de a tolera prezenţa unor matracuci. În treacăt fie zis, una dintre ele, Yvonne, nu numai că „servea“ poliţiile româneşti şi germane, dar o şi ascundea pe soţia lui Archibald Gibson, celebrul ziarist şi spion englez care îşi „uitase“ soţia aici.

La cofetăria Nestor, însuşi patronul, domnul Cocorescu, ne-a servit cacao Van Houten cu frişcă şi cozonac. I-am lăsat pe vienezi singuri, arătându-le restaurantul Floarea Soarelui (era peste drum), unde urma să ne întâlnim la douăsprezece).

— Aici, le-am spus, ne aşteaptă un dejun.

Puteam să le spun: „Nu vă grăbiţi, am eu grijă să reţin o lojă etc. etc.“, şi nenorociţii scăpau teferi. Dar la trei trebuia să fiu acasă. Neapărat.

De la Nestor am plecat pe Calea Victoriei. În drum m-am oprit la Dragomir, unde Ilie – ginerele lui Dragomir – îmi pregătise o surpriză plăcută. Printr-o „filieră“ de care părea destul de mândru, Ilie obţinuse un „arivaj“ de whisky Queen Anne. Repede, am luat o sticlă de whisky să o duc lui Kleante Gheorghiu, prietenul meu cel mai vechi.

Gheorghiu, secretarul lui Max Auschnit, îşi avea biroul peste drum de Dragomir. Aici am găsit tot ştabul lui Max. Laureanu, inginerul-şef, comenta bombardarea Budapestei din ajun.

— Ar fi o aberaţie să credem că am putea fi cruţaţi! N-a fost Italia, Franţa, darămite România. Şi nu numai atât, dar veţi vedea că vom fi loviţi mult mai greu decât Ungaria sau Bulgaria. Ca fostă aliată a Franţei şi a Marii Britanii, România trebuie pedepsită!

Trebuie pedepsită! Mă uitam la conducerea Uzinelor Titan Nadrag Calan. Erau evrei. Bine îmbrăcaţi, bine hrăniţi, cu maşini camuflate de colonei sau de avocaţi, cu locuinţe confortabile... De ce soartă ar fi avut ei parte dacă erau în Ungaria, Slovacia, Polonia sau chiar în Franţa? Am tăcut. Sunt polemici nesănătoase, în care cu cât ai mai multă dreptate cu atât greşeşti mai mult.

„On a tort a force d'avoir raison" („N-ai dreptate să ai dreptate" – spune Voltaire). Pe aceşti domni, baioneta soldatului român i-a salvat nu numai de front, ci şi de deportările în Germania. Iar dacă Antonescu a putut să-şi permită să-l refuze pe Hitler când acesta cerea evrei pentru cuptoarele lui, e numai fiindcă se bizuia pe soldatul nostru.

Lăsându-i sticla de Queen Anne lui Gheorghiu, am plecat mai departe, spre Capşa. Şi am văzut cum prin înţelepciunea poporului nostru se spulberă, se topesc legile, rânduielile cele mai tâmpite. „Deşteptul" de Elefterescu, prefectul Bucureştiului, înfiinţase sensul unic pentru pietonii de pe Calea Victoriei. După exemplul lui Mussolini, care făcuse la fel la Roma, pe Corso Vittorio Emmanuele. Toţi mergând în acelaşi sens. Costică nu se mai putea întâlni cu Mitică. Astfel, după ideile lui Antonescu sau Mussolini, se evita ceea ce pe amândoi îi înfuria mai mult: taifasul, pălăvrăgeala sau, la un nivel mai ridicat, dialogul. La Roma, un reprezentant al poliţiei m-a poftit să grăbesc pasul. Nimeni nu se plimba. Toţi alergau după interese înalte. Acum însă, distrat cum sunt, nu mi-am dat seama de schimbare.

A trebuit să-mi iasă în cale Mircea Lecca.

— De când cu falimentul lui Benito (Mussolini) nu se mai poartă „sensul unic"!

M-am uitat să văd dacă nu se vine cineva. rămăsese vardistul desemnat să supravegheze circulaţia. Inerţia birocratică îl menţinea acolo. Resemnat şi ironic, privea mulţimea, care forfotea ca „în timpurile normale".

Prin 1942, puţin înainte sau după Stalingrad, cetăţenii Bucureştiului au văzut cum în plin centru se ridică o clădire destul de ciudată. Toată din bârne de brad frumos încheiate, construcţia evoca un pavilion tirolez, dar aducea şi a izbă rusească. Mă rog, aşa cum era plasat, acel restaurant al

Florii-Soarelui – că despre el e vorba – se potrivea ca nuca-n perete. Avea spatele proptit în calcanul hotelului Athénée Palace, iar împrejur străjuiau numai blocuri moderne. Cui întreba despre ce este vorba, i se răspundea răstit că va vedea la timp. De fapt, era rezultatul unui mare scandal.

Tocmai când ţara noastră era în război cu o bună parte a globului, Patronajul, adică partea femeiască a domniei antonesciene, hotărâse să ridice un restaurant de lux. La început, Mareşalul a urlat. Dar, având în vedere că la noi până la urmă femeile au întotdeauna dreptate (vezi Regina Maria, vezi Lupeasca), Mareşalul a cedat. Însă fără muzică, fără dans! Să fie un loc de întremare pentru ostaşii care vin de pe front.

În adevăr, nimic nu-l împiedica pe bravul ostaş să vină acolo. Nimic, în afară de scumpetea nemaipomenită. Şi nici nu se putea altfel. Patronajul a adus de pe front cei mai buni bucătari, cei mai iscusiţi chelneri. Ficaţii de gâscă din Banat, morunul din Deltă, vinurile franţuzeşti aduse de Gestapo, cutiile cu icre negre etc. năuceau pe nemţii lihniţi care, intrând în restaurant, dădeau cu ochii de bufetul de prezentare.

I-am întâlnit pe musafirii mei, gata instalaţi într-o lojă de la parter. Înveseliţi de o sticlă de Chablis, îmi făceau semne în timp ce lăsam pardesiul la vestiar. Un pardesiu de la Burbery’s, pe care n-aveam să-l mai văd niciodată.

Pentru a înţelege catastrofa, sunt necesare unele amănunte. Holul restaurantului ocupa două etaje. Jos erau loji care îl încadrau fără despărţituri, în timp ce la mezanin o galerie circulară deservea lojile destinate unor întâlniri mai discrete, mai intime. Totul era din lemn. Galeria, pereţii, lojile, mobilierul erau concepute cu mult gust, în stil rustic.

Deşi erau numai ceasurile 12, restaurantul era aproape plin. În afară de mesele din mijloc,

ocupate de militari, se afla acolo fruntea celor cu traficurile armeneşti, greceşti sau evreieşti. Locul se considera cel mai „sigur“ din ţară. Adică ferit de vizitele Gestapoului sau ale Siguranţei. Mult au luptat doamnele de la Patronaj ca să ajungă aici, dar au izbutit. Salutând în dreapta şi-n stânga, am ajuns la lojă şi am comandat o ciorbă de cegă. Am fost servit foarte repede, aşa că tocmai terminasem s-o savurez când a sunat alarma. Era veritabilă, şi dacă o luam în seamă... Dar chelnerul, foarte vesel, ne-a spus să fim liniştiţi. Niţică răbdare şi vine ficatul de gâscă în sos Madera. Musafirii mei erau bine dispuşi. Nu numai din sticla de vin, ci şi din ambianţă. Lume elegantă, femei frumoase şi mai ales acea aromă de bucătărie rafinată, specifică restaurantelor de lux.

Era ca sufrageria de pe Titanic, când transatlanticul a fost spintecat de muntele de gheaţă, şi lumea a pierit din prea multă apă... Aici, parcă scăzuse rumoarea generală. Era acalmia dinaintea furtunii. Dar nu cred în premoniţii, aşa că fără risc pot afirma că şi în acel 4 aprilie se tratau problemele obişnuite locului. Transferuri de devize, scutiri de front, plecări în străinătate (vizele), măsluiri de licitaţii etc.

Vorbeam cu unul dintre vienezi, când am simţit o rumoare, un freamăt. Era ceva care, pornind din podea, mă răscolea în chip tare neplăcut, însă fără să ştiu de ce. Nu era un zgomot, nimeni în sală nu se sesizase, şi totuşi am simţit că era ceva teribil. Vezi caii la apropierea cutremurului... Ca împins de un arc, m-am ridicat.

— *Let's go*! (Să plecăm!) le-am strigat nemţilor, care credeau că am înnebunit.

Fără să aştept răspunsul, fără să mă opresc la vestiar, am ieşit în stradă. Au urmat câteva clipe de inconştienţă, când m-a mânat numai instinctul de conservare. O gosopodină obişnuită galopa ridicol de stângaci. Atunci am auzit pentru prima oară escadrilele de „Liberatoare“ americane. Era ca o

coardă de contrabas care vibra crescendo. O trosnitură teribilă, şi din curtea lui Teodorescu (croitorul lui Carol al II-lea) s-a ridicat un fum bejuliu. Fum bine cunoscut mie de la Odessa, când obuzele trase de flotă aveau aceeaşi culoare. Nici nu ştiu cum am ajuns la adăpostul blocului Mica.

Coboram scările, când a căzut o bombă direct pe bloc. Bombă relativ mică, dar care a trecut totuşi prin planşeuri, oprindu-se la etajul IV, unde a explodat. Jos, în adăpost, s-a simţit ca un cutremur. S-a stins lumina, iar femeile au început să urle. Bine zicea Cezar Petrescu: „Spaima pute!“ Atâţia copii, femei, moşi înghesuiţi, năuciţi, n-au învăţat încă să-şi stăpânească trupul...

O minune! S-a aprins ceva. O lumină chioară, spălăcită – rezultatul instalaţiei auxiliare. Oricum, faţă de bezna din care ieşeam era o binecuvântare! Privesc împrejur. Doar-doar îi voi vedea pe musafirii mei. Nu sunt. În schimb, constat că mai toţi au îngenuncheat. Domni serioşi, cu burta impozantă, coborâţi din birourile societăţii Mica, bolboroseau stângaci numele Domnului, al Fecioarei Maria.

Îndesat ca într-o cutie (un sicriu zis „adăpost“), aştepţi. Aştepţi şi speri să nu te nimerească inamicul. E un fel de rămăşag. Între tine şi cea mai avansată tehnică din lume. Cea mexicană. De multe ori câştigă Tehnica. Vezi adăpostul din Bulevardul Dacia, colţ cu Dorobanţi. Aici, lumea se simţea în siguranţă. Şapte planşeuri din beton armat plus o placă dublă deasupra adăpostului. Dar lumea uită de miracolele lui Scaraoschi. O bombă venind pieziş a intrat prin răsuflătoare, ocolind cele şapte planşeuri, şi i-a nimicit pe toţi cei din adăpost.

Cine n-a cunoscut asta e greu să mă înţeleagă. Prima jumătate de ceas e cea mai istovitoare. Cu sufletul la gură, lumea pândeşte cel mai slab zgomot. Dacă în acest răgaz nu se aude nimic, înseamnă că atacul se desfăşoară în altă parte, la

Ploieşti sau la Braşov. Dar iată că din pământ se ridică o bubuitură grea, prelungită. Specialiştii, căci s-au format specialişti şi în această ramură, îţi spun că „e spre Grozăveşti“ sau „e Dămăroaia“. Pe urmă, cu o iuţeală uimitoare, bubuitul se apropie. Când trece „convoiul“, crezi că te desfaci în bucăţi, că o gheară uriaşă te-a apucat de bojoci. Dar se face linişte. Tencuiala nu se mai desprinde de pe pereţi. Iar începi să speri. Atunci vine al doilea val, pe urmă al treilea şi aşa mai departe.

De Paşti, în acel ’44, atacul „non stop“ a durat două zile şi două nopţi. Ziua americanii, iar noaptea englezii. Atunci a ars o bună parte din Parcul Filipescu.

Dar anticipez. La 4 aprilie, atacul a fost mai scurt. Pe la ceasurile 14 s-a sunat sfârşitul alarmei. Am vrut să ieşim prin scara care duce spre Calea Victoriei, dar nu se putea. Căldura care emana de la Floarea-Soarelui era atât de mare, încât unii au suferit grave arsuri, numai fiindcă vântul şi-a schimbat direcţia. Cineva a descuiat o uşă blindată, de incendiu, care dădea spre strada Luterană. Era soare, dar nu se vedea bine. Mult fum cu miros specific (atunci aveam să-l cunosc) şi fâşii lungi de funingine. Sufocat, orbit, nu ştiam încotro s-o apuc, când am auzit un zgomot uriaş şi neobişnuit. O clipă am crezut că sunt avioanele care s-au întors, dar mi-am dat repede seama că era duduitul incendiilor. În iernile de altădată, sobele pline de lemne făceau la fel. De data asta însă, zgomotul trebuia înmulţit de o sută de ori. Tot cu gândul la invitaţii mei, am început să urc străduţa care ducea spre Calea Victoriei. Atunci mi-a fost dat să fac gestul cel mai decisiv din viaţa mea.

Cu un pas mai puţin, capul lui Curie nu ajungea sub roata camionului. Cu trei paşi mai mult, ajungeam sub faţada care se prăbuşea. Dar întâmplarea, norocul m-au oprit să-mi leg şnurul de la pantof. Zece secunde. Când am văzut de ce depinde o soartă. De un şnur!

Floarea Soarelui, hotelul Splendid etc. etc. nu mai existau. Totul era o mare de flăcări, limitată de cordoane de soldaţi. M-am îndreptat spre strada Basarabiei, care duce spre Gara de Nord. Aici locuiau nişte rude la care ţineam. I-am găsit nevătămaţi, dar cu toate geamurile sparte de explozii. Păreau mai mult supăraţi, jigniţi, ca şi cum bombardamentul era o ofensă personală. N-au coborât în pivniţă, din demnitate. N-am avut timp să întreb ce fel de demnitate sau ambiţie. Asemenea atitudine am mai întâlnit şi la alte familii serioase. La început mai ales. Pe urmă, când s-a îngroşat gluma...

Înainte de a ajunge în Piaţa Buzeşti, am dat de o remorcă de tramvai plină cu cadavre. Unii erau lungiţi pe platforme, dar pe alţii moartea i-a surprins pe scaunele lor. Vagonul era tot ciuruit cu găuri mici cât bobul de fasole. Privind mai atent, am constatat că şi victimele erau toate ciuruite, cu răni mici, ca nişte împunsături. Era unul dintre efectele bombelor. Mai târziu, un doctor mi-a spus că la un singur rănit s-au găsit 80 de schije.

Ajungând în Piaţa Buzeşti, am văzut o mulţime care se înghesuia în jurul unui obiect pe care nu-l puteam vedea. Împins de o curiozitate morbidă, mă apropiam, când din zidul de oameni a apărut, scos de subţiori, un disperat, care urla. Înnebunise de ceea ce văzuse! Cu greu mi-am făcut loc prin mulţimea împietrită de oroare. Ar trebui să fac multă literatură ca să explic de ce piciorul rămas fără stăpân, în mijlocul mulţimii, m-a impresionat mult mai mult decât tramvaiul plin de cadavre.

Un cordon militar m-a oprit să mă apropii de gară. De altfel, nici n-aş fi fost în stare să spun de ce mă duceam într-acolo. Dar tocmai când să mă întorc, iată că un bătrân chipeş m-a pironit pe loc. Înalt, cu un profil aristocratic, evoca acel tip de mediteranean des întâlnit la noi. M-am luat după privirea bătrânului, care făcea semnul crucii cu gesturi largi. Treceau camioane militare.

— Îi duce la groapa comună, spunea bătrânul. Câte o cruce la o sută de suflete... numai de n-ar fi vii printre ei!

Observaţie judicioasă. Cine a avut timp să constate decesele la atâtea victime? Mii şi mii. Nu s-a ştiut niciodată exact. Numărul celor îngropaţi n-a fost mărturisit. Secret de stat! De la mama ştiu un lucru precis. După 4 aprilie, la Patronaj nu s-a mai pus problema refugiaţilor din Gara de Nord care au pierit atunci.

Înainte de a pleca, l-am auzit pe bătrân:

— Grea osândă a trimis Domnul! Pentru megalomania lui Hitler sau a lui Mussolini plătesc pricăjiţii din Griviţa şi din Grant.

Abia atunci mi-am dat seama cât mă zăpăciseră evenimentele. Uitasem să telefonez, să-i întreb pe cei de la birou dacă „musafirii“ mei s-au manifestat într-un fel. La birou am dat de omul de serviciu – era singurul rămas.

— Doar domnul inginer (tatăl meu) a întrebat de dumneavoastră. De trei ori!

De nemţi nu ştia nimic. Pe tatăl meu l-am sunat la telefon, la generalul Athanasescu, unde dejuna. Mi-am adus aminte de acest amănunt.

— Unde eşti, nenorocitule?... A sunat Nataşa de la Sinaia. Te crede mort, rănit. Degeaba i-am spus că o poamă ca tine nu piere. În sfârşit, bine că suntem în viaţă! Telefonez chiar acum la Sinaia. Dar vienezii... sunt cu tine?

Ce întrebare neplăcută!

În scris, în memoriile mele, nu m-am cruţat, nu m-am menajat niciodată. Pentru cât caz fac de posteritate!... Însă în viaţa concretă, de toate zilele, e cu totul altceva. Trebuia să găsesc o explicaţie care să mă scoată basma curată.

— Nu, nu sunt cu mine – era un adevăr –, dar... la primele bombe am luat-o fiecare pe unde am putut. Eu în adăpostul de la Nestor, alţii la cel de sub Athénée Palace, iar alţii au rămas pe loc.

— Ce înseamnă „au rămas pe loc“? vrei să spui că s-au prăpădit?... de ce taci? Acum nu-ţi mai merge gura... ce le spun domnilor de la Viena?

— Nişte condoleanţe! m-am hazardat să răspund – dacă nu-i găsesc la Athénée Palace.

Aici tata izbucni:

— Condoleanţe, hai? Te crezi spiritual? Tontule! Să te duci imediat la hotel şi să vezi dacă nu sunt acolo. Pe urmă vii la mine să stăm de vorbă.

Să stăm de vorbă! Iată o perspectivă jenantă, ca să nu spun mai mult. Marele avantaj al istoricilor – spunea Cezar Petrescu – e că ţin carnet, condică de minciuni. Minciuna – ei îi spun „teză“ – o dată adoptată, nu mai ies din ea. Orice-ar fi. Nici eu nu trebuia să ies din ce povestisem la telefon.

La Athénée Palace nimeni nu ştia nimic. „Vienezii de la 325? Nu. N-au fost văzuţi de azi-dimineaţă.“

Am trecut prin faţa fostei Floarea-Soarelui. Din mormanul de tăciuni înecat de pompieri, se mai ridica un miros de carne arsă. Arsese depozitul de alimente, dar şi trupuri de consumatori. Oribil! La întrebarea mea, un căpitan mi-a răspuns arţăgos că nu s-a găsit nici o victimă!

— Nici la gară? am întrebat.

Militarul m-a măsurat din privire şi mi-a întors spatele. Disciplinat, respecta consemnul oficial care minimaliza efectele atacului. Totul fusese curăţat, măturat cu multă grijă. Se bănuia că un cadavru găsit la hotel Splendid, fiert în cada de la baie şi care n-a fost identificat, era un ofiţer neamţ. Nu s-a putut stabili de la ce etaj căzuse. Fiind mai vechi, hotelul Splendid avea planşeuri din bârne. A ars ca o şură! Nici aici nu s-a ţinut seama de zgura de vieţi adunată cu făraşul şi aruncată în Dâmboviţa! Nu mai era timp de mofturi. Mă gândeam la neamţul din tren.

Bombardamentele anglo-americane au lovit însă mai mult lumea modestă. Nu cunosc vreun membru din Jockey sau Automobil-Club care să fi

căzut victimă. După ce s-a văzut cât de zadarnică era apărarea antiaeriană, populaţia, în imensa ei majoritate, a ajuns la concluzia că numai sosirea ruşilor va pune capăt pacostei. „Decât bombe, mai bine rusu!“ auzeam în tramvai.

Bineînţeles, nu era părerea lui Antonescu sau a altor cizme. Aceştia, ca militari, aveau păreri... „militare“. Fără nici o legătură cu logica sau cu situaţia reală. De nu era 23 August, pintenaţii ne duceau până la catastrofa Reichului, până la 9 mai 1945. Tot pentru glorie, pentru onoare.

Dar şi aşa „războiul imposibil“ a mai durat patru luni şi două săptămâni.

Stalin i-a propus lui Churchill exterminarea a 50 000 de ofiţeri nemţi, la Conferinţa de la Teheran. La care Churchill, mestecându-şi trabucul:

— Fie 49 300, ca să nu ne mai tocmim!

În aprilie ’45, atunci când marele Reich german nu mai reprezenta decât cât vreo trei judeţe de la noi, cei din brigada Charlemagne, compusă din fascişti francezi, au murit până la unul în apărarea... Berlinului!

După masă, pe la ceasurile 17, eram la birou. Bătrânul inginer Ulescu era în admiraţie faţă de precizia bombardamentului:

— Au lovit hotelul Splendid, acel cuib de nazişti, Floarea-Soarelui, o sfidare a Patronajului...

I-am vorbit despre mormanele de cadavre văzute la Gara de Nord. Enervat, burtosul inginer dădu din umeri, repetând o „zicere“ celebră:

— Nu faci omletă fără să spargi ouă.

— Şi cine va mânca din omletă?

— Nu mă interesează, de vreme ce nu e Hitler.

Pentru „americanofili“ nu contau nenorociţii din Grant sau de la Cotul Donului. Omleta să fie gata! Cât mai repede! Fiindcă – aşa credeau ei – se vor înfrupta cu polonicul.

După Paştele din ’44, după ce Parcul Filipescu a fost bombardat trei zile şi trei nopţi, admiraţia

pentru „precizia bombardamentelor“ anglo-americane a fost înlocuită cu altă tâmpenie: despăgubirea în dolari.

Hanul cu tei

E un loc din alte timpuri, cred că de pe vremea lui Hangerliu. Cele două capete ale pasajului sunt păzite de bolţi care au scăpat miraculos de la focul lui Bibescu şi au fost restaurate de oameni care au ştiut să păstreze pecetea trecutului.

Pe aici treceau craii de la Curtea Veche sau însuşi autorul, Mateiu Caragiale, când se ducea la „Iancu“ sau la „Contra-Iancu“, minunatele birturi, sau la domnişoarele vesele din Băcani 2. Acum nu mai e nici han, nici tei. Când păşeşti în pasaj din Blănari, vezi pe stânga firma restaurantului. „Grătar special, vinuri alese“, însă nu scrie, ca la „Iancu“ sau „Contra-Iancu“, „grătar spaniol“. Asta înseamnă că restaurantul nu e evreiesc. Nu e nici creştin, majoritatea personalului fiind comunist. E un secret de Bucureşti care atrage mulţi „antifascişti“ sau „progresişti“, cum a început să se spună. şi destui agenţi ai Gestapoului ori Siguranţei.

Un chelner politicos, dar distrat, m-a instalat la o masă lângă fereastră. Pe un scaun am pus o mică valiză din imitaţie de piele, de la care se aude o muzică discretă. E un radio portabil Braun 2, o raritate pe atunci, reglat pe celebrul post Ilse Zwo. Din ce emite acest post depinde dacă voi mânca aici, dacă vor veni ceilalţi comeseni şi, într-o foarte mică măsură, dacă voi trăi sau nu. Deocamdată cântă Rosita Serano, aşa că nu e nici o grijă. Îndată ce se aude o voce germană, care îndrugă nişte cuvinte ciudate, trebuie să fii foarte atent şi să cunoşti codul. Nu mai ţin bine minte, dar dacă auzi că Gunther (de pildă) s-a urcat pe Hilda, atunci poţi fi liniştit. Înseamnă că aviaţia S.U.A. e deasupra Ungariei. Dacă însă a ajuns Hans peste Trude, înseamnă că stolurile de

bombardiere se îndreaptă spre Bucureşti sau Ploieşti. E bine ca înaintea panicii stârnite de prealarmă să porneşti cu maşina spre o pădurice din jurul Capitalei.

Astăzi pot să închid aparatul. A trecut de ora 12 – limita vizitelor americane. Populaţia profită cu nesaţ de pauză, care se prelungeşte până la zece seara, când începe aşteptarea avioanelor R.A.F. (adică Royal Air France) englezeşti, care sunt considerate de unii cu mult mai distrugătoare.

Dar iată-l pe Vinea, însoţit de Pamfil Şeicaru. Distincţia sobră a lui Vinea iese încă mai în evidenţă în contrast cu Şeicaru. Ce ţoapă splendidă! Francezii, care-i detestă pe toţi străinii (afară de ruşi, când erau foarte bogaţi, de unde expresia „charme slave“), ar fi spus „quel grossier balcanique!“ („ce grosolan balcanic!“). Calcă apăsat şi sigur, ca şi cum e numai el în sală. Îmi întinde o mână uscată şi energică – mă aşteptam să fie transpirată – şi, după ce mă măsoară pătrunzător şi agresiv, ia loc. Are privirea lui Dukindis, un geambaş de cai foarte deştept, pe care l-am cunoscut în iarmarocul din Bârlad. Cu o falsă indiferenţă, se uită prin sală. Zic falsă, fiindcă, după cum am constatat mai departe, nu-i scapă nici un amănunt.

— Aşadar, dumneata eşti domnul Jurgea, adversarul de şah al lui Bebe. Ce mai zăpăceală şi asta... cum spunea marele mascalţon (era vorba despre Napoleon): „Prea serios pentru un joc şi prea frivol pentru o ocupaţie“. În sfârşit, dacă nu aveţi altceva de făcut...

— Avem şi grija doamnelor, protestă Vinea.

— Ştiu, ştiu, asta e poate şi mai rău. Apoi, fără nici o tranziţie, adică fără nici un menajament faţă de interlocutor: Patricienii (un fel de cârnaţi de casă) de aici sunt chiar atât de grozavi?

La confirmarea noastră, Şeicaru se adresă lui Vinea:

— Atunci, cheamă-l pe „tovarăşul“ chelner. (Prin tovarăş Şeicaru arăta că ştia foarte bine unde se află.)

Mă uitam la el cu o intensă curiozitate. „Atâta talent în atâta noroi“ – îmi spunea Sadoveanu, clătinând sfătos din cap. „Ca ziarist – îmi spunea Vinea – el e cel mai cinstit, cel mai ascultat de public“. „Dar ca om?“ am întrebat. „Nu-mi discut prietenii“, mi-a răspuns Vinea fără emfază sau solemnitate, dar categoric.

Nobleţea firii lui se traducea printr-o sobrietate care nu s-a dezminţit timp de treizeci de ani cât l-am frecventat. Câte matrapazlâcuri, câte compromisuri n-a văzut el, ca director al ziarului *Facla*. Dar fără a-i umili pe cei care veneau la dânsul cu propuneri dubioase, a ştiut să le respingă cu atâta eleganţă! „E un adevărat crin din mocirlă“, spunea despre el Şeicaru, fără teama de a fi contrazis de cineva. Pe mormântul lui Vinea, depun aceste rânduri, ca pe o floare.

Pe Şeicaru nu-l jena să fie comentat.

„Nu dau doi bani pe opinia publică“, spunea el adesea, sau: „Prostia omenească se manifestă prin opinia publică“.

La începutul carierei, când încă nu ştia să mânuiască şantajul, a avut unele dificultăţi. Astfel, prin 1927 sau ’28, s-a legat, cu scopul de a-l şantaja, de Ionel Ghika, prinţul Ghica, de care s-a ocupat mai mult Petru Dumitriu în *Bijuterii de familie. Curentul* publica un roman intitulat *Papagalul Alb*, unde apărea familia Romaşcu, un antreprenor bogat, un bancher celebru, Ehrenstein, şi Ionel Ghika, presupus foarte bogat, fiind nepotul Nababului (Cantacuzino). Pe vremea aceea, serviciul de informaţie al lui Şeicaru nu era încă bine organizat. Altfel, ar fi ştiut că Ghica era de mult ruinat, dar foarte îndrăzneţ şi curajos. Când Ghica i-a cerut lui Şeicaru să fie primit, acesta s-a şi văzut cu un etaj mai mult la blocul *Curentul*, pe care-l construia. Ghica a sosit la redacţie

acompaniat de secretarul lui, Mihăescu-Foantă, zis Frânge-Fier, fost luptător de circ.

— Dumneavoastră sunteţi domnul Şeicaru? a întrebat Ionel Ghika, cu un zâmbet care ar fi trebuit să dea de gândit.

— Chiar eu în persoană, a răspuns Şeicaru plin de speranţe.

— Atunci – se adresă Ghica foarte calm secretarului său –, dă-i drumul!

Cele 120 de kilograme de muşchi ai lui Foantă s-au pus în mişcare. Şeicaru s-a văzut ridicat din scaun ca un fulg şi trântit cu faţa de birou, încât s-a spart cristalul.

Pe urmă, fiindcă mai încerca o vagă opunere, operaţia s-a repetat, după care Şeicaru s-a trezit la spital. De acolo, a ordonat sistarea romanului *Papagalul Alb*. Aceasta, spre disperarea a nenumăraţi chelneri, birjari, dame care îl citeau cu nesaţ. Ca şi mine.

Nu trebuie să credem că aventura l-a lecuit de năravuri. Avea şantajul în măduva oaselor şi n-ar fi renunţat la el, chiar dacă, printr-o minune, cinstea devenea mai rentabilă decât hoţia.

Când a vrut să-şi construiască o vilă, s-a adresat mai întâi întreprinderii noastre. Era greu să refuzi „onoarea“ de a construi vila lui, dar şi mai „delicat“ să accepţi. Până la urmă, tata i-a trimis un cec care însoţea refuzul nostru, fiind supraaglomeraţi. Cam la fel au procedat şi celelalte întreprinderi. Adică cele importante. Toată lumea a fost mulţumită. Şeicaru, cu despăgubirile, din care şi-a ridicat o vilă undeva, prin nordul Bucureştiului, iar noi siguri că vom fi lăsaţi în pace o vreme.

Şeicaru nu era singurul de acest fel, mai erau şi alţii.

Acum, Şeicaru dorea să fugă. Cât mai departe. Departe de ruşi. Iar dacă era azi la restaurant, era numai în speranţa de a-l convinge pe Vinea să vină cu el. Îl iubea pe Vinea, pe Bebe, cum îi spunea el.

Şi crocodilii au sentimente. Era ceva ca între abatele Carlos Herera şi Lucien de Rubempré – atracţia contrastelor.

— Dă-o dracului, măi Georgică! a exclamat Cezar Petrescu atunci când i-am citit cele de faţă. Cine mai ştie de personajele lui Balzac? De altfel, până şi ocnaşul Vautrin, Pamfil are mult de urcat. (Vautrin era adevăratul nume al lui Carlos Herera.)

— Nu scriu despre ignoranţi. Cine nu ştie, să se informeze.

— Aşa gândeam şi eu când scriam *Întunecare.* Pe urmă, când, încolţit de datorii (pokerul), am scris *Aurul negru* sau *Calea Victoriei,* am constatat că stilul lui Maurice Dekobra e mult mai rentabil. Sufragiul chelnerilor, al damelor şi al fetelor de pension a dezarmat şi critica. De altfel, critica noastră... Cezar a terminat printr-un semn de dispreţ.

Dar iată-l pe Mişu Fărcăşanu. Elegant, dar neîngrijit, vine spre noi zâmbind. Şeicaru îl măsoară fără amabilitate. Nu-i plac zâmbăreţii.

— Adică – explică el – cei care încearcă să te dezarmeze în prealabil.

Am mai văzut şi la alţii această candoare. Anume, de a crede că mârlănia îmbufnată e mai sinceră decât politeţea şi amabilitatea.

— Sunt câini amabili şi câini care caută orice prilej pentru a te muşca – observă Vinea la teoriile lui Şeicaru. Care crezi tu că sunt mai spontani, mai sinceri?

— Cei care te muşcă. Care-şi arată colţii, a răspuns Şeicaru vehement. La ceilalţi e totdeauna vreun cotlet în perspectivă.

— Atunci, trăiască cotletul! i-a răspuns Vinea.

Pentru Fărcăşanu, problema „cotletului“ era rezolvată oarecum. Prin căsătoria cu Pia, fiica poetului Pillat, a intrat în clanul Brătienilor. Deocamdată era ţinut sub observaţie. Pletele prea lungi, aerul prea visător, lipsa de burtă şi mai ales

simpatia prea des manifestată pentru Uniunea Sovietică trezeau destule suspiciuni.

Mai târziu, jocul intereselor, al conjuncturilor a făcut să văd scris pe tramvaiele Capitalei „Moarte lui Fărcăşanu“. Era prin ’47. Mişu era atunci preşedintele Tineretului Liberal, directorul ziarului *Liberalul* şi ascuns la Legaţia... Turcă!

Pentru a reveni la subiect, trebuie să spun că deocamdată singura lui resursă mai de nădejde era sora lui. Ca soţie a dentistului Fessler şi ca iubită a ministrului de Război, Pantazi, era în măsură să-l ajute.

A fost pe front în Caucaz. O călătorie foarte plăcută, în calitate de corespondent militar, deoarece toţi ştiau că e „oarecum“ cumnatul ministrului. Totuşi, nenumăratele agape cu coloneii şi generalii de pe front nu l-au împiedicat să noteze impresii foarte interesante. Erau însoţite de fotografii minunate, luate de un maior neamţ. Totul a fost ars de Mia, sora lui, mai târziu. Cum spunea Mişu, Mia era barometrul tuturor catastrofelor.

În loc de patricieni, chelnerul a adus fleici. Numai lui Şeicaru i-au revenit patru. Fără să protesteze sau să se sperie de cantitate, Şeicaru a început să mănânce şi să comenteze:

— Nu e de mirare! Chelnerul are alte griji decât să umple pântecul „burjuilor“! El, în timp ce te serveşte, se întreabă dacă e cazul să-ţi strecoare un manifest. Îl vede pe Vinea şi îl ştie, dar prezenţa „canaliei de Şeicaru“ – pe mine mă cunoaşte, comuniştii sunt bune informaţi – îl cam încurcă.

De la mesele vecine se întorceau priviri interesate. Fără a perora, Şeicaru avea o voce care mergea departe. Îngrijorat, Vinea i-a făcut semn să vorbească mai confidenţial, numai pentru noi. Lui Şeicaru începu să-i salte burta de râs.

— Ce, tot nu te-ai îmi învăţat cu „secretele de Bucureşti“? Tipii de la masa din fund se vede cât de colo că sunt de la Siguranţă... Dar iat-o pe frumoasa Medi (Medi Steinbauer-Gestapo). E cu

doi tipi în civil. Eleganţi, dar cu ceafa tunsă. Tot Siguranţă, însă nemţească! De ce crezi că au venit aici? Să vadă, să miroasă şi mai ales să-şi justifice prezenţa la Bucureşti, în loc de front. Mi s-a spus – acum Şeicaru mi se adresa mie – că la cafeneaua Bezano din Brăila (celebră cafenea grecească) nimeni nu pierdea la poker, fiindcă toţi erau greci! Eu nu cred asta. Şi în partida de faţă, toţi au cărţile măsluite, toţi văd în cărţile vecinului, şi totuşi ştim cu toţii cine e câştigătorul şi cine sunt perdanţii... Acum două zile, Killinger (ministrul Reichului) îmi spunea, fără teamă de a fi raportat: „Banditul acela blestemat de Cristescu... vândut americanilor!“ Ca şef al poliţiei secrete a lui Antonescu, Cristescu nu-l scoate pe Killinger din „măcelar cu pretenţie de ambasador, o ţoapă“. După cum vedeţi, toţi se cunosc foarte bine şi nimeni nu are iluzii. Nimeni, afară de Regele Lear!

— Regele Lear? întreabă Fărcăşanu intrigat.

— Ei da, vreau să spun Antonescu. Mareşalul, nu licheaua de Ică. Să nu râdeţi! E un personaj shakespearian. Şi el pluteşte într-o visare abstractă, complet rupt de orice realitate. Şi cu el se joacă destinul, l-a ridicat sus, sus de tot, pentru a-l arunca în faţa plutonului de execuţie. Voi, care rămâneţi aici, veţi fi în primele loji pentru a asista la dramă.

Discuţia lua o întorsătură tot mai delicată, mai ales prin faptul că cei de la mesele vecine păreau tot mai interesaţi. Şeicaru, care şi-a dat seama de jena noastră – ca să nu spun teamă –, abordă un subiect tipic momentului de atunci.

Zeama de la a patra fleică o adună cu un uriaş şomoiog din miez de pâine. După ce mestecă şomoiogul cu multă gravitate, împinse farfuria departe de burtă şi mă privi agresiv.

— Cum stă Cocoşul Mare?

— A ajuns la zece mii, i-am răspuns.

Cocoşul Mare era o moneda de aur franceză cea mai căutată la cafeneaua Maca. Ştia Şeicaru de ce

întreabă. După cursul Bursei negre, mulţi se orientau mai sigur decât după comunicatele mereu tendenţioase. Aşa, cât timp Reichul repurta succese, dolarul era în scădere faţă de aur. Pe urmă, după dezastrul de la Stalingrad şi mai ales după celebra bătălie de la Kursk, aurul – adică monedele şi bancnotele americane, elveţiene, engleze şi suedeze – au început să crească vertiginos. Pe măsura panicii, a exodului celor care fugeau. De la Vinea ştiam că Şeicaru se lansează într-o aventură complicată şi plină de riscuri, fiindcă exodul era pe sfârşite. Fugiseră Auschnit (Titan Nadrag), Malaxa (locomotivele şi armamentul), Stelian Popescu (ziarul *Universul)* şi câţi alţi rechini din cei mari! Încercam să văd palma lui Şeicaru. Avea o linie bună de noroc? N-am apucat să i-o văd, dar faptul că a ajuns cu bine la Madrid, unde a stat ani de zile cu toată familia, pledează suficient în favoarea stelei lui.

Şeicaru părea sincer afectat.

— Fără anumite rezerve, vă aşteaptă vremuri deosebit de grele, mă refer la voi, care rămâneţi aici. Nici în ceea ce mă priveşte n-am iluzii, dar nu despre asta vreau să vorbesc. Cunosc destul de bine punctul de vedere sau, dacă vreţi, mentalitatea celor care rămân. Aş vrea însă să cunosc punctul vostru de vedere, nu cel general, adică a proştilor. De pildă dumneata, domnule Fărcăşanu, cam cum vezi viitorul nostru? M-ar interesa să ştiu ce crede o „speranţă a tineretului liberal“.

Rumen de timiditate, dar măgulit, Fărcăşanu se hotărî să nu-l menajeze pe interlocutor:

— Nu prea cred în opinii personale, afară de cazuri cum ar fi Robinson Crusoe sau Sfântul Toma în pustiu. De altfel, am impresia că nici pe dumneavoastră nu vă interesează aşa ceva. De aceea am să vă răspund, dezvăluind în acelaşi timp ceea ce numiţi dumneavoastră un secret de Bucureşti. Sunt convins că l-aţi mai auzit, dar vi-l spun numai fiindcă mi-aţi cerut. Aşadar, cred că

soarta României şi a noastră în particular depinde de reuşita „marii cacealmale“ care – după cum probabil ştiţi poate mai bine decât mine – se pregăteşte de zor.

Fărcăşanu nu făcea o indiscreţie. Tot Bucureştiul „ştia“ că Palatul le pregăteşte nemţilor o cacealma, adică o întoarcere de 180 de grade, după care prietenii vor deveni duşmani, iar duşmanii aliaţi. Şeicaru era de părere că după reuşita „cacealmalei“ noastre va veni alta, mult mai mare, pe care o vor înghiţi „prostănacul de Roosevelt“ şi „genialul Churchill“, marele câştigător fiind Stalin.

— Degeaba se laudă Churchill că nu e cioclul Imperiului Britanic, el este ceea ce nu vrea să fie, după cum astăzi Hitler e groparul poporului german. „Anglia e gata să lupte până la ultimul soldat străin“ – e o butadă des repetată şi astăzi de anglofilii noştri. Dar creieraşul lor anemic nu-i ajută să digere faptul istoric crud, autentic. Fiindcă, domnilor, pentru ca istoria să se poată repeta trebuie în mod fatal să aibă momente iniţiale unice, de unde porneşte repetiţia. Aşadar, nu mi-e teamă să spun că Anglia luptă până la ultimul ei soldat pentru a crea imperiul lui Stalin... ca şi Statele Unite de altfel!

Să nu uităm că Şeicaru vorbea nu în ’50 sau în ’60, ci în vara anului ’44.

În timp ce Mişu zâmbea superior şi indulgent, Vinea, blândul Vinea, era parcă turbat. El doar ştia că Rusia, după prăpădul prin care trecuse, avea nevoie de sprijinul Americii. Avea nevoie de credite fără de care „în mod matematic“ nu se putea reface. La Bucureşti erau pe atunci nenumărate oracole care tălmăceau evenimentele politice după speranţele Automobil-Clubului sau ale Partidelor Istorice. În discuţia care a urmat, atât Mişu, cât şi Vinea au citat pe Vişoianu, pe Savel Rădulescu, pe Titel Petrescu (poreclit Mititel Petrescu, şeful Partidului Social „Remorcat“), pe Guţă Tătărăscu etc.

Şeicaru, care, după cât mi-am dat seama, ştie să asculte, n-a mai răbdat asaltul verbal.

— Iertaţi-mă dacă vă întrerup, dar e bine să ştiţi cu cine staţi la masă. Fraze abstracte, emise de Ministerul nostru de Externe şi mai ales de „deştepţii“ noştri consacraţi, îmi amintesc totdeauna de ţigăncile care, cerşind pe stradă, mestecă bucata înainte de a o pune în gura pruncului din braţe. Majoritatea intelectualilor sunt incapabili de a digera o idee dacă n-a fost mestecată în prealabil de cel pe care îl cred ei „o valoare consacrată“. Vârsta şi experienţa vieţii mi-au format o minte pragmatică şi care, câte puţin, a eliminat o mulţime de noţiuni admise ca „indiscutabile“. De pildă, se ştie că Rusia nu va putea să existe fără credite americane. Aceeaşi prostie se spunea la început despre Hitler, fără să se ţină seama că Revoluţia Franceză inventase, sau mai exact reinventase o monedă care mai târziu a fost perfecţionată. E vorba de „marca shlaga“ sau de rubla-knut. E moneda cu care s-au construit Piramidele, Acropole etc. Asignatul francez a dat faliment fiindcă nu era suficient susţinut de ghilotină. La Hitler, alegerea e simplă: petecul de hârtie sau securea. La Stalin e Siberia sau glonţul în ceafă. O altă noţiune sacrosanctă este aceea a fatalităţii istorice. În linii generale, istoria se desfăşoară ineluctabil, cam ca drumul pământului în jurul soarelui sau după cum se succed anotimpurile. Şi fiindcă pământul se învârteşte de la dreapta la stânga, istoria îl urmează. Pentru istorici e foarte comod. Valoarea individuală nu mai intervine în desfăşurarea evenimentelor. N-are nici o importanţă că Nicolae al II-lea era un cretin habotnic, că Franz Joseph al Austriei era complet ramolit, iar Wilhelm al II-lea, un megaloman imbecil. Războiul din 1914 tot izbucnea. Aşa cerea Fatalitatea Istorică! Văd că zâmbiţi cu indulgenţă. Până să mă lepăd de toate aceste gunoaie a trebuit timp... Timp şi trudă. Din noroiul evenimentelor

am scos realitatea sau, mai exact, ceea ce cred eu că e adevărul.

— Zi aşa, interveni Vinea.

— E o realitate care nu m-a dezamăgit niciodată – continuă Şeicaru –, care mereu s-a confirmat prin ce a venit ulterior.

— Atunci, e foarte simplu. Era Mişu – destul de enervat de tonul peremptoriu – care intervenea. Dacă de la dumneavoastră putem afla viitorul, de ce nu ni-l arătaţi, nu ne puneţi în gardă faţă de ce ne aşteaptă? Apoi, cu o uşoară nuanţă de ironie: Nu trebuie să vă miraţi dacă vrem şi noi să profităm de darul dumneavoastră, să întrezărim sumbrele perspective care se ridică în ceaţa viitorului.

— Din ceaţa viitorului – ca să vă răspund în acelaşi stil – se ridică o umbră uriaşă, înspăimântătoare, a lui Stalin, a marelui câştigător. Îl studiez, îl urmăresc de ani de zile. Până să fac abstracţie de legendă şi să ajung la realitate, a trebuit să citesc munţi de cărţi. Am procedat la fel cu Hitler, cu Mussolini, cu Roosevelt cu Churchill. Primii doi sunt afară din discuţie. Rămân Roosevelt – un paralitic imbecilizat de diverse convingeri mai mult sau mai puţin mistice – şi Churchill. O fi el beţiv – vorbesc despre Churchill –, dar asta nu-l împiedică să fie lucid şi să realizeze că Goebbels are dreptate! E groparul Imperiului Britanic. Dar nu numai atât. Printr-o împletire diabolică a împrejurărilor, el vede – şi aici e drama lui – cum a ajuns complicele lui Hitler în ridicarea Imperiului sovietic. Degeaba râdeţi. În clipa de faţă se făureşte cel mai mare imperiu din câte a cunoscut umanitatea. Unde se va opri? Asta mă interesează personal. La Berlin, la Viena, sau la Paris? Poate că fugind de aici ar fi mai cuminte să mă topesc în imensitatea Braziliei, a Americii de Sud.

Acum, după treizeci de ani, ni se pare cu totul firesc ca tancul sovietic să domine la Praga şi la

Berlin, dar atunci panica lui Şeicaru ni se părea atât de rizibilă, încât, enervat de atitudinea noastră, Şeicaru a pus capăt discuţiei:

— Mi se pare că vorbim limbi diferite, iar ora fiind înaintată am să mă retrag... Apoi, după o pauză: Dacă aveţi noroc, adică dacă veţi fi încă în viaţă, veţi proceda ca toţi burghezii. Faţă de faptul împlinit, veţi căsca o gură mare, însoţită de ochi rotunzi tot atât de mari, şi veţi exclama: „Cum se poate aşa ceva?!“

Se lăsase o tăcere plină de cugetări furtunoase şi contradictorii, după care Fărcăşanu interveni:

— S-ar putea să aveţi dreptate, dar eu totuşi vă propun un pariu...

— Anume? întrebă Şeicaru.

— Doi ani, cel mai târziu, după iscălirea păcii, sau, mai exact, după ce se termină ostilităţile, pariez că vă veţi întoarce la Bucureşti în calitate de proprietar al *Curentului.*

— Şi eu subscriu la pariu! exclamă Vinea.

Şeicaru, destul de impresionat – e totdeauna plăcut să auzi o confirmare a speranţelor tale, oricât ar fi ele de absurde –, zâmbi acceptând:

— Pe ce vreţi, de altfel mai am un pariu pe care sper să-l pierd... Cum ne vedea oricum nedumeriţi, ne explică: Am pariat cu Rödel (şeful ocult al Abwehrului la Bucureşti) pe două mii de dolari că n-am să ajung în Elveţia. Cu alte cuvinte, cum ajunge la Buchs (Elveţia), Rödel primeşte dolarii, pe care i-am şi depus. În mâini sigure. Apoi, măsurându-mă obraznic: Dar văd că dumneata nu pariezi!

— Nu sunt niciodată optimist şi nu cred în optimişti, i-am răspuns cu toată sinceritatea... La treisprezece ani, am trecut prin revoluţia rusă din 1917-’18. Eram pe Yachtul Carolus Primus la Odessa, împreună cu Duiliu Zamfirescu şi bunicul meu, care era consul şi reprezentantul Rusiei la Comisiunea Dunăreană. Parcă îi văd luând ceaiul cu contele Grabe, cu prinţul Gagarin şi câţi alţi

reprezentanţi ai cercurilor înalte din Petersburg, fugiţi la Odessa! Toţi aşteptau capitularea Turciei, pentru ca o escadră anglo-franceză să vină la Sevastopol şi să „restabilească ordinea“. „Sunteţi invitaţii mei în Crimeea“, spunea contele Grabe. „Ba nu, intervenea baronul Cutare, veniţi la mine, lângă Kiev... am nişte ogari...“ Şi invitaţiile erau mult mai apropiate, nu după doi ani... Mereu se confirmă zicala evreilor din Germania: „Optimiştii în pământ, iar pesimiştii la Tel Aviv“.

— Când o iei din loc? întrebă Şeicaru.

Erau ultimele lui cuvinte.

Se pare – aşa mi-a spus Vinea prin ’55 – că Fărcăşanu l-a întâlnit la Madrid, atunci când fugea spre S.U.A. Nu se ştie ce s-a mai ales cu rămăşagul. Prin ’47 sau ’48 a dispărut Fărcăşanu, nici nu mi-am dat seama când. Eram scuturaţi de atâtea evenimente, atâţia se topeau sau fugeau!

— Ce e cu Mişu? m-am trezit să-l întreb pe Vinea.

— Nu ştii?... E într-un lagăr din Italia. Un lagăr de triere american.

Nu mi-a spus de unde ştia vestea, dar nici eu nu l-am întrebat.

Pe urmă a dispărut Vinea... el, care mă vizita aproape zilnic. După vreo patru zile de lipsă la apel, mi-am luat inima-n dinţi şi m-am dus în strada Bateriilor. Aici, la etaj, într-un apartament închisnovat, cu camere la nivele diferite, locuia Vinea cu mama lui. Pe atunci încă nu se căsătorise cu frumoasa Elena Oghină. Anxios de aşteptări întunecate, am bătut la uşă. Drama anxioşilor, spune Montherlant, e că au dreptate de a fi anxioşi. Şi eu aveam dreptate.

— Ţumbri! am exclamat când mi-a deschis. (El îmi spunea Rasaleros, iar eu Ţumbri, după un cod inspirat din cartea *Apunache.*)

— Nu intra! a exclamat el cu un aer atât de patetic, cu o faţă atât de descompusă, încât pe loc am încercat să văd peste umărul lui dacă nu apar nişte figuri deocheate. – Sunt clipe când omul se gândeşte la multe...

Dar Vinea, care îmi ghicise gândul:

— Nu e ce crezi... sunt singur... singur cu mama...

La ultimele cuvinte, lacrimi au început să-i picure din ochi. Am dat buzna şi l-am luat în braţe. Atunci am simţit un miros dulceag, înecăcios venind din camera de alăturea. Era ceva care îmi evoca portul Odessa în primăvara anului 1918. Mirosea a hoit, dar şi a lumânare de ceară.

— Ce s-a întâmplat?

Fără o vorbă, Vinea m-a condus într-o cameră unde, pe o masă, era întinsă, între patru lumânări, doamna Iovanachi. Doamna Iovanachi, despre care am auzit atâtea altădată de la bunica. Cea pentru care s-a împuşcat Victor Andreici Petrof (dar n-a murit) de la Legaţia Rusă din Bucureşti, cea pentru care bunicul meu, Kartamyschew, a vrut să divorţeze de bunica, iubita lui Dundas, consulul englez din Galaţi, nobil englez scăpătat, coborâtor dintr-o ilustră familie, care l-a făcut pe Vinea. Vinea andosat de un oarecare Iovanachi...

Uşor, am ridicat capătul cearceafului care îi acoperea faţa şi profilul semeţ al grecoaicelor din splendida Elada. Avea bunica dreptate, Vinea semăna mai mult cu tatăl său. Vinea părea atât de pierdut, de disperat, încât mi-am dat seama că trebuie luat repede:

— Acum ce mai aştepţi? trebuie să o înmormântăm.

— Aştept pe cineva care mi-a promis să vină cu nişte bani...

— Când ţi-a promis banii?

— Ieri, dar probabil că n-a putut să vină şi, cum n-am telefon, aştept să vină dintr-o clipă-n alta...

— Cât crezi că ai nevoie?

Aici, Vinea mi-a spus o sumă care încă o dată dovedea ruperea lui totală de realitate.

— Numai popii îţi iau atâta – i-am spus. Dar dricul, groparii şi câte altele?

Am scos cât ştiam că ar costa o înmormântare foarte modestă şi i-am băgat în buzunar. Mai târziu, Vinea, făcând aluzie la sfârşitul mamei lui, îmi spunea:

— Atunci mi-am dat seama ce greu se moare.

Nu ştia cât de adevărat era pentru el. A murit în chinuri cumplite (cancer), pe care le-a şi suportat cu o nespusă demnitate şi un curaj remarcabil.

Dispreţuia „şmecheria“, acea meteahnă măruntă a românului care îşi fură căciula.

„Dar Şeicaru? – observam – nu e un şmecher?“ „Nu, Pamfil e un bandit, un pirat...“ „E un Talleyrand al Balcanilor!“ Auzeam pentru prima oară această comparaţie.

Mai târziu, s-au iscat destui alde Talleyrand: Savel Rădulescu, Vişoianu, Niculescu-Buzeşti, Rădulescu Pogoneanu etc. etc., tuturor le plăcea să doarmă mult, să aibă bani cu ghiotura (ca Talleyrand), dar prevedeau numai prostii. Spre deosebire de Şeicaru. Totuşi, despre toţi aceştia mi se spunea (de alte oracole politice): „E un viitor Talleyrand!“ Până la proba contrarie.

La Madrid, Şeicaru a încercat multe... A scris nişte cărţi în care îl apostrofa pe... Churchill! Căuta să dovedească cititorilor că a avut dreptate, că mereu a fost clarvăzător. Dar nimeni nu l-a citit, fiindcă nimeni nu citeşte pe cineva fiindcă are dreptate. Pe urmă a încercat să publice la Paris o modestă fiţuică de şantaj. N-a reuşit, fiindcă – mi-a spus Vinea – era pe lista neagră a unei puternice loji din Paris. De ce? Vinea nu putea face decât presupuneri. De la un mare francmason ştia de acest blestem care îi interzicea accesul în Franţa şi care l-a urmărit până la moarte.

Dar Fărcăşanu? Pare că a ajuns protejatul unei bogate şi bătrâne americance din Washington. De soţie, de Pia Pillat, s-a despărţit de mulţi ani.

Cu asta închei soarta comesenilor de la Hanul cu Tei. Dar părăsind restaurantul, nici unul dintre noi nu o puteam bănui, aşa că eram extrem de veseli, de inconştienţi. Buna dispoziţie era însă umbrită de ideea nemărturisită că nu prea departe funcţiona o organizaţie menită să-i omoare şi să-i schilodească pe cât mai mulţi de-alde noi. Frontul. Frontul de care fiecare dintre noi scăpase. Cum, prin ce tertipuri? Ar fi trebuit să scriu câte un roman – un roman de moravuri – pentru a explica prezenţa noastră aici sau, mai bine, absenţa noastră de la – să zicem – Cotul Donului.

— A sosit clipa când ar trebui să luăm o hotărâre – spunea Vinea –, dar nu ştim care. Apoi, după un moment de cugetare, plin de melancolie: Cred că răsfăţul vieţii ne-a moleşit... Ca poet, dau o mare importanţă viselor. Le studiez, le tălmăcesc, şi prin ele îmi descopăr firea. Astfel, de câteva ori m-am văzut într-un codru întunecat de veacuri. Apăsat de ameninţări nelămurite, păşeam printr-o cărare fără sfârşit, când deodată mă vedeam într-un luminiş, la o răscruce de unde porneau mai multe drumuri. Ştiam – fiindcă în vis ştii multe – că după alegerea cărării mi se va hotărî soarta, dar m-am trezit în acea clipă. Mă tem că acum ne-am trezit în acel luminiş şi tare mi-e teamă că din nou nu vom apuca nici un drum.

— În ceea ce mă priveşte – era Fărcăşanu –, problema drumului nu se mai pune.

Vinea, care era de stânga, îl privea cu o uşoară ironie. Între el şi noi era un abis. Nici Fărcăşanu, nici eu nu citisem nici cel mai modest tratat de dialectică marxistă. Despre Uniune, despre conducătorii ei şi în special despre Stalin. Vinea adunase o documentaţie strânsă, obiectivă, pe care

o despuiase de orice propagandă pro sau contra. Atunci însă, nu ţineam seama de asemenea considerente, aşa că nici eu şi nici Fărcăşanu nu l-am luat suficient în serios când ne-a spus:

— Stalin nu vine de dragul Partidelor Istorice şi nici de dragul burjuilor... el vine, adică armata sovietică vine pentru a înscăuna regimul comunist, nu ştiu dacă vă daţi seama ce înseamnă asta.

— Nu, a răspuns Fărcăşanu, dar nici dumneata!

— Ba eu cred că da.

De astă dată, Vinea lăsase deoparte obişnuita lui modestie. Apoi, revenind la stilul de toate zilele:

— Decât să ne otrăvim cu asemenea vorbe, hai mai bine la surorile Horos (sau poate Korosz).

Acestea erau refugiate din Budapesta. Pe vremea aceea, România era plină de refugiaţi şi refugiate. Polonezi, evrei unguri, cehi, greci, ruşi şi câte alte lifte se adăposteau la noi de teama cuptoarelor naziste şi de multe alte ameninţări. Roji şi Şari erau nostime, blonde, bine făcute, cu mult haz. Locuiau clandestin într-o cameră deasupra cafenelei Maca, inima Bursei negre. Erau protejatele bancherului Ionel Finkels, a cărui bancă era alăturea, în Lipscani. Artiste de la Arizona, cel mai elegant cabaret din Budapesta. Dar de unde şi când au învăţat româneşte? E drept că în ’37, cinând la Kakuk (restaurant de noapte ultraşic din Budapesta), un prieten îmi spunea:

— Aici, cum dai un bacşiş mai larg, ţi se vorbeşte româneşte. Indiferent dacă e chelner, şofer sau damă.

Şi probabil că lucrurile nu se prea schimbaseră Vinea a sunat o dată lung şi de două ori mai scurt. Ne-a deschis o bătrână grasă, cu mulţi negi pe faţă. După cum constatam cu Vinea, codoaşele adună mulţi negi. Nu ştiu de ce. Dacă sunam o dată – îmi explica Vinea –, bătrâna ne ducea la o poloneză care ghicea în adevăraţi taroţi de Cracovia.

Dar nu ne interesa, Bucureştiul era plin de ghicitoare, de astrologi, de chiromanţi, care mai

toţi lucrau pentru Siguranţă.

Pe unguroaice le-am găsit tare vesele, lungite fiecare pe câte o canapea, în capoate elegante şi cu braţele încrucişate sub ceafă, discutau cu foc ungureşte sau izbucneau în hohote de râs.

— Ce-i cu voi, ce e cu bucuria asta? a întrebat Vinea.

— Vin ruşii şi are să fie tare bine, a răspuns cea mai în vârstă.

— Cam cum credeţi că are să fie? am întrebat.

— Ne vom întoarce „sus“, la Budapesta, vom munci şi are să fie libertate, democraţie... („Sus“, la Budapesta, şi „jos“ – peiorativ – la Bucureşti.)

— Minunat! a exclamat Vinea. Parcă sunt surorile lui Cehov!... Şi ele, lungite pe sofale, visau să muncească, însă la Moscova.

— Noi nu cunoaştem surorile lui Cehov şi nici nu vrem să ne ducem la Moscova, a răspuns cea mai mică pe un ton înţepat – intuise ironia, fără să ştie ce sau cine era Cehov.

— Nu-i nimica.. le linişti Vinea, până una-alta, iată nişte cafea naturală (pe atunci o raritate), iar Georgică v-a adus nişte ciocolată tocmai de la Stockholm.

„Micile atenţii întreţin prietenia“, a spus un înţelept. Ambele surori au sărit de pe canapele pentru a ne îmbrăţişa şi totodată ne-au întrebat dacă să-i spună codoaşei să nu răspundă la sonerie.

— Pe mine trebuie să mă scuzaţi – am spus –, fiindcă am o întâlnire prin apropiere. Doream să văd care e pulsul la cafeneaua Maca.

Balzac s-a priceput cel mai bine să arate rolul banului. El îl frecventa pe Rotschild, care este baronul Nucingen din *Comedia umană.* La noi e greu de închipuit un Cezar Petrescu, un Rebreanu sau chiar un Sadoveanu la toartă cu Max Auschnit, Malaxa şi ceilalţi. Cu destul talent, însă cu tot atâta naivitate, Petru Dumitriu a încercat să-l descrie pe Carol al II-lea, care era şeful gangului. Cred că mulţi şoferi de taxi şi chelneri s-au delectat, dacă

au citit, cum Carol, zis „Buzatul“, îşi verifica veniturile, discutând cu târfe adunate de pe stradă. L-am întrebat pe P. Dumitriu cum a ajuns aici. „N-am putut altfel – a spus, de altfel, nu l-am văzut decât pe timbrele poştale. Eram prea tânăr pe-atunci, iar mai târziu am fost luat la sigur... (indescifrabil – n.n.) care mi-au împuiat capul, compromiţându-mă. Regret.“

Vara ’44

Vară mai minunată nu se pomenise de multă vreme. Nopţi înstelate, limpezi, cu lună implacabilă, zile senine, fără un nor pe boltă, care se ridicase sus de tot. Aviatorii americani şi englezi binecuvântau excelenta vizibilitate. Se revărsau potopuri de bombe, iar la Bucureşti, fiindcă nu mai ştiau ce să facă cu cadavrele, au deschis un nou cimitir. După cum îmi spunea un american, puteai să bombardezi orice, afară de Peleş şi Sinaia. La Peleş era Regele cu curtea lui, iar la Sinaia – lumea bună, domnii cu garoafă la butonieră, care beau whisky Balantine şi ascultau Radio Londra, doamne bridgiste, care şi ele ascultau Radio Londra, când nu duceau pachete prizonierilor anglo-americani de la Predeal.

Şi eu eram din lumea bună, dar nu semănam perfect cu ei. Aveam maşină, vilă la Sinaia, beam whisky scotch, dar aveam şi lipsuri. Aşa, în loc de a juca bridge, jucam şah. Pe urmă, eram prieten cu tot felul de ziarişti, de scriitori, lume eminamente suspectă pentru membrii marilor cluburi.

Apoi, trebuia din când în când să împac şi capra, şi varza. Adică trebuia să plec la Bucureşti, să fac act de prezenţă la întreprindere, fiind mobilizat la locul de muncă. Astfel am scăpat de o călătorie la Cotul Donului sau o excursie în Caucaz.

De câteva zile sunt în Bucureşti, unde mă simt voios, cu un optimism mai mult fizic.

Fericirea se repetă şi azi: au tăcut sirenele cu tot cortegiul de prealarme, alarme, urmate de goane nebuneşti cu maşina.

Când americanii au distrus hotelul Splendid al nemţilor şi Cadeca, magazinul lor, atunci anglofilii

s-au minunat de precizia bombardamentelor, chiar dacă arseseră şi Cartea Românească, şi Floarea Soarelui. Dar când a fost bombardat Parcul Filipescu, nu mai ştiau ce să creadă. Adică unii credeau cu adevărat că aveau să fie despăgubiţi în dolari. Niciodată anglo-americanii n-au reuşit să distrugă producţia petrolieră sau să paralizeze căile ferate. În schimb, au distrus România administrativă. N-au mai existat ministere, instituţii, institute. Dacă mai funcţiona aparatul de stat, era numai fiindcă, de teama Curţii Marţiale, rămăsese personalul de jos, funcţionarii mici, care menţineau mersul, impulsul iniţial. Toţi cei cu funcţii mari erau în „disperare“ (o nouă conjunctură impunea un nou cuvânt).

Acum, bombardierele britanice şi americane îşi varsă focul prin alte părţi. Germania, înainte de toate, dar şi Franţa, Italia şi chiar alături, în Ungaria. Pe noi parcă ne-au iertat. Dar ca să crezi că ne vor despăgubi pentru ce ne-au făcut e o stupiditate nemaipomenită.

După un scurt act de prezenţă la birou, unde n-am nimic de făcut, mă duc direct să iau aer în pădurea noastră de la Băneasa.

Aici, lângă mica fermă şi frumoasa noastră vilă, părinţii mei au mai cumpărat şi o bucată de 50 de hectare de pădure. S-au croit alei pentru bicicletă. Aurel, tatăl meu vitreg, adoră bicicleta. Fără reciprocitate. „Mica minune“ – cum spuneau francezii – îi joacă destule feste. Dar n-are a face. De câte ori are vreun neajuns, Aurel schimbă marca. Şi aşa, vila noastră de la Băneasa a adunat o colecţie de biciclete din toate ţările lumii. Am sarcina s-o ţin în pas cu ultimele perfecţionări. Pentru mine e o binecuvântare. Sunt mort după şurubării, maşinării, aproape cât după şah sau dame.

Aurel vine aici în fiecare dimineaţă şi pedalează, pedalează timp de o oră. Pe urmă, întinerit, reconfortat, pleacă, se duce la multiplele lui

treburi, iar ferma rămâne la dispoziţia mea şi a celor paisprezece câini pripăşiţi aici. Ai mei au o mare simpatie pentru câinii pribegi. Şi fără prejudecăţi rasiale. Să nu fie nişte javre prea mici, şi-atât.

Haita de la fermă e constituită numai din dulăi graşi, pătraţi în piept şi conştienţi de obligaţiile lor. Muşcă şi rup pe oricine. Şeful lor e Pix, un dulău bălţat, cu urechile sfâşiate în lupte glorioase. Pe mine mă tolerează, dar atât. Am încercat să-l îmbunez.

— Pix, dragă Pix, l-am chemat cu un zâmbet fals, oferindu-i în acelaşi timp un cotlet.

Fără să se gudure, fără să mişte din coadă, Pix a mâncat cotletul şi... mi-a arătat colţii. Poate nu i-a plăcut zâmbetul. N-am mai insistat. Aveam şi eu demnitatea mea. Şi-atunci m-am întrebat dacă aceşti dulăi nu reflectau lumea necruţătoare şi chiar agresivă în mijlocul căreia mă învârteam.

M-am aşezat lângă gardul de sârmă împletită, pe una dintre băncile de pe alei. Pe aici, iepurii veneau să se joace fără teamă de om. Parcă ştiau că la noi în pădure nu se împuşcă. Nici măcar ciorile. Ordin de la Aurel. Şi ordinele domnului inginer erau respectate. Acum însă, cu armata germană instalată în Wald-Lager, iepurii au dispărut... Parte mâncaţi, parte fugiţi.

Deodată... de nu vedeam cu ochii mei, nu credeam... Un iepure împuşcat din fugă, cu un singur glonţ de armă militară!

— Sunt puşcaş de elită – mi-a explicat neamţul, într-o românească destul de corectă, şi mi-a arătat insigna.: M-am antrenat pe destui francezi, englezi, olandezi, ruşi.

— Câţi? am întrebat, destul de intrigat.

Blond, foarte tânăr, cu o privire timidă, albastră, nu părea un ucigaş de profesie.

— Şaptesprezece. Omologaţi. Ultimii trei erau nişte ruşi care se scăldau într-un iaz.

Nu e nici o trufie în vorba lui. Dimpotrivă. Cu privirea plecată, pare mai mult să-şi facă o spovedanie ruşinoasă.

— În Bielorusia, în timpul unei acalmii – continuă el –, am primit ordin să mă urc într-un copac de unde, prin lunetă, îi vedeam pe ruşi cum se jucau în apă. La 300 de metri, cu lunetă Meteor a fost un joc. Căpitanul care a urmărit operaţia cu jumela m-a felicitat. Acum plec în concediu la Bucureşti. Acolo e viaţa. Carne, frişcă, săpun fără cartelă. Uiţi de război. Încerc să fiu repartizat ca interpret pe lângă o unitate românească. Am urmat limbile romanice la o universitate din Halle. Terminam facultatea când m-au luat. Zâmbeşte amar. Pe atunci n-aş fi fost în stare să tai o găină. Acum vedeţi şi dumneavoastră unde am ajuns. Fiindcă am ucis trei ruşi fără apărare, am la Nestor cafea cu frişcă şi prăjituri, şi nu-mi stau în gât. „Ăsta-i războiul“, mă consolează tata. O fi, dar pentru omenirea întreagă e o mare ruşine.

— Ce? întreb tot mai mirat.

— Asta, ce vedeţi. Războiul, gloria, decoraţiile şi toate poveştile care urmează.

Era clar că tânărul e sincer, vorbind cu un străin. Altfel, în Wehrmachtul nazist, toată disciplina, toată ascultarea oarbă erau întemeiate pe delaţiunea reciprocă.

— Ştiţi – continuă el – mă întreb dacă nu e o vocaţie naţională, venită din fundul veacurilor.

— Care vocaţie?

— Uciderea cu precizie. Performanţa lui Wilhelm Tell, dar săvârşită împotriva duşmanului. La sfârşitul Evului Mediu, când încă nu erau cunoscute armele de foc, arcaşii din Nürnberg erau tocmiţi cu pungi de aur. Dar chiar mai târziu. Carol Quintul, Francisc I al Franţei şi câţi alţii aveau nemţi care trebuia să săgeteze pasărea din zbor. Numai după acest examen erau angajaţi.

„Vezi tipul cu pene albe de struţ pe coif?“

„Da, stăpâne, îl văd“, răspundea mercenarul din Valea Rinului.

„Dacă îi bagi o săgeată în ochi, primeşti patruzeci de imperiali.“

Şi mercenarul nimerea. Prăpădul era atât de cumplit, încât Papa a încercat să interzică arbaleta. În loc de arbaletă, am primit arme Manlicher cu lunetă Zeiss. Mare lux! În timp de pace, lorzii, conţii le foloseau la căprioare şi mistreţi. Acum sunt pentru oameni.

L-am lăsat pe tânărul ochitor şi, după ce m-am răcorit în pădure şi am mâncat bine la fermă, am plecat la Sinaia.

Când m-am întors peste câteva zile, pe seară, nu am tras la locuinţa din Parcul Filipescu, unde servitorii raportau părinţilor toată activitatea mea, ci în Râmniceanu, unde amenajasem un loc de petrecere.

Pe pat, am găsit nişte ciorapi perfect cârpiţi. Era „contesa Alina“, o poloneză care se aciuase aici şi care îmi făcea o surpriză. Mişcat de acest gest, dar şi intrigat, am întrebat-o dacă e într-adevăr contesă.

— Nu tocmai – zâmbi ea ciudat – dar am stat cu un conte veritabil multă vreme.

— Bravos! am încurajat-o. Oricum, ăsta e un bun început, dar altfel ce făceai la Varşovia, în „civil“?

— Eram artistă. Foarte demnă, Alina a scos din poşetă o fotografie unde figura călare pe o motocicletă. Eram acrobată motociclistă, făceam spirala morţii la circul mare din Varşovia.

— Splendid! am exclamat. De ce nu continui şi la Bucureşti?

— Când am intrat în România a trebuit să cedez motocicleta, altfel mă trimiteau în lagărul de la Tulcea.

Ruşinat, n-am mai insistat. În faţa oglinzii mă găteam, fiind aşteptat la Legaţia Spaniei.

— Ai putea să-mi dai smokingul să-mi fac un *tailleur*.

— Îmi pare rău – m-am scuzat –, dar e singurul smoking la două rânduri pe care-l am. E de la Knije, din Viena, unde nu cred să ajung atât de curând. Dacă vrei unul negru...

— Nu, mulţumesc, ţi l-am cerut fiindcă e bleumarin, mai ales fiindcă în curând n-o să mai ai nevoie de nici un smoking. Nici negru, nici bleumarin.

M-am întors să văd dacă nu era o glumă proastă, dar Alina – foarte calmă într-un fotoliu – fuma cu un aer resemnat.

— Cum adică? am întrebat-o.

— Vin bolşevicii, şi cu ei nu mai ai nevoie nici de frac, nici de smoking şi nici de lavandă Yardley.

A început să-i înşire pe cei care m-au căutat la telefon. Iniţiativa de secretară pe care şi-o atribuise singură mă îngrijora oarecum. Să nu fie o tentativă de încrustare definitivă. Deşi „definitiv“ nu mai putea fi nimic.

— Ţi-a telefonat cutare şi cutare. Cum vii, să-l cauţi la domnul X la bar sau să vorbeşti cu Aurică de la Athénée Palace.

În timp ce-mi înşira numele, îmi pândea reacţiile, ceea ce era destul de neplăcut.

— Te-a căutat Grabowski de mai multe ori. M-a invitat în oraş, la Capşa. E foarte delicat... se vede că are sânge polonez. Mi-a arătat paşaportul cu viză elveţiană. E gata pentru marea aventură şi se întreba de ce te mai gândeşti.

Nu i-am răspuns nimic. Descuiam maşina, când a venit să mă întrebe ce să-i spună lui Grabowski.

— Ce atâta insistenţă, de unde ştii că are să-ţi telefoneze? am întrebat-o.

— Mă sună în fiecare seară să mă întrebe de tine.

— Ce drăguţ... şi pe urmă plecaţi la Capşa? Apoi, cântând: „Ne vom telefona, ne vom căuta şi ne vom găsi, cu voia bombelor“. Aşa se spunea pe

atunci în loc de „cu voia Celui de Sus“. Era tot fatalitatea, dar mai concretă.

Totuşi, trebuia să văd ce vrea Grabowski. Bogat, chiar extrem de bogat, pretind unii, Grabowski era tipic pentru zodia taurului. Masiv, mătăhălos, cu privirea inteligentă, semeaţă şi agresivă, avea acea corpolenţă care trădează omul robit pântecului, plăcerilor pământeşti, ca să vorbim în termeni bisericeşti. Era omul lui von Steiger, reprezentantul Crucii Roşii Internaţionale. Agent englez după unii, sovietic după alţii şi probabil triplu, cum era pe atunci la modă. Prin Crucea Roşie Internaţională se făceau cele mai serioase transferuri de valută, adică, mai crud, trafic de bursă neagră. Nici Legaţia Spaniei nu-i putea face concurenţă şi nici Vancavas, Condoguris sau fraţii Finkels. E deci uşor de închipuit ce câştiga Grabowski.

Acum însă, prin Bucureşti se spunea cu spaimă „vin ruşii“, iar cu bucurie, de alţii, „vin sovieticii“. Grabowski era dintre primii. Vrea să profite de banii adunaţi, să ajungă cât mai repede la Zürich. Dar a rămas la Bucureşti, cu toată prevederea, cu toată înţelepciunea lui. A rămas cu paşaportul vizat, cu cele 50 de bancnote purtând chipul preşedintelui Grant (de câte 1 000 de dolari). Cu câtă duioşie le contempla! şi cu Pakardul care i-a fost luat de ruşi. Până la urmă, fiindcă nu se astâmpăra, l-a lovit apoplexia. Iată unde duce abuzul de blonde durdulii şi de mâncăruri cu sos.

Marchizul de Bardalahana sau Bardaiahana era noul ministru spaniol. Venea direct de la Londra, să-l înlocuiască pe Casa-Roja. Foarte bătrân, slab ca un ţâr, nu era nici ramolit şi nici cretin, deşi diplomat de carieră, vorba mamei. La masă mai erau: Neagoe Flondor, baron de Bucovina, deci cu perspective sumbre, un colonel ciung, adus de Flondor, simpatic, dar cam speriat, nu-l scotea din

„domnule marchiz“ pe Bardalahana – care părea destul de ambarasat, dar suporta obsecviozitatea, deoarece colonelul era ceva pe lângă Mareşal – şi familia Olsufiev. Că aceştia erau acum la masă, şi nu la cafea, era un semn al timpurilor. Pe vremea lui Casa-Roja sau a lui Prat y Soutzo, aşa ceva nu era de conceput. E drept că pe atunci ruşii erau mult mai departe.

Marchizul asistase la Londra la toate bombardamentele. Nu se ferea şi nu cobora în adăpost. În timp ce ploua cu bombe, dumnealui, foarte tacticos, făcea pasienţe. Pretindea că la optzeci de ani poţi să termini cu o bombă sau cu un glonţ iar descompunerea lentă şi senilă, denumită „moarte bună“, e tot ce poate fi mai respingător. Aşadar, zburau geamurile din suflul bombelor, în timp ce personalul legaţiei, verde de spaimă, dar demn – erau doar spanioli –, nu cobora nici el.

Masa a fost ca la spanioli. Carnea aproape arsă, cu legume plutind în ulei, în timp ce la francezi totul e pe jumătate crud. În schimb, băuturile şi cafeaua erau excepţionale.

La cafea, ministrul, scărpinându-şi nasul, cu un zâmbet timid:

— Şi acum ce aveţi de gând? A fost o clipă de tăcere, după care, pentru a se face înţeles: Nu se mai poate spune „vin ruşii“. Acum, ruşii sunt ca şi veniţi. Ce credeţi că va urma?

Se lăsase o tăcere incomodă. Pentru a putea răspunde la întrebare aveam nevoie de un „respiro“ ca să ne întoarcem la realităţile noastre. În sufragerie mirosea a cafea, a havană, a Napoleon fin care, îmbinate, constituiau un parfum de trai bun, greu de lepădat. Electrica era stinsă, fiind înlocuită de două superbe candelabre din Lima. Argintăria spaniolă fusese cândva prima din lume. Cândva, demult, când strămoşii marchizului erau viceregi ai Americii. Acum candelabrele vor pleca mai departe, împreună cu marchizul, vor

lumina alte mese, cu alţi domni în smoking, iar noi vom rămâne aici, să aşteptăm tăvălugul. De la covoarele de bombe americane aveam o idee de ce poate fi acel „tăvălug“. Care dintre noi a uitat senzaţia de sticlă pisată, care scârţâie sub tălpi, în timp ce te înecă fumul care se mai ridică din ruinele Dămăroaiei? Pentru marchiz, ruşii sunt în Moldova, dar pentru mine ei erau la Iaşi. Acolo unde pe vremuri mă plimbam cu blândul, cu turbatul, cu fermecătorul Păstorel, acum erau tranşee. Lăsând scrum, moloz şi moarte, tăvălugul va trece mai departe. Vor fi mistuiţi Focşanii, Buzăul etc.

— Rezemaţi pe coama Carpaţilor vom putea organiza o rezistenţă mult mai activă. Era colonelul, care, în calitatea lui de militar, se simţea dator să expună punctul de vedere al Statului Major de atunci. Adică a câştiga timp cu orice preţ, fiindcă sigur Occidentul, adică domnii Churchill şi Roosevelt se vor convinge că Stalin e mai periculos decât Hitler. Nu era cea mai mică gugumănie susţinută din jurul lui Ică Antonescu.

În timp ce diplomatul spaniol îl asculta pe colonel cu o răbdare demnă de o răsplată mai înaltă, mă gândeam la raportul pe care acest diplomat îl va expedia direct lui Franco. Din cercurile apropiate Mareşalului, transpira (cuvântul „transpiră“ e foarte apreciat de diplomaţi) hotărârea unei politici „eroice“ sau „duse până la capăt“.

— Nu credeţi – interveni marchizul – că o soluţie italiană...

„Soluţia italiană“ – adică o împăcare strâmbă în loc de războiul sfânt – era discutată şi sperată de mai toţi. „Mai multă ruşine şi mai puţine cadavre“ – spunea Şeicaru.

Colonelul aruncă o privire circumspectă către contele Olsufiev, după care găsi un răspuns care putea figura în orice notă sau raport confidenţial:

— Până acum, Excelenţă, n-am auzit pe nimeni discutând această soluţie ca posibilă la noi. Poate tocmai fiindcă e italiană adică aplicabilă în condiţiile geografice ale Italiei.

— Înţeleg, înţeleg, răspunse politicos ministrul, care nu-şi putu ascunde admiraţia pentru seninătatea cu care minţea colonelul.

Şi noi, cei de la masă, înţelegem foarte bine. Moldova sacrificată, Ardealul ocupat de unguri, iar ce mai rămânea din ţara noastră – mistuit de război. Aşadar, noi continuam să ţinem piept celei mai mari armate din lume, fiind bombardaţi de o aviaţie cum nu mai văzuse lumea până acum.

— E politica crucişătorului Bismarck! exclamă Flondor, sarcastic. Toată lumea înecată la fund, dar drapelul sus, glorios (în 1943, comandantul crucişătorului Bismarck a refuzat să se predea englezilor, preferând să-i sacrifice pe cei trei mii de tineri – pe care, de altfel, nimeni nu i-a întrebat – în numele gloriei şi al onoarei). Să sperăm că noi, românii, nu suntem tâmpiţi ca nemţii. Să le lăsăm lor gloria, iar ei să ne lase să trăim.

— E puţin probabil ca noi, români, să recurgem la asemenea soluţie, am intervenit eu. În 1917, Take Ionescu a propus Triunghiul Morţii, în care noi urma să luptăm împotriva nemţilor şi ruşilor de dragul Franţei generoase! Take Ionescu preconiza această soluţie, fiindcă nu risca nimic şi fiindcă avea promisiuni de la Saint-Aulaire de a fi sprijinit de aliaţi. Dar şi atunci s-a găsit o soluţie mai apropiată de firea noastră. Dacă nu mă înşel, ruşii vin la noi pentru a şasea sau a şaptea oară. N-a fost niciodată o plăcere. Am fost vizitaţi şi de nenumărate alte armate, aşa că am învăţat să ne adaptăm, dar fără a pierde nimic din ceea ce constituie specificul nostru. Cronicile din veacul trecut menţionează un general Joltuhin, care înhăma băştinaşi din Ialomiţa la căruţele Intendenţei ruseşti. Şi fiindcă erau puţini, a pus pe boier să tragă cot la cot cu ţăranii. Generalul n-

avea prejudecăţi sociale. N-a fost prea vesel, dar după câteva zile boierul a trecut de la ham la masa generalului. Cum a făcut, cum a dres, cronica nu spune şi nici nu e nevoie. Face parte din virtuţile – dacă le putem spune virtuţi – ale neamului nostru. Am supravieţuit douăzeci de veacuri. Şi acum s-ar putea să tragem la ham. Cred că va fi chiar un ham foarte greu, dar până la urmă vom ajunge la liman. Ruşii, când vorbesc de noi, spun „romaneştii obduleşti“ („românii înşală“). Nu traduc. Dar contele vă va lămuri.

Olsufiev, care asculta foarte amuzat, nu m-a contrazis, dar s-a mulţumit să declare că, personal, nu e de acord cu aceste aprecieri. E drept că pe vremea străMoşului său, mareşalul Olsufiev, soldaţii ruşi foloseau această expresie, dar de atunci lucrurile s-au mai schimbat. Nici românii nu mai sunt cei de atunci şi nici ruşii.

Se făcuse târziu, iar lumânările din candelabre erau pe trei sferturi arse. Marchizul dădea semne de oboseală sau poate, nemaiavând ce să scoată de la noi, dorea să rămână singur. După politeţile de rigoare, am ieşit în stradă, unde colonelul ne-a propus să ne ducă cu maşina. Am refuzat, deoarece noaptea splendidă ne îndemna la o plimbare pe jos.

— Ce zici de colonelul cu soluţia italiană? l-am întrebat pe Flondor.

— E un şmecher, sau mai bine zis crede că e şmecher, dar s-ar putea să fie sincer, şi atunci reflectă o totală desprindere de realitate, în care se complace familia Antonescu. Aceştia trăiesc într-o izolare dramatică. Aş putea spune demnă de un personaj din Shakespeare, iar când cineva încearcă să-i readucă la realitate este imediat îndepărtat. A încercat vărul tău, Cancicov (ministrul de Finanţe), dar a fost poftit să-şi vadă de treabă. Numai aşa se explică de ce cârmaciul acestei nenorocite corăbii numite România nu ştie ce se pregăteşte.

— Dar tu ştii? l-am întrebat eu.

— Nimeni nu ştie ceva precis, dar, aşa cum îmi cunosc neamul, sunt sigur că pregătim nemţilor o cacealma cum nu au mai înghiţit din 1917.

— Mai exact, în vara lui 1918 – am corectat; atunci a fost pacea de la Buftea, când Kühlmann, ministrul de Externe al Kaiserului, a fost înduplecat de Nataliţa Pavelescu să ne lase armata pentru a ne apăra de bolşevici.

— Ce dame aveam pe atunci.... observă Flondor, gânditor şi nostalgic. Este aproape sigur că Palatul, ajutat de nişte „lumini“ de la Externe, pregăteşte ceva foarte interesant. Nu mă întreba altceva, că nu ştiu.

A doua zi aveam întâlnire cu Mişu Fărcăşanu la Capşa, la restaurant.

Şi astăzi, în plin război, la Capşa apare o stafie, o arătare. Îmbrăcată strict după moda din 1910, trece printre mese, înaltă, maiestuoasă, cu nasul sus şi proeminent. Nu se uită nici în dreapta, nici în stânga, iar colţul gurii obosite exprimă atâta dispreţ, greaţă, încât nu te poate lăsa indiferent. „E domnişoara Capşa“, explică un chelner mai bătrân. E sora mai mică a fondatorilor. Domnii de la direcţie o mai rabdă sus, într-o mansardă. Are nouăzeci de ani. E tot ce a mai rămas din *Maison Grégoire Capşa, fournisseur des Cours Royales et princières.*

În Parisul imperial, cel al lui Napoleon al III-lea şi al baronului Hausmann, atunci când prin fast, prin splendoare, Franţa hipnotiza Europa, fraţii Capşa învăţau măsura şi desăvârşirea în arta culinară. Au învăţat atât de bine, încât Casa Capşa a devenit „un popas al Occidentului înainte de a pătrunde în bezna balcanică“ (cum îi spunea prinţul de Bullow al lui Al. Lahovary, ministrul de Externe al României). Mai trivial, dar cam în acelaşi sens se exprima Mateiu Caragiale către Păstorel Teodoreanu:

— Până aici e Europa – Matei puncta cu arătătorul faţa de masă de damasc a restaurantului.

De aci încolo – Matei arăta undeva spre Dunăre – începe rahatul.

Din ceea ce a fost înainte am păstrat o palidă amintire. Era în mai 1916. Aveam vreo unsprezece ani când mama m-a dus la Capşa, la dejun (revăd mereu scena). Aici, toată lumea se cunoştea. „Un premier maître d'hôtel" bătrân – cei tineri fiind pe front, în Franţa – ne-a condus la masa rezervată Legaţiei Ruse. Chelnerul, în frac negru, impecabil, avea cravata neagră. Şi acum îi văd pasul solemn. N-am mai observat asta decât la Ritz, la Paris, şi numai la chelnerii bătrâni. Impunător, politicos şi eficient. Serviciul se desfăşura cu o iuţeală greu de conceput azi. Comanda era: „cailles en cocotte aux raisins de Corinth" (prepeliţe înăbuşite în sos cu stafide), salată şi *soufflé à la vanille*. Şeful de aici – francez, bineînţeles – ştia să gătească, dar şi cei din sală ştiau să mănânce. Aici nu intra nici Caţavencu, nici Tipătescu. Erau doar stăpânii acestora. O lume de care Caragiale nu s-a legat. Din prudenţă, din lipsă de documentare, sau – cum susţinea Sadoveanu – din convingeri reacţionare.

Erau cele trei sute de familii care mai stăpâneau România feudală.

Fără a fi o „bombă", Capşa acum nu mai era ce a fost. Rămăsese totuşi o atmosferă, un aer cu totul deosebit. „Să se inventeze un parfum Capşa", cerea Vinea.

Aici, timp de şaptezeci de ani n-au fost tolerate surogatul sau aproximaţia. Coniacul Charente, trufele din Périgord, şampania din Epernay, havanele din Manila şi câte altele, ca să nu mai vorbim despre parfumul duduitor de altădată, au pătruns draperiile, perdelele, tot localul, atât de adânc, încât nici ocupaţia bulgară din 1916-'18 n-a putut să le şteargă.

Se pare că, la Washington, Mişu Fărcăşanu, de prea multă mâncare, prea mult whisky şi prea mult somn, avea să ajungă la suta de kilograme.

.....

.....

Însă în clipa când îl găsesc la Capşa, Mişu are tot ce poate seduce sexul zis „slab“. O siluetă zveltă, plete romantice, cu ceva mătreaţă, cum se cuvine unui artist care se apucă de multe şi se lasă de toate. Cântă drăguţ din vioară, scrie articolaşe amuzante, iar romanul *Frunzele nu mai sunt aceleaşi* se lasă citit. Dar parcă a mai scris *Bloomsburienii*? Însă pentru un „Balzac“, are un mare neajuns, decisiv! Doarme! Îi place somnul, acest „început de moarte“. Cu pătura trasă peste cap, pe jumătate asfixiat, s-ar fi pierdut în infinitul viselor dacă nu-l trezea sora lui. „Îţi dormi norocul!“ îi strigă Mia. Dar nu e adevărat. Norocul are grijă de el şi când doarme. Prin soţie, prin sora lui şi prin doamna Moth Gunther, soţia ambasadorului S.U.A. la Bucureşti. Cu aceasta din urmă n-a fost uşor. Atunci când a pus ochii pe Mişu, americanca mai avea un drăguţ, un persan, căruia îi spunea „the tiger“, din motive subiective şi foarte bine întemeiate. L-am cunoscut. Voinic, ciolănos, cu dinţi superbi, dar nu zâmbea niciodată şi nici nu vorbea. De fapt, fierbea într-o zeamă de mânie, de gelozie. Pe Mişu l-a bătut de l-a lăsat lat în mijlocul salonului Ambasadei. „How desgusting!“ („Ce dezgustător!“) s-a plâns ea prietenei sale Lileta Butculescu. Şi când te gândeşti că Frank i-a plătit biletul până la Teheran!

Rămas fără rival, Mişu n-a profitat de victorie. Ambasadorul murind, a trebuit să plece şi văduva. Numai după mulţi ani de peripeţii dramatice, cei doi amanţi s-au putut regăsi.

Deocamdată Mişu mă aştepta la masa din fund. Cea de lângă Calea Victoriei.

Mă uit prin sală. Asistenţa potrivită timpurilor. Aici vine lume prudentă, care nu vrea să se

compromită. Capşa trece drept restaurant de fosile cu prea multă gomă. Sunt câţiva evrei, numai din cei bogaţi, ceva armeni şi greci, furnizori ai armatelor germane şi române. Mai sunt câţiva spioni consacraţi, adică bine cunoscuţi de serviciile germane şi ale noastre. Lipseşte Max Auschnit. E plecat la Cairo. Misiune ultrasecretă, despre care vorbesc toate cafenelele.

Orice chelner, piccolo ştie ce rost are clientul. Fie că e de partea nazistă, englezească sau de ambele.

Se aude vorbind ungureşte. Sus şi tare. Scăpaţi din Budapesta, fugiţi din Cluj, sunt refugiaţi evrei. Acolo, de unde vin, Szalay, prim-ministru al Ungariei, expediază trenuri după trenuri cu evrei, plocon cuptoarelor naziste. La noi, asta e cu neputinţă.

Ne ia comanda Marius. Meniu dictat de strategia lui Stalin: icre negre, cegă la grătar, iar Mişu cere şi un filé la grătar cu trufe aduse de Wehrmacht din Franţa.

Stalin, în ofensiva sa, ne-a lăsat Delta. Astfel, bravii lipoveni mai trimit la Bucureşti icre, nisetri şi alte minuni. Toate se adună în depozitul din strada Mircea Vodă, de unde le poţi cumpăra la preţuri foarte avantajoase, exportul fiind complet sistat.

În frapiere sunt două „flute“ cu vin de Mosela, niţel verzui, stimulant, cu un buchet inimitabil. Ca desert, Marius ne propune un filtru de cafea de Ceylon şi o „fine champagne“, din rezerva casei. Ne arată pe maiorul von Gautier în uniformă, la masă cu Dolfi Grossman Grozea, omul Gestapoului. Ei nu gustă din aşa ceva, oricum e o mângâiere. Marius are grijă de noi. La icre ne aduce lingura de argint aurit cu care cândva se servea prinţul Gagarin, când era la Bucureşti. Norocul nostru! – avem lămâi. Cam scumpe, cam verzi, dar lămâi. Cultivate de un farmacist din Ardeal, în casă la el.

Rămaşi singuri, începem să discutăm. Politică, bineînţeles. Astăzi, dacă ne gândim bine, de politică depinde şi soarta pisicilor.

Mişu vine de pe front, adică de la Iaşi – Copou. Acolo s-a oprit tăvălugul.

— S-a oprit, sau a fost oprit?

— Mi-am pus şi eu întrebarea, dar după cele văzute – Mişu zâmbeşte melancolic – îţi pot spune categoric: rusu s-a oprit, fiindcă Stalin are socotelile lui. Apoi, privindu-mă sarcastic: Aşa cum ştii, am legături militare din cele mai distinse. La Iaşi am fost primit cu toată consideraţia, de teama aferentă situaţiei. Pe front, gradele superioare mă considerau „ochiul sultanului“.

De fapt, observaţiile, notele lui Mişu sunt de departe mai realiste, mai documentate decât ale lui Demostene sau ale lui Păstorel, şi ei corespondenţi.

— Te scutesc de atmosfera de la popota comandamentului, îmi spune el. E inutil şi trist să-ţi vorbesc de ce am auzit şi văzut acolo. Mult mai interesant, mai edificator e viitorul reportaj pe care aş vrea să-l public. Probabil cunoşti acele cutiuţe denumite de ieşeni „tramvai“. Am pornit dis-de-dimineaţă din faţa hotelului Traian, hotel cu toate geamurile suflate de obuz. Am pornit deci într-o înghesuială de tineret vesel şi în uniformă. Schimbul de dimineaţă. Am urcat spre Copou. Aici, vatmanul, un moldovean cu părul alb, a început să facă pe ghidul.

„Să te uiţi bine la neamţul cu tăbliţa (pentru circulaţie), altul n-ai să mai vezi.“

„*Gut Morgen, Frantz*!“ au strigat ostaşii din jurul meu.

Neamţul, un Feldjandarm, le-a răspuns ca unor vechi prieteni.

„Pe ăsta l-a uitat nea Adolf, să-l avem de probă.“

„De ce? Unde sunt nemţii?“

„Apoi, cocoane, se vede că vii de la Bucureşti. Nemţii s-au topit acolo, departe – arată vatmanul spre răsărit. Te-ai uitat la picioarele băieţilor? Mai toţi poartă minunata cizmă a infanteristului neamţ. Să nu crezi că e un plocon de la nemţi. E tot ce a rămas de la ei. Ai noştri le-au încălţat de la cei căzuţi... decât să le lase ciolovecilor.“

Vatmanul frânează brusc.

„Grăbiţi coborârea! Pe mine mă întreabă: Coborâţi, sau vă întoarceţi? Acolo n-aveţi mare lucru de văzut... Ba vă mai alegeţi cu un glonţ, o schijă.“

Mă priveşte cu simpatie.

„Grăbiţi urcarea, se adresează ostaşilor, veniţi din prima linie. Nu trebuie să-i zgândărim pe cioloveci. Ne ţin în lunetă. Am întors troleul şi plec.“

Tramvaiul se umplu cu tineri care se duc să se odihnească la depoul de la Ciurea.

„Am avut o noapte liniştită. Ruşii ne-au lăsat în pace, dar nici noi nu i-am supărat“, glumeşte un tânăr.

Mai scot la iveală câteva pachete de ţigări. Gestul fiind foarte apreciat, începe o conversaţie generală. Mai toţi sunt „voiajaţi“. Crimeea, Caucaz, Cotul Donului.

„Sunt copiii norocului“, îmi spune vatmanul.

„Şi încă ce noroc!“ exclamă un tânăr din Dolj. Din batalionul cu care am pornit suntem încă cincisprezece. Apoi, cu o nuanţă de melancolie, dar fără nimic dramatic, încheie: „Deocamdată.“

Mă ia în primire un tânăr căprar decorat şi cu un pronunţat accent ardelenesc:

„Fiindcă sunteţi gazetar, oare subiectul «Pace» nu vă interesează? Cât timp credeţi că îi mai ţinem în loc? Cred domnii din Bucureşti că Stalin se mulţumeşte cu atât? După ce a tăvălit armata germană în noroi, după ce ne-a gonit tocmai de la Cotul Donului până la Copou! Îşi închipuie cineva

că acum, când nemţii ne-au lăsat în plata Domnului, mai putem să le ţinem piept?“

Oprirea tramvaiului în centru m-a scutit de un răspuns foarte ambarasant. Câteva strângeri de mână, şi iată-mă în căutarea unui colţ unde să pot scrie în linişte. Trebuie să compun două hârtii. Una pentru mine, pentru sufletul meu, şi una „oficială“, intitulată *Cu tramvaiul în prima linie* – pentru autorităţi. Să arăt cum un căprar decorat vorbeşte ca la carte, adică: „Până la ultima suflare!“ „Nici o palmă de pământ!“ „A fost stăvilit puhoiul“ etc. etc. Îi public şi fotografia. Te pomeneşti că îl mai decorează o dată!

Mişu începe să râdă.

— Am mai fabricat eroi. Deocamdată, mă plimbam prin Iaşul vostru (adică al moldovenilor, el fiind oltean şovin) în căutarea unui loc unde aş putea să beau un ceai şi să scriu. Trebuie să-ţi mărturisesc că, cu toată propaganda Piei, am rămas cu părerile de la început. Iaşul e o mahala cu mari ifose moldoveneşti.

— Este şi nu este numai atât – intervin eu –, dar nu e cazul să facem procesul oraşului.

— Voiam numai să-ţi spun că, pe măsură ce înaintam prin străzile bombardate, aveam impresia că văd o cocotă bătrână care şi-a pierdut valiza cu farduri. Faţadele orbite de suflul obuzelor, cariatidele decapitate – aveţi multe cariatide acolo („aveţi“ mă implica şi pe mine; Mişu pornea de la ideea frumosului Adrian Maniu, prietenul lui, care susţinea că orice moldovean e complice în crearea mitului „Moldova“) –, balcoanele prăbuşite pe bordura trotuarelor, balcoanele cu domnişoare de măritat, de altădată, din cele care îl aşteptau pe domnul locotenent care, pudrat şi parfumat, va face semnul decisiv.

— Cunosc clişeul – mai bine spune-mi ce ai găsit în nenorocitul de oraş, singurul bombardat şi de americani, şi de ruşi.

— Ai dreptate, nu m-am gândit la asta. Deci reintru în subiect. Pe când rătăceam printr-o uliţă mai lăturalnică, am simţit un parfum care m-a tras înapoi în timp, în copilărie, la Râmnicu Vâlcea. Mirosea bine a cozonac cald. Din ăl bun, cu vanilie. Tot mai atent, am observat cetăţeni care coteau într-un fundac moldovenesc. Atunci am citit pe un carton: „Pe aici. Ceai, cafea şi altele“. Foarte îngust, fără trotuar, fundacul avea canal de scurgere la mijloc. Conform tradiţiei. Mergând crăcănat, ca să nu calc în mortăciuni, m-am pomenit în faţa unei case modeste, dar curate, unde intrau şi ieşeau tot felul de oameni. Era o ceainărie semiclandestină. Să nu mai vină cineva să-mi spună că evreii sunt fricoşi! Ca să faci să funcţioneze aşa ceva în zona frontului, în aşteptarea, sau mai bine zis în speranţa unui potop de foc salvator, trebuie nu numai curaj, ci şi geniu comercial. Aveau de toate. Cafea, ceai englezesc, astea bineînţeles cumpărate de la Intendenţa germană, iar în afară de minunatul cozonac, se putea obţine o nemaipomenită supă de găină. Am fost atât de încântat, încât am oferit o tabletă de ciocolată portugheză persoanei care m-a servit. O evreică nostimă şi isteaţă.

„Acum – i-am spus eu – dacă se poate, am să mai zăbovesc puţin, să-mi scriu articolele.“

„Da bineînţeles, şi fratele meu a fost ziarist. Care e numele dumneavoastră?“

M-am prezentat, după care fata m-a lăsat singur. Peste o oră s-a întors, însoţită de un bărbat şi o femeie mai în vârstă. Părinţii ei. Îmbătrâniţi înainte de vreme, aşa cum se întâmplă la ei, aveau în privire o pătrundere, o experienţă, ca să zicem aşa, milenară.

„Ştim cine sunteţi, mi-a spus bărbatul. Socrul dumneavoastră, domnul Pillat, trece pe la noi de câte ori vine de la Miorcani“ (moşia Pillaţilor).

M-au mai măsurat din privire, după care, cu o condescendenţă regală, neaşteptată la nişte mici

târgoveţi:

„Aveţi încrederea noastră. Dacă vă trebuie aşa ceva...“

Nu aveam nevoie de nimic, dar i-am poftit la masă. Erau mari negustori din Cernăuţi. Au plecat de acolo când am cedat Bucovina. Cu scopul de a ajunge la Montevideo.

„Dar, a continuat bătrâna, care fuma ţigară de la ţigară, în loc de Montevideo a fost Iaşi, a fost steaua cusută pe mânecă, a fost... dar cu câte nu ne-a încercat Dumnezeu! Acum, copiii cred că vine paradisul. Dar noi ştim prea bine ce ne aşteaptă.“

„Lilith!“ exclamă bătrânul.

„Şi ce? s-a răstit ea. Numai noi să fim deştepţi? E bine să cunoască şi el ce e mai bun: holera, sau ciuma?“

Bătrâna râde amar, dar soţul, pentru a face o diversiune, mă întreabă:

„Când plecaţi?“

„Cred că în cursul zilei de mâine. Voi afla astă-seară.“

„Cât de repede şi cât de departe!“

Auzind că mă opresc la Bucureşti, începe să mă bată părinteşte pe umăr.

„Eşti un copil. Ce e Bucureşti, Budapesta, Viena? Nimic. Vorbeşte-mi de Stambul, de Zürich, de Madrid. Acolo, da. Te mai poţi opri să-ţi numeri banii.“

„N-am bani, răspund agresiv. Sunt un proletar.“

„Sunteţi un proletar? mă măsoară ironic. Cine v-a spus asta? Apoi se adresează soţiei: Auzi, Lilith, şi el e proletar. Amândoi râd, dar fără duşmănie. Apoi, vorbind tot soţiei: E ca Lazarenko, cel care a rămas la Cernăuţi. Într-o dimineaţă şi-a scos cravata de la gât, a dat mâna cu bucătăreasa, cu şoferul şi a declarat că e proletar.“

„N-a spus că e proletar – îl corectează Lilith, a spus că e «progresist».“

„Progresist – admite bătrânul fără tocmeală. Apoi mi se adresează mie: Ce, dumneata nu eşti progresist? La Cernăuţi, pe vremea lui Carol al II-lea, cafenelele erau pline cu din ăştia. Admirau, care pe Troţki, care pe Stalin. Barem băiatul meu, «gazetar», era seară de seară acolo. Noi, bătrânii, deştepţi nevoie mare, plăteam consumaţiile. Într-o dimineaţă, Lazarenko s-a pomenit cu o vizită. Două haine de piele bine încinse, două cizme de iuft veritabil, nici un salut. «Mergeţi cu noi». Bietul om, ca orice burghez, ar fi vrut să discute, să înţeleagă. Că aşa suntem noi, cei bătrâni, vrem să înţelegem. «Să-mi fac o bocceluţă», a îndrăznit să spună. «Nu e nevoie – i s-a răspuns –, aveţi acolo tot ce trebuie». Şi în adevăr «acolo» nu avea nevoie de nimic. Fiica lui, fiind frumoasă, energică şi fără prejudecăţi, a scăpat. De la ea ştim toate amănuntele. A fost găsit în ’41, când s-au întors românii, la marginea Cernăuţiului, într-o groapă de var, împreună cu mulţi alţii. Toţi aveau «ştampila».“

„Ştampila?“ am întrebat idiot şi sceptic.

„Ei da, parcă nu ştii, e glontele în ceafă. Dânşii îi spun « soluţia definitivă».“

Mişu zâmbeşte.

— Mă şi văd la Cambridge sau la Oxford, explicând cercurilor idealiste ce e aia „ştampilă“.

Seara, la popota comandamentului, era o atmosferă sinistră. Nimeni nu mă lua în seamă. În sfârşit, un locotenent-colonel mi s-a adresat:

„Când plecaţi la Bucureşti, domnule corespondent?“

„Domnule corespondent“ era rostit apăsat, acuzator, parcă spunea „ştiu ce fel de corespondent eşti“.

Fiind în uniformă, m-am ridicat, am bătut din călcâi e şi, cu un ton de raport militar, l-am informat că plec cu prima ocazie, misiunea fiind îndeplinită.

„Foarte bine! mi-a răspuns colonelul, sever. Peste o oră va veni maşina care să vă ducă la staţia Bârzeşti. De acolo, cu trenul de noapte ajungeţi la Bucureşti mâine după-masă.“

Gânditor, colonelul încheie ca pentru sine;

„Acum, când liniile nu mai sunt aglomerate de trenurile germane, s-ar putea să ajungeţi în cursul dimineţii.“

Cu alte cuvinte şi indirect, colonelul confirma vorbele vatmanului din Copou: *armata germană s-a evaporat*.

Am plecat într-o beznă totală. Deşi pe ruta Iaşi – Vaslui traficul era intens, nu se admitea nici o lumină, nici camuflată.

„Altfel – îmi spune şoferul –, îndată ce rusul observă o mişcare, începe bombardamentul. Iar ce au ei mai grozav e artileria.“

În gară, o gloată militară, dar şi civilă, alerga de-a lungul trenului. M-a acostat un militar:

„Vă duceţi la vagonul special? Dacă aveţi o «bătrână» (o mie de lei) aveţi loc. Plătită acum. Altfel, vă spun «bonjour».“

Emana din individ atâta autoritate, încât i-am încredinţat bancnota şi geamantanul. Întâmpinat de ţipete, de înjurături, după o îmbrânceală nesfârşită, namila îşi croia drumul, iar eu după el. Într-un compartiment, un alt militar, un complice, ocupa un loc lângă geam. La un semn, s-a ridicat şi m-a instalat în locul lui.

„Nu vă mişcaţi, chiar de-ar veni Hristos!“

Apoi a venit patrula. Să fi văzut tehnică, pricepere! Numai cât plimbau lampa electrică pe document – şi gata! Chiulangiul era dibuit şi trimis înapoi.

„Nu insistaţi, domnule maior“, auzeam de alături.

L-am văzut pe maior dat jos din tren, cu ordonanţă, cu bagaje. Acum, trenul se limpezise. Deodată, a pornit fără fluier. La început încet, era un deal de urcat. În compartiment mai erau doi

ceferişti cu experienţă. Din cei care au făcut Transnistria. Moldoveni sociabili.

„Avem un mecanic bun“, a spus primul.

Trenul a început să accelereze. Acum, prin gări umile, camuflate, trecea ca un uragan. Garnitura sărea peste ace, macazuri, într-o solicitare la limită.

„Mână la prapal, observă cheferistul. Dumneata, domnule locotenent, se vede că nu sunteţi de pe-aici.“

Le-am explicat situaţia mea de ziarist militar. Le-am spus pe unde am fost.

„Foarte frumos! a exclamat cel mai în vârstă. Şi ce gogoşi ne găteşti acum? Că noi nu le înghiţim. De trei ani am avut timp să le cunoaştem gustul. Ne întrebai de ce nu mai sunt trenuri nemţeşti. Să vă spui de ce. Fiindcă nu mai sunt nici nemţi. În compartiment mai sunt trei curieri. E o industrie. Don’ sergent major, adică ajutorul de Dumnezeu, îţi pune în spate o cutie de toval gros, cu lacăt «secret militar». «Ţi-am băgat acolo un rahat gros – îţi spune don’ majur. Stai patru zile, mai mult nu-ţi spun şi nici nu trebuie. Cu cât e mai grasă găina de la întoarcere, cu atât mai lungă va fi misiunea următoare.»“.

Mişu mai gustă din vin:

— Şi cu asta am spus tot. Şi cred că ţi-ai făcut o idee reală de cum stă frontul. Armata germană nu mai există.

— Corespunde cu ce spunea Bor şi cu declaraţia lui Churchill. România e la discreţia Uniunii. Ieri, la Nestor, m-am întâlnit cu Borneanu şi cu Mircea Lecca.

— Şi ce minuni a scos gura cafenelei?

— „Am ajuns la alegerea dramatică, spunea colonelul. Ori băgăm cuţitul în spatele aliatului, ori, loial, continuăm până ce tăvălugul ne şterge de pe suprafaţa pământului. Oare ar vrea *oncle Jo* (Stalin) să ne primească acum ca aliat?“

„Poate că da, interveni deodată Lecca. Chiar ieri mi s-a spus că...“

— Stai niţel! explodă Mişu. Vrei să înghit poveştile lui *Barbe à poux*?

Proverbial de neîngrijit, Lecca se bucura de porecla „barbă cu păduchi“, sau „radio cu paraziţi“. Avea hainele atât de soioase, încât actorul Iancovescu decretase că Lecca se îmbrăca la Rocus (mezelar vestit).

— Da, vreau să-ţi arăt de unde poate să apară adevărul, i-am răspuns lui Mişu zâmbind. Mai ales că într-o oarecare măsură apari şi tu.

— Eu? Cum pot să ajung în gura ăstuia?

— Se pare că Regele şi camarila din jur au pus la cale o lovitură de stat. Generalul Sănătescu...

La acest nume, Mişu privi cu teamă împrejur.

— Mai încet, e aşa de uşor să faci o indiscreţie!

— Indiscreţie? m-am mirat. Cum pot fi indiscret cu secretele de la Nestor.

Iar Lecca a comentat componenţa viitorului guvern:

„Niculescu-Buzeşti devine ministru de Externe, la Finanţe e Râmniceanu, recomandat de Dinu Brătianu. Intră şi doi comunişti: Lucreţiu Pătrăşcanu şi încă unul. De altfel – a continuat Lecca ironic –, prietenul Mişu Fărcăşanu e cel mai indicat să te lămurească. Va fi directorul unui ziar liberal.“

— Taci, simt că înnebunesc! În ţara asta...

— Vrei să spui că în ţara asta nu se poate conspira serios? Nu e sigur. Cuza Vodă a fost prevenit în ajun de detronare. Cu lux de amănunte, i s-a arătat lista completă a conspiratorilor. Dar în zadar. Poate credea în fatalitate. Şi lucrurile au fost cum ştii. Dar Killinger crede, sau nu crede? Are urechile împuiate cu atâtea rapoarte, denunţuri... Pentru a zăpăci ecranele de detectare ale nemţilor, aviaţia americană aruncă snopuri de beteală metalică. Fiecare snop apare pe ecranele germane

drept un avion-miraj, în care se irosesc obuzele Flag-ului.

— Şi eu cred că minciuna, ajutată de „dolce vita“, ne apără, admite Mişu. Dar până la un punct. N-aş da doi bani pe pielea noastră dacă se trezesc nemţii.

Era gata să mă gargarisesc cu o lungă tiradă, când se deschide uşa şi apare faimosul Costiclă – ziaristul. Ca de obicei, e într-o perfectă stare de ebrietate lucidă. Are la subţioară un teanc de ziare şi reviste, pe care le obţine de la diverse legaţii şi ambasade. Dar Costiclă are multe coarde la ţambal. În timp ce, naiv, aşteptam o doamnă în grădină la Cina, tot Costiclă, din colţul gurii, mi-a şuierat: „Duduia Aglae e în separeu cu prinţul Bâzu“. Dureros, dar util.

Acum, dintr-o rotire a ochilor bulbucaţi de băutură, a judecat sala. Fără risc, strigă:

— *Vive la France*! *Vive Paris libre*!

Adânc mişcat, Marius adună din fundul sticlelor un pocal cât o halbă. Costiclă bea şi, cu o dexteritate bine cunoscută, strecoară sub şervet un *Times*, nu prea vechi.

— Ce vă pasă? Icre negre, vin franţuzesc, iar la Budapesta e potop de bombe. Chiar acum a venit un planton la domnul Shevati, de la Ambasada Turcă, alăturea în separeu. E cu domnişoara Daniela. A fost un prăpăd ce nu s-a pomenit. Sunt munţi de trupuri.

— Bine, bine, îl opresc, strecurându-i o bancnotă. Prea se delecta cu nenorocirile ungureşti! Iată, Mişule, fatalitatea discreţiei. Orice secret de stat a ajuns în gura cafenelei. De altfel, eu nu-ţi cer vreo destăinuire. Pe drept, pe nedrept, am o bună părere despre judecata ta. De aceea te întreb: pe ce ne putem bizui de acum înainte?

— Pe ceva care la marea cotitură i-a lipsit Italiei. Pe armată, pe ostaşul nostru. Ca să ajung la o asemenea concluzie, trebuia să mă descotorosesc mai întâi de prejudecăţi adânc înrădăcinate. În

toată burghezia noastră, când un copil nu era bun de nimic, soluţia era mereu aceeaşi: „Să-l dăm la armată“. Dar după doi ani de război, m-am schimbat, toţi cred că ne-am schimbat părerea.

— Dar să zicem că tot ce am discutat e numai fum. Că Antonescu, cot la cot cu Hitler, continuă lupta până la capăt. Care capăt? Până unde cred domnii generali că se poate ajunge? Care le sunt planurile imediate?

— Despre varianta „eroică“ am discutat cu toate gradele. Răspunsul l-a dat un ofiţer neamţ cam ameţit: „Până la frontul american“. Şi nu e o glumă. Din cât i-am cunoscut pe nemţi, ei se vor lăsa tocaţi până la ultimul suflet. Dar să revenim la problemele noastre. Nemţii consideră Moldova sacrificată. Asta am înţeles de la cercurile oficiale din Statul-Major. După o retragere elastică, ne oprim pe linia Carpaţilor, continuată de zăvorul Bărăganului până la Dunăre.

— Ce mai e şi comedia asta?

— E linia de fortificaţii ridicată de Carol I, pe care a modernizat-o babacul tău. O cunoşti foarte bine.

— Vrei să spui linia Focşani-Nămoloasa? Dar e o nebunie!

— Ştiu, mi-ai spus atunci că va ajuta cât ventuzele mortului. Erau vorbele unui inginer neamţ.

— Da, îmi amintesc tot...

* * *

Prin 1900 existau fortificaţiile Bucureştiului care, după cum se ştia din manualele şcolare, erau printre cele mai moderne din Europa. Totuşi, în 1916 am abandonat Bucureştiul, cu toate fortificaţiile, deoarece am constatat că centura de forturi era atât de mare, încât ţara noastră nu avea destulă armată ca să ţină Bucureştiul şi frontul. Acum, fortificaţiile fiind transformate în puşcării,

ciupercării sau magazii, toată nădejdea militarilor rămânea Nămoloasa.

Ajunsesem acolo într-o seară destul de târziu. Erau mulţi salcâmi bătrâni – plantaţii destinate să mascheze fortificaţiile. La o masă întinsă în faţa unei barăci, l-am găsit pe bătrânul căpitan Schuller, care, la lumina unei gazorniţe, citea o revistă de şah şi din când în când trăgea câte o duşcă de acvavit de Danzig.

— Care va să zică, dumneata eşti fiul patronului? Am auzit că joci şah. Fii binevenit, în cazul ăsta! De altfel, eşti binevenit oricum.

Avea un zâmbet zbârcit şi acru, dar sincer şi spontan. Se vedea că trecuse prin foc şi apă căpitanul inginer de cetăţi. Era expertul trimis de nemţi pentru a ne îndruma.

— Ce treabă minunată! a exclamat.

— Cum adică? l-am întrebat nedumerit.

— Adică ce minunată vacă de muls pentru tăticu, ce straşnic adăpost pentru dumneata, pentru mine şi pentru atâţia alţii, ca să nu mai vorbim de utilitatea militară. În această privinţă, pot să-ţi spun categoric şi definitiv: va ajuta cât ventuzele mortului!

— Atunci? l-am întrebat uluit.

— Atunci, hai să jucăm o partidă, să vedem dacă ne potrivim.

Juca puţin mai bine decât mine, cunoscând multă teorie. Partidele care se prelungeau până la miezul nopţii erau întretăiate de sticle de vin de Rin ajutat de conserve de somon roz, de la magazinul special al Wehrmacht-ului din Brăila. De la el am învăţat cât de salutar e dansul când nu mai deosebeşti piesele adversarului de ale tale. La un moment dat, şi după ce golisem vreo două sticle, se ridica de la masă şi punea un disc de muzică sârbească (făcuse şi campania din Iugoslavia).

Sub privirea amuzată a celor doi ţigani care ne serveau la masă, începea lecţia de „paiduşcă“. În

ritmul unei muzici ciudate, făceam împreună salturi şi piruete, ţinându-ne de umăr ca la sârbă. Trebuie să recunosc că după zece minute mă simţeam ca la douăzeci de ani.

— Acum să trecem la treabă, la altă partidă, mă îndemna el.

În aceste splendide nopţi de toamnă am avut ocazia unor lungi discuţii.

— Am plecat cu tot sacul de minciuni, fără de care nu există un bun soldat. Un glonte rusesc, primit la faimoasa bătălie de la Lomza, mi-a dat prilejul să meditez câteva luni într-un spital. Acolo m-am ales cu Crucea de Fier şi cu felicitări din partea unui colonel. Am meditat şi am citit. Există lecturi care te ajută să te descotoroseşti de o grămadă de superstiţii, de prejudecăţi. În viaţa noastră există mai mult sau mai puţin coerent un fir, o legătură între evenimentele prin care trecem. Fără glonţul rusesc din 1915, nu cred că aveam plăcerea de a fi aici. După vindecare am ajuns la Bucureşti, vărsat la o unitate sedentară prin 1917. Atunci am învăţat câteva cuvinte româneşti: da, nu, hai sictir. Pe urmă m-am întors acasă.

Acum, când am aflat că sunt căutaţi specialişti pentru România, m-am prezentat, invocând cunoaşterea limbii. Mai erau trei şmecheri. Dar s-a trezit un idiot, care a cerut să ni se verifice cunoştinţele de limbă română. Noroc că în ajun de examen ne-a salvat aviaţia engleză! După un bombardament fioros, un maior SS ne-a spus să nu mai stăm acolo şi astfel am ajuns, neexaminat, în această oază, paradis de linişte şi belşug.

Instalat pe prispa barăcii, cu o cafea servită de ţigan, Schuller părea fericit.

— Te-ai uitat vreodată la cer, la norii ăştia, mereu alţii?

— Cum să nu?! Întotdeauna m-au îndemnat la visare, mai mult decât valurile mării. Se pare că prinţii indieni din vechime aveau turnuri anume pentru a-i privi. Tolăniţi pe covoare somptuoase,

ascultau oracolele unor şarlatani. Dar nu e nevoie de turnuri. Închipuirea te ridică mult mai sus.

O înţelegeam pe Maruca Enescu Cantacuzino când pomenea „minunatul cer din Moldova“.

Pe drumul prăfuit se vedea păşind în grabă un ofiţer român.

— E un pisălog teribil, mă preveni Schuller. Detestă tot ce e nemţesc, dar n-a fost în Germania şi adoră tot ce e englezesc, deşi mi-a spus că n-a cunoscut niciodată vreun englez. După grabă, se vede că vine cu o veste.

În adevăr, locotenentul venea cu vestea că Ploieştiul a fost bombardat în plină zi de aviaţia americană. Cu o întristare plină de ipocrizie, ne-a spus că n-a rămas piatră pe piatră şi că toate pompele de benzină au fost închise. Că Germania a rămas fără sursa principală de combustibil. Ultimele cuvinte se adresau lui Schuller, care, foarte calm, se mira că bombardamentul n-a avut loc mai demult. Ţinând seama că bazele anglo-americane se aflau în Africa, situaţia nu era aşa de gravă. Dacă vor porni din Italia sau Grecia, va fi mai rău... Cuvinte profetice. Şapte luni mai târziu a fost prăpădul de la 4 aprilie. Atunci, aviaţia americană a acţionat de la Foggia, din Italia.

De la Bucureşti a venit inginerul Witernik cu noutăţi. Trecuse prin Ploieşti, care nu era chiar aşa afectat de bombardament. Din toate minciunile, exagerările pro şi contra, reieşea că americanii au pierdut o treime din avioane, ceea ce era foarte mult, având în vedere rezultatul obţinut. Mi-a adus şi o scrisoare de la mama, care spunea că pot să mă întorc fără grijă. „*Am fost* – scria ea – *la un ceai la P.* (Patronajul) *şi M.* (Mareşalul) *e bolnav, aşa că n-are timp de tine. Am asigurări că Bucureştiul nu va fi niciodată bombardat*!!! *Aurel, în schimb, e atât de blând, de smerit, încât nu ştiu ce să cred. Vino repede, mi-au venit nişte idei grozave. N.*“

Seara i-am făcut lui Witernik o demonstraţie de dans. De astă dată au participat şi nişte ţigani cu un

ţambal. Dar să explic prezenţa ţiganilor la şantier. Erau „cazacii lui Antonescu“, adică ţiganii deportaţi în Transnistria, de unde, cu frontul, au putut fugi. S-au dovedit de mare folos. Nu numai că erau neîntrecuţi lăutari şi bucătari, dar unul dintre ei ştia să prindă iepuri cu laţul, iar altul aduna saci de raci dintr-un iaz. La noi, ţăranii nu mănâncă nici raci, nici iepuri.

Când, pe la miezul nopţii, am dat semne de oboseală şi am vrut să ne culcăm, Schuller ne-a ameninţat că ne arestează pe loc.

— Sunteţi nebuni! Asemenea clipe nu se mai repetă. Priviţi stelele, ascultaţi liniştea acestei nopţi măreţe ca un adagio de Beethoven. Gândiţi-vă că sub aceleaşi stele, în Ucraina, în Podolia, în Italia, sunt milioane de nenorociţi, care, precum cerbii, se bat cap în cap, în timp ce noi, dintr-o întâmplare, poate că trăim ultimele clipe de linişte.

Spunea alt adevăr profetic.

Schuller a murit prizonier în Rusia, iar Witernik – într-un lagăr lângă Bucureşti. Din gelozie, soţia îl denunţase drept un hitlerist periculos (în ultimul timp el trăia cu o coafeză).

Cum am ajuns la Bucureşti, m-am dus la mama. Am avut norocul s-o găsesc singură, fără pisălogi sau cotoroanţe. Voiam să ştiu ce „idee“ straşnică găsise. O ştiam femeie cu mari resurse. La ceaiul Patronajului a găsit-o pe Maria Antonescu plânsă. Mama le-a descusut pe celelalte doamne, de la care a aflat că Mareşalul e atât de deprimat, încât Hitler i-a trimis pe faimosul doctor dietetician. Acelaşi doctor care o îngrijise şi pe Leni Flondor, când căzuse într-o adâncă neurastenie. Doctorul i-a făcut nişte injecţii misterioase, după care biata femeie a rămas multă vreme complet tâmpită. (Nici înainte nu era prea isteaţă.)

Dar mama vrea să-mi vorbească despre altceva, mult mai important. Mai întâi mi-a amintit că ea ştie să ghicească în cărţi cu o metodă care ne-a salvat de câteva ori. Acum din nou apăruse în cărţi

o formaţie blestemată, dar că era doar o ameninţare cu perspective de salvare.

— Vezi vreo soluţie? am întrebat-o.

— Bineînţeles! Şi sper că ai ghicit-o. E fuga, şi nimic altceva. Trebuie să lichidăm ceva de aici şi să plecăm în Elveţia. De acolo vom putea privi evenimentele cu mai multă detaşare, mai ales dacă ajungem cu un cont serios în bancă. Am încercat să-i vorbesc lui Aurel, dar ştii cât e de încăpăţânat şi de burghez. Mi-a spus că n-avem decât să plecăm, dar el rămâne aici.

„Pentru că e uşor, mi-a spus. Sunteţi obişnuiţi ca în diplomaţie. De la Taşkent la Sofia. De la Sofia la Erzerum, apoi la Sulina şi la Galaţi. Aţi stat şi la Negrileşti, iar acum, de la Bucureşti vreţi să plecaţi la Zürich. Ce vă pasă? Sunteţi nişte aventurieri. Eu însă m-am născut aici, sunt român bucureştean şi aici vreau să mor.“

Mama, care tot pufăia din ţigară, mi-a spus că n-a mai insistat şi a încheiat discuţia, cu ideea că Aurel trebuie convins să-şi constituie un cont în Elveţia.

Aurel se situa pe o poziţie ireductibilă, logică. Deoarece Uniunea Sovietică a suferit enorm de pe urma războiului, în timp ce America ieşea intactă şi victorioasă, era limpede că fără credite americane Rusia nu poate face nimic şi când va fi la cheremul Americii, e clar că la noi vor dicta americanii.

„În acest caz – spunea Emil Prager, soţul Elvirei Godeanu –, de ce să fugim în Elveţia, când după atâtea distrugeri antreprizele noastre vor fi suprasolicitate? Şi România va fi despăgubită.“

Iată cum vedeau situaţia doi mari antreprenori, exponenţi ai marii burghezii şi oameni foarte inteligenţi.

Ce să mai spun de optimismul care bântuia prin cluburi?! Optimism tot atât de stupid ca şi stupoarea care i-a cuprins când echipele comuniste i-au măturat cu „afară cu voi!“ Le mirosea a

trândăvie. Georges Mavrocordat a fost „ajutat“ cu un genunchi în fund să părăsească Jockey-Clubul.

La Sinaia, vila noastră e situată pe strada Cumpătu. Alături era vila lui Mişu Ralea, şi mai sus – a lui Titel Petrescu.

Mama mi-a spus că s-a gândit să se apropie de vecinii noştri.

— Cu familia Ralea m-am înţeles foarte bine. Amândoi sunt unşi cu mai multe alifii. El se pricepe la sosuri, la femei, la literatură, la politică, mă rog, e o plăcere să discuţi cu el. L-am întrebat în ce zeamă crede el că ne vor fierbe bolşevicii.

Discuţia a avut loc în franţuzeşte, aşa că traduc fără efectele de stil ale mamei. Ralea a întrebat-o la care „noi“ se referă.

„Să zicem, burjuii aciuaţi aici, în vilele de pe Cumpătu. Ştiu că avem aici toate tendinţele, toate părerile politice, dar nu cred că asta îi interesează pe ruşi. Aşa cum îi cunosc, că doar sunt rusoaică, ei ne vor considera mai simplist: o bandă de burjui care huzuresc aici, în vile confortabile, în timp ce poporul munceşte sau moare pe front.“

Ralea n-a prea apreciat vorbele mamei. I-a spus pe un ton sarcastic că nu se consideră „în aceeaşi corabie“, deşi Cumpătu e un cartier de burghezi. După 25 de ani, revoluţia rusă şi-a mai pierdut din virulenţa atât de exagerată de propaganda nazistă. Pentru oamenii deştepţi şi înţelegători, el, Ralea, e convins că vor fi aranjamente, cu puţin noroc.

— Norocul – iată o vorbă pe înţelesul deştepţilor, i-a replicat mama. Proştii ajunşi se cred mai presus de noroc. Dar cu noroc vom răzbi numai dacă vom şti şi să-l ajutăm. Am stat de vorbă şi cu Titel Petrescu, continuă mama. Nevasta lui e foarte simpatică şi îmi pare mai ageră la minte decât el. E convinsă că ruşii ne vor căsăpi pe toţi cei din cartier. Dar asta mi-a spus femeia, între

patru ochi, pentru că soţul ei mi-a declarat că o să fie foarte bine pentru oamenii cinstiţi.

— Şi cine va pune pecetea de *cinstit* sau de necinstit?

Titel a început să râdă.

— Nu, doamnă, nu e chiar aşa. Aici va funcţiona o democraţie de tip anglo-american.

L-am întrebat dacă nu crede că tancul sovietic e cel care va dicta în locul democraţiei.

— Tancul sovietic e fabricat în America, şi ca atare se va comporta ca un mieluşel, la noi cel puţin. Uniunea Sovietică e doar o unealtă folosită de anglo-americani pentru stârpirea nazismului.

Eu nu l-am mai întrebat dacă Stalin e de acord cu rolul... După cum vorbea, mi-am dat seama că se şi vedea ajuns în vârful acelei democraţii, a încheiat mama.

Întors la Bucureşti, am ieşit în oraş să mă lămuresc. M-am întâlnit întâmplător cu N.D. Cocea, faţă de care aveam o mare admiraţie pentru felul cum vorbea. Câte nu circulau pe seama lui! Dar n-avea importanţă. L-am întrebat dacă-l mai admiră pe André Gide, după ce a scris *Retour de l'U.R.S.S.,* şi mai ales după faimosul *Retouche à mon retour de l'U.R.S.S.*

— Mai mult decât oricând, eu nu sunt stalinist.

După această declaraţie am pornit împreună spre Capşa, la un filtru special.

La o masă erau nişte tanchişti nemţi. Mai erau şi nişte aviatori români, la o altă masă, bineînţeles. În tot timpul războiului n-am văzut nemţi, români sau italieni stând la aceeaşi masă.

Cocea mi-a vorbit despre execuţia celor două ghide care l-au însoţit pe Gide în timpul călătoriei lui prin Uniune. Stalin le-a bănuit că l-au influenţat pe Gide în ceea ce văzuse cu ochii lui. Ştia aceasta chiar de la Gide, pe care îl cunoştea foarte bine. Spre deosebire de ceilalţi intelectuali de la noi,

Cocea era introdus în cele mai ilustre sfere ale intelectualităţii franceze. Nu sunt sigur dacă tot atunci mi-a vorbit Cocea despre Panait Istrati. De la Moscova, Panait s-a întors cu multe impresii şi poveşti. A şi publicat o carte, foarte comentată pe atunci. El spunea că moscovitul, sub Stalin, trebuie să aibă trei griji: să nu nimerească sub plutonul de execuţie, pe urmă să încerce să fluiere – dacă poate fluiera înseamnă că nu e sub ştreang – şi să înghită mereu în sec, ca să nu vorbească. Dar, înainte de a muri, Panait se cam smintise, fiind atras într-o bandă de legionari disidenţi, conduşi de Stelescu.

Din atâta răscolire de amintiri, îmi ies la iveală unele crâmpeie din ce îmi spunea Cocea altădată, puţin înainte de 23 august. Cu zâmbetul lui atât de fin şi de mefistofelic, îmi spunea că, atât cât poate să-şi dea seama, el nu mă vede integrat în noua viaţă, că ar trebui să urmez exemplul lui Pamfil Şeicaru. Am rămas cam întunecat. M-a readus la buna dispoziţie prietenul meu Kleante Gheorghiu, care e vesel şi optimist. Fiind foarte deştept, ştie totdeauna să-şi justifice speranţele trandafirii, pe care le mai susţine şi cu niţel scotch. Nu mai ştiu dacă am amintit că pe atunci se spunea că pesimiştii erau în Brazilia, iar optimiştii sub pământ. Kleante n-a ajuns sub pământ, dar a stat la închisoare 17 ani. Dar asta a fost mult mai târziu. Deocamdată era secretarul lui Max Auschnit şi venea să-mi facă o propunere. Deoarece aveam maşină cu C.D., să mă duc cu el într-o excursie de vreo trei zile la Deva. Acolo nu sunt bombe, pe când aici vor cădea tot mai des, iar la întoarcere voi primi o recompensă de la şeful lui. Nu mai ţin minte cât mi-a promis, dar era ceva suspect de important. Dedesubturile acestei afaceri le-am aflat mai târziu. Deocamdată eram un pion de şah, pe care jucătorul Max îl muta de la Bucureşti la Deva şi retur, partidă pe care o jucau Auschnit şi Ică Antonescu la Cairo, unde parteneri erau reprezentanţii lui Churchill şi Roosevelt. În această

partidă se încerca înlăturarea lui Stalin. Pentru a fi mai convingător, Auschnit încerca să-l ia cu dânsul pe Petru Groza, care reprezenta tendinţa de stânga burgheză din ţara noastră.

Întâi am refuzat plimbarea, dar Kleante, în care aveam cea mai mare încredere, insistând, am acceptat şi am plecat. Expediţia a eşuat – nu din cauza noastră, ci din a lui Pordea, socrul lui Auschnit, care a refuzat să ne ajute şi ne-am întors fără nici un rezultat.

Când să intrăm în Ploieşti, la întoarcere, am fost opriţi de un neamţ şi un român:

— *Halt*! *Lufthansa*.

— N-aţi văzut câinii? ne întreabă plutonierul român.

Nu dădusem importanţă unei haite de vreo 12 sau 15 câini care fugeau spre câmp. Se pare că acum, după alarme şi bombardamente, câinii din Ploieşti învăţaseră să se pună la adăpost, ca şi oamenii. Ne-am întors cu toată viteza spre Câmpina. Altă oprire ordonată. Acum auzeam un sunet grav, ca de coardă de contrabas. Era aviaţia americană, care încă nu se vedea. Nemţii mi-au făcut semn să trag maşina lângă o căpiţă de fân. În câteva clipe, maşina era îmbrăcată cu fân, şi noi – întinşi în şanţul şoselei, lângă nemţi. Formaţia impecabilă de avioane cu coada dublă a apărut. Erau faimoasele Lightinguri, care câteodată coborau şi distrugeau trenuri, convoaie sau chiar maşini. Aşa au distrus limuzina unei rude a lui Kleante, care până atunci fusese anglofil, iar după aceea – din contra. Deodată, s-a dezlănţuit un lucru oribil. Bombardamentul. Îl simţeam, nu-l auzeam. Îl simţeam în stomac, în tot trupul. Ţara cea mai puternică din lume, cu cea mai înaintată tehnică, cu cei mai buni specialişti din lume, încerca să ne distrugă, iar noi, în şanţ, încercam să ne acoperim cu puţin fân. Cam acesta era raportul de forţe. Văzându-mă probabil verde la faţă, Kleante mă încuraja în stilul lui:

— Nu mi-e de bombardament, cât de imprecizia lui. La 4 aprilie au ochit Gara de Nord şi au nimerit tocmai în restaurantul unde mâncai bunătate de ciorbă de morun.

Avea dreptate. Calm, Kleante fuma şi-şi bătea joc de mine. Atunci se auzi un şuierat, care despica seninul cerului, şi la vreo douăzeci de paşi de noi o explozie ridică o grămadă mare de pământ. De astă dată, toţi s-au întins pe fundul şanţului. Totuşi, mi-am dat seama că o bombă de avion ne-ar fi scuturat mai mult.

— *Bomben*? am întrebat pe nemţi.

— *Nein, unsere Flag*.

Era un obuz al apărării antiaeriene, care, uitând să explodeze sus, a căzut lângă noi. Neamţul, care părea un gospodar de vreo cincizeci de ani, a desfăcut ţigara oferită de Kleante şi o îndesa într-o lulea veche.

— *Das ist sehr Schlecht*! (Asta e foarte rău!)

El observase cum se desprindea un avion în flăcări dintr-o formaţie care venea spre noi şi din care zburau hălci enorme de tablă incandescentă. Abia acum realizam ce uriaşe erau acele fortăreţe zburătoare. Când a lovit solul, cam la 3-400 de metri de noi, avionul ocupa de trei ori lăţimea şoselei. Echipajul supravieţuitor se vedea plutind prin aer, printre paraşute. În depărtare se auzeau explozii grele, dar nu se mai vedeau avioane. Departe, pe miriştea cu căpiţe, nişte ţărani cu furci fugăreau doi paraşutişti americani. Probabil că, după ce erau duşi la jandarmerie, americanii se predau, bucuroşi că n-au căzut la nemţi.

În piaţă la Sinaia am văzut de vânzare cizme, haine de vânt, busole americane şi o hartă a României imprimată pe mătase.

S-a auzit încetarea alarmei, am dezvelit maşina şi-am trecut prin Ploieşti. Uşuraţi, am văzut că podul peste calea ferată nu fusese distrus, şi astfel am ajuns la Bucureşti.

Meseria mea îmi oferise prilejul să-i surprind pe puternicii zilei într-o lumină crudă. În situaţia în care omul îşi clădeşte casa –, vrând-nevrând îşi trădează trufia, lăcomia, aspiraţiile estetice, adică bunul sau mai ales prostul-gust şi chiar laşitatea.

Pentru a se dezvolta şi a ţine piept concurenţei, întreprinderea Ioanovici a avut nevoie de relaţii sus-puse. Tatăl meu a reuşit fără prea multe ploconeli. Aveam de partea noastră pe Regentul Miron Cristea, pe generalul Anghelescu, ministrul de Război şi alţii. Totuşi, am fost ajutaţi şi de arhitectul Zaharia, protejatul Duduii, care intra oriunde şi îşi oferea serviciile, menţionând că suntem cea mai bună întreprindere de construcţii.

Astfel, afară de poduri, viaducte, diguri, ministere şi alte clădiri mai mari, am construit casele lui Gafencu, V. Tilea, Franasovici, Tătărăscu, Nae Ionescu şi alţii. Despre unele am mai spus, am refăcut şi casa din Eremia Grigorescu a Veturiei Goga. Din cauza poziţiei lor, toţi aveau acelaşi interes: casa să fie cât de luxoasă şi să pară cât de ieftină, având două devize: cel oficial, avantajos, şi cel real, mai scump cu 50 la sută sau 100 la sută. Numai Ică Antonescu nu se mai încurca cu toate aceste forme. În plin război, nu trebuia să se ferească şi ne-a plătit direct şi bine, nu ca unii, care n-au plătit de loc, ca Tătărăscu.

Acum trebuia să construim un adăpost care să reziste bombelor până la 300 de kg, la fosta vilă a lui Nae Ionescu, unde stătea Mareşalul. Am fost avertizaţi de aghiotantul Mareşalului ca nu cumva să-ţi facem o favoare, vreun rabat, că e de rău. Când Ducu Xenopol, afacerist celebru, a oferit nişte milioane pentru un pom de Crăciun al Patronajului, s-a văzut în lagăr la Târgu Jiu.

Eram acolo, într-o dimineaţă. Inspectam şantierul, care îmi era foarte cunoscut, când

deodată m-am pomenit cu un bărbat care se uita cum dintr-un camion se descărca uşa blindată de la adăpost. Fiind cu spatele la mine, nu l-am recunoscut, dar, după obicei, am început să-i studiez îmbrăcămintea, care era cu totul neobişnuită. Avea cizme de călărie din viţel, de culoare deschisă, care, după croială şi fason, trădau Anglia. Asemenea cizme se lustruiesc cu os de miel – şi după aspectul lor – proprietarul avea un valet sau o ordonanţă care se pricepea. Nici pantalonii nu erau de la noi. Erau nişte splendizi „breeches“ bej, inegalabili. După cum numai Madridul ştie să facă chiloţi de toreadori, tot aşa numai Anglia cunoaşte secretul acestor pantaloni. Mai menţionez o cămaşă albă imaculată, fără cravată, peste care avea un fel de jiletcă din antilopă cu nasturi de corn, cum am văzut când s-a întors cu faţa. Cred că jiletca era de la Viena, fiind din cele purtate de grofi când stau la ţară. Antonescu fusese cândva ataşat la Londra. Ştiam asta, dar nu mă aşteptam să fi prins rafinamentul britanic atât de bine. Deodată, m-a observat. Un inginer de la Fichet, uzina care făcuse uşa, m-a întrebat pe unde trebuie introdusă. Antonescu m-a măsurat cu o privire militară, din aceea care verifică dacă şi călcâiul de la bocanc a fost lustruit.

— Cine eşti dumneata?

— Sunt de la întreprinderea Ioanovici.

Era stăpânit de o mânie pe care nu mi-o puteam explica. Păcat, pentru că, de altfel, avea trăsături regulate, chiar nobile, iar din toată persoana lui emana ceva impunător. Ulterior am aflat că adăpostul se construia contra voinţei lui, la insistenţele doamnelor Maria Antonescu şi Veturia Goga. Mareşalul nu se sfia să afirme că adăpostul e de folos numai leprelor de antreprenori.

Ştiam de la plutonierul Vulpe din Tecuci să mă feresc de coada calului şi de ochii superiorului. De cal nu-mi era greu, dar acum nimerisem sub ochiul superiorului, şi încă ce superior! Dintr-un singur

semn putea să mă trimită la dracu, la moarte. M-a întrebat dacă nu sunt ofiţer de rezervă...

— Nu, nu sunt, sănătatea...

— Pari sănătos, nu cumva eşti evreu? Cum te cheamă? Numele meu l-a pus pe gânduri. Faţa îi trăda un efort al memoriei. Atunci am observat că pupila dreaptă îi era mai dilatată decât stânga. Deodată, s-a înseninat: Acum ştiu... Părea uşurat, ca de o cazană. Eşti vărul Georgetei (vara mea, Georgeta Cancicov, era în strânsă legătură cu familia Antonescu). Vezi, dacă te prezentai de la început... O cunosc şi pe mama, Nataşa, nu? Dar bunica? Încă o pauză pentru stoarcerea memoriei. Liuba mai trăieşte?

— A murit, Excelenţă, a murit în ’38.

— Să nu-mi spui „Excelenţă“. Dacă eşti deştept, ştii să intri în materie fără titulatură.

Eram destul de surprins. Acum, tonul era normal, aş putea spune „civil“.

— Să vizităm adăpostul.

Ne-am îndreptat spre vilă. Păşeam în urma celui mai temut, mai ascultat stăpân din câţi a avut România. Nici Carol al II-lea, cât era el de împopoţonat în uniformele lui, nu cunoscuse putere atât de totală. Nu era un orator şi nici nu dorea să fie. „Era tăcut şi era rău, îmi spunea conu Costică Argetoianu. Tăcerea şi răutatea sunt însuşiri rare la noi. Dar trebuie să recunosc încă o calitate: era incoruptibil.“

Până să ajungem la adăpost, am trecut prin bucătărie. Era spaţioasă şi mirosea bine. Nu era nimeni, afară de un enorm motan, care, urcat pe o masă, mânca ceva. Ceva interzis, pentru că la apariţia noastră a sărit pe fereastră ca fulgerul. Cred că la dispariţia motanului a contribuit şi răcnetul Mareşalului. Dar ce răcnet! Pe loc, s-au înfiinţat bucătarul, un civil şi un locotenent de jandarmi. Bucătarul era alb ca varul.

— Eu nu mai mănânc în casa asta! zbiera Mareşalul. Să-mi împart mâncarea cu toate

jivinele? A cui e mâţa?

Nimeni nu spunea o vorbă.

— A cui e pisica?

— Nu e nici o pisică în bucătărie – a îngăimat bucătarul. Cine ştie de unde a intrat pe fereastră?

— Să puneţi sârmă împletită la geamuri, îmi porunci mie. Asta e mai de folos decât adăpostul ăla tâmpit.

Mareşalul, din ce în ce mai calm, se îndrepta spre adăpost, când, din izvoarele nesecate ale prostiei, bucătarul găsise acea manifestare de zel cu care idioţii complică viaţa:

— Am găsit mâţa!

Dar nu era acel motan ciufulit de aventuri nocturne, ci o biată mâţă, care părea mai speriată chiar decât bucătarul. Mareşalul îi măsură pe amândoi din ochi cu mânie.

— Piei de aici, ticălosule, minţi ca un ministru! Toată lumea mă minte!

Mi-a întors spatele şi, fără o vorbă, s-a îndreptat către apartamentele sale.

— Acum – comenta bucătarul – se duce sus să-şi ia hapul şi doarme până seara, iar dacă îi vine o veste rea de pe front, alt hap ca să mai doarmă.

Seara am discutat cu mama despre întâlnire. Ea îl cunoştea de când era locotenent de cavalerie la Galaţi. Antonescu venea la ceaiurile de la Consulat.

Când a auzit de aventura cu Antonescu, Aurel s-a apucat cu mâinile de cap:

— Zăpăcitule, tocmai tu să ajungi sub ochii lui? Nu ţi-a fost destul cu Pantazi, hai?

Cu Pantazi, ministru de Război, avusesem mari dificultăţi din cauza iubitei lui, Mia. Într-o seară eram la Melody cu Mia Fărcăşanu şi cu Costi Derussi, care îi făcea curte, şi când eram foarte veseli şi tandri ne-a surprins Pantazi, care a făcut o criză de gelozie. A fost nevoie de multe intervenţii şi cadouri ca să nu ajung pe front în linia întâi.

Acum, mama mi-a făcut semn să tac şi să-l las pe Aurel să-şi verse focul. Am auzit vorbe neplăcute, dar adevărate, iar până la urmă Aurel a ajuns la măsuri concrete. L-a trimis pe Spirtu – un meseriaş bătrân şi serios – să monteze plasa de la bucătăria Mareşalului, iar pe mine m-a trimis la Nămoloasa.

Fiindcă bombardamentele erau mai rare, lumea a început să frecventeze Bucureştiul. Mama şi Aurel au fost poftiţi la masă de Ion Antonescu, la Băneasa, în vilă. Mai erau de faţă Mircea Cancicov cu Georgeta, arhitectul George Cantacuzino, Veturia Goga şi Ică Antonescu. Dejunul a fost foarte vesel, mulţumită mamei şi Georgetei. Cel mai bine dispus – îmi povestea mama – părea Ică. Dar nici Mareşalul nu părea îngândurat. Spunea că doreşte să-şi trăiască ultimele zile într-un sat din Italia, de pe malul Adriaticii. Văzuse acolo o căsuţă modestă, cu nişte măslini, care întrunea tot ce-şi dorea.

— Ne vom duce la... interveni doamna Antonescu, citând un nume de localitate italiană, pe care din păcate mama nu l-a reţinut.

Aşadar, în familie se discuta proiectul.

— Câtă candoare! îmi spunea mama. Dar din partea unui ofiţer de carieră şi cavalerist nu e de mirare.

Undeva prin ţară erau acum soldaţii plutonului de execuţie. Existau armele care aveau să-i ciuruiască pe el şi pe Ică. Acesta a trebuit să fie dus de subţiori, de speriat ce era. Dar şi Ică îşi ridica palatul din Batişte, iar Mareşalul visa o bătrâneţe tihnită în Italia.

Cum s-a impus Ion Antonescu faţă de atâţia rivali? Se vede că nici unul nu ştia să răspundă la întrebarea „De ce tu, şi nu eu?“ Această întrebare, de care n-au scăpat şi nu scapă niciodată cei care

urcă. Iar o dată ajunşi, toată arta este de a preveni întrebarea, de a o sugruma.

Richelieu, Cromwell aveau răspunsul în securea călăului. Napoleon arăta fratelui său Jérôme teaca sabiei: „Aici, familia noastră îşi deţine toate drepturile“. Orice contestare, orice contrazicere ridicată de cineva înseamnă o clătinare, o slăbire a puterii deţinute.

„Nu încerca niciodată să te justifici, fiindcă atunci eşti pierdut“, spunea Nesselrode, acel fiu de damă portugheză şi de marinar neamţ, ajuns Cancelar al Rusiei şi poreclit „Vizitiul Europei“. Domnule Volney – întreba Bonaparte – ce crezi că doreşte Franţa?“ La care celebrul academician a avut imprudenţa să răspundă: „Cred că Franţa doreşte întoarcerea lui Dumnezeu şi a Bourbonilor“. Răspunsul Prim-Consulului a fost un picior în burtă atât de puternic, încât Volney a zăcut în spital o lună. Dar Antonescu? Dădea cu piciorul în burtă? Nu! Categoric nu! Dar ştia foarte bine să-şi înlăture rivalii sau sfătuitorii care, la urma urmelor, sunt adesea ei între ei rivali, dar mai camuflaţi. Îi înlătura uneori violent, cum a fost cazul cu Horia Sima, cu banda lui de haimanale sângeroase, şi cel mai des cu răbdare şi perseverenţă. Iertarea era numai o amânare a unei poliţe pe care Antonescu şi-o plătea întotdeauna.

* * *

Când am dejunat la Capşa ultima dată cu Mişu Fărcăşanu, tocmai întors de pe front, de la Iaşi, el m-a lămurit cu tot ce aflase, şi eu nu ştiam despre situaţia armatei române şi germane. Ajunsese la concluzia că valoarea soldatului român ne va salva ca şi altădată.

— Sovieticii au descoperit asta pe pielea lor – spunea el. De aceea Stalin vrea să ne folosească.

— Cum adică? Vom porni un alt război?

— Dar bineînţeles, va fi o întoarcere totală. Acum, soldatul român trebuie să reia Ardealul.

Fără Bucovina, fără Basarabia. Despre Cadrilater nu ştiu nimic, dar, după cât am înţeles, e „adio“ Balcic.

Ne-am strâns mâna, ca şi cum urma să ne vedem a doua zi. Dar pe Mişu Fărcăşanu n-aveam să-l mai văd niciodată.

„Mon Jardin“

Şi acum Papacostea dovedea că ştie să domine clipele de răspântie. Cu autoritatea comandantului de pe puntea Titanicului, arvanitul a poruncit măsurile de rigoare:

— Poarta, tabloul (de lumini), orghestra!

S-a făcut beznă, orchestra a amuţit, iar la poartă a început să se audă bătăile şi vociferările patrulei. Crezând că e o alarmă aeriană, într-o panică delirantă, a năvălit către vestiar. Călcând peste orice, răsturnând mese, într-o cascadă de tacâmuri fărâmate, am ajuns, bâjbâind prin întuneric, în culoarul ce ducea la bucătărie. Aici m-am lovit de un chelner, care, scăpărând o brichetă, m-a recunoscut. Era un bătrân care în timpurile senine mă servea la „Chateaubriand“!

— Pe aici, conaşule! Scoţând o cheie din buzunar, a deschis un enorm dulap în perete

Cât mai în fund, altă scăpare nu-i. Gradina e împânzită cu armată.

M-am trezit într-un dulap zidit în perete, unde personalul îşi lăsa hainele de oraş. Am simţit că leşin. Cred că dulapul în perete nu fusese aerisit de pe vremea doamnei Titulescu. Însă ce m-a înspăimântat la culme a fost impresia unei prezenţe. Ca să vorbesc mai delicat, emanaţia fizică a spaimei!

— E cineva? am întrebat, gâtuit de atâtea emoţii.

— Şi de ce să nu fie?... Ce, numai dumneata să ai noroc?

— Aşa noroc!... am răspuns amar.

— Acum, şi asta e noroc... faţă de ce e afară.

Afară, adică la un metru de unde ne aflam, tropăiau bocanci milităreşti.

— Ai căutat bine? – era o voce mai îndepărtată.

— Da, să trăiţi! răspunse o voce de subaltern zelos, chiar din dosul uşii. La toaletă am găsit doi!

— Adu-i pentru identificare şi îmbarcare.

— Nu-i îmbarcare! şopteşte prezenţa invizibilă de lângă mine. E duba care te duce la dracu!

De undeva mai de departe am auzit zgomot de motoare. Probabil plecarea „lor“, dar nu îndrăzneam să sper. După câteva clipe de tăcere, care mi-au părut o veşnicie, s-a auzit iar vocea fără chip:

— Şi ce ne facem dacă ne-a uitat chelnerul? Bătrân, buimac de atâta furtună, o fi plecat acasă cu cheia în buzunar... iar dacă au sigilat localul, pentru funcţionare ilegală...

Nu trebuia să spună mai mult! Mă şi vedeam găsit după o lună, două prefăcut în mumie! Deodată, mi-a venit ideea salvatoare! Uşa era în două canaturi. Dacă una dintre părţile uşii era prinsă în zăvoare pe dinăuntru, ajungea să le trag, şi ambele canaturi cedau. Aşa auzisem că procedează spărgătorii. Pipăind încet uşa, am dat de un fel de zăvor rustic, care intra în podea. Dar în toate sforţările mele, nu s-a clintit. Parcă era turnat în beton.

— Vreţi să mă ajutaţi să tragem zăvorul?

La eforturile noastre conjugate, zăvorul a cedat deodată. Am rămas cu el în mână!

— E o sculă bună! a exclamat companionul meu de dulap. Cu asta putem săpa un pasaj!

— Până la contele de Monte Cristo! i-am răspuns optimist.

— Ce să căutăm acolo?

Necunoscând operele lui Alexandre Dumas-tatăl, figura din umbră credea că fac aluzie la localul „Monte Cristo“. Mai rămânea zăvorul de sus. Canatul fiind foarte înalt, nu ajungeam până acolo. Dar, surpriză! Tot căutând să ating cumva mânerul de sus, m-am proptit şi în canatul cu broasca de închidere, care s-a deschis deodată.

Chelnerul uitase să mai încuie. M-am trezit în culoar, urmat de companionul de suferinţă.

— Unterman, s-a prezentat el.

Îl ştiam. Un distins traficant de briliante, foarte bine văzut de nemţi. Beznă şi tăcere totală! Înaintam ca în vis. Atunci când întunericul transparent te lasă, ghiceşti lucrurile, obstacolele. Mereu ne aşteptăm să fim interpelaţi de o umbră, de Papacostea, de un gealat al Comenduirii. Dar nimic. La vestiar, singure-singurele, ne aşteptau pălăriile şi pardesiele.

„Afacerea Mon Jardin“ a fost un succes. Poate ultimul al echipei Antonescu. Mulţi au ajuns la Târgu Jiu sau pe front. Aşa, frumosul Alimănişteanu s-a ales cu un glonţ sovietic, care l-a lăsat cu gura strâmbă. Acum e în S.U.A. Fără falsă modestie, pot spune că sunt singurul scăpat teafăr. Şi Unterman, bineînţeles. Dar faţă de acesta „planetele“ au avut o comportare ciudată. Foarte apreciat de unele servicii germane, l-am văzut mai târziu la Athénée Palace, la masă cu nişte ruşi în civil. E de prisos să spun că era după 23 august... Era la aceeaşi masă la care îi trata pe nemţi. Dar aceştia, nemţii, parcă aveau ceafa mai tunsă. Şi erau mult mai întunecaţi la faţă. De la Stalingrad şi mai ales de la Kursk, singura nădejde era coniacul francez Courvoisier, Martel cu ştampila Wehrmacht adus cu vagoanele.

Acum, duduia parchetul sub cizma învingătorului. Plătită de Unterman, votca curgea în valuri. Un oportunist secular (şi salutar) i-a inspirat pe lăutari să cânte ce trebuie: Cazacioc, Hopac, Raspaşolu etc. Cum spunea lipoveanu: „Numai lotca sprintenă străbate furtuna“.

De la experienţa cu dulapul şi până acum, când visez în pădurea Băneasa, au trecut mai mult de doi ani. Estimp, am avut ocazia să discut cu un tânăr venit de la Kursk. Acolo, după cum scrie

Lidel Hart (celebru istoric englez) a avut loc cea mai teribilă bătălie din câte a cunoscut istoria Europei. A fost o înfruntare unde nu se mai putea invoca „generalul iarnă“, distanţa sau incompetenţa unui general cu „von“ (Hitler detesta aristocraţia şi în special pe yunkerii prusaci). Hitler, cu tot ce putea da Germania, îşi încerca soarta cu Stalin, care avea în spatele lui Uniunea Sovietică. De aici, din această groapă cu noroi de cernoziom, a început să se ridice uriaşul sovietic... Şi tot se ridica.

Pentru Stalingrad, la Bucureşti a curs ceva şampanie! Burghezia ştia ce face. Stalin câştigase doar ca mandatar. Al lui Churchill, al lui Roosevelt. Fără armamentul, echipamentul şi creditele americane, Rusia (acum burghezia, în pas cu timpul, spunea Sovietele) ar fi fost de mult lichidată. Iar frontul era încă atât de departe!

La Bucureşti se câştiga foarte bine. Fără să mă screm, lansându-mă în nu ştiu ce teorii şi analize sofisticate, am încercat direct, simplist poate, aşa cum nu place „adevăraţilor intelectuali“ să explic de unde abundenţa. Banca Naţională avea excelente maşini de tipărit bancnote. Aduse din Marea Britanie. Şi tot Banca Naţională poseda hârtie Van Ghelder (Olanda). Din asta se puteau obţine oricâte bancnote cu care se plăteau furnizorii, industriaşii, antreprenorii (noi, bunăoară), agricultorii şi era, să uit, miniştrii. Aceştia, la rândul lor, transformau hârtia în aur, briliante, dolari, lire sterline, franci elveţieni. Se deschideau conturi la Zürich etc. etc. Unii, oportunişti, cum era Ică Antonescu, îşi construiau case, cumpărau moşii etc. Niciodată curvăsăria, beţia şi jocul nu au fost mai prospere. Se dansa pe un vulcan, tocmai fiindcă era vulcan. Ca ursul, care joacă pe tabla încinsă. Nu toată lumea era inconştientă. Mai erau unii care ştiau să tălmăcească semnele. După Stalingrad a venit „Uman Zwo“. Astfel denumit pentru a se deosebi

de „Uman Einz“, care fusese un dezastru, unde ruşii au pierdut o jumătate de milion de oameni căzuţi prizonieri. „Uman Zwo“ prefigura catastrofa de la Kursk. După Kursk nu s-a mai băut şampanie. Oricât de imbecilă era burghezia, totuşi realiza că Stalin se apropie pe cont propriu. Ca stegar al revoluţiei comuniste. A urmat Paştele din ’44, care a pus capac la toate. Trei zile şi trei nopţi a fost bombardat Parcul Filipescu. Citadela anglofililor!

Mă întorc la tânărul care a venit de la Kursk, la Heinz Holer (poate Koler). Şi care a văzut cu ochii lui.

Îmi place că nu face literatură, spune Ion Vinea. Un martor ocular care îşi descarcă sufletul... Ce ştim despre Waterloo, Austerlitz sau Verdun? Ştii tu Verdun-ul pentru care în 1916 şi-au dat viaţa atâţia români? Ce au vrut să povestească un Hugo, Tolstoi, Jules Romain şi alţii care, sorbind din cafeluţă, inventau evenimente şi locuri unde n-au fost niciodată? Amuzante, nu zic. Dar despre Mărăşeşti, Mărăşti sau bătălia de lângă Budapesta? Ai citit vreo relatare de reţinut?

Heinz era atât de bandajat, încât abia i se vedeau ochii! De la explozia tancului. Iar cicatricele de pe ţeastă erau atât de fioroase, încât trebuia să poarte perucă.

— Cu mult înainte ştiam că se pregăteşte o mare porcărie, spunea el. Soseau mereu unităţi din Italia, de pe coasta Atlanticului, din Grecia... Mă rog, Hitler îşi scotocea fundul buzunarului ca să arunce în foc ce se mai găsea. Am luat în primire un tanc nou. „Cel mai bun din lume! ne-au declarat domnii de la partid (Partidul Naţional Socialist). Dacă nici cu ăsta nu învingeţi...“ Pe urmă au sosit aşa-zisele „invenţii miraculoase“. Tot felul de comédii născocite de şmecheri, de ambuscaţi aciuaţi prin birouri, în calitate de „inventatori“. Granguri S.S., noi spunem „cocostârci“, ne ţineau discursuri: „Victorie, sau moarte! Führerul nu mai admite

retragere!... Aveţi o zonă de manevră, după care... trădătorii, dezertorii sunt aşteptaţi cu mitralierele.“ Ştiam. Cine apărea din zona de luptă fără o justificare solidă era împuşcat pe loc. Indiferent dacă pe epolet avea aur, sau numai un bumb (în armata germană – gradul cel mai mic).

Pasajul

Cam spre sfârşitul secolului al XIX-lea, nişte arhitecţi au proiectat un pasaj care să lege Banca Naţională de Calea Victoriei. A fost prevăzut cu multe coloane, cariatide şi alte bibiluri, care să amintească de Viena, Odessa ori chiar Paris. Era acoperit cu sticlă, aşa că damele care făceau trotuarul pe Regală veneau aici când ploua.

Pasajul Vilacros se bifurcă, împresurând o insulă de clădiri cu trei sau patru etaje. Dar cetăţeanul care trecea pe acolo prin 1944 nu vedea nici cariatidele, nici ornamentele şi nici intenţia de a evoca splendorile Occidentului. Orice lucru văzut cotidian devine invizibil. Cel mult se întreba din ce trăiesc pricăjiţii aciuaţi prin prăvăliile din pasaj. Erau acolo un pălărier, un umbrelar, un ceasornicar şi alţii, de care nu mai ştiu. La toţi, vitrinele prăfuite lăsau să se întrevadă o luminiţă, ce pâlpâia în permanenţă.

Aici, camuflat de un bătrân reparator de umbrele, primeşte vizite „top secret“ Condoguris, zis şi Condo. Milionar în lire sterline, dar la Cairo, e blocat în Bucureşti, fiind grec cu paşaport grecesc. Toate liftele pământului au putut trece prin România spre Turcia, Elveţia, Spania, însă nu grecii. El a aşteptat împrejurarea norocoasă, care abia în ’947 s-a prezentat, şi astfel, datorită unui diplomat, a murit într-un pat de la Ritz, în Madrid, în loc de cine ştie ce puşcărie.

Acum trăia foarte retras. Vitrina prăvăliei e atât de murdară, încât în zadar se chiorăsc agenţii diverselor poliţii să vadă ce se petrece înăuntru.

Sunt gata să cobor din maşină, când mă opresc la timp. Ieşind din pasaj, Ionel Stârcea, baronetul, se îndreaptă direct spre mine. Mă aplec, să mă vadă. Din discreţie. Stârcea pare grăbit şi vinovat.

Şi are de ce. Fie că vine de la Condoguris, fie de la cele două surori vesele, refugiate de la Budapesta. Un sfetnic al Palatului n-are ce căuta în asemenea locuri. Şi nici să dezvăluie secrete aflate în acel anturaj. Calcă cu piciorul drept mai lung. Aduce a tabes, dar nu e. Aşa calcă foştii de la Oxford sau Cambridge, după multe partide de golf.

Am intrat la umbrelar, care în acelaşi timp îmi era şi partener de şah câteodată.

— Domnul Condo e alăturea.

— *Entrez, mon ami*! mă invită Condoguris.

Având trunchiul uriaş pe picioare de pitic, Condo pare înalt cât timp e aşezat. Astfel, foarte îngrijit, în haine croite la Londra, Condo are la cravată o ancoră de diamante. Aluzie la un amiral din familie.

După un schimb de banalităţi, îi trântesc:

— Chiar acum l-am văzut pe Stârcea.

În pupilă i-am surprins o sclipire specifică şmecherului. „Păcat – îmi zic – că soarta i-a încredinţat secrete prea grele pentru firea lui!“

— Nu te înţeleg.

Mă priveşte intens şi îşi scarpină nasul proeminent. Are un nas cărnos, chinuit, menit să se bage în orice. M-a înţeles bine, dar vrea să câştige timp.

— Nu crezi că „prietenul nostru“ se cam trezeşte vorbind? Mai ales acum, în zilele astea dramatice? îl întreb.

— Nu cred că mai contează vorbele acum – răspunde el –, iar cele scăpate nu mai pot fi prinse. Din tot ce se aude, s-ar putea ca azi sau mâine să se prezinte clipa faptei, a acţiunii. Vine cacealmaua cea mare, multaşteptată, când se va vedea dacă România are noroc. Dar să lăsăm asta. Ce vânt te aduce?

— Am nevoie de adresa unei broşe cu briliante.

— Da, şi fără defecte, să n-aibă gheaţă lungă, nu? zâmbeşte el sarcastic. Te-ai trezit cam târziu. Pietrele au plecat. În schimb, vin ruşii.

— De unde ştii? îl întreb, oarecum naiv.

— Omul de afaceri trebuie să fie bine informat.

Iarăşi îşi scarpină nasul.

— Ai noroc că te bucuri de prietenia lui Condo. Am să-ţi spun unde o găseşti. Şi comisionul meu e mic. Îmi arată un plic. Plicul nu e al meu, e al unui grangur de la Palat, care joacă leul contra dolarului.

— Cum aşa? am întrebat eu, interesat.

— Da, continuă grecul, sarcastic. Fraierul crede că dolarul va scădea la jumătate. Sunt nemţi care joacă marca contra dolarului. Ei zic că acum-acum apare „marea invenţie“ cu care Germania vă câştiga războiul. Îţi vine să râzi, dar toţi sunt la fel de deştepţi. Pe omul meu l-a învăţat Aristide Blanc (bancher falit, dar cu mare trecere în lumea bună, foarte snob, era ascultat la Palat). Aşa încât comisionul meu pentru broşă e modest, amical. Mă ajutaţi să schimb banii din plic. Nu aveţi nevoie la întreprindere?

— Bine, am să încerc.

Am luat plicul cu dolari şi era gata să-l bag în buzunar, când nu ştiu ce m-a făcut să-l restitui lui Condo.

— Dacă voi avea nevoie de el, îl trimiţi pe Vanghele la mine, la birou. Până diseară am să ştiu.

Am luat recomandarea pentru broşă şi am plecat.

În strada Lipscani, la un etaj, locuia cel mai capabil, mai corect şi mai speriat bijutier evreu. Nu trafica, nu discuta, nu ştia nimic. Scăpase din Soroca la prima ocupaţie a Basarabiei. Aici, în Bucureşti, zicea că îl apără pe Mareşalul şi de nemţi şi de ruşi. Mi-a arătat broşa şi mi-a spus că pot s-o iau destul de ieftin, acum, când lumea e înnebunită de ce se aude, căci „ceasul“ face preţul.

— La Sevastopol erau bijuterii şi pietre adunate de veacuri la Nijni, la Kazan la Moscova. Dar era ceasul spaimei, venea cavaleria lui Budionâi.

Burjuii erau căsăpiţi fără explicaţii, şi bijuteriile erau pe gratis. Poftiţi – îmi întinde broşa.

M-am întors prin pasaj ca să-mi iau maşina, când m-am pomenit încadrat de doi vlăjgani bine îmbrăcaţi.

— Am vrea să vorbim ceva, mi-a spus unul, foarte curtenitor. Dacă intraţi cu noi în acest gang, formalitatea va fi scurtă; dacă nu, trebuie să mă urmaţi la Prefectură.

— Nu înţeleg ce vreţi de la mine şi nici cine sunteţi.

Şi-au arătat legitimaţiile şi mi-au declarat că vor să se asigure că n-am valută sau cocoşei de aur. Bineînţeles că am făcut pe scandalizatul. Dar am preferat să intru în gang, unde m-au căutat prin toate cusăturile. Dacă făceam pe nebunul, pe demnul, mă duceau cu ei la Prefectură şi s-ar fi făcut „forme“ scrise, care puteau să ajungă la Elefterescu, şi de acolo la Antonescu. Pare ridicol, dar Mareşalul se ocupa de asemenea nimicuri.

M-am despărţit de agenţi în cei mai buni termeni.

Acum stăteam la fereastra mea din reşedinţa numărul doi, adică din Râmniceanu, unde mă simt atât de calm în mijlocul verdeţii. E plin de flori, admir pomii din faţa casei, îmbrăcaţi în ţinută de vară. De când mă ştiu am avut parte de clipe fermecate. Nişte unde de fericire care mă ajung nu ştiu de unde şi de ce şi dispar tot atât de misterios. Un gând negru – şi gata, s-a rupt descântecul.

Când să plec, mi-aduc aminte de un whisky pe care încă nu l-am gustat. Era procurat de Dragomir, băcanul din Calea Victoriei. E „Gleenfidich malt whisky“, capturat de Wehrmacht din dezastrul de la Dunkerque, trimis în Rusia pentru a susţine moralul nazist şi probabil retras din toate catastrofele din Ucraina.

La baza sticlei se simte pintenul, fără de care nu e adevărat scoţiană. Ridic paharul, să-i văd transparenţa aurie, şi mă gândesc că el a ajutat

cutezanţei cu care Anglia a cucerit lumea. Totul e să te opreşti la timp. E robie pentru cei slabi şi împărăţie pentru aleşi.

Peste vreo două ore, de la Capşa am pornit pe jos spre Athénée Palace. Eram patru: Iorgu Ghika, Ionel Stârcea, Michel Sturdza şi cu mine.

Din cauza lunii pline, totul părea fantastic, parcă prindea viaţă. Sunt ruine dantelate care te fac să te gândeşti la un decor de operă. Hazardul, mare artist cum e, a dat un fel de grandoare prăpădului. Am trecut prin faţa Palatului Regal, întunecat şi plin de mistere răsuflate.

— Tot ce a fost se duce – spune Michel –, însă până la Pax Britanica vom trece prin Furia Teutonică. Apoi, adresându-se lui Stârcea: Când ocheşti tigrul e bine să-l nimereşti, că altfel, tigrul, el, nu te greşeşte. Afară de cazul când ai noroc. Eu sper că aveţi mult, mult, cu duiumul (se gândea la cei de la Palat). Să compenseze toate celelalte.

Mimica lăsa să se înţeleagă toate indiscreţiile şi fanfaronadele.

Stârcea se opri o clipă, pentru a-l măsura dispreţuitor:

— Nu înţeleg ce îndrugi.

— Ba înţelegi – cel puţin sper pentru voi. Apoi, întorcându-se către mine şi Iorgu: Dacă lovitura ratează, nu dau doi bani pe pielea lor. Hitler nu glumeşte, iar pentru ei singurul colac de salvare ar fi avionul. Vi-l recomand pe cumnatul meu Bâzu. El adoră chestii din astea. Dacă, bineînţeles, s-a lepădat de nazişti.

— Cum?! exclamă Stârcea, iritat. Bâzu a avut vreodată simpatii naziste?

— Ba bine că nu! replică Michel, încântat să înţepe. Întrebaţi-l pe Georgică.

Acum mă băga pe mine.

— Pe mine? am întrebat, destul de surprins. Ce am eu cu Bâzu?

— Mai bine spune ce ai avut. Că de când Bâzu ţi-a suflat-o pe Aglae (de Chapeau Rouge, fiica ministrului hitlerist Neubacher), nu mai aveţi nimic de împărţit. Dar nu trebuie să te necăjeşti. Curând-curând, prin grija lor – Michel arătă spre Iorgu şi Ionel –, Aglae va ajunge într-un lagăr rusesc, dacă, bineînţeles, nu ajung ei (arăta tot spre Iorgu şi Ionel) într-un beci nazist.

Ne-am aşezat pe treptele Ateneului, scăldat în lumina lunii, ne-am aprins câte o ţigară de foi şi l-am întrebat pe Stârcea dacă nu crede că încetarea bombardamentelor anglo-americane ar putea stârni suspiciuni germane. Stârcea, care căuta să nu se deconspire, mi-a răspuns ridicând o sprânceană:

— Nu înţeleg ce vrei să spui. Cum vrei să ştiu de ce domnii din Foggia bombardează sau nu mai bombardează cutare obiectiv? Crezi că mă consultă pe mine?

— Eu nu cred nimic în mod absolut, i-am răspuns enervat de aerul infailibil al baronului. Dar gura cafenelei e mult mai peremptorie şi categorică. Ea ştie precis că Palatul pregăteşte o lovitură, în care dumneata ai un rol predominant. Se mai vorbeşte de Niculescu-Buzeşti, de Rădulescu Pogoneanu, de generalul Sănătescu şi de mulţi alţii, pe care îi cunoşti foarte bine.

Michel Sturdza, foarte amuzat de mutra lui Stârcea, răsuci cuţitul în rană.

— De ce nu te duci la Nestor, să te cultivi puţin? Îl inviţi la o cafeluţă pe Mircea Lecca şi ai să fii tot atât de lămurit ca şi Gestapoul.

— Nu-l cunosc pe acest Mircea Lecca.

— Păcat, păcat! continuă Michel. E o figură, e cronica vie a tot ce este şi a fost în Bucureşti. Puţini sunt cei care ascultă pentru ce aud, şi nu pentru cine vorbeşte. „Platitudinea perfectă este băgată în seamă dacă poartă o marcă cunoscută“ – iată o vorbă a lui Mircea Lecca, demnă de Chamfort. „Astăzi, minciuna păzeşte România“ – se referă la Gestapou, care ştie tot ce ştim şi noi,

dar nu crede. Nu mai crede din cauza noianului de minciuni cu care ai noştri i-au împuiat urechile de atâţia ani.

În dreapta noastră se ridica faţada Athénée Pallace-ului. Albă şi intactă deocamdată. Fără o fereastră luminată, e clădirea – instituţia, aş zice – care a inspirat pe mulţi autori de romane. Numai eu cunosc trei: un suedez, o englezoaică şi un american. Nici nu e de mirare. Pentru majoritatea afaceriştilor, aventurierilor, spionilor, România însemna Athénée Pallace şi mai precis barul de la Athénée Pallace.

La Ciro's din Monte Carlo, la Fouquet's din Paris, pe care le-am vizitat, sau Raffes din Singapore – baruri cu acelaşi profil – vedeai domni eleganţi cu cravate „club" sau smokinguri după modă, iar la Athénée îi vedeai pe domnii Drumond, Woolf, Archie Gibson etc. „Intelligence" – clipea Aurică şmechereşte. De altfel, toată lumea ştia, nu era un secret.

* * *

La un moment dat, în '43, barul de la Athénée Pallace devenise o oază, o insulă de pace şi de viaţă bună. Aurică, barmanul, proprietar de cai de curse şi foarte şmecher, primise ordin de la Serviciul Secret al lui Eugen Cristescu, cât şi de la poliţia germană: clienţii trebuia să se simtă ca în timp de pace, să uite că Europa trosnea sub bombe. Să poată trafica fără teamă cu dolari, cocoşei sau diamante. Bineînţeles că exista concurenţa, Floarea Soarelui, creată de Patronaj, dar toată lumea parcă se simţea mai bine la Aurică. Veneau tineri cu garoafă roşie la butonieră, semn de recunoaştere al celor care ascultau B.B.C., veneau evrei, din cei cu maşini scumpe şi câini de rasă, care şi ei ascultau B.B.C., dar şi ordinele Gestapoului.

Am trecut într-o zi, pe la 12, să beau un Constantino, un porto vechi, adus de Gestapo şi

cumpărat de Aurică pe aur olandez, Bucureştiul traficanţilor era plin de guldeni cu chipul reginei Wilhelmina, proveniţi din jaful Olandei, care era vândut în pasajul Maca de ostaşi nemţi, dar care riscau mult. Dacă erau prinşi de Feld Jandarmerii, erau duşi direct la plutonul de execuţie. Numai cei din SS erau scutiţi de risc. În holul hotelului Splendid se organizase o piaţă ca la Maca.

Când mă gândeam să mai comand un pahar, au venit la masa mea doi cunoscuţi: Peter Cavadia, doctor în filozofie de la Paris – mare moşier din Brăila şi cam trăsnit –, şi colonelul Borneanu, care nu era trăsnit de loc, ci foarte interesant. Iată că şi apare Aurică cu băuturile şi cu o mutră de înmormântare.

— Aţi auzit? Italia a capitulat, a trecut de partea americanilor. Mussolini e arestat. Vedeţi? Domnul maior e fiert.

La o măsuţă stătea un neamţ care bea coniac. Era bine cunoscut în oraş. Conducea o reţea în care cădeau nemţii ambuscaţi la Bucureşti. Cu ajutorul lui au ajuns pe frontul rusesc bătrâni de peste 60 de ani care veniseră la noi să lucreze în societăţile mixte româno-germane.

Borneanu a remarcat că armata germană va trebui să capituleze. Cavadia ripostă:

— Dumneata crezi serios că o bandă de mascalţoni poate să ducă armata germană la capitulare? „Să te ferească Dumnezeu de o alianţă cu Italia!“ spunea mareşalul Joffre.

— Cred că judecaţi situaţia cam simplist. Sunt mase de manevră care atârnă în balanţa politică numai prin prezenţa lor, declară Borneanu, specialistul.

Cavadia zicea că nu-i crede pe italieni proşti.

— Ei stau în tranşee şi privesc pe ofiţerii care, cu sabia în mână, le strigă „Avanti!“ La care ei răspund „Bravissimo“, bătând din palme ca la operă, dar nici unul nu iese din tranşee.

— Cunosc povestea, răspunse Borneanu, e inventată de francezi. Chiar dacă ai dreptate, acum orice neamţ îşi va spune: „Ne-au trădat fiindcă nu ştiu să piardă“. Uită-te la maior.

Într-adevăr, în atitudinea bătrânului maior se citea toată deznădejdea unui militar stăpânit încă de disciplina prusacă, dar hotărât să se îmbete. Era la al cincilea pahar. Noi am plecat, lăsându-l acolo să continue.

* * *

Dar să revin la întâmplările din vara lui ’44.

Peste câteva zile, într-o după-amiază, sunt acolo, la bar, la Athénée, unde joc mexicana cu Aurică, şi îl întreb:

— Parcă se petrece ceva la Palat.

Aurică rămâne cu paharul din piele (cu zaruri) în mână.

— La Palat se intră, dar nu se mai iese, îmi spune, aplecându-se peste bar, deşi, afară de nişte muşte harnice care bâzâie, nu e ţipenie. Au venit Mareşalul, domnul Ică Antonescu, miniştri, prefectul Elefterescu. Pe Elefterescu l-am zărit azi-dimineaţă. Îşi plimba dulăii. Avea doi dogi danezi, uriaşi, pe care îi „administra“ cu cravaşa.

— Eşti sigur că n-au mai ieşit?

— Păi nu ştiţi? De când a ars Splendidul, de la noi se vede tot Palatul. Nu degeaba are maiorul neamţ balcon pe Calea Victoriei. Maşinile grangurilor sunt adunate în spate. N-au mai aşteptat în faţă, ca de obicei.

Era ceva. Pe de altă parte, Aurică l-a aşteptat ore în şir pe pivnicerul Palatului. Acesta furniza sticle, din pivniţa regală, barului.

— Dacă n-a putut pivnicerul să treacă, constată Aurică, apoi să ştiţi că e de rău.

Făcând o „cika mică“ la joc, am propus un relans impozant. Aurică propune un magnum de Lanson. Am acceptat, şi din paharul de toval mi se

rostogolesc cinci marafeţi, cea mai fericită combinaţie de mexicană.

— Gata, adu barosanul şi să nu-mi spui că n-ai gheaţă!

Pe urmă îl pun să-i caute pe Michel Sturdza şi pe Neagoe Flondor, pentru şampanie. Aurică i-a prins pe amândoi la Jokey, după care îmi propune un muşchiuleţ de viţel la tigaie, cu unt şi capere. Ceva rapid şi vesel. Accept şi comand patru porţii, Michel fiind un mare mâncău.

Şampania nu s-a răcit bine, şi iată îmi vin prietenii. În timp ce ne instalăm în jurul unei mese prea joase, Aurică întinde faţa de masă şi, fiind un bun negustor, pune la mijloc o autentică terină de „foie gras de Strasbourg“. Michel o miroase şi o sărută cu evlavie.

— Mi-era frică să nu fie trecută. De când cu nemţii în Franţa, nu s-a mai văzut asemenea minune de trei ani.

Prin bărbaţi, Michel coboară direct din domnitorul Mihai Sturdza, cel cu Academia. Prin femei, dintr-o cascadă de dame şi bucătărese. Totuşi, seminţia lui Mihai Vodă e atât de puternică, încât Michel seamănă cu strămoşul său – atât la trup, cât şi la fire. La fel de cinic şi de spiritual. Deocamdată, Regele face haz de el, dar pentru puţină vreme. Michel are ieşiri extravagante, insolente, cu care se face nesuferit. Cum spune rusul, „se schimbă în bani mărunţi“, însă până atunci poate fi fermecător, fascinant. E şi foarte cultivat. O seamă de dascăli iezuiţi i-au inoculat o solidă cultură clasică, dar şi obiceiuri proaste.

În ceea ce mă priveşte, suport orice „apucat“, cât timp mă amuză.

Neagoe Flondor avea legături cu Palatul – era înrudit atât cu Stârcea, cât şi cu Costache Flondor, maestrul de ceremonii. Era primit şi în casă la Mareşal, dar şi de Killinger. Putea să fie serios – rar, – iar uneori din cale-afară de nebun. Astfel, la o serată, fiind lătrat de un câine mărişor, Neagoe s-

a pus şi el în patru labe, să-l latre pe câine. Nimic extraordinar, dacă la la un moment dat nu s-ar fi năpustit asupra câinelui pentru a-l muşca atât de tare, încât bietul animal a fugit urlând. Şi câte alte isprăvi, în stil polono-bucovinean, nu făcea Trăsneală, camuflate sub educaţia însuşită la colegiul Terezianum! Cărţile lui de vizită cu coroana de baron au fost găsite depuse la duduia Lupescu. N-a fost împuşcat de Carol al II-lea – deşi legionar – şi nici de bandele lui Horia Sima, deşi considerat „caiafă jidănită“, cu toate că era prieten cu Neubacher, ministrul lui Hitler.

Caut să traduc din franţuzeşte, cât mai exact, ce ne relatează Michel, care a fost la Palat:

— Afacerea pare să fie în sac. Toţi au căzut în capcană, ca oile. Mareşalul a încercat puţină gălăgie, dar s-a potolit. De spaimă, Ică se bâlbâia. Totuşi a îngăimat un discurs. Michel ridică paharul. Acum nu ne rămâne decât să închinăm paharul în cinstea unchiului Jo.

Ciocnesc cu Michel. Flondor se abţine.

— Vai de noi! exclamă el.

— Să lăsăm trecutul, intervine Michel. Acum vine rusul. De voie, de nevoie, asta e! Dacă ai la îndemână un automobil solid, mai poţi să fugi, până nu apare comunicatul. Dar nu cred că mai poţi ajunge prea departe... Aurică, pune radioul pe Bucureşti! E o surpriză.

Nu mai era chiar o surpriză, nici pentru Aurică şi nici pentru bucătarul, care, cu toca albă pe cap, ne-a adus muşchiul. Deşi dublă, sticla se golea vertiginos, iar Michel perora tot mai peremptoriu:

— Că vine rusul nu e chiar atât de important, dar, vorba lui Buzică (Niculescu-Buzeşti, ginerele lui Barbu Ştirbey), important e să ştim când pleacă.

— Şi dacă pleacă, interveni Flondor. Acum vin sovieticii, conduşi de Stalin, şi nu armata ţarului. E o deosebire pe care o vom realiza curând.

Aurică ne pofti la radio. S-a anunţat că vorbeşte Regele. Mihai vorbea neclar, nu era bun de gură, ca tatăl său, dar textul era clar şi concis. Cu sprijinul ostaşului român, Mihai încerca ceea ce regele Umberto încercase anul trecut. Începea cea mai îndrăzneaţă aventură din câte cunoştea istoria modernă. Până acum n-am citit istorie care să fi înţeles amploarea şi urmările faptei. Suntem primii creştini care să-i fi învins pe turci. Noi ştim asta, dar Europei, din toate timpurile, nu-i convenea să admită.

La fel cu 23 august, România, curăţită de nazişti în trei săptămâni. Sursele de petrol tăiate, Bulgaria eliberată. Valea Dunării, acest bulevard al Europei, deschisă. Stalin e singurul distins cu o decoraţie cu multe briliante, cea mai înaltă a Uniunii, iar Lucreţiu Pătrăşcanu, care a jucat un rol important, a avut parte de plutonul de execuţie.

— Mai încet cu şampania, le spun eu, tatăl meu vitreg e la Băneasa, la fermă. Joacă şah cu generalul Athanasescu şi nu ascultă radio. La fermă nu avem telefon, iar când joacă şah, nimeni n-are voie să-l deranjeze. S-ar putea ca evenimentele să-l surprindă acolo, în mijlocul armatei germane.

— Ah! exclamă Michel. Uitasem. Ferma voastră e în plin Wald-Lager. Ce situaţie! Aşa cum sunt nemţii, pot să-i reţină ca ostateci.

— Tocmai la asta mă gândesc. Dar având automobilul cu C.D. sper să ajung până acolo şi să-l aduc pe Aurel la Bucureşti.

Michel se ridică din fotoliu şi îmi pune mâna pe frunte, să vadă dacă n-am fierbinţeală.

— Nu ştiam că Lansonul are asemenea efecte.

— De loc, răspund cam vexat. E drept că mă simt plin de curaj şi de optimism, dar oricum mă simt dator să risc asta pentru Aurel. Măcar atât.

— „Măcar atât“ te poate duce departe, bunăoară în faţa unui pluton german, observă Michel. Un cetăţean român, deci un inamic care, camuflat într-

o maşină cu C.D. a Legaţiei Bulgare, intră în primele linii germane, nu poate fi considerat decât un spion.

— Se poate, dar plec.

Când, cu volanul în mână, aşteptam să se încălzească motorul, am realizat că aveam în mine doza optimă pentru a pleca în aventură.

Până la Arcul de Triumf am condus în trombă. Bulevardul era pustiu. Nici un agent de circulaţie. În ambele părţi se ridicau faţade mute. Pe urmă a trecut pe lângă mine un Horch militar german. Gonea atât de tare, încât la cotire i-au derapat cauciucurile. Dar asta a fost tot. Trecând prin faţa postului de radio, la kilometrul 9 mă aşteptam să fiu somat de o formaţie militară. Nu era decât întuneric şi tăcere.

Pătrundeam în pădurea noastră, când am auzit: „Halt!“ Vreo patru soldaţi la intrarea fermei. M-am lămurit repede, după miros – soldaţii duhneau a rachiu. Era probabil rachiul fabricat de administratorul fermei. Soldaţii s-au învârtit în jurul maşinii.

— Ah! a exclamat gradatul. E fiul Directorului general – se adresă celorlalţi. *Bitte*! m-a invitat să merg mai departe.

Wald-Lagerul de aici era considerat ca uitat de aviatorii americani. De asta a urmat o nemaipomenită hecatombă de nemţi, care se din considerau la adăpost în pădure.

Am tras maşina în faţa vilei şi, fără a opri motorul, m-am repezit în salonul de jos. Era o încăpere spaţioasă, în care s-a putut amenaja o sufragerie de douăsprezece persoane, un colţ confortabil lângă cămin şi s-a instalat un splendid Bechstein, la care cântam şi eu, şi mama.

Am înlemnit. La masa rotundă din fund şedeau doi ofiţeri nemţi, care discutau cu Aurel şi cu generalul Athanasescu. Toţi păreau atât de catastrofaţi, încât m-a fulgerat gândul că tata şi generalul sunt arestaţi. De fapt, nemţii, bătrâni de

peste cincizeci de ani, crescuţi în respectul ierarhiei, veneau să se consulte cu Excelenţa Sa Generalul de Corp de Armată Athanasescu (care are brevetul de sublocotenent-colonel iscălit de împăratul Germaniei) şi cu Herr General Direktor.

— Cum? România a declarat război Germaniei? În acest caz, când încep ostilităţile?

Nemţii mi-au dat o informaţie care mi s-a părut foarte interesantă:

— De la Comandament ni s-a spus să aşteptăm. Nimeni nu ştie nimic. Apoi, cu o candoare... germană: La noi e numai zăpăceală şi haos. Deocamdată.

Căpitanul mai în vârstă gustă din balonul cu coniac, iar eu profit.

— Hai să plecăm! Am venit să vă iau cu maşina la Bucureşti. Repede, cât mai e cu putinţă. Dar uitasem că mă adresez unor oameni serioşi, tacticoşi.

Orice grabă însemna pentru ei o ştirbire a prestigiului, a demnităţii.

— Te rog să te potoleşti, m-a invitat Aurel, sever. Mai lasă panica voastră pentru altă dată. Aurel făcea aluzie la aşa-zisa panică de Turkestan, de care zicea că suferim eu şi mama.

Locotenentul, care până acum tăcuse şi care probabil înţelegea, a intervenit:

— Ce spune fiul dumneavoastră? se adresă lui Aurel.

— Vrea să plecăm cât mai repede. A venit să ne ducă cu maşina la Bucureşti.

Tonul lui Aurel era condescendent.

— Fiul domniei-voastre – de data asta vorbea căpitanul – are dreptate. Aici va fi prima linie de luptă, aşa că în nici un caz nu veţi putea rămâne. Dacă rămâneţi, vă trimitem nu se ştie unde şi cum.

Deodată se auziră nişte bătăi grăbite în geamul dinspre pădure. Un soldat îl chema pe unul dintre ofiţeri la telefon. Urgent.

— Aţi auzit? Ofiţerul zâmbi trist. E urgent. Dat mai urgent e să vă hotărâţi acum, până nu primesc instrucţiuni.

Generalul Athanasescu se ridică.

— Eu plec. Oricum. Cu maşina, pe jos...

— Nu pot decât să mă supun majorităţii, glumi Aurel cu silă.

De la fermă am luat-o la dreapta, spre Bucureşti, pe şoseaua pustie. La podul Băneasa ne-a oprit un cordon de armată română. Ofiţerul ne-a declarat că nu putem să trecem.

— Nu putem să ne întoarcem. Venim chiar din mijlocul nemţilor. Ferma noastră e lângă Wald-Lagerul german.

— Ostaş, cheamă repede pe domnul maior!

Maiorului a trebuit să-i dau explicaţii. Punea întrebări bine gândite. Dorea să ştie dacă n-am văzut armament motorizat. Dacă unul dintre noi n-a observat vreun material de luptă mai sofisticat. Cred că l-am lămurit destul de bine asupra lagărului, despre confuzia şi stupoarea stârnite de comunicat. Efectul surpriză era total, dar ştiam că acea unitate germană primea dispoziţii prin telefon tocmai când plecam.

— Îmi închipui ce zăpăceală trebuie să fi fost la ei dacă v-au lăsat să plecaţi. În locul lor...

Călătorii mei au înţeles prea bine din ce au scăpat.

— Acum, când aţi realizat în ce impas ne găsim, poate ne lăsaţi să trecem.

— Georgică – interveni Aurel –, nu trebuie să-l pui pe domnul maior în situaţia de a ne refuza.

Maiorul zâmbi glumeţ.

— Ca să evit această situaţie, vă invit să intraţi în Bucureşti. Apoi, cordonului militar: Maşina e liberă!

De la vila Minovici până la Arcul de Triumf am întâlnit convoaie de camioane militare, echipate cu tunuri antitanc. Se îndreptau spre podul Constanţa, punct nevralgic, unde s-au şi dat lupte grele.

M-am oprit în aleea Modrogan, să-l las acasă pe general. Aurel insista să-l ducem la noi, în strada Paris, unde aveam un adăpost antibombe. Generalul a refuzat. Ca mulţi de vârsta lui, credea în efectul magic al prezenţei pentru a ocroti averea adunată.

— Noapte bună! i-am spus lui Aurel ajungând în strada Paris.

— Noapte bună, dar tare m-aş mira să fie bună! Nu uita că mâine e zi de leafă, să încasezi cecul.

Acum, rămânând singur, recapitulam întâmplările din acea zi.

Mi-am amintit de maiorul neamţ care mânca la Athénée Palace. Un tip distins, cu ochelari, care stătea drept, cu coatele lipite şi cu mişcări sobre, elegante. Dar e neamţ. Sunt sigur că, după o sticlă de coniac, ca şi alţi nemţi, nu-l mai scoate din „zugrav sifilitic“ pe Hitler. Treaz şi mai ales încins în uniformă, bate din călcâi şi merge la moarte pentru „Mein Führer“.

— L-ai mai văzut? l-am întrebat pe Georges – maître d'hötel.

— Nu. Cred că în trecere, poate de pe front. Ceilalţi nemţi care stăteau la hotel au dispărut de la prânz.

Georges exagera. Panica nemţească a apărut sigur doar spre seară.

La Legaţia Germană aveau glas două ţoape care judecau din cizmă, Killinger şi Gerstenberg şi mai era prietenul lui Antonescu, generalul Hansen. Acesta din urmă – o minte mai evoluată – ştia că totul e pierdut. Aşa i-a spus lui Mircea Cancicov, pe la 15 august '44. Că o retragere rapidă poate salva armata germană din România, altfel cade ca într-o plasă. Pentru această părere, Hansen a fost suspendat câteva ore. Pe urmă – repus în funcţiune. Tot din porunca lui Hitler.

Ce confuzie, ce harababură! După cum am citit mai târziu, nici Jödl nici Keitel nu îndrăzneau să-l informeze pe Hitler despre lovitura de la

Bucureşti. Hitler hotărâse o dată pentru totdeauna că Antonescu e mai credincios decât toţi mareşalii cu „von“din Wehrmacht, că o eventuală trădare ar putea veni de la unguri şi bulgari, dar nu de la români, cei mai siguri aliaţi. Spre uimirea tuturor. Hitler a primit vestea cu calm. Albert Speer spune în *Memorii* că a ordonat să fie zdrobit „putschul“ – aşa numea el lovitura –, Regele cu toţi complicii urmând a fi arestaţi. Tot din vizuina lui de lup, Hitler a dispus suspendarea lui Hansen, considerat defetist, fiindcă şi-a permis o viziune realistă asupra situaţiei de la noi. Dar toate astea le-am aflat mai târziu, adunate ca nişte cioburi. Astfel, întâmplător am avut ocazia s-o cunosc pe doamna Schindl, o fostă frumoasă care se întorcea din Donbass (Ucraina), unde a săpat cărbuni. Fusese funcţionară la Legaţia Germană: „L-am auzit pe Killinger declarând: «Am fost un bătrân nebun, iar acum trebuie să plătesc. Adio!» A trântit uşa după el şi am auzit două împuşcături“.

Neagoe Flondor, care mi-a confirmat prezenţa doamnei Schindl la legaţie, nu ştia că şi secretara lui Killinger a fost împuşcată de cineva, sau s-a sinucis. N-are importanţă. Decât securea la Berlin, mai bine un glonţ la Bucureşti. Ştiau ce-i aşteaptă.

Îmi dădeam seama că nemţii nu se vor resemna. Vor reacţiona după firea şi porunca lui Hitler. Crunt, rapid, distrugător. Iar la noi, în Bucureşti, mâini stângace, grăbite, căutau prin hainele arestaţilor – Antonescu, Ică şi ceilalţi – să n-aibă cu ce să-şi curme viaţa. Câtă spaimă, ce scrâşniri de ură pot încăpea între patru pereţi! Cât de futile îi apăreau acuma lui Ică conturile din Elveţia sau palatul din Batişte!

— N-aveau nici arme, nici cianură – îmi spunea Iorgu Ghika, prefectul Palatului, câteva zile mai târziu.

„Sunteţi nişte smintiţi, nu ştiţi ce faceţi“, ar fi spus Mareşalul, în timp ce Ică, descompus de spaimă, nu putea să articuleze o vorbă.

A doua zi dimineaţă m-am dus la Creditul Industrial. Era prezent tot personalul. Confuzia, panica, ajutate de zvonurile cele mai sinistre, suprimaseră toate barierele ierarhiei. Portari, oameni de serviciu discutau cu Lipăneanu, directorul, cu casierul-şef cele mai fanteziste perspective: două bavareze ar fi trecut Dunărea la Giurgiu... dinspre Turnu-Severin veneau formaţii blindate SS...

Cecul fiind prea important, mi se încredinţează alt cec asupra Băncii Naţionale din Lipscani. Când să plec, mă cheamă Lipăneanu:

— Ce zice babacu? Cum crede că vor reacţiona nemţii? De ce ne-au lăsat să respirăm douăsprezece ore?

I-am povestit vizita mea la Băneasa, întâlnirea cu ofiţerii nemţi, descurajarea acestora.

— Corespunde cu ce am văzut azi. Mânaţi de câţiva ostaşi ai noştri, păşeau prin mijlocul străzii cei care stăpâniseră şi locurile astea, dar acum erau o cireadă apatică de prizonieri gârboviţi, care înaintau cu privirea în pământ.

Lipăneanu, om capabil, de valoare, mă sfătuia să nu mă iau după zvonuri:

— Românul nostru bine informat ştie ce crede şi nu ce este.

— Ah, exclam, azi e zi de plată şi n-am dus încă banii.

În faţa statuii lui Mihai Viteazul, nişte trecători căscau gura la câteva avioane care zbârnâiau deasupra noastră. Sunt aparate demodate sau poate de antrenament. Deşi zboară la o mică înălţime, nu se poate vedea dacă sunt de-ale noastre, sau germane. Dar, oricum, nu inspiră teamă.

— Zboară prea jos ca să fie inamice, constată un militar. Altfel, de mult erau doborâte numai din două salve de Bofors (tun cu repetiţie, de calibru mic, fabricat în Suedia).

Oarecum reconfortat, ajung în holul Băncii Naţionale. Aici pot să văd cum lucrează

propaganda nazistă. Sergiu Lecca „ştie precis“ că în pădurea Andronache sunt două divizii SS, echipate cu tancuri Tigru.

— Nu e nici urmă de tanc acolo, declar cu neruşinare unui grup de evrei înspăimântaţi. Ieri seară, eram cu o duduie la cârciuma din Andronache. Afară de un sergent român, nici urmă de militar.

Sergiu Lecca m-a ascultat şi mi-a lansat o privire otrăvită.

Am încasat cecul. Cu servieta grea de bancnote, mă îndreptam spre ieşire, când s-au auzit primele explozii. Foarte puternice şi de o rezonanţă nouă. Acum, experienţa îmi formase un repertoriu. Altfel bubuiau bombele englezeşti de noapte, faţă de cele americane de zi. Ca să nu mai vorbim despre cele ruseşti (nişte pocnitori). Practic, exploziile se aud cu pieptul şi nu cu urechile. Cea de faţă avea o notă gravă, şi nici nu e de mirare. Bombele germane erau de trei-patru ori mai grele decât cele anglo-americane. Noroc că erau infinit mai rare!

Nu e plăcut să priveşti panica delirantă. Femeile devin urâte, bărbaţii prind chipuri de animale şi toţi se tâmpesc.

În timp ce la Banca Naţională lumea se îmbrâncea spre adăpost (cel mai bun din Capitală, afară de bunkerul C.F.R.), eu mânam nebuneşte către fabrica de bere Bragadiru. La trecerea Dâmboviţei, pentru a mă angaja în Calea Rahovei, a doua explozie m-a făcut să apăs pe accelerator. Aveam peste o sută la contor, dar din fericire strada era aproape goală. Doar pe trotuar au ieşit cetăţeni să vadă de unde vin bubuiturile.

La cotitura unde începe regatul primului Marinescu Bragadiru, mă pomenesc deodată oprit de nişte civili ciudaţi. Sunt muncitori, dar au câte o brasardă roşie şi, lucru greu de crezut, arme automate. La unii recunosc pistoale Schmeiser, din cele pe care Himmler le-a distribuit lui Horia Sima, fără ştirea lui Hitler şi în ciuda lui

Ribbentrop. Dar asta e o poveste veche. Deocamdată mă explic cu „Garda patriotică“ – aşa se prezintă ei:

— Mă aşteaptă domnul Mironescu, administrator-delegat la fabrica Bragadiru.

— Aşa e – spune un tânăr muncitor –, îl cunosc. Apoi, cu o notă de impertinenţă de neînchipuit cu o zi în urmă: E tovarăş de pahar al domnului Trixi.

— Chiar acum – intervine un alt muncitor – a plecat domnul Vasilică. Puteţi trece.

La poarta fabricii –, alt control, altă gardă, tot bine înarmată. „Ăştia – mă gândeam – la prima salvă a infanteriei germane fug ca prepeliţele.“ Nu ţineam seama de câte zac în mahalagiul bucureştean. Veacuri de calamităţi l-au călit într-o filozofie cinică, de unde poate trece la cel mai sublim curaj.

Îl găsesc pe Trixi împreună cu directorul general. Amândoi sunt ahtiaţi după veşti. Glasul bombelor dovedeşte începutul ostilităţilor. Nu ştiau de ce aviaţie dispun nemţii. Au mijloace suficiente, oare, pentru a distruge Capitala?

Vasilică Ureche, care crede că nemţii sunt pregătiţi, ne aşteaptă la ferma Bragadiru, unde s-au adăpostit şi „Duduile“, cum li se spune la fabrică. Sunt cele patru fiice ale bătrânului Bragadiru, adică: domnişoara Sophie Bragadiru. Elena Mironescu – mama lui Trixi –, doamna Pop şi soţia doctorului Gheorghian (mare maestru la loja din Lipscani). Aceste patru femei stăpâneau un complex de fabrici, mori, cinematografe, blocuri, păduri, moşii, bănci şi străzi întregi prin Bucureşti, care însumau multe miliarde de lei. Nu se ştie câte şi nici n-avea importanţă. Nici unul dintre ei n-avea inteligenţa la nivelul puterii reprezentate de această acumulare de averi.

De la fabrică, spre sud, Bucureştiul se isprăvea într-un desiş de ulicioare anonime. Poştaşul ştia de Fundătura lui Tănăsache, „în curte la Sofrone“ – şi atât.

Câţiva kilometru de şosea pustie – şi ajungem la ferma Bragadiru. Băştinaşii îi spuneau „conacul“. Acaret greoi, ursuz, ridicat după chipul primului stăpân, al lui Marin Buză-Ruptă (mai târziu s-a numit Marinescu, apoi Mironescu-Bragadiru şi în sfârşit Bragadiru.)

Există adevăruri nescrise sau mai degrabă nemărturisite, pe care dacă nu le ştii...

Astfel, prin 1848, pe când idealiştii se revoltau, nea Marin al nostru descoperea că armatele beligerante funcţionau cu spirt. Fără votcă, trăscău, basamac etc., ostaşul nu trage cu elan. Or, tocmai când ţara era călcată de austrieci, ruşi, turci şi alte lifte, acest miraculos nerv al războiului devenise foarte rar şi scump. Atunci, într-o dimineaţă, şi-a făcut intrarea în Bucureşti „Alambicu“ lui Nea Marin. Tras de doisprezece boi, cazanul venea de la Giurgiu, unde fusese adus de un piroscaf (corabie cu foc), de la o fabrică din Budapesta. Aparatul avea două trepte de distilare – repet şi eu ce-mi spunea Vasilică Ureche – şi a fost imediat pus în funcţiune. Pe lângă el veniseră şi doi specialişti, cu cizme ţuguiate şi mustaţă trasă prin vacs negru. Suduiau ungureşte toată ziulica, iar când tăceau era semn că gustau din produs. Au murit din arsură de ficat. Dar nea Marin a avut timpul să le prindă secretul. O bucăţică de sodă caustică la o vadră de spirt. Însă nici prea-prea, nici foarte-foarte. Dar fără caustic, băutura n-avea trup. Îi lipsea acea consistenţă plăcută militarului. Iar până să se ajungă la cumpăna cea dreaptă au mai pierit fără glorie câte un cazac, doi, având ficaţii rătuţiţi de prea multă băutură.

„Braga premier“ (aşa se glumea printre urmaşi) murind, s-au găsit peste un milion de galbeni. Era o moştenire cu care orice filfizon de la noi s-ar fi dus în Franţa, să sperie Parisul. Dar Dumitru, zis „Braga second“, a preferat să rămână în ţară. A lepădat şorţul de piele, s-a îmbrăcat nemţeşte, iar la fermă, unde acum ne mână spaima bombelor,

făceau nişte chefuri!... Şi astăzi se vede „teiul teleicilor“. Era un copac falnic, cu crengile ospitaliere. Aici, spre dimineaţă, veneau bravele domnişoare. În pielea goală, bineînţeles. După un ritual bine stabilit, fetele se urcau în copac, unde gealaţii stăpânului avuseseră grijă să atârne bani. Pentru fiecare – după merit. Sus de tot, un „imperial“ de aur aştepta pe cea mai sportivă. Mai jos, pe la mijloc, se puteau câştiga bani de argint cu profilul sever al lui Carol I. În sfârşit, jos de tot, drept primă consolare, erau punguţe cu bani găuriţi. Legenda orală a păstrat amintirea Surei. O lipoveancă. Ea apuca mereu „imperialul“, în timp ce taraful cânta „Hai zdrâng, zdrâng şi iar zdrâng, ztrâng“. Musafirii făceau mare haz de luptele din pom. Sura avea un adevărat meşteşug pentru a elimina rivalele. A murit ca văduvă a unui măcelar milionar.

Acum, la fermă nu-i ardea nimănui de glumă. Ne simţeam ca în anticamera unui mitropolit. Vorbe şoptite, aere pocăite. Şi nu din cauza tunetelor, a exploziilor care se rostogoleau până aici, cât a prezenţei duduii Sophie.

Cea mai bogată partidă din regat, poreclită de muncitori „roşcovana“, fără duşmănie, n-avea decât o parte din avere, în schimb moştenise toată inteligenţa şi hotărârea părintească. De obicei dădea mâna s-o săruţi, dar acum se învârtea prin salonaşul ei strict personal, ca o tigresă în cuşcă. Abia ne-a răspuns la saluturi.

— Dacă îşi vedea tata fabrica, se învârtea de trei ori în mormânt. (Nu vorbea cu o nuanţă agresivă, de reproş.) Dar astea sunt vorbe. Fapt este că muncitorii „mei“ au devenit bolşevici, au mitraliere la umăr.

— Sunt comunişti, duduie, o corectă Vasilică, nu sunt bolşevici.

— Ai subtilităţi care mă depăşesc, şuieră Sophie printre dinţi. Sau te crezi orator de lojă?

Aluzie clară. Membrii masculini ai familiei Bragadiru – şi după ei, conu Vasilică – erau francmasoni. Organizaţie extrem de antipatică duduii Sophie. Nu atât din considerente politice sau religioase, cât din nenumărate poliţe ale fraţilor, care, dovedindu-se fără acoperire, erau plătite de Banca Urbană, adică tot de duduia Sophie. De aici şi trecerea de care mă bucuram eu. Nefiind francmason, riscul poliţelor prestate – vorbesc de cele personale – era eliminat. Pe de altă parte, cunoşteam perfect viaţa lui Richard Wagner şi al lui J.S. Bach. Prilej de lungi discuţii, în care dacă încercau să se amestece Trixi, tatăl său (Mironescu) sau Vasilică, erau repede puşi la punct de duduia Sophie. Fără să-l lase pe Vasilică să mai plaseze o vorbă, i-a întors spatele pentru a mă lua în primire:

— Când crezi că sosesc bolşevicii adevăraţi, adică ruşii?

— Cred că în cel mult două săptămâni îi avem la Bucureşti. Până atunci e bine să fim pregătiţi cu doze importante de spirit bun.

— Ai dreptate. Sophie mă fixa cu ochii ei verzi, de felină. Încă în timpul primului război, cu câteva damigene de spirit de 90 de grade am obţinut minuni. De ce zâmbeşti? îl întrebă pe Vasilică. Nu văd ce e de râs în situaţia noastră.

Vasilică părea destul de încurcat. Dar se hotărî pentru adevăr:

— Când aţi vorbit de minunile damigenei, mi-am amintit de o familie din Moldova. O văduvă cu trei fete de măritat. Aveau o moşioară. În 1917, armatele ruseşti în retragere vindeau orice pe votcă. Atunci, pentru o vadră de trăscău, fetele au obţinut un camion militar. Când artileriştii au golit damigeana, le-au dat şi un obuzier cu şase cai superbi. De obuzier n-aveau nevoie, dar caii puşi la plug, la secerătoare, erau o adevărată binecuvântare. Deci, tunul a fost tras în curte, iar caii, cu hăţuri cu tot, au fost băgaţi în grajd. Pe

urmă a urmărit beţia, dezmăţul, când nici o femeie n-a scăpat. O adevărată dramă.

— Taci, nu vreau să aud! Evocarea stârnea în bătrâna fecioară o spaimă cumplită. Spaima necunoscutului. Totuşi, nu s-a putut abţine de a întreba: Au murit?

La atâta candoare ne era greu să ne stăpânim râsul. Interveni Trixi:

— *Mais, voyons, tante Sophie, on meurt pas de ça* (nu se moare din asta).

— *Au contraire, même*! m-a îndemnat diavolul să spun.

— Ce vrei să spui cu „din contră“? se răsteşte duduia.

— Din ciocnirea cu artileria rusă, în familiile din sat au rămas şi nişte amintiri vii.

— Moldovencele au fost prea lacome, constată duduia. Dacă se mulţumeau cu camionul, nu se întâmpla nimic, dar râvnind la prea mult, au fost pedepsite de Dumnezeu. Dar asta nu înseamnă că noi trebuie să renunţăm la damigenele cu spirt se adresează lui Trixi. În această privinţă trebuie luate măsuri urgente.

Trixi dă din cap cu supunere şi intervine Vasilică, cel care nu ştia să tacă, oricât l-ar fi costat:

— Să sperăm că cisternele expediate alaltăieri au ajuns la destinaţie.

— Iar eu sper contrariul, replică Duduia. Reichul ni-l plăteşte în aur, dar tocmai această largheţe e suspectă. Sunt convinsă că nu e pentru îmbărbătarea ostaşilor, ci pentru alte scopuri diabolice.

(Biata Sophie n-a apucat să vadă cât era de lucidă. A murit jefuită şi poate otrăvită.)

— De câte canistre de benzină dispunem la fermă? se adresă domnişoara lui Trixi.

— Nu avem aşa ceva aici, se hotărăşte Trixi să răspundă. Toată benzina e depozitată la fabrică.

— Poftim! Mulţumită acestor beţivani, suntem prinşi aici ca nişte şobolani, mi se adresează mie.

— Încă nu. Am o maşină cu C.D. înmatriculată la Legaţia Bulgariei, cu care pot să vă duc oriunde, în limita unei raze de 500 de kilometri. Maşina are în permanenţă două canistre de câte 20 de litri. Plus rezervorul, care conţine 35. Cu această benzină şi cu ceva noroc se poate ajunge departe.

— Chiar şi pe lumea cealaltă!

Vasilică, invidios de felul cum cresc în ochii Duduii, caută să mă sape. Dar nici Trixi nu e mai prejos:

— Domnul Jurgea e protejatul frumoasei Liudmila. O bulgăroaică al cărei soţ de la legaţie nu ştie.

Dar Duduia a înţeles manevra şi taie scurt:

— Bravo, halal! Graţie domnului Jurgea voi ajunge la Sinaia, în vila noastră.

— Voi fi nespus de onorat – îi răspund –, dar în prealabil trebuie să duc la întreprindere salariul funcţionarilor.

— Tocmai acum, cu toate bombele? Oricum, vă doresc o grabnică întoarcere şi mult noroc. Astă-seară avem pilaf de becaţe.

N-am avut timp să mulţumesc, când, neaşteptat şi violent ca ploaia de vară, a început o răpăială de arme uşoare.

— Vai de mine, să fi venit ruşii atât de repede?!

— Nu, Duduie, spune Vasilică, e numai războiul cu Hitler care începe.

Am alergat cu toţii în livadă, de unde, prin leaţurile gardului, se vedea bine şoseaua care duce la Bucureşti. Culcaţi în şanţurile drumului, nişte civili trăgeau în trei camioane pline cu soldaţi germani, oprite. Primele rafale au nimerit în parbriz. Pe şofer şi gradaţi i-am găsit ciuruiţi de gloanţe. La începutul ciocnirii, nemţii au tras câteva focuri şi au aruncat grenade. Astfel îşi pregătiseră coborârea din camioane, însă abia şi-au făcut apariţia primii „Feldgrau“ la panoul din

spate, că civilii noştri, dovedind o neaşteptată iscusinţă militară, şi-au concentrat focul asupra spatelui camioanelor. Vreo patru nemţi au căzut pe asfaltul şoselei. Căştile lor au răsunat ca nişte tingiri. Ceilalţi s-au retras în interior. S-au auzit urlete, cuvinte neînţelese, în timp ce mitralierele civililor continuau focul. Cred că după vreo două minute de rafale au amuţit complet. Atunci au ieşit civilii din şanţ. Erau mai numeroşi decât mă aşteptam. Toţi nemţii erau literalmente făcuţi ciur de gloanţe. Ne-am retras în vilă, aşteptând urmarea. Dar în apropierea imediată nu s-a mai întâmplat nimic. Totuşi, în ziua aceea nu m-am mai dus la Bucureşti. Şi bine am făcut! La primele explozii, toată întreprinderea s-a risipit pe unde a putut.

Toată după-amiaza am jucat cărţi cu Trixi, Vasilică şi Togo Catargi, pictorul, neam cu mine. În toiul nopţii, exploziile s-au făcut parcă mai dese, mai puternice.

A doua zi am plecat spre Bucureşti. Pătrundeam tot mai adânc în acel „Pasaj“ al istoriei care avea să ne dea peste cap...

N-am prea mers mult şi am întâlnit un grup de civili înarmaţi. Pe tot caldarâmul se întindea un strat de cartuşe trase din arme automate. Morţii se cărau cu o cotigă.

În august, Bucureştiul nu e niciodată vesel. Dar acum, deasupra centrului se întindea un linţoliu de fum maroniu, care nu mişca. Nu era nici cea mai mică adiere.

Nefiind nici un vehicul, nici o vietate, goneam cu peste o sută pe oră. Dar inutil. Orice aş fi făcut, nu mai puteam ieşi de sub acest linţoliu. Era capitala viitoarei ţări a nimănui.

Fotografii din perioada 1900-1944

Bunicul, consulul Rusiei la Galaţi

Bunicul Kartamischew, bunica şi sora ei

Automobilul familiei

Juk, în costum de „marinel”

Cu bunica la o paradă

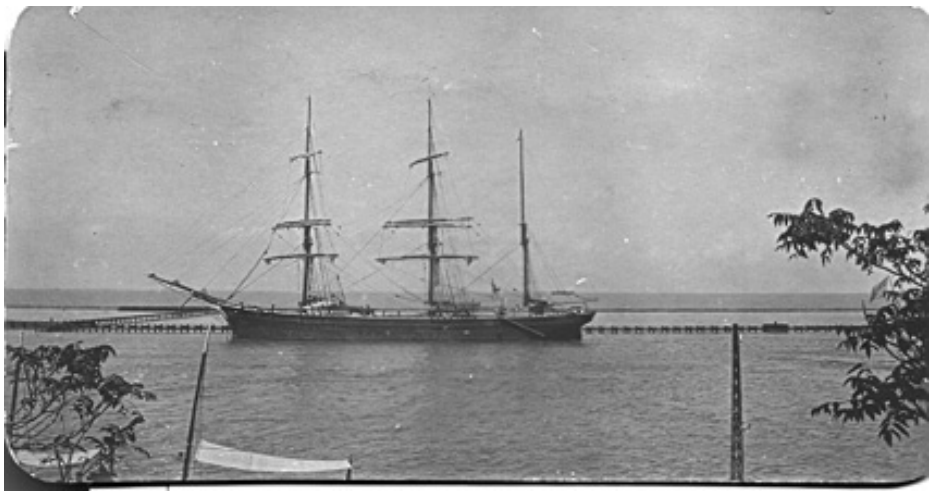

Yachtul Carolus Primus

Familia şi invitaţii pe puntea yachtului

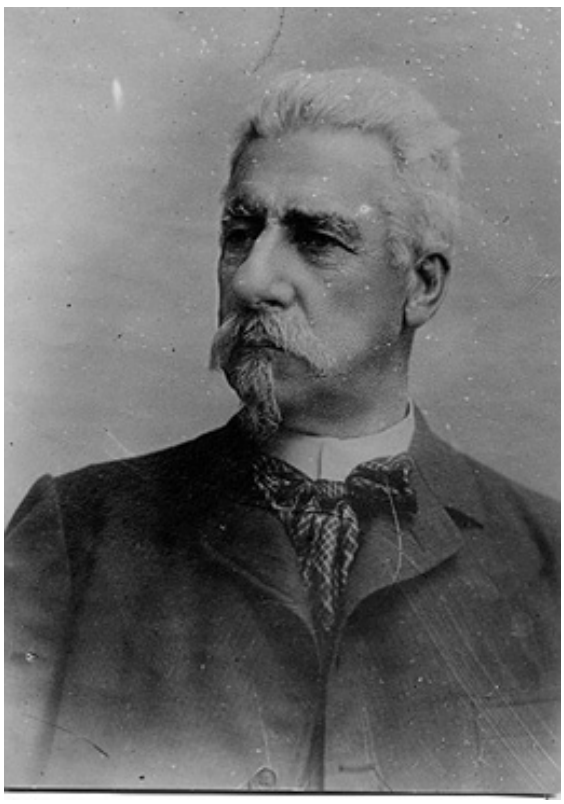

Bunicul Iordache Jurgea-Negrileşti

Curtea veche de la Negrileşti

La Nisa, cu mama şi Aurel

Holul de la Athénée Palace

Autorul la un concurs de şah

Vila fermei de la Băneasa (detaliu)

Autorul în vacanţă la Saint-Moritz

Autorul şi soţia sa, Doris

Postfaţă

Din zecile de naraţiuni lăsate de soţul meu care le-a scris cu toată sinceritatea, am ales câteva aşezându-le în ordine cronologică şi mi-am permis de-a lungul textului să fac şi unele corecturi necesare, fără a impieta asupra stilului în general.

Soţului meu îi plăcea să povestească şi, făcând-o cu vervă şi umor, conversaţia lui era apreciată de prieteni, printre care şi scriitori de seamă şi care l-au convins să-şi aştearnă pe hârtie amintirile.

Neavând veleităţi de scriitor, el nu urmărea o schemă precisă, obişnuită în redactarea memoriilor, n-are date de curriculum vitae, nedând importanţă prea mare vieţii personale, ci rămânând un spectator al vieţii altora şi mai ales al evenimentelor extraordinare care s-au succedat cu viteză în perioada agitată a copilăriei şi tinereţii sale – şi a unor întâmplări reale, realitatea – se ştie – fiind mult mai surprinzătoare, mai crudă sau mai lirică decât ficţiunea.

În copilărie a aflat din discuţiile celor „mari“ – un cerc de diplomaţi – detalii inedite din viaţa politică, iar mai târziu a fost chiar martor al unor întâmplări ce n-au mai fost relatate de nimeni.

Având acest important bagaj de informaţii din anii frământaţi ai istoriei României de sub cei patru regi, le-a redat conştiincios, dar s-a limitat la evocarea perioadei dintre începutul secolului XX şi 23 August 1944 – deoarece după aceea n-a mai avut cunoştinţe directe despre ceea ce se petrecea în ţară, trăind foarte retras. El spunea că scrie doar o mărturie cu o rigoare de proces-verbal: „Nimeni nu-mi poate contesta calitatea de martor al epocii mele. Am consemnat acest proces-verbal ca grefierul lui Stendhal, în faţa viitorimii – veritabilă Curte cu juri“.

Unul dintre *viciile* sale – cum mărturisea el – era lectura; citea cu aviditate, dar a prins repede şi gustul scrisului, cu toate că n-avea nici o pregătire pentru această meserie.

Mult timp nu s-a gândit la o eventuală tipărire, dar după discuţiile pe care le-a avut cu Constantin Ţoiu, companionul său de plimbare prin cartierul Dorobanţi, scriitorul i-a spus că amintirile lui merită să fie publicate. Şi astfel au apărut în *Almanahul Literar* al Asociaţiei Scriitorilor din Bucureşti, al cărui secretar era Constantin Ţoiu, fragmente din memoriile de faţă.

Se aşeza la scris destul de des, cu plăcere, dar fără un plan, scria cum îi dicta inspiraţia de moment.

Când îl vedeam stând cuminte şi gânditor în fotoliul lui preferat, mă amuza să-l întreb „Ce mai faci Juk?“ cum îi spunea mama sa în copilărie, când era îngrijorată că iar pune la cale – în linişte – o poznă. Eu aşteptam acum răspunsul cunoscut: „Scriu în cap“.

Cât despre limba folosită, înflorită cu destule neologisme, era firesc să nu fie cea mai corectă. Din cauza apartenenţei lui la înalta societate rusească în copilărie, iar apoi la cea românească, în care se vorbea mai mult franceza mondenă, limbajul lui are ceva special. Dar poate asta face parte din farmecul povestirii.

Avea o fire complexă. În ea se împletea înclinaţia spre pozitivism (foarte dotat pentru şah şi amator de mecanică) cu reveria. Avea nostalgia unor locuri imaginare. Când asculta muzică – şi asculta foarte des – sau cânta chiar el la pian Chopin, i se umezeu ochii. Era ca un omagiu lui Chopin, Mozart, Rahmaninov…

Şi în literatură avea preferinţe oarecum contradictorii. Ştia versuri pe care le învăţa şi ca să-şi întreţină memoria – Blaga sau Baudelaire – dar era prietenul lui Voltaire, îl iubea mult pe

Balzac şi recitea cu atenţie pe clasicii ruşi, apreciind totodată pe americanii moderni.

În afară de fantezie, avea mult umor. Îl plictiseau banalitatea, vorbele goale şi oamenii neinteresanţi, de la care nu mai putea învăţa nimic.

În anii totalitarismului, când se ducea dimineaţa la slujbă (era traducător şi interpret la Fabrica de cinescoape) ajungea în fugă în staţia de autobuz plină de muncitori somnoroşi şi mohorâţi şi se întâmpla să le strige: „Am să vă dau o veste bună, după fiecare Decembrie vine iar luna Mai. Puţintică răbdare şi-o să vedeţi“. Unii zâmbeau, alţii mormăiau, dar lui nu-i păsa, simţise nevoia să facă o glumă, să-i facă să-şi uite gândurile.

Era plin de vitalitate şi cu toată luciditatea credea într-o schimbare în mai bine. Bun şi prietenos, a fost fiinţa cea mai generoasă pe care am văzut-o vreodată.

În tinereţe era considerat un extravagant. Totuşi, comportamentul său şi distincţia înnăscută i-au făcut pe mulţi să-i spună Lordul.

Doris Jurgea-Negrileşti

Table of Contents

La ediţia a doua 5
Prefaţă: Un boier autentic al literaturii române 6
Consulatul 17
Automobilul bunicului 30
Yachtul Carolus Primus 45
Amiralul „samadur“. Goga şi Sadoveanu 69
Şapte vaci grase 82
Umbra lui Rasputin 131
Clipa decisivă 141
Cizmarul Goroho 176
Iarna lui 1917 199
Escorta 222
Corso şi Corsoleto 229
Între războaie 244
Dejun în Aleea Vulpache 265
Diagonala olandeză 272
10 Mai, în 1940 284
Revelionul din fundătură 316
Dragă Păstorel 332
Floarea-Soarelui în aprilie 352
Hanul cu tei 368
Vara ’44 387
„Mon Jardin“ 430
Pasajul 436
Fotografii din perioada 1900-1944 462
Postfaţă 471